

ეკონომიკა

ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და
რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი
„ЭКОНОМИКА“ - Ежемесячный международный
рецензируемый и реферируемый научный журнал
“ECONOMICS” - Monthly International reviewed
and refereed scientific journal

№ 5-6, 2013

ჟურნალი გამოდის 1918 წლიდან
Journal published since 1918

რ. შენგელია (მთ. რედაქტორი)

ი. არჩვაძე; ა. აბრალავა; ე. ბარათაშვილი; რ. გოგონია; ვ. დათაშვილი; ზ. ვაშაკიძე; მ. კაკულია; დ. კარბონი (იტალია); პ. კოლუაშვილი; ა. კურატაშვილი; ზ. ლიპარტია; გ. მალაშხია; ი. მესხია; ე. მექვაბიშვილი; ქ. მარშავა; ს. პავლიაშვილი; ვ. პაპავა; მ. როკეტლიშვილი (აშშ); უ. სამადაშვილი; ა. სილაგაძე; ა. სიჭინავა; ო. სოლდატენკო (უკრაინა); ა. სხირტლაძე; ტ. ფედოროვა (რუსეთი); ო. ფაჩულია; დ. ქავთარაძე (რუსეთი); რ. ქუთათელაძე; კ. ლურწყაია; გ. ყუფუნია; გ. შუბლაძე; თ. შენგელია; ნ. შენგელია; ჟ. წიკლაური; ნ. ჭითანავა; ლ. ჩიქავა; მ. ჯიბუტი, რ. ჯიბნძე.

ШЕНГЕЛИЯ Р. (ГЛ. РЕДАКТОР)

Арчвадзе И., Абралава А., Бараташвили Е., Вапакидзе З., Гогохия Р., Гурицкая К., Даташвили В., Джибути М., Джабнидзе, Т., Кавтарадзе Д. (Россия), Какулия М., Карбон Д. (Италия), Когуашвили П., Купуня Г., Кураташвили А., Кутателадзе Р., Липартия З., Малашхия Г. Меквабишвили Э., Маршавя К., Месхия Я., Папавя В., Павлиашвили С., Рокетлишвили М. (США) Силагадзе А., Сичинава А., Сольдатенко О., Схиртладзе А., (Украина); Самадашвили У., Федорова Т. (Россия), Фачулия О., Чикава Л., Читанавя Н., Шубладзе Г., Шенгелия Т., Шенгелия Н.; Циклаური Ж.

REVAZ SHENGELIA (EDITOR IN CHIEF)

I. ARCHVADZE; A. ABRALAVA; E. BARATASHVILI; R. GOGOKHIA; V. DATASHVILI; Z. VASHAKIDZE; M. KAKULIA; D. KARBON (ITALY); P. KOGHUASHVILI; A. KURATASHVILI; Z. LIPARTIA; G. MALASHKHIA; I. MESKHIA; E. MEKVABISHVILI; K. MARSHAVA; S. PAVLIASHVILI; V. PAPAUA; M. ROKETLISHVILI (USA); U. SAMADASHVILI; A. SILAGADZE; A. SICHINAVA; O. SOLDATENKO (UKRAINE); A. SKHIRTLADZE O. FACHULIA; T. FEDOROVA (RUSSIA); D. QAVTARADZE (RUSSIA); R. QUTATELADZE; K. GHURTSKAIA; G. KUPUNIA; G. SHUBLADZE; T. SHENGELIA; N. SHENGELIA; ZH. TSKLAURI; N. CHITANAVA; L. CHIKAVA; M. LIBUTI; R. JABNIDZE.

შინაარსი

ეკონომიკური რეფორმა

გიორგი სოლომნიშვილი - ეკონომიკური კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის როლი საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარებაში-----	9
შოთა მინჯორაია, ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია, გიორგი მინჯორაია - გადასახადები და საგადასახადო პოლიტიკა საქართველოში -----	16
გიორგი ყუფარაძე - საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტირების მოცულობაზე-----	32

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ანზორ აბრალავა, ქეთევან ღარიბაშვილი - ეროვნულ-ეკონომიკური ინტერესები და ინტეგრაციული პროცესები -----	40
ნოდარ ფუტყარაძე - საქართველოს საინვესტიციო საქმიანობის განვითარების ტენდენციები -----	45
ინგა სიჭინავა - ნებისყოფის როლი მიზანდასახული ქცევის განხორციელებაში-----	51
რევაზ შენგელია, ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია, ნათია შენგელია- მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების პრობლემა და სწავლების სრულყოფის ზოგიერთი ასპექტი -----	57

ფინანსები, ბანკები, ბირჟები

ალეკო ქუთათელაძე, ირმა კვეტენაძე - ფინანსური რისკები თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში -----	70
Irina Vashakmadze - Necessity of Strengthening the Financial Sustainability of the Banking System in Georgia -----	75

რეგიონული ეკონომიკა

ეკატერინე ბახტაძე - ადგილის მარკეტინგის სტრატეგიები -----	82
ნინო მაზიაშვილი, ხათუნა ხარხელაური- რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა განვითარებულ ქვეყნებში ---	90

ღარბობრივი ეკონომიკა

ქეთევან კინმარიშვილი - შრომისუნარიანი მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში -----	96
ნოდარ ფუტყარაძე - საინვესტიციო პროექტების ეკონომიკური ანალიზი -----	100
Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Natia Shengelia - The Main Peculiarities of Tax and Financial Accounting of Fixed Assets -----	105
ქეთევან კინმარიშვილი - ორგანიზაციის საბრუნავი აქტივების ანალიზი -----	113
დარეჯან ჩხუბაძე - ეკონომიკური ანალიზის მათემატიკური (მატრიცული) მეთოდები და მისი პრაქტიკული ღირებულება -----	116
რევაზ ნაკაშიძე - ახალი რეალობის შესატყვისი პროფესიული კადრების მომზადებისათვის -----	120
ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია - საოპერაციო და ფინანსური იჯარის (ლიზინგი) ბუღალტრული აღრიცხვა -----	132
ნინო ფუტყარაძე - საზღვაო საკრუიზო ბაზრის გენეზისი და ფორმირება -----	139
მზისაღარ ბჟალავა - სანაოსნო კომპანიის საქმიანობა და საფრახტო ბაზრის გამოკვლევა -----	153
ნათია შენგელია - ფინანსური ანგარიშგების არსი, სახეები, კომპონენტები, მათი ინტერპრეტაცია და მნიშვნელობა -----	159

ბიზნესი, მარკეტინგი, მენეჯმენტი

დარეჯან ჩხუბაძე - ეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ასპექტები პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შეფასებისას ----- 170

ლალი სადალაშვილი, ნანა შავშიშვილი, ნათია მინდიაშვილი - მოგებისა და ზარალის ანგარიშგების ელემენტების მნიშვნელობა აღრიცხვაში ----- 176

მზისადარ ბჟალავა, ლალი ხარბედია - სანაოსნო კომპანიის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგული შეფასება ----- 182

ირმა ჩხაიძე - ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა საქართველოს რეალობაში ----- 188

ვასილ ხიზანიშვილი - გლობალიზაცია და ბიზნესის ეთიკა ----- 194

ბესიკ ბაუჩაძე - დანახარჯების მმართველობითი ანალიზის ძირითადი კონცეფციები თანამედროვე ეტაპზე (სამრეწველო სანარმოთა მაგალითზე) ----- 199

ალექსანდრე შენგელია, ზურაბ შენგელია - „Supply chain management“ - მართვის თანამედროვე კონცეფცია --- 209

სუზანა დობოროჯგინიძე - ცოდნის მენეჯმენტი ----- 219

მსოფლიო ეკონომიკა

G. Baghdasaryan, Margarit Kasimyan - Perspectives of Armenian-Georgian economic cooperation ----- 224

მედეა ქავთარაძე, ნათია ბეჟანიძე - ტურისტული მომსახურებების ბაზრის გლობალიზაცია ----- 238

მარინა ბალათურია, ნატო გეგენავა - გლობალიზაციის პრობლემები საქართველოში ----- 250

ქეთევან ლარიბაშვილი - რეგიონული კონფლიქტების გავლენა ევროინტეგრაციულ პროცესებზე ----- 255

ეკონომისტი აუდიტორიაში

რევაზ შენგელია - მიკროეკონომიკის ობიექტები: საოჯახო მეურნეობები, ფირმები, მცირე და დიდი ბიზნესი ----- 261

ნათია შენგელია, რევაზ შენგელია - მენარმე სუბიექტები და მათი ღირსება-ნაკლოვანებები ----- 269

ჟუჟუნა წიკლაური, რევაზ შენგელია - მთლიანი შემოსავალი, მთლიანი ხარჯი და მოგება ----- 278

ლელა კამლაძე, ჟუჟუნა წიკლაური-შენგელია - კომპიუტერული საბუღალტრო პროგრამების მნიშვნელობა ბუღალტრული აღრიცხვის სწავლების საქმეში ----- 286

SUMMARY----- 292

CONTENT

ECONOMIC REFORMS: ANALYZE, PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Giorgi Solomnishvili - The Role of Economic Legislation Harmonization in Development of Agriculture of Georgia -----	9
Shota Minjoraia, Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Giorgi Minjoraia - Taxes and Tax Policy in Georgia -----	16
Giorgi Kupradze -The Impact of Tax Policy on Real Sector Investments ---	32

MODERN PROBLEMS OF ECONOMICS

Anzor Abralava, Ketevan Garibashvili - National-Economic Interests and Integration Processes-----	40
Nodar Putkaradze - The Tendencies of Development of Georgia's Investment Activity -----	45
Inga Sichinava - The Role of Willpower in the Implementation of Goal-oriented Behavior-----	51
Revaz Shengelia, Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Natia Shengelia - The Problem of Morally Outdated Scientific - technical Knowledge and Some Apects of Improvement of Teaching Process -----	57

FINANCES, BANKS AND EXCHANGE MARKETS

Aleko Kutateladze, Irma Kvetenadze - Financial risks in the Current Economic Systems -----	70
Irina Vashakmadze - The Necessity of Strengthening the Financial Sustainability of the Banking System in Georgia -----	74

REGIONAL ECONOMY

Ekaterine Bakhtadze - Place Marketing Strategies-----	82
Nino Maziashvili - Regional Economic Policy in Developed Countries --	90

SECTORAL ECONOMY

Ketevan Kitsmarishvili -The Workforce Population in the Working - age---	96
Nodar Putkaradze - Economic Analysis for Investment Projects-----	100
Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Natia Shengelia - The Main Peculiarities of Tax and Financial Accounting of Fixed Assets-----	105
Ketevan Kitsmarishvili - Analysis of the Organization's Working Assets -----	113
Darejan Chkhubadze - The Mathematical (Matrix) Method of Economic Analysis and its Practical Value -----	116
Revaz Nakashidze - For Preparation of New, Reality - equivalent Professional Cadres ----	120
Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia - Operating and Finance lease Accounting-----	132
Nino Putkaradze - Genesis and Formation of Sea - Cruise Market-----	139
Mzisadar Bjalava - The Activity of a Shipping Company and the Market Research of Freight Market -----	153
Natia Shengelia - The Definition of Financial Statements, its Types, Components, their Interpretation and Importance-----	159

BUSINESS, MANAGEMENT, MARKETING

Darejan Chkhubadze - The Theoretical and Methodological Aspects of Economic Analysis in Evaluating the Competitiveness of Production ---	170
Lali Sadagasvili, Nana Savchichvili, Natia Mindiachvili - The Importance of Elements of Profit and Loss Statement in Accounting-----	176

Mzisadar Bjalava ,Lali Kharbedia - The Rated Evaluation of the Competitiveness of Shipping Companies -----	182
Irma Chkhaidze - Social Responsibility of Business in the Reality of Georgia -----	188
Vasil Khizanishvili - Globalization and Business Ethics-----	194
Besik Bauchadze - The Main modern Concepts of the Administrative Analysis of Expenses in the Industrial Enterprise-----	199
Alexandre Shengelia, Zurab Shengelia - „Supply Chain Management“ - a Modern Conception of Management---	209
Suzana Doborjginidze - Knowledge Management -----	219

WORLD ECONOMY

G. Baghdasaryan, Margarit Kasimyan - The Perspectives of Armenian-Georgian Economic Cooperation-----	224
Medea Kavtaradze , Natia Bejanidze - Globalization of the Market for Touristic Services -----	238
Marina Bagaturia, Nato Gegenava - The Problems of Globalization in Georgia -----	250
Ketevan Garibashvili -Regional conflicts Impact on European Integration Process -----	255

THE ECONOMIST IN THE AUDITORIUM

Revaz Shengelia - The Objects of Microeconomics: Households, Firms, Small and Large businesses -----	261
Natia Shengelia, Revaz Shengelia - Entrepreneurship Subjects and their Advantages and Disadvantages-----	269
Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Revaz Shengelia - The full Income, full Expenses and Profit -----	278
Lela Kamlaze Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia -The Importance of Computer Accounting Programs in the Accounting Case Studies -----	286
SUMMARY -----	292

ეკონომიკური რეფორმა

ეკონომიკური კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის როლი საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარებაში

გიორგი სოლომნიშვილი
ოსუ დოქტორანტი

საქართველოს განვითარებას საერთაშორისო ორგანიზაციებში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა საკანონმდებლო სისტემის განვითარებასა და სრულყოფაში. ამასთან, ევროპულ კანონმდებლობასთან დაახლოების მიზნით აუცილებელი გახდა საქართველოს მიერ გარკვეული მოთხოვნების შესრულება. ეკონომიკური თანამშრომლობის სფეროში განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოს კანონმდებლობის ევროპული კავშირის კანონმდებლობასთან დაახლოების საკითხი. აღნიშნული პროცესი უზრუნველყოფს საქართველოს ინტეგრაციის გაღრმავებას მსოფლიო ეკონომიკაში, გამოიწვევს სამენარმეო გარემოს გაუმჯობესებას, ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ ზრდასა და სიღარიბის დაძლევას.

საქართველოს კანონმდებლობის ევროპულ სტანდარტებთან შედარებითი ანალიზისა და კანონმდებლობის დაახლოების ეკონომიკური მიზანშეწონილობის შესწავლის საფუძველზე დღეს უკვე შემუშავებულია სტრატეგია, რომლითაც განსაზღვრულია შეთანხმებით გათვალისწინებულ სფეროებში კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის პრიორიტეტები და გამოკვეთილია სტრატეგიის განხორციელებისათვის დარგების მიხედვით ეროვნული პროგრამის შექმნის აუცილებლობა.

დღეს განვითარებულ ქვეყნებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სურსათის უვნებლობის, სანიტარული და ფიტოსანიტარული წესების, პროდუქციის უსაფრთხოების სტანდარტებისა და რეგლამენტების გამოყენებას. აღნიშნული პირდაპირ კავშირშია

მოსახლეობის უსაფრთხოებასთან. ის ქვეყნები, რომელთაც ამ სფეროებში კონტროლის მაღალი დონე აქვთ, არ ახდენენ თავიანთ ბაზარზე დაბალი უფნებლობისა და უსაფრთხოების სტანდარტების მქონე ქვეყნებიდან პროდუქციის იმპორტს.

სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებას ნებისმიერ ქვეყანაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მოკლე და გრძელვადიან პერიოდებში საქართველოს ეკონომიკური აღმავლობის სტრატეგია აგროსასურსათო სექტორის განვითარების შესაძლებლობებზე უნდა აიგოს¹. ფარდობითი უპირატესობის მიხედვით ქვეყანას შეუძლია კონკურენტული აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოება, შიდა და საერთაშორისო ბაზარზე წილების მოპოვება, რაც მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების აუცილებელი პირობაა. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მცირე ქვეყანა საგარეო ვაჭრობაზე ანუ მსოფლიო ეკონომიკაში ღრმა ინტეგრირებაზე უნდა იყოს ორიენტირებული, ნათელი გახდება, რომ წარმოების ზრდა და მსოფლიო ბაზრების შესაბამისი სტანდარტების დაკმაყოფილება საქართველოს სოფლის მეურნეობისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ამ პროცესში ტრადიციული სავაჭრო კავშირების შენარჩუნება საჭიროა, მაგრამ, ამავე დროს, აუცილებელია ახალ ბაზრებზე შეღწევა და საექსპორტო პროდუქტის დივერსიფიკაცია. ამისათვის კი ისეთი სტრატეგიები უნდა შემუშავდეს, რომლებშიც გათვალისწინებული იქნება საექსპორტო ბაზრების პირობები, კონკრეტულად კი ეკონომიკური კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია პარტნიორ ქვეყნებთან.

ევროკავშირი საქართველოს ბუნებრივ სავაჭრო პარტნიორად უნდა მივიჩნიოთ და საჭიროა გავითვალისწინოთ, რომ იგი ძალზე მომთხოვნი ბაზრით ხასიათდება. ევროკავშირთან ვაჭრობაში საქართველოს წილი მთელი ექსპორტის მოცულობის 56%-ს შეადგენს.² 2006 წლის იანვრიდან საქართველო ევროკავშირთან ვაჭრობაში პრეფერენციების განზოგადებული სისტემითაც სარგებლობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს ზოგიერთი დასახელების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გარდა შეუძლია ევროკავშირში ყველა სახის

1 ე. ხარაიშვილი, კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011, გვ. 73.

2 www.maf.gov.ge

საქონლის უზაჭოდ ექსპორტირება. მაგალითად, ღვინო (ღვინის ზოგიერთი სახეობა შესულია პრეფერენციების განზოგადებულ სისტემაში), იბეგრება როგორც ღირებულების, ისე რაოდენობის მიხედვით. აღნიშნული პროდუქტი ღირებულების მიხედვით ნულოვანი, ხოლო რაოდენობის მიხედვით სრული განაკვეთით იბეგრება.

2012 წლის მონაცემებით აგროსასურსათო პროდუქციის იმპორტი თითქმის 4-5-ჯერ მეტია ექსპორტის მოცულობაზე და უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი მნიშვნელოვნად არის გაზრდილი. ¹სახელმწიფოს მხრიდან ექსპორტის სტიმულირება ქვეყნის სავალუტო შემოსავლების ზრდისა და სურსათის ადგილობრივი წარმოების შემდგომი გაფართოების საფუძველი იქნება.

სოფლის მეურნეობის განვითარების ერთ-ერთ პრიორიტეტად იმპორტის ჩანაცვლების პოლიტიკა უნდა მივიჩნიოთ. ხელშემწყობი პოლიტიკისა და შესაბამისი სამართლებრივი გარემოს პირობებში ადგილობრივი მწარმოებლები წარმატებულად შეძლებენ იმპორტის ჩანაცვლებას. აღნიშნულის მისაღწევად სხვა ღონისძიებებთან ერთად მიზანშეწონილია ეკონომიკური კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია მსოფლიო მოთხოვნების შესაბამისად.

თანამედროვე ევროკავშირის სავაჭრო პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტია რიგ რეგიონულ პარტნიორებთან მჭიდრო ეკონომიკური ინტეგრაციის ხელშეწყობა. ექსპერტ კ. გოგოლაშვილის აზრით საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების ინტენსიფიკაციისა და უახლოეს პერიოდში საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებაზე მოლაპარაკებების დაწყების შესაძლებლობების გათვალისწინებით, განსაკუთრებულ აქტუალურობას იძენს თანამედროვე გლობალიზებად მსოფლიო ეკონომიკაში ევროკავშირის სავაჭრო პოლიტიკის ძირითადი ტენდენციებისა და სავაჭრო პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებების განხილვა.² ამ თვალსაზრისით, კიდევ უფრო მეტად იზრდება ეკონომიკური კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის როლი.

1 www.geostat.ge

2 ბერუჩაშვილი თ., ეთერია ე., ევროკავშირის სავაჭრო პოლიტიკის თანამედროვე ტენდენციები და პრიორიტეტები, ყურნალი საქართველოს ეკონომიკა, 2009, №9.

ქვეყნის ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში განვერიანებით სოფლის მეურნეობის სფეროშიც განხორციელდა მნიშვნელოვანი რეფორმები, ზოგიერთ საკითხში მოხერხდა საერთაშორისო სტანდარტებთან დაახლოება. თუმცა, ევროკავშირსა და საქართველოს შორის დადებული პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ (PCA) ხელშეკრულებით დაკისრებული კანონმდებლობათა ჰარმონიზაციის ვალდებულებების შესასრულებლად ჯერ კიდევ მთელი რიგი ღონისძიებებია გასატარებელი. კერძოდ, სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული კანონმდებლობათა დაახლოების ვალდებულება მოითხოვს ამ სექტორში არსებული სამართლებრივი და ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასებასა და პრიორიტეტების განსაზღვრას ევროკავშირის კანონმდებლობის შესაბამისად. სტატისტიკა ადასტურებს, რომ სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის დონე უფრო მაღალია იმ ქვეყნებს შორის, რომელთაც შიდა ბაზარზე თამაშის ერთნაირი წესები აქვთ. ეს არა მხოლოდ სასაქონლო ვაჭრობას, არამედ კაპიტალისა და მომსახურების გადაადგილებასაც შეეხება.¹

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, კვლევის მიზანია საქართველოსა და ევროკავშირის სოფლის მეურნეობის სფეროში არსებული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის შესწავლის საფუძველზე საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების შესაძლებლობების გამოვლენა.

ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების სისტემის შემადგენელი ნაწილია საქართველოს ტერიტორიის ფიტოსანიტარული დაცვა. იგი მოიცავს ფიტოსანიტარულ საკარანტინო ღონისძიებების განხორციელებას, რითაც თავიდან იქნება აცილებული საქართველოს ტერიტორიაზე საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან მცენარეული პროდუქციის, მასალების, სატრანსპორტო საშუალებების გზით საკარანტინო და სხვა საშიში მავნებლების, მცენარეთა დაავადებებისა და სარეველების შემოტანა-აკლიმატიზაცია, ასევე საერთაშორისო ვაჭრობის დროს მათი ქვეყნიდან გატანა, ფიტოსანიტარიის

1 კ. გოგოლაშვილი, ეკონომიკური პოლიტიკისა და სამართლებრივი საკითხების ქართულ-ევროპული საკონსულტაციო ცენტრის დირექტორი (GEPLAC)

სფეროში არსებული საერთაშორისო ნორმებისა და მოთხოვნების, საქართველოს მიერ აღებული ვალდებულებების შესაბამისად.¹ ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, უზრუნველყოფს ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა მოსავლიანობისა და ხარისხის ამაღლებას. საერთაშორისო კანონმდებლობასა და რეგლამენტაციებთან ეროვნული საქმიანობის ჰარმონიზაცია გააუმჯობესებს პესტიციდების სახელმწიფო რეგისტრაციას, პესტიციდების შემოტანის, შენახვის, ტრანსპორტირების, რეალიზაციის, გამოყენების უსაფრთხო რეგლამენტაციების დაცვას, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებში პესტიციდების ნარჩენებზე კონტროლს; ამ მოთხოვნების შესრულებით, შესაბამისი ნორმატიული აქტის მიღებითა და ფინანსური მხარდაჭერით, საქართველოს საზღვარზე ჩამოყალიბდება თანამედროვე სისტემებითა და შემონების უახლესი საშუალებებით აღჭურვილი, კომპეტენტური პერსონალით დაკომპლექტებული პუნქტები, რაც ხელს შეუწყობს კონტროლქვემდებარე ტვირთებისა და სატრანსპორტო საშუალებების შეუფერხებელ მოძრაობას საზღვრის გადაკვეთის პროცედურების ჩატარებისას, გაუმჯობესდება ქვეყნის ფიტოსანიტარული დაცვის დონე. ყოველივე აღნიშნულით საქართველო შეძლებს აგროსისტემებში ბუნებრივი ბალანსის შენარჩუნებას, შეიქმნება ხელსაყრელი პირობები ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოებისათვის. ეკოლოგიურად სუფთა აგროსასურსათო პროდუქტებით საერთაშორისო ვაჭრობაში ქვეყნას შეუძლია გარკვეული ნიშის მოპოვება, რაც ასევე, წარმოების მდგრადი განვითარების პირობებსაც შექმნის. ამასთან, აგროსასურსათო სექტორის ევროპული მოდელის მიხედვით მნიშვნელოვან კონცეფციად სწორედ მისი მრავალფუნქციურობა და მდგრადობა არის მიჩნეული.²

საქართველოში დღემდე არ არის სრულყოფილი საკანონმდე-

1 საქართველოს კანონმდებლობის ევროპული კავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციის ეროვნული პროგრამა, სახელმძღვანელო პრინციპები სამოქმედო გეგმისათვის, თბილისი, 2003, გვ. 8.

2 Givord Dorian. Defending the European Rural and Agricultural Model at the WTO. 2001.

www.rural-europe.acidl.be

ბლო ბაზა მეცხოველეობაში პროდუქტის რეგისტრაციის, იდენტიფიკაციის, კოდირებისა და მარკირების შესახებ. ასევე, დარეგულირებული არ არის აგროსასურსათო პროდუქტების შესახებ სათანადო ორგანოებზე ინფორმაციის მიწოდების საკითხი. ამდენად, ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაცია ხელს შეუწყობს ქვეყანაში მოცემული საკითხების დარეგულირებასაც.

ევროკავშირის ბაზრებზე წარმატების მისაღწევად მხოლოდ სავალდებულო მოთხოვნების დაკმაყოფილება არ არის საკმარისი. პროდუქტები, ერთი მხრივ, უნდა იყოს მარკირებული, მეორე მხრივ, მას უნდა ჰქონდეს საფირმო ნიშანი, რათა განსხვავებოდეს კონკურენტული პროდუქტისაგან და მომხმარებლისათვის შესამჩნევი იყოს. ამისათვის, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გეოგრაფიული სივრცის აღიარება, ფალსიფიცირებისაგან დაცვა და ზუსტი ინფორმაცია პროდუქტის შემადგენლობაზე. ეს, თავის მხრივ, მოითხოვს კულტივირებული ზონების რეგისტრაციას, გადამამუშავებელი ქარხნების გაკონტროლებასა და პროდუქტის სავაჭედაციო პერიოდში ზედამხედველობას.

ამჟამად ევროკავშირთან მიმდინარეობს მოლაპარაკება საქართველოს მარკირებისა და სტანდარტების აღიარების საკითხებზე. ევროკავშირთან აგროსასურსათო პროდუქტებით ვაჭრობაზე ორმხრივი ხელშეკრულების დადება ხელს შეუწყობს ქართული პროდუქტების ევროკავშირის ბაზარზე გატანას და რეკლამას, რითაც განსაზღვრული იქნება:

- ენდოლოგიური პრაქტიკა და პროდუქტის შემადგენლობასთან დაკავშირებული მოთხოვნები;
- წარმოშობის ქვეყნის და საფირმო ნიშნების, აგრეთვე შესაბამისი პროცედურების ორმხრივი აღიარება;
- სერტიფიცირების მოთხოვნები.

გარდა ვაჭრობასთან დაკავშირებული ფორმალური მოთხოვნებისა, რომელთა შესრულებაც სავალდებულოა, უნდა მოხდეს კონკურენტული ფასით ისეთი პროდუქტის მიწოდება, რომელიც ევროკავშირის მომხმარებლების გემოვნებას შეეფერება. ექსპორტის რეორიენტაცია პროდუქტის მახასიათებლების შეცვლასაც გამოიწვევს.

საქართველოს ეკონომიკური კანონმდებლობის ჰარმონიზება ევროპულ დირექტივებსა და რეგლამენტებთან ხელს შეუწყობს საქართველოში სოფლის მეურნეობის სექტორის მდგრად განვითარებას, უპირველეს ყოვლისა, ვეტერინარიის და ფიტოსანიტარიის კუთხით. ამასთან, ჰარმონიზების პროცესი გარკვეულწილად შეავსებს იმ „ცარიელ ადგილებს“, რომლებიც ქართულ კანონმდებლობაში არსებობს. ევროპული სტანდარტების დანერგვა გაამარტივებს ქართულ-ევროპულ ურთიერთობებს ამ სფეროში, შექმნის ხელსაყრელ გარემოს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის, გააძლიერებს აგრარულ სექტორში მონაწილეთა კონკურენტუნარიანობას და შეამცირებს დაბალი ხარისხის პროდუქტის შეღწევას ბაზარზე.

ამრიგად, სურსათის უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის მარეგულირებელი ინსტიტუტებისა და კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია განვითარებული ქვეყნების რეგულაციებთან ხელს შეუწყობს საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარებას, კერძოდ, აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტის მოცულობის ზრდას. ამ სფეროებში შესაბამისი რეფორმის გატარება უზრუნველყოფს საქართველოს ვაჭრობის განვითარებას, უპირველეს ყოვლისა, ევროპის ქვეყნებთან.

გადასახადები და საგადასახადო პოლიტიკა საქართველოში

შოთა მინჯორაია

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

უუჟუნა ნიკლაური

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

გიორგი მინჯორაია

თსუ მაგისტრი

გადასახადები ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია. არც ერთ სახელმწიფოს გადასახადების გარეშე არსებობა არ შეუძლია, რადგანაც ისინი ქვეყნის ძირითადი სახელმწიფო საფინანსო გეგმის — ბიუჯეტის შემოსავლების მთავარ წყაროს წარმოადგენენ. გადასახადები თავისი ეკონომიკური ბუნებით არის განაწილებისა და გადანაწილების გზით მიღებული ეროვნული შემოსავლისა და სიმდიდრის წილი, რომელიც მიმართულია ხელისუფლების მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. აქედან გამომდინარე აქ იკვეთება სახელმწიფოსა და საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფების უშუალო ინტერესები:

1. სახელმწიფო და მისი აპარატი, რომელიც დაინტერესებულია საკუთარი შესაძლებლობების გაძლიერებით, სუვერენიტეტისა და სტაბილურობის შენარჩუნებით;

2. მენარმეები (თავის მხრივ, რამდენიმე ჯგუფად შეიძლება დაიყოს) — საერთო ინტერესებით: ბიზნესის განვითარების და საგადასახადო ტვირთის შემცირება;

3. მოსახლეობა — საერთო კეთილდღეობა, მყარი სოციალური გარანტიების მოთხოვნით.

აღნიშნულ ურთიერთობაში სახელმწიფო წარმოადგენს მთავარ, აქტიურ მოქმედ პირს, ხოლო გადასახადის გადამხდელები არიან სახელმწიფოს მიერ დადგენილი სავალდებულო საგადასახადო კანონების პასიური შემსრულებლები.

ეკონომიკური რაჟორბა

საგადასახადო ურთიერთობა ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემაში გარკვეული თავისებურებებით გამოირჩევა. კერძოდ, საგადასახადო კოდექსის თანახმად გადასახადები ატარებენ **აუცილებელ ხასიათს**, ისინი წარმოადგენენ ეროვნული შემოსავლის იმ ნაწილს, რომელსაც სახელმწიფო გადასახადის გადამხდელებისაგან იძულების წესით ამოიღებს, რამეთუ გადასახადის გადახდა ნებისმიერი პიროვნებისა და სამეურნეო სუბიექტისათვის მეტად ძვირად და არასასიამოვნო პროცედურას წარმოადგენს. **მეორე თავისებურება** მდგომარეობს იმაში, რომ გადასახადებს არ ახასიათებს **დაბრუნებადობა**, რაც ნიშნავს იმას, რომ სახელმწიფო გადასახადის გადამხდელისაგან ამოღებულ თანხას უკან ფულადი ექვივალენტით არ აბრუნებს, თუმცა სახელმწიფო საგადასახადო შემოსავლების გარკვეულ ნაწილს ხარჯავს ეკონომიკის განვითარებისათვის, სოციალურ-კულტურულ და სხვა სახელმწიფოებრივი ღონისძიებისათვის. ამით გადასახადების დიდი ნაწილი მის გადამხდელებს უბრუნდება არაპირდაპირი გზით, ხმარდება როგორც მათი, ასევე მთელი საზოგადოების სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას ქვეყნის პოლიტიკურ მონყობას, თავდაცვას, წესრიგის დამყარებას და ა.შ.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ გადასახადები ერთგვარად წარმოადგენენ სახელმწიფოს მიერ საზოგადოებისადმი განეული მომსახურების საფასურს.

გარდა აღნიშნულისა, სახელმწიფოები საგადასახადო მექანიზმს აქტიურად იყენებენ საზოგადოებრივი წარმოების დინამიკისა და სტრუქტურის რეგულირებისათვის, სამეცნიერო-ტექნიკური და ტექნოლოგიურ მიღწევათა პრაქტიკაში დანერგვისა და სხვადასხვა მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციისათვის.

გადასახადების წარმოშობას დიდი ხნის ისტორია აქვს. გადასახადები ჯერ კიდევ არსებობდნენ უძველესი დროიდან, როგორც კი გაჩნდა პირველი საზოგადოებრივი მოთხოვნილება. რაც შეეხება საგადასახადო სისტემას, იგი შედარებით მოგვიანებით ჩამოყალიბდა, მაშინ როცა წარმოიშვა სახელმწიფო და ვითარდებოდა სახელმწიფოს პარალელურად.

საგადასახადო სისტემის მონესრიგება სახელმწიფოს ჩამოყა-

ლიბერლისა და ეკონომიკური განვითარების უმთავრესი წინაპირობაა. განვითარების დონის მიუხედავად, მსოფლიოში არ არსებობდა ქვეყანა, სადაც არ კამათობენ საგადასახადო სისტემის, მისი მოწყობის და მართვის, პოლიტიკისა და განაკვეთების სიდიდის შესახებ, მაგრამ ერთი რამ ცხადია, გადასახადები და საგადასახადო პოლიტიკა, პირველ რიგში, ადგილობრივ რეალურ მდგომარეობას უნდა შეესაბამებოდეს. აუცილებელია ქვეყნის საგადასახადო და საერთო ეკონომიკურ პოლიტიკათა შეთანხმება და თანხვედრა, რათა ისინი ერთი და იგივე მიზნებს ემსახურებოდნენ.

საგადასახადო სისტემა, გარდა ზემოთ აღნიშნული პოლიტიკური მნიშვნელობისა, ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე უშუალო ზეგავლენას ახდენს. მნიშვნელოვანი საკითხია თვით გადასახადების თანაფარდობა და მათი ოპტიმალური ვარიანტის დადგენა: როგორი უნდა იყოს პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადების თანაფარდობა, რომელ გადასახადზე უნდა გაკეთდეს აქცენტი და რატომ?

აღსანიშნავია, რომ საგადასახადო შემოსავლები საქართველოში მთლიანი შიდა პროდუქტის მიმართ ბოლო სამი წლის განმავლობაში სისტემატიური ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, სახელდობრ: აღნიშნულმა მაჩვენებელმა 2010 წელს – 23,5%, 2011 წელს – 25,2% და 2012 წელს კი – 25,3% შეადგინა, თუმცა იგი ჯერჯერობით დაბალია, რამეთუ საზღვარგარეთის უმრავლეს ქვეყანაში საშუალოდ იგი 30-35 პროცენტამდე მერყეობს.

შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში საგადასახადო პოლიტიკის ფორმირება და განვითარება მიმდინარეობს მისი სათანადო თეორიული საფუძვლების დაუმუშავებლობის პირობებში, რის გამოც მოქმედი საგადასახადო სისტემა ნაკლებად ეფექტურია და სათანადო შედეგები არ მოაქვს. ყველაზე დიდ სირთულეს ქმნის ის გარემოება, რომ არაა შემუშავებული მწარმოებლებს და მომხმარებლებს შორის **საგადასახადო ტვირთის** გადანაწილების ოპტიმალური მოდელი. ფაქტობრივად მთელი საგადასახადო სიმძიმე აწევა პროდუქციის მწარმოებლებს, რის შედეგადაც არ ეძლევა გასაქანი ეკონომიკის აღორძინება-განვითარებას.

ჩვენი აზრით, საქართველოს თანამედროვე საგადასახადო პო-

ლიტიკას თეორიული საფუძვლად უნდა დაედოს ამერიკელი მეცნიერის **ა. ლაფერის** საგადასახადო კონცეფცია, რომლის არსი მდგომარეობს შემდეგში: საგადასახადო განაკვეთის გარკვეულ ზღვრამდე (30-35%) ზრდა იწვევს საგადასახადო შემოსავლების ზრდას, ხოლო მის ზევით გადიდება ამუხრუჭებს შემოსავლების გადიდებას და ეკონომიკურ პროგრესს. ამ კონცეფციის მთავარი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ მაღალი საგადასახადო წნეხი ახშობს სამეწარმეო და საინვესტიციო აქტივობას, რის გამოც ეცემა წარმოების ზრდის ტემპები, მცირდება საგადასახადო ბაზა და კლებულობს საგადასახადო შემოსავლების მოცულობა.

საგადასახადო პოლიტიკა უშუალოდ უკავშირდება და გავლენას ახდენს ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა: საბიუჯეტო სისტემის მოწყობა, სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების ფუნქციები და ურთიერთდამოკიდებულება, სხვადასხვა დონის ბიუჯეტებს შორის გადასახადების განაწილება, ტრანსფერების პოლიტიკა, საბაჟო პოლიტიკა და საბანკო ტარიფები. ყველა ზემოთაღნიშნული საკითხი საქართველოში სრულყოფას მოითხოვს. ამასთან, ისინი ერთ მთლიან სისტემას უნდა ქმნიდნენ და ერთმანეთთან ჰარმონიზებული უნდა იყოს.

საქართველოში მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად გადასახადის სახეებია საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები.

საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებს მიეკუთვნება: სა-შემოსავლო გადასახადი; მოგების გადასახადი; დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ); აქციზი; იმპორტის გადასახადი.

ადგილობრივი გადასახადს მიეკუთვნება ქონების გადასახადი.

საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადები ამოღების ხასიათის მიხედვით იყოფა პირდაპირი და არაპირდაპირი (ირიბი) გადასახადებად.

როგორც კვლევამ გვიჩვენა ბოლო წლებში მაღალი ტემპებით ხასიათდება პირდაპირი გადასახადებიდან მიღებული შემოსავლების ზრდა, სახელდობრ: 2009 წელს პირდაპირი გადასახადებიდან მიღებულმა შემოსავალმა შეადგინა 1.158 მლნ ლარი; 2010 წელს — 2033,1 მლნ; 2011 წელს — 2642,0 მლნ; ხოლო 2012 წელს კი — 2856,0

მლნ ლარი, თუმცა მათი ხვედრითი წილი მთელი საგადასახადო შემოსავლებში გაცილებით ნაკლებია და მთელი საგადასახადო შემოსავლების თითქმის 58-60 პროცენტი მიღებულია არაპირდაპირი გადასახადებიდან (დღგ, აქციზი), რაც ჩვენი აზრით არასასურველია, რადგან არაპირდაპირი გადასახადები ის გადასახადებია, რომელიც დგინდება მიწოდებული საქონლის ფასზე დანამატის სახით და რომელსაც იხდის მომხმარებელი საქონლის შეძენისას ამ გადასახადის სიდიდით გაზრდილი ფასით.

არაპირდაპირი გადასახადების ფასში ჩართვით საგადასახადო ტვირთი გადადის მომხმარებელზე. მის სიმძიმეს განსაკუთრებით მოსახლეობის სოციალურად დაუცველი ფენა გრძნობს. აქედან, მეცნიერულად დასაბუთებულია, რომ საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში უშუალო დამოკიდებულება არსებობს პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადების თანაფარდობასა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების (შესაბამისად, მოსახლეობის ცხოვრების) დონეს შორის. რაც უფრო დიდია არაპირდაპირი გადასახადების წილი საერთო საგადასახადო შემოსავლებში, მით უფრო დაბალია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების, მოსახლეობის ცხოვრების დონე და პირიქით. ამიტომ სასურველია მომავალში ბიუჯეტის შემოსავლების ძირითადი წყარო იყოს პირდაპირი გადასახადები, განსაკუთრებით კი მოგების გადასახადიდან მიღებული შემოსავლები, რაც მიიღწევა წარმოების ეფექტიანობის გადიდებათა და ახალი საგადასახადო ბაზის შექმნით.

პირდაპირი გადასახადებიდან მეტად მნიშვნელოვანია **საშემოსავლო გადასახადი**. საშემოსავლო გადასახადს ბიუჯეტში ჩარიცხული თანხების მიხედვით უკავია მეორე ადგილი დამატებული ღირებულების (დღგ) შემდეგ და წარმოადგენს მოსახლეობის ძირითად გადასახადს.

საშემოსავლო გადასახადის გადამხდელებს წარმოადგენენ რეზიდენტი და არარეზიდენტი ფიზიკური პირები, რომლებსაც საგადასახადო წელს გააჩნიათ დასაბეგრი შემოსავალი, რომელიც განისაზღვრება, როგორც სხვაობა კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებულ ერთობლივი შემოსავალსა და ამ პერიოდისათვის საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული გამოკვეთვების

თანხებს შორის. რეზიდენტის ერთობლივი შემოსავალი შედგება მის მიერ საქართველოში და ქვეყნის ფარგლებს გარეთ მიღებული შემოსავლებისაგან, ხოლო არა რეზიდენტის ერთობლივი შემოსავალი შედგება საქართველოში არსებული წყაროებიდან მიღებული შემოსავლებისაგან.

ერთობლივ შემოსავალს განეკუთვნება ნებისმიერი ფორმით ან საქმიანობით მიღებული შემოსავალი კერძოდ:

- ა) ხელფასის სახით მიღებული შემოსავლები;
- ბ) ეკონომიკური საქმიანობით მიღებული შემოსავლები, რომლებიც დაკავშირებული არ არის დაქირავებით მუშაობასთან;
- გ) სხვა შემოსავლები, რომლებიც დაკავშირებული არ არის დაქირავებით მუშაობასთან და ეკონომიკურ საქმიანობასთან.

ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადების სახით (ხელფასის) ქვეყნის ბიუჯეტში შემოსული თანხები ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. სახელდობრ: 2010 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტში ჩარიცხულმა თანხამ 1119,0 მლნ ლარი შეადგინა 2011 წელს — 1439,5 მლნ, ხოლო 2012 წლს კი — 1623,0 მლნ ლარი. ე.ი. აღნიშნულ პერიოდში საშემოსავლო გადასახადიდან მიღებული თანხები 45,1 პროცენტით გაიზარდა.

საშემოსავლო გადასახადმა საზოგადოებაში უნდა უზრუნველყოს განაწილებისა და გადანაწილების ფუნქციის შესრულება. სახელმწიფომ სოციალური პოლიტიკა სწორედ ამ გადასახადის საშუალებით უნდა განახორციელოს, თუმცა ეს საკითხი საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენიდან (1989 წ) დღემდე მეტად პრობლემური საკითხი იყო. საქმე იმაშია, რომ არ არსებობდა დაუბეგრავი მინიმუმის ინსტიტუტი, რის გამოც საშემოსავლო გადასახადს დაკარგული ქონდა თავისი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია — მოეხდინა მოსახლეობაში შემოსავლების გადანაწილება და გამოთანაბრება.

გათვალისწინებულ იქნა რა არსებული მდგომარეობა 2012 წლის 20 დეკემბრის გადანყვეტილებით შეტანილია ცვლილება საგადასახადო კოდექსში და 81-ე მუხლის პირველი პუნქტი ჩამოყალიბდა შემდეგი რედაქციით: „ფიზიკური პირი, რომლის მიერ ხელფასის სახით მიღებული დასაბეგრი შემოსავალი კალენდარული წლის

განმავლობაში არ აღემატება 6000 ლარს, უფლებამოსილია ამ შემოსავლიდან გამოქვითოს დაუბეგრავი მინიმუმი — 1800 ლარი“.

ხოლო დასაბეგრი შემოსავალი იბეგრება 20%-იანი განაკვეთით. როგორც ვხედავთ, საშემოსავლო გადასახადში შეტანილი აღნიშნული ცვლილების შედეგად წინა წლებთან შედარებით მართალია საგრძნობლად გაუმჯობესდა მდგომარეობა, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ დასახვეწია, რადგან ჯერ ერთი, ფიზიკური პირი, რომლის მიერ ხელფასის სახით მიღებული შემოსავალი არ აღემატება 6000 ლარს, ე.ი. თვეში 500 ლარს, დაუბეგრავი მინიმუმი 150 ლარია (წელიწადში 1800 ლარი), მაშინ როდესაც საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებზე დაყრდნობით ერთ სულზე საარსებო მინიმუმის ოდენობა ბოლო წლებში 200-ლარიდან 220 ლარამდე მერყეობს; და მეორე, დასახვეწია იმიტომაც, რომ საგადასახადო კოდექსში აღნიშნული ცვლილებების შეტანის შედეგად საშემოსავლო გადასახადი პროპორციულ პრინციპზეა აგებული და ფიზიკური პირის დასაბეგრ შემოსავალზე ერთი – 20%-იანი განაკვეთია დაწესებული, მაშინ როდესაც უმეტეს საზღვარგარეთის ქვეყნებში ფიზიკური პირების საშემოსავლო გადასახადის გამოთვლა მიმდინარეობს იმ პრინციპით, რომ იგი წარმოადგენს პროგრესირებად გადასახადს, ე.ი. რაც მეტია შემოსავალი მით მეტია გადასახადი. საქართველოში კი იგი დღეისათვის არა პროგრესირებადი, არამედ პროპორციული ხასიათისაა, რამეთუ თვეში 151-დან 500 ლარამდე დასაბეგრი შემოსავალი გააჩნია მოსახლეობის თითქმის 80%-ზე მეტს და იგი იბეგრება მაქსიმალური 20%-იანი განაკვეთით.

ვფიქრობთ, აუცილებელია არსებული მდგომარეობის გადახედვა. ამ გადასახადდმა უნდა შეასრულოს თავისი ძირითადი ფუნქციები. საჭიროა საშემოსავლო გადასახადის არსებული სტრუქტურის და განაკვეთების ისეთნაირად შეცვლა, რომ იგი სრულად ითვალისწინებდეს ქვეყანაში რეალურად არსებულ მდგომარეობას, ანუ საშემოსავლო გადასახადის სიმძიმე უნდა აწვებოდეს მოსახლეობის იმ ფენას, რომელსაც რეალურად მნიშვნელოვანი შემოსავალი გააჩნია.

აღნიშნულთან ერთად საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ საქართველოში

ველოში საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრის ობიექტი ფიზიკური პირის შემოსავალია, მაშინ როდესაც, საზღვარგარეთის უმრავლეს ქვეყნებში მხედველობაში მიიღება და იბეგრება ოჯახის ერთობლივი შემოსავალი (მაგ. იტალია, გერმანია, საფრანგეთი და სხვ.). ოჯახის შემოსავლების დაბეგვრა სხვა მომენტებთან ერთად ხელს უწყობს დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესებას, ამასთან იგი გარკვეული სოციალური სამართლიანობის პრინციპის მატარებელია. საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრისას, ოჯახის შემოსავლების ან ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინება უაღრესად წინგადადგმული ნაბიჯი იქნება.

ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაში, რომელიც მიმართულია ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად სამენარმეო საქმიანობისათვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მექანიზმს საგადასახადო შეღავათები წარმოადგენს. ამ სფეროში საგადასახადო სისტემის გამოყენების მთავარ უპირატესობად შეიძლება დავასახელოთ ის ფაქტი, რომ საგადასახადო შეღავათების პოლიტიკა შეიძლება განხორციელდეს არსებული სამთავრობო აპარატის მეშვეობით და არ არის საჭიროება ახალი და ძვირად ღირებული ადმინისტრაციული სისტემის შექმნისა. აგრეთვე საგადასახადო პარამეტრები ადვილად შესაცვლელია, რაც ამ სისტემას ადვილად მართვადს ქმნის და უზრუნველყოფს სამენარმეო საქმიანობის მეტ მდგრადობას. სწორედ ამ მიზნით ახალ საგადასახადო კოდექსში შეტანილია ცალკე თავი - „სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმები“.

სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმები ვრცელდება: ა) მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკურ პირებზე; ბ) მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკურ პირებზე; გ) ფიქსირებული გადასახადის გადამხდელის სტატუსის მქონე პირებზე.

საგადასახადო კოდექსის თანახმად მიკრო ბიზნესის სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს ფიზიკურ პირს, რომელიც არ იყენებს დაქირავებულ პირთა შრომას და დამოუკიდებლად ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას, რომლიდანაც მის მიერ მისაღები ჯამური ერთობლივი შემოსავალი კალენდარულ წლის განმავლობაში არ აღემატება 30 ათას ლარს. მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკური პირი განთავისუფლებულია საშემოსავლო გადასახადისაგან.

რაც შეეხება მცირე ბიზნესს, იგი შეიძლება მიენიჭოს მენარმე ფიზიკურ პირს, რომლის მიერ ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული ერთობლივი შემოსავალი კალენდარული წლის განმავლობაში არ აღემატება 100 ათას ლარს. მცირე ბიზნესის დასაბეგრი შემოსავალი იბეგრება 5%-ით; ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკურ პირს აქვს ერთობლივი შემოსავლის მიღებასთან დაკავშირებული ერთობლივი შემოსავლის 60%-ის ოდენობის ხარჯების (გარდა დაქირავებულზე დარიცხული ხელფასის ხარჯისა) დამადასტურებელი დოკუმენტები, მაშინ ის იბეგრება დასაბეგრი შემოსავლის 3%-ით.

გარდა ზემოთ აღნიშნული მიკრო და მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკური პირებისა ახალი საგადასახადო კოდექსით მთელი რიგი შეღავათებია დაწესებული ფიქსირებული გადამხდელის სტატუსის მქონე პირზე.

საქართველოში დღეისათვის მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად პირდაპირი გადასახადებიდან საშემოსავლო გადასახადთან ერთად მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს **მოგების გადასახადს**. მოგების გადასახადით დაბეგრის ობიექტია დასაბეგრი მოგება. იგი განისაზღვრება, როგორც სხვაობა, გადასახადის გამამხდელის ერთობლივ შემოსავალსა და საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული გამოქვითვების თანხებს შორის.

როგორც ანალიზი გვიჩვენებს მოგების გადასახადიდან მიღებული საბიუჯეტო შემოსავლები ბოლო სამი წლის განმავლობაში სისტემატიური ზრდის ტენდენციით ხასითდება. ასე მაგალითად, 2010 წელს მოგების გადასახადის სახით მიღებულმა შემოსავალმა შეადგინა 575 მლნ 947,2 ათასი ლარი 2011 წელს 832 მლნ 201,3 ათასი ლარი, ხოლო 2012 წელს კი 844 მლნ ლარი.

ე.ი. ბოლო სამი წლის განმავლობაში მოგების გადასახადის სახით მიღებული შემოსავლები თითქმის 47%-ით გაიზარდა, რაც ძირითადად განპირობებულია მოგების გადასახადით დასაბეგრი ობიექტების (საგადასახადო ბაზის) გადიდებით, საქმე იმაშია, რომ 2010 წლის 15 დეკემბრის გადაწყვეტილებით (საგადასახადო კოდექსის 99-ე მუხლი) მოგების გადასახადისაგან თავისუფლდება მთელი რიგი საწარმოების საქმიანობიდან მიღებული მოგების

ის ნაწილი, რომლის რეინვესტირება (გამოყენება) ხორციელდება წარმოების გაფართოებისათვის; ეს კი ხელს უწყობს ახალი საგადასახადო ბაზის შექმნას და მოგების გადასახადის სახით მიღებული შემოსავლების ზრდას.

მიუხედავად აღნიშნულისა საბიუჯეტო საგადასახადო შემოსავლებს შორის მოგების გადასახადს მეტად მოკრძალებული ადგილი უჭირავს და იგი არ აღემატება 14,3%-ს.

საქართველოს ეკონომიკის დღევანდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით სახელმწიფოს მხრიდან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საინვესტიციო საქმიანობის ფართოდ გაშლას. აღნიშნული მიზნის მიღწევის ერთ-ერთ საშუალებად მოგების გადასახადის გამოყენებაც არის შესაძლებელი, რაც გამოიხატება იმაში, რომ საინვესტიციო საქმიანობისათვის გამოყენებული (იგულისხმება ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში) დასაბეგრი მოგების ნაწილი გათავისუფლდეს გადასახადისაგან, მას მენარმეობის განვითარების თვალსაზრისით დადებითი ზეგავლენა ექნება და საბოლოო ჯამში ახალი საწარმოების შექმნის საფუძველზე ხელს შეუწყობს დასაბეგრი ბაზის მოცულობის გადიდებას.

ახალი საწარმოების შექმნა საქართველოში ძირითადად შესაძლებელი იქნება უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით; იმისათვის, რათა გამოიკვეთოს საგადასახადო შეღავათების მინიჭების მნიშვნელობა, საჭიროა ძირითადად პარტნიორ ქვეყნებთან გაფორმდეს ორმაგი დაბეგრის თავიდან აცილების თაობაზე შეთანხმებები. ზოგიერთი შეთანხმება შეიძლება ითვალისწინებდეს ხელსაყრელ საგადასახადო მოპყრობას ინვესტორ ქვეყნებში. აღნიშნული მომენტის გამოყენება უცხოელ ინვესტორთა მოსაზიდად ერთ-ერთი მეტად მნიშვნელოვანი სტიმული იქნება.

მეორე საკითხი, რაზედაც გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ არის ის, რომ დღეისათვის მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად, საწარმოს მოგება იბეგრება 15%-იანი განაკვეთით. აღნიშნული განაკვეთი საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით დაბალია, რაზეც მეტყველებს შემდეგი მონაცემები: ბულგარეთში იგი შეადგენს 36%-ს; პოლონეთში 38%-ს; იტალიაში — 37%-ს, გერმანიაში 54%-ს და ა.შ. ზოგიერთი ქვეყანაში იგი დიფერენცირებულია

მოგების სიდიდის მიხედვით, სახელდობრ: ესპანეთში არსებობს ორი განაკვეთი – 30 და 35%; ლუქსემბურგში სამი – 15; 25 და 34% და ა.შ.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, კარგი იქნებოდა მოგების გადასახადის დიფერენციაცია დასაბეგრი მოგების მოცულობის გათვალისწინებით და მოგების საგადასახადო განაკვეთის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანა.

საქართველოში დღეისათვის მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებიდან გარდა ზემოთ განხილული საშემოსავლო და მოგების გადასახადისა მეტად მნიშვნელოვანია **დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ)**. იგი როგორც არაპირდაპირი გადასახადი არის ქვეყნის ტერიტორიაზე საქონლის, სამუშაოს, მომსახურების წარმოებისა და მიმოქცევის პროცესში შექმნილი ღირებულების ნაწილის, აგრეთვე, ამ ტერიტორიაზე შემოტანილი ყველა დასაბეგრი საქონლის ღირებულების ნაწილის ბიუჯეტში სავალდებულო შენატანი.

საგადასახადო მიზნებისათვის დღგ-ის გამოყენების შესახებ წინადადებები პირველად 1919 წელს ვილჰელმ ფონ სიმენსმა დააყენა. იგი მოითხოვდა, რომ გერმანიის საგადასახადო სისტემაში შემოეღოთ დღგ, ხოლო 1954 წელს ფრანგმა ეკონომისტმა მ. ლორემ პირველად შეიმუშავა დღგ-ს აკრეფის სქემა და ეს გადასახადი საფრანგეთში 1958 წლიდან შემოიღეს. აქედან იგი გავრცელდა ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებში. დღეისათვის საგადასახადო სისტემაში დღგ-ის არსებობა თანამეგობრობაში ამა თუ იმ სახელმწიფოს შესვლის სავალდებულო პირობაა.

ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის წევრი ქვეყნები მისწრაფიან აღნიშნული გადასახადის აკრეფის პრიციპების უნიფიცირებისაკენ და მისი განაკვეთების გათანაბრებისაკენ, რაც აუცილებელია ერთიანი ევროპული ბაზრის ფორმირებისათვის სწორედ დღგ-ის ბაზრის უნიფიცირების მიზნით 1977 წლის 17 მაისს ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის საბჭომ მიიღო სპეციალური დირექტივა. ამის აუცილებლობა გამოწვეული იყო იმითაც, რომ ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის წევრი ქვეყნების ბიუჯეტებში დღგ-ის სახით ჩარიცხული შემოსავლე-

ბიდან განსაზღვრული ოდენობის ანარიცხები ხმარდება ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის საერთო ბიუჯეტის ფორმირებას.

საქართველოში დღგ 1992 წლის 15 მარტიდან შემოიღეს და იგი ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა. ასე მაგალითად, 2010 წელს მთელი საგადასახადო შემოსავლების 48,0% ანუ 2 მლრდ. 203 მილიონზე მეტი, 2011 წელს — 48,1% ანუ 2 მლრდ 784 მილიონზე მეტი, ხოლო 2012 წელს კი 48,7% ანუ 3 მლრდ 070 მილიონზე მეტი მიღებული იყო დამატებული ღირებულების გადასახადების სახით. დღგ-ის ასეთი მაღალი ხვედრითი წილი მთელ საგადასახადო შემოსავლებში არ არის სასურველი, რამეთუ დღგ ის გადასახადია, რომელიც დგინდება მიწოდებული საქონლის შეძენისას ამ გადასახადის სიდიდით დადგენილი ფასით; აქედან გამომდინარე საქონლის არცერთ მიმწოდებელს არავითარი ეკონომიკური ტვირთი არ აწვება, გადასახადის სიმძიმე მთლიანად გადადის საბოლოო მომხმარებელზე, მოსახლეობაზე, სწორედ ამიტომ დღგ-ს მომხმარებლის გადასახადს უწოდებენ.

გადასახადის ის თანხა, რომელსაც შეიცავს საქონლის ფასი, არ არის დამოკიდებული მოძრაობის სტადიების რაოდენობაზე, დამოკიდებულია მხოლოდ საქონლის ფასზე.

როგორც წესი, თითქმის ყველა ქვეყანაში, სადაც შემოღებულია დღგ, დადგენილია დღგ-ს სამი ან ორი განაკვეთი. იმ ქვეყნებში, სადაც სამი განაკვეთია დადგენილი, არის სტანდარტული, დაბალი და მაღალი განაკვეთები, ხოლო იმ ქვეყნებში, სადაც ორი განაკვეთია დადგენილი, მოქმედებს სტანდარტული და დაბალი განაკვეთები.

დაბალ განაკვეთებს იყენებენ პირველადი მოხმარების მთელი რიგი საქონლის დაბეგვრისას. მაგალითად, ყოველდღიური მოთხოვნილების სასურსათო საქონლის, ხოლო მაღალ განაკვეთებს კი ფუფუნების საგნების დაბეგვრისას.

ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის ქვეყნებში დადგენილია, რომ დღგ-ს სტანდარტული განაკვეთი არ შეიძლება იყოს 15%-ზე ნაკლები, ხოლო დაბალი განაკვეთი — 5%-ზე ნაკლები.

დღგ-ს განაკვეთი საქართველოში დღეისათვის შეადგენს დასაბეგრი ბრუნვის ან საქონლის იმპორტის თანხის 18%-ს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული და ევროპის ქვეყნებში საგა-

დასახადო პოლიტიკის ისტორიისა და იქ არსებული დღევანდელი სისტემის გაცნობა მიგვანიშნებს დღგ-ს შემდგომი სრულყოფის აუცილებლობაზე.

საგადასახადო სისტემის მასტიმულირებელი მიმართულების უზრუნველსაყოფად გამართლებული იქნება დღგ-ის განაკვეთის შემცირება, დიფერენციაცია და სტრუქტურის შეცვლა.

არაპირდაპირი გადასახადების ერთ-ერთი სახეობაა ასევე აქციზი, რომელიც აქციზური საქონლის მიწოდებისას მის ფასთან ერთად გადაიხდება. აღნიშნული გადასახადით იბეგრება საქონლის ცალკეული სახეების ჯგუფები, რომელთაც შემდეგი თავისებურებები ახასიათებს: 1) მათი წარმოება და რეალიზაცია მთავრობის განსაკუთრებული მეთვალყურეობის ქვეშ ექცევა; 2) მოთხოვნა ფასში ასეთ საქონელზე არაელასტიურია, ანუ ფასის საგრძნობლად მომატების შემთხვევაში ამ საქონლის მოხმარება მხოლოდ ოდნავ მცირდება; 3) ისინი ფუფუნების საგნებია; 4) ამგვარი საქონელი არსებითი მნიშვნელობის მქონედ არ ითვლება და ხშირ შემთხვევაში ჯანმრთელობაზე უარყოფითად მოქმედებს.

საქართველოში აქციზიდან მიღებული შემოსავლები ბოლო პერიოდში სისტემატური ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. სახელდობრ; 2010 წელს აღნიშნული გადასახადიდან მიღებულმა შემოსავალმა შეადგინა 560,8 მლნ ლარი, 2011 წელს — 615,2 მლნ, ხოლო 2012 წელს კი 644,0 მილიონი ლარი. აღსანიშნავია, რომ აქციზურ საქონელს შორის ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილით გამოირჩევა თამბაქო. ამასთან საქართველოში მოხმარებული სიგარეტის მნიშვნელოვანი ნაწილი იმპორტულია, რამაც გამოიწვია თამბაქოს ადგილობრივი წარმოების მკვეთრი შემცირება, ასევე აჭარის და სხვა რეგიონებში, სადაც თამბაქოს მოყვანა მეტად შემოსავლიანი დარგია მაღალმთიან სოფლებში მიწის როგორც წარმოების და ძირითადი საშუალებების გამოყენების ეფექტიანობის დაქვეითება.

აქედან გამომდინარე კარგი იქნებოდა და აუცილებელიც თამბაქოს წარმოების სამამულო ტრადიციების აღდგენა, მისი საწარმოო პოტენციალის სრულად გამოყენების საფუძველზე პირველ ეტაპზე იმპორტის შემცირება და საქართველოს მოსახლეობის სი-

გარეგნულ მოთხოვნის სრულად დაკმაყოფილება, შემდგომში კი მაღალხარისხოვანი თამბაქოს (რის შესაძლებლობასაც ჩვენი ქვეყნის კლიმატური პირობები იძლევა) წარმოების ზრდის კვალობაზე მის ექსპორტზე გატანა.

საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებიდან მეტად მნიშვნელოვანია **იმპორტის გადასახადი**. საგადასახადო კოდექსის თანახმად აღნიშნული გადასახადის გადამხდელია პირი, რომელიც საქართველოს საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებს საქონელს, გარდა ექსპორტისა. იმპორტის გადასახადით დაბეგრის ობიექტია საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადმოკვეთისას საქონლის საბაჟო ღირებულება.

იმპორტის გადასახადების გამოყენების პირობები და საგარეო ვაჭრობის მარეგულირებელი სხვა ნორმები ჩამოყალიბებულია მოქმედი საგადასახადო კოდექსის 31-ე თავში; სადაც აღნიშნულია, რომ საქართველოს ინტეგრირებული ტარიფი არის მონაცემთა სისტემატიზებული ერთობლიობა, რომელიც შედგება:

1. საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურისაგან;
2. იმპორტის გადასახადების განაკვეთებისაგან ან შეღავათებისაგან, რომლებიც გამოიყენება საგარეო-ეკონომიკურ ნორმატივებში მოცემული საქონლის მიმართ;
3. საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებული და ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულებებით დადგენილი შეღავათებისაგან;
4. საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი აკრძალვებისა და შეზღუდვებისაგან, რომლებიც გამოიყენება საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურაში მოცემული ცალკეული საქონლის მიმართ.

აქვეა მოცემული ის ექვსივე მეთოდი, რომლის გამოყენებითაც დგინდება იმპორტის დეკლარირებული საქონლის საბაჟო ღირებულება.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურის 176 დასახელების საქონელი იმპორტის გადასახადის 12%-იანი განაკვეთით იბეგრე-

ბა, ხოლო 46 დასახელების საქონელი კი 5%-იანი განაკვეთით.

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული სასაქონლო ნომენკლატურის იმ ჩამონათვალში, რომლებიც იმპორტის გადასახადის 12%-იანი განაკვეთით იბეგრება არის ისეთი პროდუქტები როგორცაა, კარტოფილი, ბოსტნეული, ციტრუსები, ყურძენი, ჩაი, ხილის წვენები, ნყლები მინერალურის და გაზიანის ჩათვლით, ხე-ტყის მასალა და სხვა, რომელთა საწარმოო პოტენციალის სრულად გამოყენების შემთხვევებში შესაძლებელი იქნება არა მარტო ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის აღნიშნული მაღალხარისხოვანი პროდუქტებით სრულად დაკმაყოფილება, არამედ მისი ექსპორტზე გატანა.

ამისათვის აუცილებელი იქნება გატარდეს ღონისძიებები ქვეყნის ბაზრის დაცვის მიზნით შეიზღუდოს ან აიკრძალოს ზემოთ დასახელებული საქონლის იმპორტი, იმპორტზე გადასახადების დარეგულირების გზით, კერძოდ, საქართველოში სპეციალური საბაჟო გადასახადები გამოიყენება, როგორც დაცვითი ღონისძიება, თუ საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონელი შემოიტანება იმ რაოდენობითა და ისეთი პირობებით, რომლებიც ზიანს აყენებს ამ ან მსგავსი საქონლის ადგილობრივ მწარმოებლებს.¹

გარდა ზემოთ განხილული საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებისა და საქართველოში მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად დაწესებულია **ადგილობრივი გადასახადი**, ქონების გადასახადის სახით.

ქონების გადასახადის გამოანგარიშებებისა და გადახდის წესს განსაზღვრავს საქართველოს ფინანსთა მინისტრი. ადგილობრივი გადასახადი ირიცხება ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტებში. მათი გადახდა სავალდებულოა შესაბამისი სუბიექტების ტერიტორიაზე.

ქონების გადასახადისაგან განთავისუფლებულია: ა) ფიზიკური პირის დასაბეგრი ქონება (გარდა მიწისა) თუ ამ პირის ოჯახის მიერ მიმდინარე კალენდარული წლის წინა წლის განმავლობაში მიღებული შემოსავლები არ აღემატება 40000 ლარს; ბ) სახელმწიფო

¹ საქართველოს კანონი საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადის შესახებ. მუხლი 7.

საკუთრებაში არსებული მიწის ნაკვეთის ის ნაწილი, რომელიც გადაცემული აქვს საბიუჯეტო ორგანიზაციას, გარდა ეკონომიკური საქმიანობისათვის გამოყენებული მიწისა; გ) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთები, რომელთა ნაყოფიერი ფენაც სანახევროდ ან მეტადაცა დაზიანებული სტიქიის შედეგად; და ა.შ. რიგი სხვა ღონისძიებები, რომლებიც ჩამოყალიბებულია მოქმედი საგადასახადო კოდექსის 206-ე მუხლში ნამდვილად შეუწყობს ხელს ფიზიკური პირების ქონების, მათ შორის მიწის ეფექტიანად გამოყენების საქმეს.

ამდენად, ყველაფერი ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ გადასახადები სახელმწიფოს ფინანსური რესურსების ერთ-ერთი მთავარი წყაროა და იმაზე, თუ რამდენად უზრუნველყოფს ხელისუფლება ოპტიმალურ საგადასახადო პოლიტიკას და გადასახადების მობილიზაციას, დიდადა დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება. გადასახადების და საგადასახადო პოლიტიკის როლი ქვეყნის განვითარებაში განპირობებულია, მათი საყოველთაო ხასიათით. გადასახადები დაკავშირებულია არა მხოლოდ სახელმწიფოს, არამედ მისი თითოეული მოქალაქის, მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფების, საწარმოებისა და ორგანიზაციების ინტერესებთან. ცხადია, რაც უფრო სწრაფია ეკონომიკური ზრდის ტემპი და რაც უფრო დიდია დაგროვილი ეკონომიკური პოტენციალი, მით უფრო ფართოა საგადასახადო ბაზა და, შესაბამისად, ქვეყნის საგადასახადო პოტენციალი. წმინდა ფისკალური ფუნქციის გარდა, გადასახადების სისტემა წარმოადგენს წარმოების, მისი სტრუქტურის, დინამიკის, გაადგილების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ეკონომიკურ მექანიზმს. გადასახადებით შეიძლება მოვახდინოთ სამეწარმეო საქმიანობის სტიმულირება ან შეზღუდვა და, აქედან გამომდინარე, განვავითაროთ ესა თუ ის დარგი, შევქმნათ საწარმოო ხარჯების შემცირების წინაპირობა, ავამაღლოთ ეროვნული საწარმოების კონკურენტუნარიანობა მსოფლიო ბაზარზე. გადასახადები წარმოადგენენ სახელმწიფო შემოსავლების ძირითად ნაწილს და უზრუნველყოფენ შესაძლებლობას გასავლის ნაწილით ზემოქმედება მოახდინონ ეკონომიკაზე.

საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტიციების მოცულობაზე

გიორგი ყუფარაძე
თსუ დოქტორანტი

მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებში ინვესტიციებისა და ვაჭრობისაგან მიღებული შემოსავლები საშემოსავლო და მოგების გადასახადებით დაბეგვრის ობიექტია. ამ შემოსავლების დაბეგვრის თავისებურებები დამოკიდებულია თითოეული ქვეყნის როგორც შიდა საგადასახადო კანონმდებლობაზე, ასევე ქვეყნის მიერ რატიფიცირებულ საერთაშორისო დაბეგვრის ხელშეკრულებებზე.

უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში სახელმწიფოთა უმრავლესობა ატარებს ინვესტიციებთან დაკავშირებული პოლიტიკის ლიბერალიზაციის გზას, შემოღებულ იქნა მასტიმულირებელი ღონისძიებები პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციათა მოსაზიდად და ადგილობრივი ინვესტიციების წახალისების მიზნით. ამასთან, ე.წ. ტრადიციულ ფაქტორებთან შედარებით, წინა პლანზე წამოინია ინსტიტუციური ფაქტორების როლი. ამ ფაქტორთა რიგში მნიშვნელოვანი წონა საგადასახადო საკითხებზე მოდის.

გრძელვადიან პერიოდში ეკონომიკური ზრდა და ცხოვრების დონის ამაღლება დამოკიდებულია მიმდინარე პერიოდში ინვესტირების მოცულობაზე. თავის მხრივ, დანაზოების რაოდენობას და ინვესტიციების ფორმირებას ფაქტორთა ნაკრები განაპირობებს, მაგრამ საგადასახადო სისტემა არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი, რომელიც მთავრობის პირდაპირი კონტროლის ქვეშაა. თავად არსებულმა საგადასახადო პოლიტიკამ ბევრ ეკონომიკურ გადანყვეტილებაზე შეიძლება მოახდინოს გავლენა: შრომის მიწოდება, საოჯახო მეურნეობების დაზოგვის ნორმა, რისკის მიღების დონე, ინვესტირების მოცულობა რეალურ აქტივებში და ა.შ.

1 კვლევა დაფინანსებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ, ახალგაზრდა მეცნიერთათვის პრეზიდენტის სამეცნიერო გრანტის პროგრამის ფარგლებში, #PG/44/2-230/12.

ეკონომიკური რეალობა

ოპტიმალური საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრისათვის საჭიროა შეფასდეს გადასახადების გავლენა ინვესტიციებზე; გამომდინარე იქიდან, რომ ქვეყნების საგადასახადო კოდექსები ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან, ქვემოთ განხილული მოდელი ითვალისწინებს გარკვეულ დაშვებებს.

მოცემულ კვლევაში წარმოდგენილია საქართველოს საგადასახადო კოდექსის¹ შედარებითი გავლენის ანალიზი ფინანსურ და რეალურ სექტორში ინვესტირებაზე² (კერძო სექტორი). ანალიზისათვის გამოყენებულია კინგ-ფულერტონის მოდელის მოდიფიცირებული ვერსია³. მოდელში ჩართულია საგადასახადო კოდექსის ის მუხლები, რომლებიც გავლენას ახდენს ფიზიკური კაპიტალის ფორმირებაზე: მოგებისა და საშემოსავლო გადასახადები, კანონმდებლობით განსაზღვრული ამორტიზაციის ნორმები. აღნიშნულ ანალიზს აქვს გარკვეული შეზღუდვები: ის აღწერს მხოლოდ იმ ფაქტიურ სტიმულებს, რასაც სთავაზობს მოქმედი საგადასახადო კოდექსი რეალურ სექტორში ინვესტირები-

1 2013 წლის, 20 იანვრის მდგომარეობით.

2 ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტირების მოცულობის ზრდის აუცილებლობა საქართველოს ეკონომიკის შემთხვევაში არერთი მეცნიერის მიერაა დასაბუთებული. იხ. მაგ: ბაკაშვილი ნ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის საკითხისათვის საქართველოში, ჟურნალი „ეკონომიკა“, 1998, №4-6, გვ.12-19; გაფრინდაშვილი ე. საინვესტიციო პოლიტიკა, ჟურნალი „ეკონომიკა“, 1992 №10-11, გვ. 91-96; გელაშვილი ნ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების როლი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნოლოგიები“, 1999, №10-12 გვ. 14-15, ლობჯანიძე ვ., მამულაშვილი ლ, უცხოური ინვესტიციები საქართველოში, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 1999, №2, გვ. 126-142; რინიკაშვილი ნ. ინვესტიციები და ეკონომიკური ზრდა, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნოლოგიები“, 1999 №4-6, გვ.16-17; აბაღლაძე მ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და მათი მოზიდვის პრობლემები საქართველოში, საქართველოს სტრატეგიული კვლევისა და განვითარების ცენტრის ბიულეტენი, № 64, 2002, გვ. 60-73; მ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სახელმწიფო მხარდაჭერა, განვითარებადი ქვეყნების გამოცდილება, საუნივერსიტეტო შრომის სამეცნიერო შრომების კრებული: „საერთაშორისო ბიზნესი“, ტომი 3, №1, 2004, გვ. 5-18.

3 The Taxation of Income from Capital, A Comparative Study of United States, United Kingdom, Sweden and West Germany. Edited by Mervyn A. King and Don Fullerton. The University of Chicago Press, London 1984.

სათვის ფინანსურ სექტორთან შედარებით.

მოდელის ძირითადი არსი შემდეგია: დაბეგვრის შედეგად მიღებული შემოსავლები ინვესტირებიდან განსხვავდება იმ შემოსავლებისაგან, რაც შესაძლებელია მიღებულ ყოფილიყო დაბეგვრის არარსებობის პირობებში. (ე.წ. საგადასახადო ჭრა). თავის მხრივ, საგადასახადო წნეხის სიდიდე დამოკიდებულია მოგების გადასახადის სტრუქტურაზე, გადასახდების მიმართებზე ინფლაციასთან, კანონმდებლობით განსაზღვრული ამორტიზაციისა და ცვეთის ნორმებთან, განსხვავებული დაბეგვრის რეჟიმებთან, რაც უკავშირდება შემოსავლების სხვადასხვა სახეებს და სხვა ფაქტორებს.

საანალიზო მაჩვენებლებად გამოიყენება ზღვრული და საშუალო ეფექტური საგადასახადო განაკვეთები-METR (Marginal Effective Tax Rates) და AETR(Average Effective Tax Rates). ეს მაჩვენებლები ეყრდნობა კორპორაციულ/მოგების გადასახადებს, მათი მეშვეობით განისაზღვრება ეფექტური საგადასახადო განაკვეთების ცვლილების გავლენა ინვესტიციებზე. ამ მოდელში გამოტოვებულ ცვლადებს მიეკუთვნება: საგადასახადო დაგეგმვა, ადმინისტრაციული დისკრეტია, სხვა გადასახადების მნიშვნელობა.

METR - ზღვრული საგადასახადო განაკვეთი, არის შემაჯამებული მაჩვენებელი საგადასახადო სისტემის მიერ გამოწვეული ცვლილებების შესაფასებლად. ზღვრულ ინვესტიციებზე იგი ახასიათებს წონასწორობის პოზიციას, როდესაც ეკონომიკური მოგება (ე.ი. უმცირესად დამაკმაყოფილებელი უკუგება) მინიმალურია.

კანონმდებლობის სხვადასხვა მიდგომებიდან გამომდინარე, METR-მაჩვენებელი თავის მხრივ დამოკიდებულია ეკონომიკის სექტორზე, აქტივების ტიპზე, საინვესტიციო პროექტის დაფინანსების წყაროებზე და ინვესტიციის განმხორციელების იურიდიულ სტატუსზე. METR-მაჩვენებელს თავის მხრივ აქვს შეზღუდვები, როცა ფინანსური ბაზრები განუვითარებელია და არსებობს ინფორმაციის ასიმეტრიის პრობლემა. METR-მაჩვენებლის ნაკლოვანებების შევსების ერთ-ერთი გზაა საშუალო ეფექტური საგადასახადო განაკვეთების გამოყენება AETR, რომელიც გამოითვლება როგორც ფარდობა ყველა საგადასახადო ვალდებულების დაბეგვრამდე შემოსავლებთან. კინგ-ფულერტონის კვლევის მიხედვით

ამ უკანასკნელ მაჩვენებელსაც აქვს ცალკეული შეზღუდვები: ის არ სახავს ინვესტირების დამატებითი ერთეულისათვის წარმოქმნილ სტიმულს, არამედ ასახავს მხოლოდ რეალიზებული შემოსავლების დაბეგვრის ტვირთს. ასევე, ამ მაჩვენებელში არ აისახება კორპორაციულ და ფიზიკურ პირთა დაბეგვრას შორის არსებული კავშირი. ჩვენი მოდელის პირობებში ვაკეთებთ დაშვებას, რომ აკუმულირებული შემოსავლები არის ინვესტირების წყარო, ამ კუთხით METR-ისა და AETR-ის მაჩვენებლები, გვანვიდან ანალიზისათვის სასარგებლო ინფორმაციას. ეს ორი მაჩვენებელი გვაძლევს პასუხს ორ განსხვავებულ კითხვაზე: AETR გვაძლევს ინფორმაციას საინვესტიციოდ ხელმისაწვდომ შიდა რესურსებზე (მას შემდეგ, რაც ყველა გადასახადი გადახდილია და როცა ნარჩენი შემოსავალი ინვესტირების ერთადერთი წყაროა), ხოლო METR გვაძლევს ინფორმაციას ახალი ინვესტირების გადამწყვეტილების შესახებ, კერძოდ რა გავლენა აქვს კორპორაციულ და ფიზიკურ პირთა დაბეგვრას საინვესტიციო აქტივობებიდან მიღებულ საბოლოო შემოსავლებზე.

მოგების გადასახადის METR-ი შემდეგნაირად გამოითვლება:

$$(1) \quad METR = \frac{(F^* - \delta) - \rho}{F^* - \delta} = 1 - \frac{\rho}{F^* - \delta} = 1 - \frac{\rho}{C - \delta}$$

სადაც, ρ — მოსალოდნელი დაბეგვრის შემდგომი შემოსავალი, ინვესტიციის მინიმალური უკუგებაა.

F^* -წონასწორული რეალური შემოსავალი დაბეგვრამდე, დამატებითი ერთეული ინვესტირების შედეგად, როცა ეკონომიკური მოგება მინიმალურია(შესაბამისი წარმოების ფუნქციით $F(K)$)

δ - ამორტიზაციის განაკვეთი (წმინდა ეკონომიკური) კაპიტალური აქტივების გეომეტრიულად შემცირებადი ბაზის მიხედვით.

C - აღნიშნავს კაპიტალის დანახარჯს, სხვაობა $F^* - \delta$ არის ინვესტიციების დაბეგვრამდე შემოსავალი, სხვაობა მთლიან ხარჯებსა და ამორტიზაციას შორის. დადებითი (უარყოფითი) METR ნიშნავს ინვესტიციებზე დადებით (უარყოფით) გავლენას საგადასახადო სისტემის მხრიდან.

ნეოკლასიკური ინვესტირების თეორიის თანახმად მაქსიმალურ

რი მოგების მაძიებელი ფირმა ჩადებს ინვესტიციებს ფიზიკურ კაპიტალში, სრულყოფილად კონკურენტული წარმოებისა და ფაქტორების ბაზრების შემთხვევაში, თუ დაცულ იქნება წონასწორობის შემდეგი პირობები:

შიდა ინვესტიციების შემთხვევა(2):

$$F_k^*(1 - U) = (p + \delta)(1 - A)$$

$$F_k^* = \frac{(p + \delta)(1 - A)}{(1 - U)} = C$$

აღნიშვნები იგივეა F^* , δ , და p -ს შემთხვევაში. U აღნიშნავს კორპორაციული საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთს, A - აღნიშნავს ცვეთადი ღირებულების ახლანდელ ფასს და ასევე საგადასახადო შეღვათს ერთეულ ინვესტიციაზე (ცხადია, მისი არსებობის შემთხვევაში) და გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:(3)

$$A = \sum_{s=1}^{s=\alpha} \frac{U \alpha (1 - \alpha)^{(s-1)}}{(1 + p)^s} + \epsilon = \frac{U \alpha}{p + a} + \epsilon$$

სადაც, α არის შემცირებადი ბალანსის განაკვეთი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია კაპიტალს დაერიცხოს ამორტიზაცია საგადასახადო მიზნებისათვის, ϵ არის ინვესტიციის საგადასახადო შეღვათის (გამოქვითვის) განაკვეთი. ჯამის ნიშანი საზღვრავს მომავალი და ახლანდელი ამორტიზაციის მიმდინარე ღირებულებას საგადასახადო კოდექსის მიხედვით¹.

1 აღნიშნული მოდელის გამოყენების სირთულე საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის შემთხვევაში გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული, კერძოდ, პრაქტიკული კვლევა ამორტიზაციის რეალურ ეკონომიკურ განაკვეთებზე არ მოიპოვება. დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების შემთხვევაში ამგვარი კვლევის მაგალითია: Hulten, Charles R., and Frank C Wykoff. *The Measurement of Economic Depreciation/Charles R. Hulten (ed) Depreciation, Inflation and Taxation of Income from Capital.* Washington D.C.: The Urban Institute Press, 1981 აღნიშნულ კვლევაში მეცნიერებმა პასუხი გასცეს ფუნდამენტურ შეკითხვას: შესაძლებელი იყო თუ არა აქტივების ცვეთის რეალური განსაზღვრა დროში, რაც შესაძლოა საფუძვლად დაედოს საგა-

კაპიტალური აქტივების წონასწორობის პირობა ნაწილობრივ ინტუიციურია და მისგან გამომდინარეობს, რომ ფირმისათვის ოპტიმალურია გაზარდოს მისი კაპიტალური აქტივები იქამდე, სანამ ზღვრული უკუგება დამატებით კაპიტალზე არ გაუტოლდება ზღვრულ ხარჯს დამატებით კაპიტალზე.

კვლევის მოცემული მიზნებიდან გამომდინარე განვიხილოთ საქართველოს საგადასახადო კოდექსის გავლენა ეკონომიკის ორ დარგში ინვესტირებისას: საფინანსო და არასფინანსო სექტორი (რეალური სექტორი, შედარებით მსხვილი საინვესტიციო პროექტებისათვის).

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად მიღებული შემოსავალი ორი ძირითადი გადასახადით იბეგრება: საშემოსავლო (არაპირდაპირ) და მოგების გადასახადებით¹. დასაბეგრი ოდენობა განისაზღვრება როგორც სხვაობა ერთობლივ შემოსავლებსა და თავად კოდექსით განსაზღვრულ გამოქვითვებს შორის. მოგების გადასახადის 15 %-იანი დაბეგვრის ბაზიდან იქვითება რეინვესტირებული მოგება მხოლოდ სამედიცინო საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლების შემთხვევაში (შესაბამისი საგადასახადო წლის დასრულებიდან 3 წლის განმავლობაში)². მიმდინარე საგადასახადო პოლიტიკა არ მოიცავს ანალოგიური სახის მიდგომას სხვა ტიპის რეალურ სექტორში რეინვესტირებისას. ეკონომიკური სუბიექტის მიერ ძირითად

დასახადო პოლიტიკას ? მათი გამოთვლები ეფუძნებოდა “დაფიქსირებული საბაზრო ფასის მეთოდს”. მკვლევარებმა კითხვაზე დადებითი პასუხი იპოვეს, იმ საბაზრო მონაცემებზე დაყრდნობით, რასაც რეგულარულად აქვეყნებდა აშშ-ს ეკონომიკური ანალიზის ბიურო. მკვლევარებმა გამოთვალეს რეალური ეკონომიკური ცვეთის განაკვეთები მრავალი ტიპის ფიქსირებული აქტივისათვის.(δ -ს მნიშვნელობები). მაგრამ აღნიშნული განაკვეთების პირდაპირი გამოყენება ეკონომიკების სხვადასხვა ბუნებისა და დროითი ფაქტორების გამო მიზანშეწონილი აქ იქნებოდა. აღნიშნული გარემოების გამო ჩვენს კვლევაში განხილული მოდელის მხოლოდ ცალკეული ასპექტები იქნება გამოყენებული. საბაზრო ღირებულების მეთოდის მიდგომის მიხედვით ეკონომიკური ამორტიზაციის ნორმის გამოთვლისას უნდა გამოვიყენოთ ინფლაციის საშუალო მაჩვენებელი მწარმოებელთა ფასების ინდექსის მიხედვით.

- 1 საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-13 თავი.
- 2 საქართველოს საგადასახადო კოდექსის, 99-ე მხული

საშუალებებში განხორციელებული რეინვესტირებული თანხის საგადასახადო შეღავათის მიღების პოლიტიკა, დაბეგვრის ბაზიდან გამორიცხულია ამორტიზაციის განაკვეთების სახით¹. ზემოთ მოყვანილი პირველი (1) ფორმულის მიხედვით, METR-ის მაჩვენებლს მივიღებთ რეალურ სექტორში ახალი სანარმო საშუალებებში ინვესტირების შედეგად (საშუალოდ 100 000—ის რეინვესტირების შემთხვევაში, გამონაკლისი სამედიცინო სფეროს გარდა) 0,037-ის ტოლად. METR-ის აღნიშნული მაჩვენებელი რეინვესტირების დადებითი ხელშეწყობა საგადასახადო პოლიტიკის მიერ. თუმცა აღნიშნული მაჩვენებელი საკმაოდ ახლოსაა ნულოვან მაჩვენებელთან, რაც, თავის მხრივ, დადებითი სტიმულის არარსებობის ნიშნულია. მოდელის ფარგლებში გამოტოვებული ფაქტორებიდან თუ დავეუმატებთ სამეწარმეო რისკის არსებობას და განუზღვრელობას რეინვესტირების პროცესებზე საგადასახადო პოლიტიკის ხელშეწყობა მინიმალურად დადებით ზღვარზე გადის. მეორე მხრივ, თუ იგივე მიდგომას გამოვიყენებთ საფინანსო სექტორის მიმართ METR-ის მაჩვენებელი გაცილებით მაღალი გამოვა. რაც, თავის მხრივ, საგადასახადო პოლიტიკის მიერ საფინანსო სექტორის განვითარების უფრო მეტ სტიმულირებას ნიშნავს. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 99-ე მუხლის მიხედვით საერთაშორისო ფინანსური კომპანიის სტატუსის მქონე კომპანიები თავისუფლებლდებიან დაბეგვრისაგან, როგორც გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციით მიღებული მოგების ნაწილში პროცენტის სახით, ასევე დარიცხული შემოსავლების ნაწილში. იგივე მიდგომა გამოიყენება საინვესტიციო ფონდების მიმართ. საფინანსო სექტორში ინვესტირების ნახალისება ლიბერალური საგადასახადო პოლიტიკით, ერთი მხრივ, ეკონომიკის ამ სექტორის განვითარებას ისახავს მიზნად, ხოლო, მეორე მხრივ, ამგვარი მიდ-

¹ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, 111-ე მუხლი: საამორტიზაციო ანარიცხები და გამოქვითვები ძირითად საშუალებათა მიხედვით. ამორტიზაციის ნორმები განაწილებულია ძირითადი საშუალებების 5 ჯგუფის მიხედვით. გაერთიანების მიზნით აღებულია ნორმის განაკვეთების საშუალო: 13.6 %. მოცემულ ანალიზში გამოტოვებულია შემთხვევა როცა ხდება ძირითადი საშუალების საამორტიზაციო ანარიცხების გამოქვითვა ამავე კოდექსის 112-ე მუხლის მიხედვით.

გომა მეტ სტიმულს ქმნის საფინანსო სექტორში ინვესტირებისას რეალურ სექტორში ინვესტირებასთან შედარებით.

საგადასახადო პოლიტიკის მიერ შექმნილი სტიმულები ჩვეულებრივ არ განიხილება, როგორც ძირითადი ფაქტორი ამა თუ დარგში ინვესტირებისას იმ დაშვებით, რომ საგადასახადო წნეხი არ აღემატება იმ ზღვარს, როდესაც დაბეგვრის შემდგომი უკუგება უარყოფით ნიშნულებში საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის შემთხვევაში რეალურ სექტორში ინვესტირება და რეინვესტირება ნაკლებ საგადასახადო სტიმულთანაა დაკავშირებული, ვიდრე ეს საფინანსო სექტორის შემთხვევაშია.

აკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

პროვზულ-აკონომიკური ინტერაქციები და ინტერაქციული პროცესები

ანზორ აბრალავა

ემდ,სტუ სრული პროფესორი

ქეთევან ღარიბაშვილი

სტუ დოქტორანტი

საქართველო ორი დიდი კონტინენტის - ევროპისა და აზიის შესაყარზე მდებარეობს, რაც საუკუნეების განმავლობაში საუკეთესო პირობებს ქმნიდა საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებისათვის. ამიტომ საერთაშორისო ვაჭრობას ყოველთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. აღნიშნული სახის ურთიერთობები წარმოადგენდნენ არა მარტო განსხვავებულ კულტურათა და რელიგიათა მშვიდობიანი თანაარსებობის საუკეთესო გამოხატულებას, არამედ ვაჭრობა ხელს უწყობდა საქართველოს ეკონომიკურ აღმავლობას, სახელმწიფოებრიობის გამყარებას, ეხმარებოდა სხვა სახელმწიფოებს საქართველოს კულტურა, ხალხი და ყოფა ღრმად და საფუძვლიანად გაეცნოთ და შეესწავლათ.

საქართველოს სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობას დიდი ხნის ისტორია აქვს. დაწყებული ბრინჯაოს ხანიდან კავკასიის საშუალებით ხდებოდა კავშირები აღმოსავლურ სამყაროსთან და ევროპის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობას შორის. ჩვენი წელთაღრიცხვის დასაწყისში საქართველოზე გადიოდა სავაჭრო გზა, რომელიც ინდოეთს ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებთან აკავშირებდა. რაც შეეხება ისტორიულად ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვან “აბრეშუმის გზას” რომელიც მოიხსენიება, როგორც ტრანსკონტინენტური საქარავნო გზა, იგი ჩინეთს შავი და ხმელთაშუა ზღვების სანაპიროებთან აკავშირებდა. აღსანიშნავია, რომ “აბრეშუმის გზამ” ხელი

აკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

შეუწყო აღმოსავლეთ დასავლეთ რეგიონების დაახლოებას, მათ შორის პოლიტიკური და ეკონომიკური და კულტურული კავშირების გამყარებას.

შავი ზღვის ქვეყნებსა და კავკასიას გააჩნია უნიკალური სტრატეგიული ადგილი და მათგან სწრაფად შეიძლება მოხვედრა ახლო აღმოსავლეთის, კასპიის აუზისა და ჩრდილოეთ ერაყ-ირანის ტერიტორიაზე, ასევე იგი ასრულებს უნიკალურ სატრანზიტო ფუნქციას, რომელიც თურქმენულს, აზერბაიჯანულსა და ყაზახურ გაზთან და ნავთობთანაა დაკავშირებული.¹

XX საუკუნეშიც საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა გამოყენებული იყო, როგორც განსაკუთრებული სატრანზიტო სავაჭრო კვანძი, კავკასიის ცენტრი, დამაკავშირებელი რგოლი ევროპასა და აზიას შორის.

ყოველივე ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე, სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი გეოგრაფიული მდებარეობის გამო საქართველოს ეძლევა შანსი აქტიურად ჩაერთოს მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში. ამიტომაც დღეისათვის სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება უმნიშვნელოვანესი პირობაა ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარებისთვის. დღევანდელი მსოფლიო გლობალიზაციის, ეკონომიკური კარგახსნილობის პირობებში ჩვენი სატრანზიტო პოტენციალის სრულად ათვისება, საქართველოს მოუტანს უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ ეკონომიკურ სარგებელს.

თანამედროვე განვითარების მაღალი ტემპებიდან და გლობალური პროცესებიდან გამომდინარე, დღეისათვის სამხრეთ კავკასია ახალი გამოწვევების წინაშე დგას, რომელსაც ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების გადანყვეტა ჰქვია. ცალსახაა, რომ აზერბაიჯანი თავისი ენერგორესურსების მარაგით და საქართველო სატრანზიტო პოტენციალით, ერთ-ერთ გადამწყვეტ თუ არა მნიშვნელოვან როლს, ითამაშებს ახალი გეოეკონომიკური სივრცის განსაზღვრაში.

შეზღუდული ბუნებრივი რესურსებისა და ენერჯის გამოყენებაზე მზარდი მოთხოვნის პირობებში, სასიცოცხლოდ მნიშვნე-

¹ საქართველოს რკინიგზა, პრობლემები და პერსპექტივები, 2008 წ.

ლოვანია ქვეყნის და ზოგადად ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. ამ თვალსაზრისით, საერთაშორისო არენაზე მიმდინარე პროცესებში საქართველოს თავისი გამოკვეთილი როლი აქვს, რასაც ქვეყნის ტერიტორიაზე მნიშვნელოვანი ენერგეტიკული, სატრანსპორტო და სატრანზიტო მაგისტრალების არსებობა ადასტურებს. ბაქო-სუფსისა, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენები და ბაქო თბილისი-ერზრუმის გაზსადენი უკვე არსებული სტრატეგიული პროექტებია. საქართველო პრიორიტეტს ანიჭებს სამხრეთის ენერგეტიკული დერეფნის ფარგლებში ახალი პროექტების განხორციელებას. ასევე, აღსანიშნავია საქართველო-თურქეთის ელექტროგადამცემი ხაზების სისტემის ინტეგრირების მეშვეობით საქართველოს ერთიან ევროპულ სისტემაში ჩართვა.

მნიშვნელოვანი პროექტებია: „ნაბუქო“, აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთის ურთიერთდამაკავშირებელი კვანძი (AGRI), ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზა და სხვა. საქართველოს ასევე აქვს პარტნიორული ურთიერთობები სომხეთთან, კერძოდ ტვირთებისა და სასურსათო პროდუქტების განხრით. ასევე აღსანიშნავია საქართველო, როგორც მნიშვნელოვანი სატრანზიტო-გამტარი ფუნქციის მატარებელი. მიუხედავად მრავალი პოზიტიური მიმართულებისა, სამხრეთ კავკასიის რეგიონს აქვს პოტენციური განვითარების უფრო მაღალი ტემპი აიღოს და რაც მნიშვნელოვანია შექმნას ერთიანი სოციალურ-ეკონომიკური წესრიგი.

რეგიონის ქვეყნების მონაწილეობა რეგიონალური თუ მსოფლიო მნიშვნელობის მეგა-პროექტებში, უპირველესად, წარმოადგენს ქვეყნების პოლიტიკური თუ ეკონომიკური უსაფრთხოების უმთავრეს გარანტს.

კავკასიის სატრანზიტო კორიდორი ერთ-ერთი ასეთ წყაროდ განიხილება. საბოლოო ჯამში, ყოველივე ამით გრძელვადიან პერსპექტივაში საქართველოსთვის შეიქმნება პოლიტიკური, ეკონომიკური სტაბილურობის დამატებითი გარანტიები და ხელს შეუწყობს ნაბუქოს პროექტის განხორციელებას. ჯერ კიდევ 1996 წელს ყაზახეთიდან დაიწყო “შევრონის” ნავთობის რკინიგზით ტრანსპორტირება აზერბაიჯანისა და საქართველოს ბათუმის

პორტის გავლით ევროპაში. ეს არის პერიოდი, როდესაც დაიწყო მოქმედება ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანმა.

სატრანსპორტო დერეფანმა ორი მსხვილი რეგიონული ნავთობსადენის ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი და სამხრეთ კავკასიური გაზსადენის (შაჰ-დენიზი) გამო შეიძინა განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ორივე ობიექტი მნიშვნელოვანია არა მარტო საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალის გაზრდის მიზნით, არამედ რეგიონული ინტეგრაციის გაუმჯობესების მხრივაც. ენერგეტიკული დერეფნის განვითარება, ეს არის საქართველო-აზერბაიჯანი-თურქეთის გრძელვადიანი სტრატეგიული თანამშრომლობის მთავარი ამოცანა.

სამხრეთ-კავკასიური გაზსადენი (ბაქო-თბილისი-ერზრუმი) წარმოადგენს ბუნებრივი აირის სატრანსპორტო მილსადენს შაჰ-დენიზის გაზის ბაქნის აზერბაიჯანის სექტორიდან საქართველოს გავლით თურქეთში ტრანსპორტირებისთვის.

ნავთობსადენი ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი არის მილსადენი კასპიის ზღვის ნავთობის თურქულ პორტ ჯეიჰანამდე ტრანსპორტირებისთვის, რომელიც ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზეა განლაგებული.

გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით აღნიშნული ნავთობსადენის მშენებლობის მთავარი მიზანი მდგომარეობდა აზერბაიჯანიდან მსოფლიო ბაზრებზე ნავთობის ტრანსპორტირების, რუსეთისაგან დამოუკიდებელი მარშრუტის შექმნაში.

ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის ამოქმედება საშუალებას იძლევა უფრო აქტიურად იქნეს ათვისებული კასპიის ზღვის აუზის რესურსები.

ნაბუქოს გაზსადენი წარმოადგენს ბუნებრივი აირის ტრანსპორტირების მარშრუტს თურქმენეთიდან ავსტრიაში. გაზსადენის საშუალებით შესაძლებელი გახდება ენერგორესურსების ექსპორტი ევროპაში, კასპიის ზღვისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან.¹

ნაბუქოს პროექტი ითვალისწინებს დასავლეთისთვის წელიწადში 31 მილიარდი კუბური მეტრი აირის გაზსადენის მშენებლობას და აირის საქართველოს, აზერბაიჯანის, თურქეთის, რუმინეთის,

1 www.nabucco-pipeline.com

ბულგარეთის გავლით მიწოდებას. ნაბუქოს პროექტის კველვისა და მომზადების სამუშაოები ჯერ კიდევ 2002 წელს დაიწყო.

2011 წლის დასაწყისში ევროკომისის თავჯდომარემ განახორციელა ოფიციალური ვიზიტები აზერბაიჯანსა და თურქმენეთში. აღნიშნული ვიზიტების შედეგად ხელი მოეწერა დოკუმენტს, რომელიც ხელს შეუწყობს „სამხრეთ-დერეფნის“ რეალიზაციას.

საქართველოსთან დაკავშირებით, უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული პროექტის განხორციელებით, გაიზრდება ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე გამავალი ბუნებრივი აირის მოცულობა, კიდევ უფრო ამალდება სატრანზიტო პოტენციალი და ხელს შეუწყობს სახელმწიფოს ენერგოუსაფრთხოების უზრუნველყოფას. სამხრეთის ბუნებრივი აირის დერეფანში შემავალ ერთ-ერთ პროექტს წარმოადგენს აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთის ურთიერთდამაკავშირებელი კვანძი. AGRI-ის პროექტი არის პირველი პროექტი, რომელიც უზრუნველყოფს კასპიის რეგიონის ენერგორესურსების პირდაპირ მიწოდებას ევროპისთვის შავი ზღვის გავლით. პროექტი ითვალისწინებს საქართველოში, შავ ზღვაზე გაზის გამათხევადებელი ტერმინალისა და რუმინეთში რეგაზიფიკაციის ტერმინალების მშენებლობას.

რეგიონის ქვეყნების მონაწილეობა რეგიონალური თუ მსოფლიო მნიშვნელობის მეგა-პროექტებში, უპირველესად, წარმოადგენს ქვეყნების პოლიტიკური თუ ეკონომიკური უსაფრთხოების უმთავრეს გარანტს. გარდა აღნიშნულისა, პროექტებში მონაწილეობა ფისკალური თვალსაზრისითაც მომგებიანია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს რკინიგზა პრობლემები და პერსპექტივები 2008 წ;
2. www.nabucco-pipeline.com;
3. საქართველოს რკინიგზის ვებ-გვერდი- www.railway.ge;
4. საქართველოს ნავთობისა და გაზის კოორპორაციის ვებ-გვერდი www.gogc.ge.

**სამართლებრივ საინჟინერო საქმიანობის
განვითარების ტენდენციები**

ნოდარ ფუტყარაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

ინვესტიციის ფართო მასშტაბით განვითარება მსოფლიოში, განსაკუთრებით გლობალიზაციის პირობებში, სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს, რასაც საქართველოში ინვესტიციური საქმიანობის გააქტიურება მოხვევა.

როგორც ცნობილია, ინვესტიცია ეს არის კაპიტალური დაბანდებები, რომელიც მიმართულია ფირმების და კორპორაციების წარმოების ფაქტორებით (რეალური ინვესტიციებით) უზრუნველყოფის, ან ფასიანი ქაღალდების (პორტფელური ინვესტიციების) შესაძენად. საწარმოთა დონეზე ინვესტიციების დაგეგმვისას მთავარი ყურადღება ექცევა რეალურ ინვესტიციებს, რაც შეეხება პორტფელურ ინვესტიციას, იგი დამატებითი რესურსების მოზილზაციის საშუალებაა.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის განმსაზღვრელი ფაქტორებიდან მნიშვნელოვანია სტაბილური პოლიტიკური და მაკროეკონომიკური გარემო, ეროვნული ეკონომიკის გახსნილობა, განვითარებული ინფრასტრუქტურა და კომუნიკაცია, პროგნოზირებადი და ხელშემწყობი სამართლებრივი და ინსტიტუციური გარემო. ასევე, ხელსაყრელი საინვესტიციო კლიმატის ფორმირებისათვის მნიშვნელოვან ფაქტორად ქვეყანაში კვალიფიციური შრომითი და ბუნებრივი რესურსების არსებობა ითვლება.

ამგვარად, ეკონომიკური გლობალიზაციის ინტენსიფიკაციის თანამედროვე ეტაპზე საინვესტიციო აქტივობის უზრუნველყოფაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა უცხოურ კაპიტალს ენიჭება და მას პოლიტიკური დატვირთვა აქვს და ამდენად, ჩვენი აზრით, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის შესაბამისი გარემოს ფორმირება მეტად მნიშვნელოვანია, მაგრამ აუცილებელია სიფრთხილე, რათა უცხოურმა ინვესტიციებმა ბენეფიციარ ქვეყ-

ანაზე ნეგატიური ზეგავლენა არ მოახდინოს. უცხოური კაპიტალის გამოყენება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკონომიკის იმ სფეროებში, რომელთა აქტივიზაციას შეუძლია არსებითი წვლილი შეიტანოს ტრანსფორმაციული კრიზისის დაძლევაში, არსებული სოციალური დაძაბულობის შემცირებაში და დასაქმების ზრდაში.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში დაბანდებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები იზრდება, რაც ჩანს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით.

ცხრილი 1

**პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში
(მლნ. აშშ დოლარი)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
სულ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები	340	499	450	1190	2014	1564	658	814
პროცენტულად წინა წელთან შედარებით %		146,7	90,1	264,4	169,2	77,6	42,1	123,7
პროცენტულად საბაზისო წელთან შედარებით %	100,0	146,7	132,3	350,0	592,3	460,0	193,5	239,4

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქსტატი

**პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში
ეკონომიკის სექტორების მიხედვით** ცხრილი 2

ეკონომიკის სექტორი	2007		2008		სხვაობა 2007 წელთან შედარებით +,-
	მლნ. დოლარი	%	მლნ. დოლარი	%	
სოფლის მეურნეობა, თევზჭერა	16,5	0,8	7,8	0,5	-7,7
მრეწველობა	398,2	19,8	207,3	13,4	-190,9
ენერჯეტიკა	362,6	18,0	294,8	18,8	-67,0
მშენებლობა	171,9	8,5	56,7	3,6	-115,2
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	416,7	20,7	422,7	27,0	+6,9
უძრავი ქონება	30,5	1,5	277,8	17,8	+247,3
დანარჩენი მომსახურეობა	382,8	19,0	283,1	18,1	-99,7
ბანკი	136,9	6,8	8,5	0,5	-128,4
არარეზიდენტი ფიზიკური და იურიდიული პირის მიერ შესყიდული უძრავი ქონება	99,6	4,9	4,9	0,3	-94,7
სულ	2014,7	100,0	1563,6	100,0	-451,1

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქსტატი

ბიზნესის რეგისტრაციის პროცედურების გაადვილებამ და ეკონომიკური და ადმინისტრაციული რეგულირების მექანიზმის შეზღუდვამ მნიშვნელოვნად გაადვილა ბიზნესის რეგისტრირება და წარმოება. 2010 წლის 1 აპრილის მდგომარეობით საქართველოში

ველოში რეგისტრირებული ეკონომიკური სუბიექტების რაოდენობა 307628-ით განისაზღვრა. 2003-2010 წლებში საქართველოში რეგისტრირებული ეკონომიკური სუბიექტების რაოდენობა 188595 ერთეულით (179%) გაიზარდა, რაც პერსპექტივაში წარმოების ზრდის მნიშვნელოვანი გარანტია იქნება.

უახლოეს მომავალში მოსალოდნელი ეკონომიკური ზრდა მიღწეული იქნება იმ სფეროებში, სადაც საქართველოს გააჩნია შედარებითი უპირატესობები.

ეკონომიკის ზრდის ასეთ მნიშვნელოვან რეზერვს წარმოადგენს ტურისტული პოტენციალის გამოყენება. ამის საფუძველს იძლევა უძველესი ისტორია, ხელსაყრელი კლიმატი და ლანდშაფტი. შავი ზღვისპირა და სამთო კურორტების განვითარების შესაძლებლობა. ამ დარგში კარგად გათვლილი პროგრამა მოქმედებს და უახლოეს მომავალში ტურიზმი საქართველოს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საექსპორტო მომსახურეობად გადაიქცევა, რაც სოფლის მეურნეობის და ეკონომიკის სხვა სექტორების მნიშვნელოვან ზრდას განაპირობებს.

საქართველოს ყველა პირობა გააჩნია იმისათვის, რომ გადაიქცეს საერთაშორისო ტურიზმის ქვეყნად 102 კურორტით, 1500 ისტორიული ძეგლით, რომელთაგან 4 შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო საგანძურთა სიაში, არსებული ეროვნული პარკები, სამკურნალო ბალნეოლოგიური წყაროები და ტალახები და ა.შ.

საქართველო მრავალი დასახელების საქონლის სატრანზიტო დერეფანს წარმოადგენს. უახლოეს მომავალში შესაძლებელია სატრანზიტო მომსახურეობა საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სექტორი გახდეს. ამის საფუძველს იძლევა უკვე არსებული ნავთობ და გაზსადენები. ბაქო-ერზრუმის გაზსადენის საშუალებით შესაძლებელია გაზის მიწოდება ევროპისათვის. არსებული პოტენციალის გათვალისწინებით შესაძლებელია ყოველწლიურად 30 მილიარდი კუბური მეტრი გაზის გატარება.

ახლო მომავალში მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია რკინიგზასაც, რომელიც მრავალი წელია ემსახურება კავკასიისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების ტვირთების ტრანსპორტირებას. ახალქალაქი-ყარსის ხაზის მშენებლობის დამთავრებით ამოქმედ-

დება პირდაპირი სარკინიგზო მაგისტრალი, რომელიც ევროპასთან დააკავშირებს ჩინეთსა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს.

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანას საზღვაო ტრანსპორტით მომსახურების დიდი პოტენციალი გააჩნია. ორი სტრატეგიული პორტის ბათუმის და ფოთის სახით. მომავალში დეკლარირებული ლაზიკის კონკურენტუნარიანობის გაზრდით, საქართველოს შესაძლებლობა აქვს გახდეს საზღვაო ტრანსპორტით მომსახურეობის ცენტრი.

საქართველოს დიდი ჰიდროელექტრო პოტენციალი გააჩნია და სავსებით შესაძლებელია ელექტროენერჯია მნიშვნელოვანი საექსპორტო საქონელი გახდეს. ამისათვის საჭიროა არსებული ჰიდროელექტროსადგურების სიმძლავრეების გამოყენების გაუმჯობესება და გაცხადებული 15 ახალი ელექტროსადგურების მშენებლობა, სადაც მკაცრად იქნება დაცული ეკოლოგიური და ტენქიკური მოთხოვნები.

აგროსასურსათო სექტორი უფრო სწრაფი ტემპით უნდა განვითარდეს. საქართველოს ბუნებრივ-კლიმატური პირობები საშუალებას იძლევა არა მარტო უზრუნველყოს ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოება, არამედ რესურსების ყველაზე კონკურენტუნარიან პროდუქტებზე განაწილების გზით მოიპოვოს კუთვნილი ადგილი მსოფლიო ბაზარზე.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობა და სტიმულირება, რომელიც უზრუნველყოფს ჯერ ერთი, მომხმარებლის საჭირო საქონლის წარმოებას, მიწოდებას და მომსახურეობას და მეორე, მოსახლეობას შეუქმნის ხელსაყრელ სამუშაო ადგილებს.

ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სექტორი უნდა გახდეს იმპორტზე დამოკიდებული პროდუქციის წარმოების განვითარება. იმპორტირებული პროდუქციის მნიშვნელოვანი ნაწილი იმ საქონელთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელთა წარმოება ადგილზე შესაძლებელია და რაც მთავარია, უკეთესი ხარისხით. აღნიშნული პროდუქციის წარმოების განვითარებით შესაძლებელია მათზე ადგილობრივი მოთხოვნის, მათ შორის, ტურისტების მოთხოვნილების მთლიანად ან დიდი ნაწილის დაკმაყოფილება

და შესაბამისად ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა და რაც მნიშვნელოვანია, მაკროეკონომიკური თვალსაზრისით სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესება.

ეკონომიკის განვითარებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ინფრასტრუქტურის განვითარება, რომელიც სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს და ქმნის რეალურ შესაძლებლობას ნებისმიერი დარგის განვითარებისათვის.

საქართველოს ეკონომიკის მსოფლიო საბაზრო სტრუქტურებში ჩართვის მიზნით მნიშვნელოვანია ფოთის, ქუთაისის და სხვა თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შესაძლებლობების მაქსიმალური გამოყენება, რაც უზრუნველყოფს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას, ექსპორტის გაფართოებას, სამუშაო ძალის დასაქმებას და მათი კვალიფიკაციის ამაღლებას.

ინვესტიციის ფართო მასშტაბით განვითარება მსოფლიოში, განსაკუთრებით გლობალიზაციის პირობებში, სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს, რასაც საქართველოში ინვესტიციური საქმიანობის გააქტიურება მოყვება.

ნებისყოფის როლი მიზანდასახული ქცევის განხორციელებაში

ინგა სიჭინავა
დოქტორანტი

ნებისყოფის როლის, დამახასიათებელი ნიშნებისა და პიროვნების ქცევაზე მისი ზემოქმედების საკითხი დღემდე შეადგენს თანამედროვე ფსიქოლოგიის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემას. მეცნიერებაში ყველაზე გავრცელებული შეხედულების მიხედვით, მიზანდასახული ქცევის უმთავრეს წყაროს წარმოადგენს მიღწევისა და წარმატების მოთხოვნილება. იგი, ერთსა და იმავე დროს, ადამიანის ქცევის წამყვანი ძალაცაა და მოტივიც. ზოგადად, მოთხოვნილებები განაპირობებენ ქცევის სამ სახეს: **იმპულსურს, კომპრომისულსა და ნებელობითს**. მოთხოვნილება პიროვნების ნებას არ ემორჩილება. ის ყოველგვარი განზრახვის გარეშე ჩნდება და მოცემულ სიტუაციაში, თავის მხრივ, მისი დაკმაყოფილებისათვის საჭირო ქცევის იმპულსებსაც იძლევა. ქცევა, რომელსაც მოთხოვნილების იმპულსი მართავს, არაა ნებისმიერი – ისიც იმპულსურ ხასიათს ატარებს.

ხშირად ადამიანები, განსაკუთრებით ექსტრემალურ სიტუაციაში, **იმპულსურ** ქცევას მიმართავენ ხოლმე, რომელსაც ძლიერი მოთხოვნილება განაპირობებს. მოთხოვნილების იმპულსით განსაზღვრულ ქცევას, იმპულსურ ქცევას უწოდებენ. იმპულსური ქცევის სუბიექტი ისეთ მოქმედებას ახორციელებს, რომელსაც მოთხოვნილების დაკმაყოფილება უნდა მოჰყვეს შედეგად[1].

რაც შეეხება **კომპრომისულ ქცევას**, სოციალური განწყობისა და ქცევის შესატყვისობის საკითხი დღემდე სოციალური ფსიქოლოგიის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემად რჩება. აქ საუბარია იმაზე, რომ უმრავლეს შემთხვევაში ქცევის წინ ხდება სუბიექტის ძალთა ორგანიზაცია იმ გარემო სიტუაციის შესატყვისად, რომელშიც ქცევა უნდა გაიშალოს. ამგვარი ქცევა შეუსაბამობაში მოდის პიროვნების შინაგან მდგომარეობასთან. იგი განისაზღვრება როგორც არანამდვილი, რადგან მასში პიროვნება არასწორად

წარმოადგენს საკუთარ თავს, თავის განწყობებსა და გრძობებს. ამგვარ ქცევას ძირითადად ადგილი აქვს ე. წ. იძულებითი თანხმობის სიტუაციაში, როდესაც სუბიექტი ამა თუ იმ სახის ზეწოლას განიცდის. კომპრომისული ქცევის დროს ვლინდება თვითრეგულაციის, თვითშეკავების უნარი, ანუ ამ შემთხვევაში პიროვნებამ უნდა აკეთოს ის, რაც, შესაძლოა, ამჟამად ნაკლებად სურდეს, მაგრამ რასაც მეტი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და ღირებულება გააჩნია. იძულებითი თანხმობის სიტუაციაში განხორციელებული, საკუთარი პოზიციისაგან განსხვავებული ქცევა, დ. უზნაძის კლასიფიკაციის თანახმად, იმპულსურსა და ნებელობით ქცევას შორის შუალედური ქცევის ფორმას განეკუთვნება და, ამდენად, როგორც ნებელობითი, ისე იმპულსური ქცევის ნიშნებს ითავსებს.

ქცევის მესამე სახედ ვგველინება **ნებელობითი**, ანუ ნებისყოფით განპირობებული ქცევა. ნებისყოფა არის პიროვნების ფსიქიკის მართვის მექანიზმი, რომლის საშუალებითაც ადამიანს შეუძლია გადალახოს ბიო-მითხოვნილებები და დაიკმაყოფილოს ფსიქო-სოციალური ანუ მაღალი მოთხოვნილებები. ქცევის, მოქმედების არჩევის დროს ადამიანები ხშირად მაღალ (ზოგჯერ უმაღლეს სოციალურ) და შორეულ მიზნებს ანიჭებენ უპირატესობას. სწორედ ეს გახლავთ ნებისყოფის გამოვლენა. ადამიანები შრომობენ, ქმნიან მატერიალურ და სულიერ ღირებულებებს არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს ღირებულებები სადღეისო აქტუალურ მოთხოვნილებებზე გვევლინებიან, არამედ მაშინაც, როცა ისინი შემდგომში აუცილებელია (ან კიდევ შესაძლოა გახდნენ საჭირო) ადამიანთა არსებობისათვის.

მეცნიერებაში ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული შეხედულების მიხედვით, ნებისყოფა არის მისწრაფება, რომელიც საფუძვლად ედება მიზანდასახულ აქტივობას. ცხოველს არა აქვს ნებისყოფა და, შესაბამისად, არც მიზანდასახული ქცევა, რადგანაც მას არ გააჩნია ცნობიერება და საკუთარი ქცევის მართვის უნარი. ცხოველის მთელი აქტივობა, თავიდან ბოლომდე, ცნობიერების გარეშე მიმდინარეობს, რის გამოც იგი ინსტიქტურ ხასიათს ატარებს.

სულ სხვაა ადამიანი. ადამიანის ერთ-ერთი ყველაზე დამახასიათებელი თვისება ის არის, რომ მას აქვს ცნობიერება, რომელიც

შესაძლებლობას იძლევა მისწრაფების საგანი და განხორციელების გზები წინასწარ, მოქმედების დაწყებამდე წარმოიდგინოს და გაითვალისწინოს. ამიტომ ნორმალური ზრდასრული ადამიანის აქტივობა ყოველთვის მიზანდასახულ ხასიათს ატარებს – მიიმართება გარკვეული მიზნისაკენ, რომელსაც თვითონ მოქმედი სუბიექტი უმეტესწილად აშკარად ხედავს და განიცდის. შესაბამისად, ნებისყოფა არის ადამიანის ის აუცილებელი თვისება, რომელიც პიროვნების მიზანდასახულობას განაპირობებს.

ნებისყოფის და, მაშასადამე, მიზანდასახული ქცევის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი თვისებაა **შეუპოვრობა**. ფაქტია, რომ ის ახასიათებთ მხოლოდ და მხოლოდ მტკიცე ნებისყოფის ადამიანებს, რადგან თავად ტერმინის განმარტების მიხედვით: შეუპოვრობა ეს არის მყარი ჟინი და შეუდრეკელობა მოქმედებებში, სირთულეების, დაბრკოლებებისა და იმედგაცრუებების მიუხედავად. ჯონ კალვინ კულიჯის აზრით, „არაფერს შეუძლია შეუპოვრობის შეცვლა. ტალანტი ვერ შეცვლის მას. არაფერია უფრო მეტად ჩვეულებრივი, ვიდრე ხელმოცარულები, რომელთაც ტალანტი გააჩნიათ. გენიალობასაც არ შეუძლია მისი შეცვლა. ვერაფრის მიმღწევი გენიოსები თითქმის ლეგენდებში შევიდნენ. განათლებაც ვერ იქნება შემცვლელი. მსოფლიო სავსეა განათლებული რენეგატებით. მხოლოდ შეუპოვრობა და სიმტკიცეა ყოვლისშემძლე“ [3].

შეუპოვრობა – ეს არის ადამიანის თვისება არასოდეს დანებდეს წინააღმდეგობებს. ჰენრი ფორდი დამარცხებას უწოდებს კიდევ ერთ შესაძლებლობას, რომელიც საშუალებას აძლევს ადამიანს უფრო ჭკვიანურად დაიწყოს ყველაფერი თავიდან ანუ დამარცხება სხვა არაფერია, თუ არა გაკვეთილი მომავალი წარმატებისათვის. სწორედ ამგვარი აზროვნება აყალიბებს ადამიანს შეუპოვარ პიროვნებად. ამიტომ, თუკი ადამიანს ექნება წინასწარი მზაობა სირთულეებისადმი, რომლებიც გარდუვალია მომავალი წარმატების ძიების გზაზე, მაშინ მას გარანტირებული ექნება წარმატებაც, რადგან სწორედ ეს მზაობა შეიძლება აღმოჩნდეს ყველაზე დიდი პირადი აქტივი გამოავლინოს შეუდრეკელობა მათი დაძლევისადმი. ფაქტიურად შეუპოვრობა არის პიროვნების თვითრწმენისა და წარმატების უნარის ჭეშმარიტი საზომი.

არსებობს კიდევ ერთი კარგი თვისება – **გამბედაობა**, რომელიც საშუალებას აძლევს პიროვნებას შეინარჩუნოს სიჯიუტე და შეუპოვრობა გაჭირვებისა და იმედგაცრუების დროს. რთული სიტუაცია შეიძლება ნებისმიერ დროს შეიქმნას და, თანაც, სავსებით მოულოდნელად. ადამიანები ყოველდღიურად გადიან „შეუპოვრობისა და გამბედაობის ტესტს“, როდესაც გაუთვალისწინებელ გართულებას, იმედგაცრუებას, შეფერხებას, მარცხს ან საყოფაცხოვრებო კრიზისს ეჯახებიან. სწორედ ასეთ სიტუაციაში აკეთებს პიროვნება საკუთარი თავის დემონსტრირებას სინამდვილეში. ბერძენი ფილოსოფოსი ეპიქტეტე ამბობს: „გარემოებები არ ქმნიან ადამიანს. ისინი მხოლოდ საკუთარი თავის გამოვლენაში ეხმარებიან“ [3].

ცხოვრების ერთ-ერთი გარდუვალობა არის მუდმივი სირთულეები და კრიზისები. თუ პიროვნება მოვლენებით დატვირთულ ცხოვრებას ეწევა, იგი მუდმივად „ეჯახება“ წვრილი პრობლემებისა და სიძნელეების უწყვეტ რიგს. და რაც უფრო დიდია მიზნები, მით უფრო მეტია მათი სიმძიმე. ამიტომ ერთადერთი ფაქტორი, რომლის მართვაც თავად შეუძლია პიროვნებას – არის საკუთარი რეაქცია წამოჭრილ სიძნელეებსა და შეფერხებებზე. მათზე პოზიტიური და კონსტრუქციული სახის რეაგირებით, ყოველ ჯერზე, იგი ხდება უფრო ძლიერი და უფრო მეტი უნარის მქონე გაუმკლავდეს მომავალ პრობლემებსა და კრიზისებს. ასეთი პიროვნება წარმოადგენს ძალას, რომელიც მუდამ პოულობს მათი დაძლევის საშუალებებს. დიმიტრი უზნაძე ამბობს: „როდესაც თამამად მოქმედებთ, უხილავი ძალები გეხმარებათ და გამბედაობის თითოეულ აქტს მიჰყავხართ თქვენი გამბედაობის ზრდისა და მზადყოფნისაკენ, მომავალში გამოავლინოთ კიდევ უფრო მეტი სიმამაცე“¹.

აქვე აღსანიშნავია პიროვნების თვისება, რომელიც ზომიერების ფარგლებში ურიგოდ არ ითვლება პიროვნებისთვის. ეს არის **სიჯიუტე**. ის საკმაოდ ძლიერი თვისებაა. ჯიუტი ადამიანი ყველა შესაძლებლობას ხმარობს მონინააღმდეგის ნებისყოფის დაძლევისა და თავისი სურვილების გატანისათვის, რასაც იგი ხშირად ახერხებს კიდევ. მაგრამ ასეთ რამეს მას ნებისყოფის სისუსტეში –

1 დ. უზნაძე. ზოგადი ფსიქოლოგია. თბ., 1940, გვ. 215.

უნებისყოფობაში უთვლიან და არა ნებისყოფის სიძლიერეში.

თვითღისციპლინა – ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თვისებაა მიზანდასახული ქცევის განსახორციელებლად და წარმატების მისაღწევად. ეს არის უნარი, ადამიანს შეეძლოს აკეთოს ის, რაც გასაკეთებელია, მაშინ როდესაც ამას საქმე მოითხოვს, იმისგან დამოუკიდებლად, მოსწონს თუ არა მას ამის კეთება. თვითღისციპლინას სჭირდება თვითკონტროლის, საკუთარი თავის ფლობის, საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობის ალების უნარი. თვითღისციპლინის თითოეული აქტი აძლიერებს და ამყარებს პიროვნების სხვა დადებით, სასარგებლო ჩვევებსა და თვისებებს. თვითკონტროლი ზრდის საკუთარი თავის მიმართ პატივისცემის გრძნობას¹.

ამრიგად, პიროვნების ყველა ზემოთჩამოთვლილი თვისება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ნებისყოფასთან. სწორედ ნებისყოფა წარმოადგენს ადამიანის იმ ძირითად პიროვნულ თვისებურებას, რომელიც მას მიზანდასახული ქცევის განსახორციელებლად აღძრავს და წარმართავს. ნებისყოფა არის პიროვნების ის ძირითადი და სპეციფიკური თვისებურება, რომლის გამოც იგი ადამიანურ სიმაღლეზე დგება და ნებისმიერი ქცევის წამყვანი და მორგანიზებელი ფაქტორი ხდება. ყოველი ქცევა მიჰყავს თვითონ პიროვნებას, როგორც ნებისყოფის მქონე არსებას, რომელიც ფლობს საკუთარ თავს და მას იმას აკეთებინებს, რასაც მისგან, ყველა კერძო შემთხვევაში, საზოგადოება და ცხოვრების პერსპექტივა მოითხოვს.

ნებისყოფა პიროვნებას ხდის იდეურს და პრინციპულს, ხოლო უნებისყოფო, უპრინციპო ადამიანი გაურბის მაღალი მიზნების განხორციელების გზაზე წამოჭრილ სერიოზულ სიძნელეებს, პასიურად მიჰყვება და ემორჩილება აქტუალურ მოთხოვნილებათა იმპულსებს.

ამრიგად, რაც უფრო მტკიცე ნებისყოფის მქონეა ადამიანი და რაც უფრო კარგად იქვემდებარებს იგი მოთხოვნილებათა იმპულსებს გონიერების საზღვრებში, მით უფრო კრიტიკულიცაა და პრინციპულიც, თავდაჭერილიც და მორჩილიც, გამბედავიც და

1 გაფრინდაშვილი რ. მორალური ქცევის ფსიქოლოგიური საფუძვლები. „საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი“. 2006. გვ. 76_77.

შეუპოვარიც და ა. შ., რომელთა გარეშეც მიზანდასახული ქცევის განხორციელება და, მაშასადამე, ადამიანთა წარმატებული მოღვაწეობა შეუძლებელია. თითქმის ყველაფერი, რითაც ამყობს საზოგადოება, ადამიანის ნებისყოფის წყალობითაა შექმნილი, ვინაიდან კაცობრიობის ისტორიაში ნებისყოფის გარეშე არც ერთი დიდი და სერიოზული საქმე არ გაკეთებულა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. უზნაძე დ. განწყობის ფსიქოლოგია, ტომი IV. „ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.“ 1986 წ.
2. გაფრინდაშვილი რ. მორალური ქცევის ფსიქოლოგიური საფუძვლები. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“. 2006.
3. კალანდაძე გ. აფორიზმების ენციკლოპედია. გამომცემლობა ოაზისი, 2006.

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოქმედების პრობლემა და სწავლების სრულყოფის ზომიერობის ასპექტი

რევაზ შენგელია

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი
ჟურნალ „ეკონომიკის“ მთ. რედაქტორი

ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

ნათია შენგელია,

ედ, სტუ უფროსი მასწავლებელი

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოქმედების პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პირობებში. გლობალიზაციის დროს სულ უფრო აქტიურდება ცოდნა, მათ შორის ეკონომიკური აზროვნება, რაც სრულიად ლოგიკურია, რამდენადაც მომსახურებისა და საქონლის „წარმოება-განაწილება-გაცვლა-მოხმარების“ პროცესში ჩართულია მეცნიერების თითქმის ყველა დარგი (პირდაპირ თუ ირიბად)¹. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ განვითარება და პროგრესი წარმოუდგენელია თანამედროვე, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის გარეშე. ასეთი წინსვლის ინტელექტუალური რესურსი, უზარმაზარი ენერჯია კი სწორედ სასწავლო დაწესებულებებში, განსაკუთრებით კი უმაღლეს სასწავლებლებშია თავმოყრილი. სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობა მეცნიერების ნებისმიერ სფეროში ღრმად უნდა იყოს ინტეგრირებული სწავლების პროცესთან. ცოდნის შენახვა-გენე-

1 ა. აბრალავა. ეკონომიკური აზროვნების უმთავრესი ორიენტირი: კონცეპტუალური თვალსაზრისი. ჟურნ. „სოციალური ეკონომიკა“, №6, 2012 წ., გვ.12.

რირება-გადაცემა უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც უწყვეტი, მემკვიდრეობითი პროცესი. მაგრამ ამასთან საჭიროა ზედმინვენით გონივრულად განვსაზღვროთ მიზანი-თუ საითკენ ვისწრაფვით.¹

პრობლემის ასეთ ქრილში, არატრადიციული მიდგომით ანალიზი გვავალდებულებს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება განვიხილოთ არა მხოლოდ პროცესის, არამედ შედეგის თვალსაზრისით, კერძოდ, თუ რა გავლენას ახდენს ის ცხოვრების დონის ამაღლებაზე, მოსახლეობის შემოსავლების გადიდებაზე, კვალიფიკაციის ამაღლებაზე და ა.შ. და თუ ეს ასე არ ხდება, მაშინ მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნა ვერ ჩაითვლება დადებით მოვლენად, ვერ გახდება ისევე ახალი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარების წყარო და არ იქნება სოციალურად ორიენტირებული.

საერთოდ ცნობილია, რომ მორალური მოძველების დროს (მაგალითად, ტექნიკის გაუფასურებისას) განსხვავებით ფიზიკური გაცვეთისაგან, ადგილი აქვს ფორმასა და შინაარსს შორის წინააღმდეგობას. მოცემული ტექნიკის ფორმის შეუცვლელად მისი შინაარსი იცვლება, რამდენადაც იგივე კონსტრუქციის ტექნიკის კვლავნარმოება უფრო იაფი ხდება (**პირველი ფორმა**), ანდა მასთან კონკურენციას იწყებს - უფრო მწარმოებლური, უკეთესი ტექნიკა (**მეორე ფორმა**), ან თუნდაც ნაკლებ მწარმოებლური, შესაძლოა უფრო ძვირიც, მაგრამ სოციალურად ვარგისი, ეფექტიანი ტექნიკა, რომელსაც ჩვენ პირობითად ვუწოდებთ **მესამე ფორმას** (იხ.: ჟურნ. „ეკონომიკა“, №3, 1982 წ., გვ. 35.).

მსგავსად ტექნიკის, ტექნოლოგიის მორალური მოძველებისა, ჩვენი აზრით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების პრობლემის დამუშავება. ამ მიმართულებით წინამდებარე სტატიაში მინდა ყურადღება გავამახვილოთ რიგ არსებით მომენტებზე: ჯერ ერთი, ტექნიკის მორალური მოძველების მსგავსად, შესაძლოა პირობითად გამოიყოს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების სამი ფორმა:

¹ ა. აბრალავა. ეკონომიკური აზროვნების უმთავრესი ორიენტირი: კონცეპტუალური თვალსაზრისი. ჟურნ. „სოციალური ეკონომიკა“, №6, 2012 წ., გვ. 12.

პირველი ფორმა დაკავშირებულია კვლევის განმეორებადი ოპერაციების შესრულების მეთოდების გაუმჯობესების შედეგად მეცნიერული შედეგების მიღების გაიაფებასთან. ეს ფორმა დაკავშირებულია ერთიდაიგივე ინფორმაციის მიღების კვლავნარმოების გაიაფებასთან;

მეორე ფორმა დაკავშირებულია ახალი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის, ან ახალი გადაწყვეტილების გამოჩენასთან, რომელთა გამოყენება იწვევს პრინციპულად ახალ შედეგებს, რის გამოც ძველი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნა, შესაბამისად, ტექნიკაც, რომელშიც დაფიქსირებულია ეს ცოდნა, ეკონომიკური თვალსაზრისით არაეფექტიანი ხდება.

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების ორ ფორმასთან ერთად, ჩვენი აზრით, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში წარმოიშობა სრულიად ახალი **მესამე ფორმა** - სოციალურად უარგისობა ზოგიერთი იმ მეცნიერული შედეგებისა, რომელთა გამოყენება საქმიანობის სოციალური მიზნის ფილოსოფიიდან გამომდინარე, წარმოების მიზნის შესაბამისი ახალი ტექნიკის შექმნისა და არსებულის სრულყოფისათვის არაეფექტიანი ხდება ახალ მეცნიერულ-ტექნიკურ ცოდნასთან შედარებით, რომელსაც საზოგადოება ფლობს. მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების ეს ფორმა, როგორც ტექნიკის მორალური მოძველების მესამე სოციალური ფორმა, გვევლინება სპეციფიკურდ მხოლოდ სოციალურად ორიენტირებული, ცივილიზებული საბაზრო ეკონომიკისათვის, ვინაიდან წმინდა კაპიტალიზმის პირობებში არ შეიძლება მოძველდეს (ე.ი. გახდეს ზედმეტი) მორალურად ის მეცნიერულ-ტექნიკური გადაწყვეტილება, რომელთა გამოყენებას მოაქვს უზარმაზარი მოგება შრომის ინტენსივობის დაჩქარებისა და მისი პირობების გაუარესების გამო (განსაკუთრებით რელიეფურად ეს ვლინდება იმაში, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგები კაპიტალიზმის პირობებში ყოველთვის გამოიყენებოდა ისეთ დარგებში, რომლებიც იძლევიან ძალიან დიდ მოგებას. ესაა, პირველ რიგში, ისეთი დარგები, როგორიცაა სამხედრო მრეწველობა, ნარკოტიკები იატაკქვეშა დამზადება, გასართობი ინდუსტრიის დარგები, რომლებიც

ადამიანის ყველაზე მდაბიო მოთხოვნებს აკმაყოფილებენ).

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების და მისი გამოვლენის ფორმების ანალიზს გააჩნია ის სპეციფიკაც, რომ მათი გათვალისწინებამ ხელი უნდა შეუწყოს საზოგადოებრივი შრომის იმ დანაკარგების დროულ აღმოფხვრას, რომლებიც წარმოიშობიან მორალურად მოძველებული ტექნიკის ფუნქციონირების, მოძველებული ცოდნის, სწავლების მეთოდების, ხერხების გამოყენების დროს. იმისათვის, რომ საზოგადოების, საწარმოს, კომპანიის დანაკარგი ასეთი ცოდნის პირობებში, ტექნიკისა და ტექნოლოგიის გამოყენების პირობებში კიდევ არ გაიზარდოს, საჭიროა არსებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის ეფექტიანად ფუნქციონირების პერიოდი შეესაბამებოდეს უახლესი, უფრო სრულყოფილი ცოდნის გამოჩენის ტემპებს. ამ გაგებით არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება, მაგალითად, მოსწავლეებისათვის, სტუდენტებისათვის ცოდნის გადაცემა მოძველებული ხერხებით, მეთოდებით სწავლის ასე გაგრძელება გამართლებული იყოს. ეს საზოგადოებამ არ უნდა დაუშვას, ვინაიდან ეს გამოიწვევდა სუბიექტური ხასიათის პირდაპირ დანაკარგებს. უფრო მეტიც, ეს იგივეა რაც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგების უარყოფა, მისი დანერგვის უგულვებელყოფა.

სიტყვა მოძველება საერთოდ ხომ დრომოჭმულს, ვადაგასულს, ღირებულება დაკარგულს ნიშნავს და ნეგატიურ მოვლენად ითვლება, ხოლო ტერმინი „მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება“ კი დროს ჩამორჩენილ, თანამედროვე სამყაროს და განვითარებულ საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამის ტექნოლოგიებს ვერაყოფილ მოვლენად წარმოგვიდგენია. ნათელია, რომ მოძველებული ნივთი, მექანიზმი და ა.შ. ვერ იმუშავებს უკეთესად თანამედროვე და განახლებულ ანალოგიებთან შედარებით. ამიტომაც, აუცილებელია, მისი შეცვლა, განახლება, გაუმჯობესება, ხოლო თუ ადამიანის ცოდნაზეა ლაპარაკი, მაშინ საჭიროა მისი გადაშენება, რათა ის მოერგოს თანამედროვე სამყაროს გაზრდილ მოთხოვნებსა და აჰყვეს სამყაროს სწრაფვას გაუმჯობესებისკენ. კომპანია, რომელიც ვერ აკმაყოფილებს თანამედროვე საერთაშორისო მოთხოვნებს, ვერ იმუშავებს ეფექტიანად, ვერ იქნება კონკურენტუნარიანი და, ამდენად, ვერ იქნება განვითარებული, ანუ

მომგებიანი. ტექნიკა, ტექნოლოგია, რომელიც მორალურად მოძველდა, ვერ უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანი პროდუქციის შექმნას. ასევე ადამიანებიც, განსაკუთრებით პედაგოგები (მაგალითად, მორალურად მოძველებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მქონე მასწავლებელი ვერ შექმნის (აღზრდის) თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამის პროდუქციას (მოსწავლეს, სტუდენტს). მათთვისაც აუცილებელია მოერგონ დროს და აჰყვენ თანამედროვე სამყაროს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მათი ცოდნა განიცდის, მორალურ მოძველებას“ - მათი თეორიული და პრაქტიკული მიღწევები აღარ შეესაბამება თანამედროვე საერთაშორისო მოთხოვნებს. ადამიანი შეიძლება ფიზიკურად კარგად გამოიყურებოდეს, მაგრამ მორალურად უკვე ვეღარ აკმაყოფილებდეს მოცემული დროისთვის არსებულ მოთხოვნებს. ამ პიროვნების მიერ, ცხოვრების განმავლობაში შეძენილმა ცოდნამ უკვე ამოწურა თავისი ზღვრული სარგებლიანობა და „მორალური მოძველების“ პროცესს განიცდის, ეს კი, როგორც კონკრეტული ადამიანისთვის, ასევე ქვეყნისთვისაც პრობლემას ქმნის იმ თვალსაზრისით, რომ, ერთი მხრივ, ის ვერ გამოიყენებს ტექნიკური პროგრესით მიღწეულ შედეგებს და, მაშასადამე, ვერ იქნება უზრუნველყოფილი სამუშაო ადგილით და, მეორე მხრივ, ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს საკუთარი ეკონომიკური, სოციალური, ტექნიკური და ა.შ. მაჩვენებლებით.

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება აზარალებს პირველ რიგში საწარმოს, ორგანიზაციას, აუარესებს სახელმწიფო იმიჯს საერთაშორისო დონეზე, სახელმწიფოში წარმოქმნის ისეთ პრობლემებს, როგორცაა სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული და ა.შ. ასევე შესაძლებელია გამოიწვიოს ისეთი პრობლემაც, როგორცაა ნეპოტიზმი, სამართლებრივი, პოლიტიკური არასტაბილურობა და ბევრი სხვა როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის გარეთ.

„ცოდნის მორალური მოძველება“ კომპანიების დონეზე. კომპანია ძალიან დიდი მნიშვნელობის მქონე იურიდიული დაწესებულებაა როგორც კერძო პირთათვის, ისე ქვეყნისთვის. საწარმოს, ზოგადად წარმოების სწორად მუშაობა მნიშვნელოვნად განაპი-

რობებს ქვეყნის ეკონომიკურ წინსვლას, რადგან მასზეა დამოკიდებული ქვეყნის წარმოებითუნარიანობა, სამამულო პროდუქციის წარმოების ზრდა და შესაბამისად - ექსპორტი, რაც ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერის მთავარი მაჩვენებელია. რაც შეეხება „განათლების მორალური მოძველების“ საკითხს საწარმოს ფუნქციონირებასთან მიმართებაში, იგი პირდაპირ დამოკიდებულია ცოდნის გაღრმავების და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის შესაძლებლობის შეზღუდვასთან. მთავარი პრობლემა არაკვალიფიციური კადრებშია. კომპანიის მმართველობით ორგანოში მოხვედრილი მართვის სუბიექტი, რომელიც მორალურად ჩამორჩენილია და მისი განათლების დონე ვერ აკმაყოფილებს კონკრეტული პერიოდისთვის დადგენილ საერთაშორისო სტანდარტებს, ვერ უზრუნველყოფს სწორ მენეჯმენტს და იგი დააზარალებს უშუალოდ კომპანიას. ასევე მას არ ექნება ინვესტიციების მოზიდვის შესაძლებლობა, რადგან ინვესტიციების მოზიდვა პირდაპირ დამოკიდებულია საწარმოს ხარისხიან ფუნქციონირებასთან. თუ მმართველი ორგანო ვერ მუშაობს სწორად, არაეფექტიანი იქნება მასზე დაქვემდებარებული ყველა ობიექტი, ეს კი არაეფექტიანს გახდის მთლიანად კომპანიის ფუნქციონირებას და გამოიწვევს მის გაკოტრებას.

სწორედ „მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება“, განათლების დაბალი დონე იწვევს იმას, რომ საქართველოში ადგილობრივი წარმოება არ გვაქვს იმ დონეზე განვითარებული, რომელსაც საშუალო დონის ევროპული ქვეყანა უნდა აკმაყოფილებდეს. ეროვნული ეკონომიკის პირობებში, ჯერ-ჯერობით ზოგიერთი მიმართულებებით, აღარ არსებობს კვალიფიციური კადრები, რადგან ათეული წლების განმავლობაში ვერ ხერხდებოდა წარმოებათა მაღალი ტექნოლოგიებით გადაიარაღება და სათანადო კადრების მომზადება. გაჩნდა ცოდნის დეფიციტი, რამაც გამოიწვია ზოგადად საწარმოო გამოცდილების, ცოდნის მოძველება. არაკვალიფიციური მუშა ხელის არსებობა ქვეყანაში, ასევე შესაძლოა გამოწვეული იყოს იმ მიზეზით, რომ ისინი დაკმაყოფილდნენ იმ განათლების დონით, რომელიც მათ ოდესღაც მიიღეს და აღარ აქვთ სურვილი საკუთარი ცოდნის გაღრმავებისა. შესაძლოა, მათ ამის პირობები არ აქვთ, მაგრამ ამ პრობლემის მოუგვარებლობას

კიდევ უფრო ზემოთ მივყავართ და ჩვენ ვაწყდებით „ცოდნის მორალური მოძველების“ შედეგად წარმოქმნილ კიდევ არაერთ პრობლემას, რომელიც უკვე სახელმწიფოს დონეზეა აყვანილი.

„ცოდნის მორალური მოძველება“ სახელმწიფო დონეზე ცნობილია, რომ საქართველო, ისტორიულად იყო ისეთი დიდი სახელმწიფოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და საწარმოო ინდუსტრიის დანამატი, როგორც რუსეთია. საქართველოს წარმოება ასრულებდა საერთო სახელმწიფო შეკვეთების განსაზღვრულ ნაწილს სხვადასხვა სფეროში. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, გაუქმდა შეკვეთები, რამაც გამოიწვია აწყობილი წარმოების მთლიანად ჩამოშლა-განადგურება. მისი აღდგენა არათუ შეუძლებელი იყო, არამედ არაეფექტიანიც, მორალურად მოძველებული მანქანა-დანადგართა არსებული პარკის და გამოშვებული პროდუქციის დაბალი ხარისხის კონკურენტუნარიანობის გამო. ასევე მომსახურე პერსონალის მოძველებული კვალიფიკაციის მიზეზითაც მომსახურე ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალი დარჩა უმუშევარი და მათი გამოყენება მაღალი ტექნოლოგიების მქონე საწარმოებში გახდა შეუძლებელი დაბალი კვალიფიკაციის გამო. გაჩნდა პრობლემები კომპანია, როგორც სახელმწიფოს განვითარების ძირითადი პირობა, მოითხოვს აღდგენა-განახლებას თანამედროვე, მაღალტექნოლოგიური საშუალებების გამოყენებით. ამისთვის საჭიროა ინჟინერ-მექანიკოსთა და მუშა-მოსამსახურეთა გადამზადება ცოდნის მაღალი სტანდარტების შესაბამისად. მათი შემდგომი დასაქმება მოხსნის უმნიშვნელოვანესი პრობლემების ნაწილს და გააუმჯობესებს მათ სოციალურ და ეკონომიკურ პირობებს, როგორც წარმოების, ისე ქვეყნის მასშტაბით.

თუკი სახელმწიფოში არა არის განათლების, ჯანდაცვის, ეკონომიკური, სოცალური და ა.შ დონე ევროპული საშუალო სტანდარტების შესაბამისი, ეს ქვეყნის მმართველობითი ზოგიერთი ორგანოს არასწორი მუშაობის შედეგი უნდა იყოს. ეს იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფოს მართვის ორგანოებში მომუშავე კადრებსაც მიუახლოვდა „ცოდნის მორალური მოძველების“ შედეგები და ისინი იმავე სტანდარტებით ხელმძღვანელობენ, რაც ოდესღაც, წარსულში იყო მიღებული. არადა თუკი სახელმწიფო ვერ აწყვეს განვითარების გზაზე მიმავალ მატარებელს, იგი დარჩება მუდამ მდევრის როლ-

ში და ვერ შეძლებს დაენიოს განვითარებულ ქვეყნებს თავისი სა-
შუალო სოციალურ-ეკონომიკური და სხვა მაჩვენებლებით. ალბათ
ამის გამო ექცევა საქართველოს დღევანდელ მთავრობაში განათ-
ლებას, სწავლებას, მის სრულყოფა-განახლებას უაღრესად დიდი
მნიშვნელობა. სწორედ აქითკენ მიდის რეფორმები საქართველოში,
რათა განათლების მდგომარეობა საგრძნობლად შეიცვალოს.

ამრიგად, თუკი ქვეყნის დონეზე მართვისას ადგილი აქვს არაკ-
ვალიფიციური კადრების გამოყენებას, ბუნებრივია ეს გამოიწვევს
განვითარების შეფერხებას ცხოვრებაში არსებული კანონზომიერ-
ებების შესაბამისად, წარმოიქმნება სოციალური პრობლემებიც.
ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ხელისუფლება ვალდებულია განავი-
თაროს ეკონომიკა, ეკონომიკამ კი, თავის მხრივ უნდა დააკმაყო-
ფილოს მოსახლეობის გაზრდილი მოთხოვნები. წინააღმდეგ შემ-
თხვევაში ბუნებრივია წარმოიქმნება სოციალური სირთულეები,
არასტაბილურობა.

„ცოდნის მორალური მოძველება“ და უმუშევრობა. ცოდნის
მორალური მოძველება ეხება ქვეყნის ცხოვრების ნებისმიერ სფე-
როს. პირველ რიგში განათლების იმ დონეს, რომელიც საერთოდ
ქვეყანაში არსებობს. ქვეყნის განათლების დონე განსაღვრავს იქ
არსებული სპეციალისტების განათლების ხარისხს. მაღალი ხარის-
ხის მქონე სპეციალისტებს შეუძლიათ შექმნან მაღალი ხარისხის
კონკურენტუნარიანი პროდუქცია, გააჯერონ ბაზარი ხარისხიანი
პროდუქციით, რაც გაზრდის სახელმწიფო შემოსავალს, ბიუჯეტს
და მოხსნის ქვეყნის ეკონომიკურ პრობლემებს. იმ შემთხვევაში, თუ
ქვეყანა არაა უზრუნველყოფილი მაღალკვალიფიციური კადრე-
ბით, წარმოიქმნება უმუშევრობის პრობლემა.

სართოდ მუშაკი თუ არ ითვალისწინებს ცოდნის მორალური
მოძველების შედეგებს, ძნელია სამუშაო ადგილის პოვნა. ეს იმითაა
გამოწვეული, რომ კონკრეტული პიროვნება ვეღარ აკმაყოფილებს
თანამედროვე სამყაროს მიერ ცოდნის მიმართ გაზრდილ მოთხო-
ვნებს, რადგან იგი ვერ აწყვეს თანამედროვე სტანდარტებს და არ გა-
იარა კვალიფიკაციის ამაღლებისათვის საჭირო კურსები. არცერთ
საწარმოს, კომპანიას, ორგანიზაციას არ უნდა ჰყავდეს კადრი,
ვინც არის დრომოჭმული განათლების პატრონი და ვინც ვერ და-

აკმაყოფილებს იქ არსებულ მოთხოვნებს. როგორც უკვე აღინიშნა,
არასწორად შერჩეული მომუშავე პერსონალი საქმეს არაეფექტი-
ანად აკეთებს, რაც წარმოებს აფერხებს. შესაბამისად ასეთი მოძ-
ველებული განათლების მქონე ზოგიერთი მუშაკი უმუშევარი რჩე-
ბა. ეს საფრთხე ემუქრება ნებისმიერი სასწავლებლის აკადემიურ
პერსონალსაც. იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ხელმძღვანელობენ მოს-
წავლისათვის განათლების მიწოდების მოძველებული ხერხებით,
იყენებენ მოძველებულ სახელმძღვანელოებს, ცოდნას სასწავლო
პროცესის წარსამართავად, მათი მომსახურება სასწავლო დაწე-
სებულებისთვის არაეფექტიანი ხდება და უმუშევრად დარჩენა
ემუქრებათ. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან თანამედროვე პირობებში,
ყველა და ყველაფერი უნდა აწყვეს თანამედროვე მოთხოვნებს და
არ ჩამორჩეს დროს. ვინაიდან მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუ-
ციის სწრაფი განვითარების პირობებში, სამეცნიერო კვლევისა და
სწავლების პროცესის ცენტრალური ფიგურაა მეცნიერ-პედაგოგი,
იგი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ პრობლემებს: იყოს მაღალკვალი-
ფიციური; იყოს მაღალ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი პასუხის-
მგებლობის მატარებელი; იყოს ღრმად ერუდირებული. მხოლოდ
ასეთ მეცნიერ-პედაგოგს შესწევს უნარი დაიპყროს სტუდენტური
აუდიტორია, შექმნას თაობათა შორის ურთიერთობისა და თანამ-
შრომლობის დინამიური სისტემა.¹ ყოველივე ეს მოითხოვს თანა-
მედროვე სასწავლო-სამეცნიერო პროცესის აღჭურვას უახლესი
ტექნოლოგიებით, ინფორმაციის მიღების, დამუშავების და გადა-
ცემის საუკეთესო საშუალებებით, ვინაიდან სწორედ აქ სამეცნი-
ერო და უმაღლეს დაწესებულებაში იბადება ახალი იდეები, ახალი
ცოდნა და ამის გაუთვალისწინებლობა დიდ დანაკარგს გამოიწვევს
არა მარტო სასწავლო დაწესებულებაში (მომზადდება არაკვალი-
ფიციური კადრი), არამედ მთელს ეროვნულ ეკონომიკაში. წინა-
აღმდეგ შემთხვევაში ცოდნის გადაცემის მოძველებული ხერხების
გამოყენებით შეუძლებელი გახდება მოსწავლეებისათვის, სტუ-
დენტებისათვის საჭირო ინფორმაციის გადაცემა.

1 ა. აბრალავა. ეკონომიკური აზროვნების უმთავრესი ორიენტირი: კონ-
ცეპტუალური თვალსაზრისი. ჟურნ. „სოციალური ეკონომიკა“, №6, 2012 წ.,
გვ.12.

„ცოდნის მორალური მოძველება“ და არაკვალიფიციური მომსახურების წარმოება. ვთქვათ, განვიხილოთ შემთხვევა, როდესაც ამა თუ იმ სასწავლებლის ადმინისტრაციამ, აკადემიური პერსონალის უმრავლესობა დააკომპლექტა იმ კადრებით, რომელთაც არა აქვთ გათვალისწინებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების მოთხოვნები. ამ შემთხვევაში, კონკრეტულმა სასწავლებელმა შეიძლება სახეზე მიიღოს ძალიან რთული შედეგი როგორც საკუთარი იმიჯისთვის, ასევე ქვეყნის განვითარებისთვის. მოძველებული ცოდნის მქონე აკადემიური პერსონალის მიერ მომზადებული კადრები, იმთავითვე იქნებიან თავადაც „მორალური მოძველების“ მსხვერპლნი და მათ განათლების მიღებას ფესვებშივე ექნებათ განცდილი „მორალური მოძველება“. გამოდის რომ კონკრეტულმა სასწავლებელმა ვერ აწარმოა კვალიფიციური მომსახურება და შედეგად საზოგადოების გარკვეული ნაწილი დაზარალდა. თუკი ეს პრობლემა დროულად არ მოგვარდა და სასწავლებლებში კვლავაც იმუშავებენ დრომოჭმული ცოდნის მქონე მასწავლებლები, ეს იქნება კატასტროფა და უდიდესი საფრთხე ქვეყნის განვითარებისთვის, რადგან მას არ ეყოლება თანამედროვე სამყაროსთვის ადაპტირებული და მასზე მორგებული კადრები, ქვეყნის განვითარება კი, ცნობილია, პირველ რიგში, სწორედ რომ მის მომავალ ახალგაზრდა კადრებზე, თაობაზე და მოკიდებული.

„ცოდნის მორალური მოძველება“, როგორც ნეპოტიზმის გამომწვევი მიზეზი. ქვეყანაში შეიძლება ასევე წავანყდეთ ნეპოტიზმის ნიშნებსაც. ეს უკანასკნელი გარკვეული გაგებით, „ცოდნის მორალურ მოძველებას“ უკავშირდება. ამა თუ იმ ქვეყნის ხელისუფლება ორიენტირებულია მის მმართველობით ორგანოებში მოვიდნენ კვალიფიციური კადრები, რათა მათ ქვეყანა მართონ მაქსიმალურად ეფექტურად. მაგრამ როდესაც სახელმწიფოს არ ჰყავს შესაბამისი განათლების მქონე მომსახურე პერსონალი, ხელისუფლებას ურჩევნია არაკვალიფიციური უცხო ადამიანის ნაცვლად არაკვალიფიციური ნაცნობი, ნათესავი დანიშნოს თანამდებობაზე. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ნათესავს თავისთავად უკეთ იცნობ და უკეთ იცი მისი შესაძლებლობები. ასე რომ, ნეპოტიზმის წარმოქმნის ერთ-ერთი მიზეზი შესაძლოა, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდ-

ნის მორალურ მოძველებას “ უკავშირდებოდეს.

ამრიგად, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება “ უკავშირდება არა მარტო ზემოთ ჩამოთვლილ რამდენიმე პრობლემას, არამედ კიდევ უფრო მეტ საკითხსაც. მან შეიძლება დააზარალოს ეკონომიკა, ქვეყნის საერთაშორისო იმიჯი, საზოგადოება და ა.შ. ამ საკითხზე არა მხოლოდ ფიქრი, არამედ მუშაობაცაა საჭირო და ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლება ვალდებულია გაატიაროს პრევენციული ზომები მის მოსაგვარებლად, რათა არ მოხდეს ქვეყნის მარგინალიზება. ამ საკითხზე თავად საზოგადოებაც უნდა დაფიქრდეს და უნდა ეძიებდეს მისი მოგვარების ხერხებს.

იბადება კითხვა. რა არის საჭირო იმისთვის, რომ თავიდან იქნეს აცილებული „მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების“ სავარაუდო შედეგები?

საქართველო მდიდარია ნიჭიერი, მაღალი დონის მეცნიერთა პლეადებით. ისინი არა მარტო საქართველოს, არამედ მსოფლიოს წამყვან ინსტიტუტებში წარმატებით მოღვაწეობენ. რად ღირს მარტო ის, რომ ევროპაში შექმნილ საერთაშორისო უნივერსიტეტში წამყვანი განყოფილებები დაკომპლექტებულია ქართველ მეცნიერთა მსოფლიოში აღიარებული ჯგუფებით ბატონი დვალის ხელმძღვანელობით. ეს იმედს გვაძლევს, რომ საქართველო მომავალშიც შეძლებს დააკომპლექტოს, მაგალითად, თავისი სამეცნიერო ცენტრები ღირსეული მეცნიერებით, რომლებიც შეძლებენ მსოფლიოს ტექნოლოგიების მცოდნე კადრების მომზადებას. დიდი მნიშვნელობა აქვს მომავალი თაობის უმაღლეს სასწავლებლებში, სკოლებში და აგრეთვე საბავშვო ბალებშიც კი განათლების, ცოდნის შეძენის საშუალებების მაღალ დონეზე დაყენებას. ამ პრობლემების მოგვარებისათვის საჭიროა რიგი ღონისძიებათა გატარება:

1. მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტების მომზადება შეუძლებელია მაღალი დონის უმაღლეს სასწავლებლების ფუნდამენტური რეფორმირების გარეშე. პირველ რიგში, სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ მოძველებული განათლების მქონე მომსახურე პერსონალი არ დარჩეს სამუშაო ადგილების გარეშე, რადგან ეს აუცილებლად გამოიწვევს საზოგადოების დიდი ნაწილის უკმაყოფილებას და ხელისუფლებისადმი უნდობლობის გაჩენას. ამისთვის

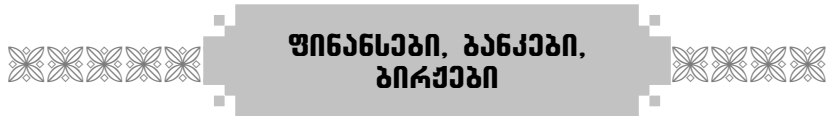
აუცილებელია პერმანენტულად ხდებოდეს მათი გადამზადება. სახელმწიფომ და პირველ რიგში, ალბათ, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ, უნდა იზრუნოს გადამზადების თანამედროვე ცენტრების შექმნაზე ქვეყანაში. ეს დანესებულებები ორიენტირებული იქნება მომსახურე პერსონალის მუდმივ გადამზადებასა და მათი ცოდნის განახლებაზე. გადამზადების ცენტრები მუდმივად მოახდენენ მათთვის ახალი ცოდნის მიღების უზრუნველყოფას, რაც სანარმოებს, კომპანიებს, სასწავლო დანესებულებებს და ა.შ. აღარ მისცემს იმის საფუძველს, რომ კონკრეტული მომსახურე პერსონალი სამუშაო ადგილის გარეშე დატოვონ და მიზეზად მათი დაბალი კვალიფიკაცია დაასახელონ. ასეთი პროექტის წამოწყება, აამაღლებს როგორც თავად მომუშავე პერსონალის კვალიფიკაციას, ასევე იმ სტუდენტთა კვალიფიკაციას, რომლებიც იღებენ განათლებას უკვე გადამზადებული მასწავლებლებისაგან.

2. ასევე უცხოური გამოცდილების, ცოდნის გაზიარებაც. ამისთვის აუცილებელია ჩვენს ქვეყანაში ჩამოვიდნენ უცხოელი, კვალიფიციური კადრები, რათა მათ გაუზიარონ საკუთარი ცოდნა ქართველ კოლეგებს. ეს რა თქმა უნდა არ ეხება მხოლოდ სასწავლო დანესებულებების მასწავლებლებსა და ლექტორებს (**ცოდნის ჩამოყალიბების სფეროში მორალური მოქველების საკითხი იმიტომ არის პირველ რიგში გასათვალისწინებელი, რომ სწორედ აქ, სანყის ეტაპზე იწყება მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოქველება და შემდეგ იგი აშკარა გამოხატულებას პოულობს სანარმოებში ფუნქციონირებად ტექნიკასა და ტექნოლოგიაში**). ასეთი ქმედება უნდა განხორციელდეს ყველა სახის სანარმოსა თუ სხვა დანესებულებაში, რადგან ქვეყნის განვითარებისთვის არა მხოლოდ განათლების სფეროს, არამედ ბევრი სხვა სფეროს განვითარებაცაა აუცილებელი. ყველას კარგად გვესმის, რომ ეკონომიკური, სოციალური, განათლების დონით, საქართველო ვერა და ვერ უახლოვდება ევროპულ და არა მარტო ევროპულ განვითარებულ ქვეყნებს. ამისთვის კი საჭირო და აუცილებელიცაა მსგავსი პროექტების ხშირი განხორციელება. ასეთი ღონისძიების გატარებისათვის, რა თქმა უნდა, ბიუჯეტს გარკვეული თანხის გაღება მოუწევს, მაგრამ აუცილებელია ეს თანხა გამოყოს სახელმწიფომ, რადგან იგი

ქვეყნის მომავალ განვითარებას და წინსვლას მოხმარდება.

3. იმისათვის, რომ არ მოხდეს „მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოქველება“, სახელმწიფო ვალდებულია სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოს მის დაქვემდებარებაში მყოფი სოციუმი. ცნობილია, რომ, ადამიანისთვის აუცილებელია ტვინის ინტენსიურად მუშაობა, მისი ფუნქციონირება, სწრაფვა მუდმივი სიახლის ძიებისაკენ. ადამიანს მხოლოდ ერთი მიმართულებით არ უნდა უწევდეს ფიქრი (მაგალითად, როდესაც იგი ფიქრობს მხოლოდ პრობლემებზე, თავის გატანაზე, ქვეყანაში გამეფებულ უსამართლობაზე, ბინის ქირასა და ა.შ.). არადა რეკომენდებული არ არის კონკრეტული პიროვნების მხოლოდ ერთი საქმით დატვირთვა. მას უნდა ჰქონდეს საშუალება შეიძინოს ახალი ცოდნა და მიიღოს ახალი გამოცდილება. ამიტომ სანარმოს ადმინისტრაციამ მუდმივად უნდა მოახდინოს სამუშაო პერსონალისთვის სამუშაო გარემოს შეცვლა. იმ შემთხვევაში, თუ მოხერხდება საზოგადოებისთვის მსგავსი პრობლემების თავიდან აცილება, საზოგადოება შეძლებს საკუთარი აზროვნების მიმართულებების გაფართოებას, მრავალფეროვნებას და დაცული იქნება საფრთხისაგან, რასაც მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოქველების გაუთვალისწინებლობა იწვევს. თუკი გავითვალისწინებთ იმას, რომ საქართველოში დიდია უმუშევრობის მაჩვენებელი საშუალო დონის ევროპულ ქვეყნებთან შედარებით, აქედან გამომდინარე შესაძლოა საზოგადოების უმეტეს ნაწილს „მორალური მოქველების“ შედეგები შეეხოს, ხოლო თუკი მოხერხდება ამ პრობლემის დროული მოგვარება, მაშინ მასზე ჯაჭვურად მიბმული არაერთი პრობლემაც გადაიჭრება.

ამრიგად, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოქველება რომელიმე ერთი ქვეყნის პრობლემა არ არის. იგი არა მარტო საქართველოს, არამედ ბევრ განვითარებად თუ განვითარებულ ქვეყანასაც აწუხებს. ამიტომ საჭიროა ამ პრობლემის მოგვარებაზე ერთობლივი მუშაობა. ბუნებრივია, გლობალიზაციის პროცესი ამ საკითხის მოგვარებასაც გამოიწვევს, რადგან იგი, ამავე დროს უწინარეს ყოვლისა, ახალი გამოცდილების, ცოდნის გაზიარებასაც გულისხმობს, რაც მითუმეტეს განვითარებადი ქვეყნებისათვის სასიცოცხლოდ საჭირო და აუცილებელია.

**ფინანსური რისკები თანამედროვე
ეკონომიკურ სისტემაში**

ალეკო ქუთათელაძე
სტუ სრული პროფესორი
ირმა კვეტენაძე
სტუ დოქტორანტი

რისკი – დღემდე ცნობილ კატეგორიებს შორის ყველაზე მეტადაა საიდუმლოებით მოცული. პირველი, იმიტომ, რომ კაცობრიობამ მისი არსებობის შესახებ დიდი ხანია რაც შეიტყო. მიუხედავად იმისა, რომ რისკს მიიჩნევენ ისტორიულ, ეკონომიკურ და ფილოსოფიურ კატეგორიად, ამავდროულად რისკის საერთო აღიარებული თეორია დღემდე არ არსებობს;

მეორე, რისკი რომ არსებობს იცის ყველამ, მაგრამ ცოტა თუ ერკვევა მის არსში. რისკ-მენეჯმენტის სპეციალისტების უმეტესობა დარწმუნებულია, რომ ნებისმიერი რისკის მართვა შესაძლებელია. გამოვიყენოთ სხვადასხვა ღონისძიებები, რომელიც შესაძლებლობას მოგვცემს გარკვეულად მოვახდინოთ სარისკო ხდომილების დადგომის პროგნოზირება და ვიხმაროთ მისი ხარისხის დაწვევის საშუალებები. არ შეიძლება ანგარიში არ გაენიოს იმას, რომ თვითონ რისკებს ქმნის ხდომილების პროგნოზირების გარე სისტემა, რომელიც მისი გავლენის სფეროში არ მდებარეობს და მას არ ექვემდებარება. იგი ასევე აძლიერებს ან ასუსტებს სხვადასხვა ფაქტორების გავლენას. ამის მიუხედავად რისკების პროგნოზირება და მისი დაწვევა – სამეცნიერო და პრაქტიკული მოღვაწეობის საკმაოდ მნიშვნელოვანი სფეროა. თუ მას არ ექნება რისკების მართვის არ-

ფინანსები, ბანკები, ბირჟები

სებულ ყველა ძირითადი ფუნქციის აბსოლუტურ და სრულფასოვან მართვაზე პრეტენზია, ის შესაძლებელია პრაქტიკული მიზნით მიღებული იქნას, როგორც რისკ-მენეჯმენტი;

მესამე, უმეტესობა სპეციალისტებისა არ უღრმავდება ამ კატეგორიას. ისინი ცდილობენ ან გვერდი აუარონ ამას ან სხვას გადააბარონ;

მეოთხე, უმაღლესი კლასიფიკაციის მქონე მეცნიერებს შორისაც არსებობს მოსაზრება, რომ ურისკო გადაწყვეტილებები და პროექტებიც კი არსებობენ.

შეიძლებოდა სხვა არგუმენტების მოძებნა, მაგრამ ეს ოთხიც საკმარისია, რომ შევეცადოთ გავერკვეთ ამ საიდუმლოებით მოცულ კატეგორიაში მისი პრაქტიკული შესაძლებლობის კვლევის და ანალიზის კუთხით.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, კონკრეტულ საქმიანობასთან მიმართებაში ავტორები იძლევიან რისკის სხვადასხვა განსაზღვრებას. რა თქმა უნდა ჩვენთვის უდიდეს ინტერესს წარმოადგენს განსაზღვრება, რომელიც ეხება ბიზნესის სფეროს რისკს. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი.

მაგალითად, პიტერ ბერსტაინი თავის ნაშრომში, რომელიც ეძღვნება ბიზნესში რისკის საკითხს, აღნიშნავს, რომ სიტყვა „რისკი“ ძველი იტალიური სიტყვა „risicare“- გან წარმოიშვა და ნიშნავს „გაუბედე“ და ასკვნის, რომ „ამ აზრით რისკი – ეს უფრო არჩევანია ვიდრე შემთხვევითობა“. ქმედება, რომელიც ჩვენ უნდა შევასრულოთ ჩვენს ხელთ არსებული არჩევანის თავისუფლებაზე დაყრდნობით – აი რა არის რისკი სინამდვილეში.

ი. ბალაბანოვი თავის ნიგნში ფინანსების მართვის შესახებ შემდეგ განსაზღვრებას გვთავაზობს: „რისკის ქვეშ იგულისხმება დანაკარგის საშიშროება, რომელიც გამომდინარეობს ბუნებრივი მოვლენებისა და საზოგადოების საქმიანობის ამა თუ იმ სპეციფიკიდან. რისკი – ეკონომიკური და ისტორიული კატეგორიაა“¹.

საპროექტო დაკრედიტებაზე მიძღვნილ ნაშრომში რისკის ქვეშ მოაზრებულია ეკონომიკურ პროცესებზე განსაზღვრული ფაქტორების მოულოდნელი ზემოქმედების ალბათობა, რომელთა გავ-

1 Балабнов И.Т. Риск-менеджмент. М. 1996, С.21.

ლენითაც შესაძლებელია მოხდეს შედეგის გადახრა დაგეგმილი სიდიდიდან. აქვე მოყვანილია ასევე საპროექტო რისკების კონკრეტული განმარტება¹: „პროექტული რისკები – ეს იმ რისკების ერთობლიობაა, რომლებიც ემუქრება პროექტის ეკონომიკურ ეფექტიანობას და გამოიხატება ფულადი სახსრების ნაკადზე ნეგატიური გავლენით“.

ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სპეციალისტების აზრით, რისკები შეიძლება ვმართოთ, ე.ი. გამოვიყენოთ სხვადასხვა მეთოდები, რომლებიც საშუალებას იძლევა გარკვეული ხარისხით მოვახდინოთ რისკიანი ხდომილების მოხდენის პროგნოზირება და მივიღოთ ზომები რისკის დაწვევისათვის.

განვიხილოთ ამჟამად ფართოდ გავრცელებული რისკების სისტემების არსებობაზე ფინანსისტების მიდგომა. შესაძლო შედეგზე დამოკიდებულებით რისკები იყოფა ორ დიდ ჯგუფად: წმინდა და სპეკულაციური.

წმინდა რისკები ნიშნავენ უარყოფითი ან ნულოვანი შედეგის მიღებას. ასეთ რისკებს მიეკუთვნებიან: ბუნებრივი, ეკოლოგიური, პოლიტიკური და კომერციული რისკების ნაწილი (ქონებრივი, სანარმოო, სავაჭრო).

სპეკულაციური რისკები გამოიხატება როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი შედეგების მიღების შესაძლებლობით. ასეთ რისკებს განეკუთვნება ფინანსური რისკები, რომლებიც კომერციული რისკების ნაწილს წარმოადგენენ.

ფინანსური რისკები დაკავშირებულნი არიან ფინანსური რეისურსების (ე.ი. ფინანსური სახსრების) დაკარგვის ალბათობასთან. ეს რისკები იყოფა ფულის მყიდველობის უნართან დაკავშირებულ რისკებად და კაპიტალის ჩადების (საინვესტიციო) რისკებად. ფულის მყიდველობის უნართან დაკავშირებულ რისკებს მიეკუთვნებიან შემდეგი რისკები: ინფლაციური და დეფლაციური რისკები, სავალუტო რისკები, ლიკვიდობის რისკები².

მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ საკრედიტო ინსტი-

1 Шенаев В.Н. Ирнизов Г.С. проектное кредитование М. 1996, С. 44.
2 მაგრაქველიძე დალი – „ფინანსური რისკები და მათი მართვის მეთოდები“. თბილისი, 2012 წელი, გვ.34-35

ტუტების პრაქტიკაში უდიდეს მნიშვნელობას იძენს ინოვაციური შემადგენელი, რომელიც ზრდის ფასიანი ქალაქების როლს ბანკების საინვესტიციო პორტფელში. ახალი ინსტრუმენტები მათ აძლევენ უფლებას წარმატებით შეამცირონ საკრედიტო რისკები.

საკრედიტო რისკი – ეს მევალის მიერ კრედიტორის კუთვნილი ძირითადი ვალის და პროცენტების არ გადახდის საშიშროებაა. საკრედიტო რისკებს მიეკუთვნება ასევე ისეთი ხდომილების მოხდენის რისკებიც, რომლის დროსაც სასესხო ფასიანი ქალაქების ემიტენტს არ აქვს საშუალება გადაიხადოს მათზე პროცენტები ან დაფაროს სესხის ძირითადი თანხა.

საკრედიტო რისკები ასევე შეიძლება იყოს პირდაპირი ფინანსური დანაკარგების ნაირსახეობა. პირდაპირი ფინანსური დანაკარგების რისკები მოიცავენ შემდეგ ნაირსახეობებს: საბირჟო რისკები, სელექციური რისკები, გაკოტრების რისკები, ასევე საკრედიტო რისკებიც.

ბანკის გასვლა ტრადიციული შუამავლის ფუნქციის ჩარჩოებიდან და საბანკო ბიზნესის დივერსიფიკაციამ, ბანკების მიერ სავაჭრო და საინვესტიციო ოპერაციების ათვისებამ, მათ მიერ ახალი საფინანსო ინსტრუმენტების გამოყენებამ საგრძნობლად გაზარდა მოთხოვნა მართვის პროცესის ორგანიზაციაზე და საბანკო რისკების კონტროლზე. მათ შორის მუშავდებოდა აუცილებელი პროცედურები და რეგლამენტი, რაც საშუალებას იძლევა გათვალისწინებული იქნას საოპერაციო რისკების წარმოშობა, რომელებიც ინოვაციურ საკრედიტო მექანიზმის დანერგვასთანა დაკავშირებულნი. ეს აიძულებს რისკ-მენეჯმენტის თეორიტიკოსებსა და პრაქტიკოსებს, მუდმივად იმუშაონ შიდა საბანკო კონტროლისა და მართვის ახალი სრულყოფილი მეთოდების შექმნაზე.

მიუხედავად ამისა, ზემოთ განხილული რისკების სისტემა საშუალებას იძლევა ბიზნესის ზოგიერთი სახისთვის, მაგალითად ვაჭრობისათვის, გადაწყვიტოთ პრაქტიკული ამოცანები, რომელებიც დაზღვევასთან არის დაკავშირებული. ამავე დროს ეს სისტემა არ შეიძლება მიღებული იქნას იმ რისკების ადეკვატურ ასახვად, რომლებიც სანარმოო ბიზნესში ან საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციის დროს არსებობენ. ეს ბუნებრივიცაა, რამდენადაც

რისკების კლასიფიკაციის უნივერსალური სისტემები, რომლებიც ადეკვატურად ასახავენ ნებისმიერი სახის ბიზნესის რისკებს ჯერ არ არსებობს.

ასეთი სისტემის შექმნა შესაძლებელია თუ არა? დღეს ამ კითხვაზე ცალსახად პასუხის გაცემა ძნელია, რამდენადაც ასეთმა სისტემამ ადეკვატურად უნდა ასახოს რისკების ყველა მრავალგანზომილებიანი სივრცე. თეორიულად ამგვარი ამოცანა შეიძლება დაისახოს, მაგრამ ბიზნესის თითოეული სახის პრაქტიკული მიზნებისათვის უფრო მნიშვნელოვანია არა ასეთი რთული უნივერსალური სისტემების არსებობა, არამედ იმ რისკების უფრო მარტივი, მაგრამ ხარისხიანი ასახვა, რომლებიც ობიექტურად არსებობენ სწორედ მოცემულ ბიზნესში.

აქედან გამომდინარე, საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციისას ადეკვატურად უნდა გავითვალისწინოთ ის რისკები, რომლებიც ახლავს საქმიანობის ამ სფეროს და რეალურად არსებობენ შესაბამის რისკების ქვესივრცეში. თავის მხრივ, ეს ნიშნავს, რომ არსებული რისკების სისტემის სპეციფიკით განსხვავებული პროექტებისათვის უნდა შეიქმნას საკუთარი კლასიფიკაცია, რომელიც უფრო სრულად ასახავს მოცემული პროექტების რეალიზაციის რისკებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მაგრაქველიძე დალი – „ფინანსური რისკები და მათი მართვის მეთოდები“. თბილისი, 2012 წ.
2. Балабнов И.Т. Риск-менеджмент. М. 1996.
3. Шенаев В.Н. Ирнизов Г.С. проектное кредитование М. 1996.

NECESSITY OF STRENGTHENING THE FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE BANKING SYSTEM IN GEORGIA

Irina vashakmadze

Candidate of Economic Sciences

The issue of sustainability, in its broad sense, is crucial not only for banks, but also for the other financial institutions in market economy. In the competitive environment it shows the correlation of the enterprises in the process of achieving the economic sustainability.

Among the various factors effecting economic situation in the country, one of the most important components are regulations developed for building financial sustainability of the banking system. In the process of elaborating the regulations, affecting the financial sustainability of the banking system, we have to consider and create the practical mechanisms that will make these regulations actually work. It is important to consider the experience of other countries and also special characteristics of the country's economy.

In order to analyze the financial sustainability, we have to answer some questions:

- Does the banking system correspond to the criteria of the financial sustainability when the economic environment is unstable?
- What are the regulations controlling the financial sustainability?
- What kinds of actions are required from the management in order to improve the financial sustainability?

The financial sustainability itself represents the process of stimulation and self-organization, which is characterized by the continues search of the ways to achieve better financial conditions with consideration of limited financial capabilities. In other words, the financial sustainability means stability, which is achieved by finding the balance between the internal limited financial capacity and the external environment affecting it. Considering the aspects of acquiring the sources of financial funds, the financial sustainability means: total amount of the capital, total of mobile and immobile actives, liquidity ratio, ratio of the owned and borrowed cash assets, potential of the capital growth, annual amount of profits, presence of qualified staff, and professional

management.

The financial sustainability of the banks mainly depends on the adequate risk analyses, the risks that may appear in the process of operation of financial institutions. While working on the risk management in financial banks, the aim should not be the elimination of the risks but reaching the point when the risk factors are kept at the minimum, which is possible by creating a strategy that enables to control the risks in advance. The risk factor could be described as the probability of negative results of certain actions or decisions. For every commercial bank the risk is the probability of a loss or not gaining the income which was planned in advance.

The financial sustainability of commercial banks is basically described as the overall capacity of a bank to provide its liquidity without the loss of its assets. This is done by following the economic standards set by the central bank in order to provide stable work of the financial banks. The course of defining the risks may be disadvantageous due to the following: risks are viewed only from the position of banking theory without “considering the problems” of the bank. Under “considering the problems” we mean its nature and characteristics, because no matter how perfect the standards of the regulations are in minimizing the risks of negative effects for the banks, they still do not completely and adequately respond to sudden changes on the market of banking sector. Therefore, for defining the sustainability of the bank, the classification of risks should be based on the bank characteristics. This is extremely important for Georgia, since on one hand, the formation of the banking system considering their characteristics has not been finalized yet, and on the other hand, the intense concentration of the bank assets could result in a major differentiation of the banks. When studying the sustainability of the banks, this results in defining the market risk and liquidity risk, because they show the problems of financial sustainability of the bank in context of sudden changes in the competitive environment. Thus, the practical management of the bank assets regulations defines the financial sustainability of the bank. In our opinion, no matter how strong the financial data of the bank is, it might fail if it does not react accordingly to changes in the competitive environment. Their situation might be worse than of the banks with less impressive financial situation. Consequently, when studying the financial sustainability of the banks besides considering the liabilities, we should also consider the level of

regulation of major banking standards by the credit institutions .

It is vital to develop the risk management strategy, to distinguish the higher-priority and lower-priority risks, which will be determined by studying the creditworthiness of the borrower, determination of the amount of the loans per customer and insurance of the loan. Credit risks should also be considered as the higher-priority risks along with liquidity, interest rate, market, and solvency risks. Several factors should be considered when studying the credit risks: 1. analyses of the risk considering the aim of the loan; 2. analyses of the financial sources that would repay the loan; 3. analyses of the borrower’s cash flow and credit portfolio; 4. portfolio investment management and using it to assist liquidity.

As for the risk assessment analyses, it should be based on the crediting policy implemented by each commercial bank representing the banking system. It should consider along with the banks nature and characteristics, the level of credit operations, prospects, and parameters of the implementation. This will help to generate the necessary reserve funds to cover the bad loans instead of reinvesting part of the profits received from the financial operations. In our opinion, this will help to regulate the disputes between the shareholders and depositors on certain activities of the financial institution and at the same time it will eliminate the risk to the depositors who fear their investments are not protected.

Improvement of the financial sustainability requires an optimal balance between the risk factors and implemented banking operations, determination of the standard of sufficient capital. Depositors are interested in gaining as much profit on their investments as possible, but they are also interested in securing their money. The standard of the sufficient capital makes banks control the safety of the investments, because the bank is risking not only with the borrowed capital, but also with its own assets, which is determined by the standard of sufficient capital. Therefore, different opinions suggesting lowering the standard of the sufficient capital and therefore increasing the lending opportunities is wrong in our opinion. The main reason to that is the fact that depositor’s investment cannot be considered successful just for gaining more profit, but also for remaining safe investment in general. This factor shows the correlation between the income and safety of the investment. It has to be considered when making decisions in the process of loaning. In the period of

economic instability only few can be considered as a reliable partner, who cannot on their own get the country out of the crisis, if the banks are not going to be able to finance different sectors of the economy. This is possible only with the financial resources of high liquidity and the balanced level of financial funds in the system, effectively organized and reliable taxation system, stability of the microeconomic factors, low level of inflation, decrease of the budget deficit and development of the judicial system of the country.

The trends in the banking sector development in Georgia shows that they face the complicated process of adapting to the new economic reality. Many banks do not meet the certain standards of authorized capital, financial sustainability of their assets, acceptable level of risk factor to the customers, and therefore in recent years in the environment of competitive prices we witness the decrease in the number of operating banks. In the time of the economic instability in the country, the state should play a great role in stabilizing the economy and help the process of recovery.

Recently, restructuring the banks with bad credit portfolio, closing the banks that fail to meet the requirements of the authorized capital, or other economic standards, helped to stabilize in general the banking system in the country and make it financially sustainable. Despite this fact, regulation standards are insufficient to control the sustainability of the banks. In addition to that, the supervisory and regulatory system is in the process of creation. Considering these aspects, the legal regulatory framework which is in the process of developing should target two aspects: 1. creation of the system of guarantees that would gain trust of customers towards the banks, and 2. providing financial sustainability by strengthening the control over the system of commercial banks.

When studying the financial sustainability of the banks, in our opinion, we have to focus on the following aspects:

- What is the ratio of involvement of the bank's equity capital in the operations carried out by the bank?
- What are the capabilities of the bank in case they need to sell their assets in order to cover their liabilities quickly?

In 1998 the fiscal system and the economy in general were in crisis, which was aggravated and accelerated by the financial crisis in Russia. It affected the system of the commercial banks operating in that period. Increase in demand

to withdraw funds from banks by private and legal entities, inability to repay the loans, increase of the loss because of lowering exchange rate of Georgian Lari caused the worsening of the financial sustainability of the banks. These factors virtually put under question the existence of the banking system. In order to overcome these problems, the National Bank, as the lender of the last resort, chose the largest banks which controlled 80% of the whole market. Several measures were taken, they put restrictions on loaning the money to the banks, and they also allowed them to use their internal reserves till the permissible level of the risk. This approach became the basis for the signing the memorandum between the National Bank and commercial banks. In our opinion, this was a positive step and good timing in order to save the banking system and improve its financial sustainability. Additionally, we have to mention that worsening the situation in the banking system was also caused by subjective factors; certain economic interests of the different political groups, who were trying to diminish the importance of the National Bank's regulatory purpose and financial sustainability in general. The biggest obstacle appears to be stabilizing economic and financial sector in the country, which, in our opinion, should be taken into consideration at the current stage when there are various controversial statements about the major trends in the monetary and credit policy elaborated by the National Bank, and the responsibility of the bank should be defined in the event of the possible negative outcome. To be on the safe side and avoid likely decrease of the sustainability of the banking system in the future, we believe, it to be essential to implement the following: 1. fostering the development of the normative basis to strengthen the financial monitoring; in particular, following the regulations for monitoring and regulating commercial banks on the basis of responsive monitoring of the capital, in line with the international standards; 2. defining the sensitivity of the commercial bank assets to credit risks and specifically defining the major indicator of the financial state of banks – the sufficiency of the capital; 3. such measures will raise the monitoring requirements for ensuring the financial sustainability of each bank, and overall, the system of tightening the control; 4. improving the bank legislation, which stipulates the regulations for reserves in the event of the possible losses, will foster the process of liquidation of the license-withdrawn banks, as well as the process of developing the criteria for the responsibilities of persons assigned to the liquidation, and will also

enhance the mechanism of the comprehensive evaluation of the bank assets and control over the improvement of the financial sustainability of the banking system.

The respective practical experience can be illustrated by the example of the measures taken in the German banks, which act within the limits of law and on the basis of their significantly limited functioning. The banks are supervised by the Federal Financial Supervisory Authority. The Federal Financial Supervisory Authority inspects banks and together with the German Federal Bank elaborates the decrees such as: the Decree on the ratio between the bank equity and the amount of the loans granted. Another interesting experience of Germany in this field is the law binding banks to keep the confidentiality about any relations between the banks and their clients; however, there are some exceptions, like the prohibition to put funds from illegal sources into the legal banking operations.

The most significant factor affecting the improvement of the financial condition of the banking system is the underdeveloped legal basis, and the lack of the mechanism for factual enforcement of the adopted laws. Namely, this concerns the law on taxation, law on bankruptcy, and other legal acts. Other legal factors, which have negative impact on the financial sustainability of the banking system in large scope, comprise the legislation regulating the financial sector and ensure the bank activities throughout the entire Georgia.

In spite of recently taken significant steps in terms of adopting normative acts that regulate the financial sector, the progress in efficiency of the banks' performance and their financial sustainability is hindered by the lack of normative acts stipulating the enforcement of the mortgage regulating law; and the use of the mortgage in the bank deals is hampered by the procedure of registration of the estate ownership, as well as flaws in the laws on Land, Confidentiality in the Banking, etc. Namely, the guarantee granted by the legislation eventually does not secure the right of the guarantee holder, since the guarantee conditions should satisfy first the state, the internal revenue service, and other bodies, and only after that the interests of the guarantee holder; this, being the matter of the conflict in interests, limits the coverage area for such documents.

We believe, the most crucial factor for improving the financial sustainability of the banking system is the state of the financial resources in banks and

the dynamic of their loss. Banks attract funds from various sources, thereof the most important ones are as follows: equity of the banks, savings of the various population groups, and funds from the organizations and foundations.

The substantial contribution to building the financial sustainability of the banking system was the growth of the financial performance of the banking system that followed the decrease of banks in number and the respective increase in size. The bank deposit insuring system, as the mean of securing the interest of small deposit holders in the event of a bank going bankrupt, will be an additional factor for building trust in the banks and improving the condition of the banking system in the context of the situation in Georgia. Therefore, its introduction will have interrelated positive financial impact on the banking sector. It also has to be mentioned that the rate of the capital growth has been uneven in the past years, though this was due to the regulations for the minimal level of the foundation capital, and consequently, shareholding capital has been increased mainly through the increase of the net profit and the net interest income of banks.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Charles J. Woelfel, Encyclopedia of Banking and Finance, Cambridge, England 1994. p.57
2. ი. კოვზანაძე. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თსუ გამომცემლობა. თბ. 2001 გვ. 207-217
3. თ. სტრაუდი. საბანკო სისტემის სტაბილურობისა და მისი კონკრეტული სტრუქტურის ფორმირების გზები საქართველოში. ჟურნალი „ბანკი“, 2000 N3, გვ. 50-51
4. გ. გამსახურდია, ი. ვაშაყმაძე. საქართველოს საბანკო სისტემის ეფექტიანობის ამაღლების ფაქტორული ანალიზი. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2005, N3, გვ. 42-52.

აღზიდის მარკეტინგის სტრატეგია

ეკატერინე ბახტაძე

ედ, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორი

ადგილის მარკეტინგი ადგილის განვითარების ძირითადი ასპექტია. პორტერი მის ნაშრომში „კლასტერები და კონკურენციის ახალი ეკონომიკა“ (1998 წ.) აღნიშნავს, რომ გლობალურ ეკონომიკაში კონკურენციული უპირატესობის მოპოვება ადგილობრივ ასპექტებზე დამოკიდებული, კერძოდ ცოდნაზე, ურთიერთობებზე, მოტივაციაზე.¹ დღესდღეობით ადგილის მარკეტინგი გახდა ადგილის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის შემუშავების მნიშვნელოვანი ფუნქცია.

ადგილის მარკეტინგის სამიზნე ბაზრებია - საქონლისა და მომსახურების მწარმოებლები, კორპორაციული ფილიალები და რეგიონული ოფისები, ტურისტები, არსებული და პოტენციური რეზიდენტები. ადგილის მარკეტინგის მომხმარებლები ხდებიან უფრო მომთხოვნი, რაც ქალაქებს, რეგიონებს და ქვეყნებს აიძულებს განახორციელონ სხვადასხვა სახის აქტივობები გარემოს დაბინძურების გამომწვევი პრობლემების მოსაგვარებლად, ახალი ურბანული პოლიტიკის შესამუშავებლად, ცნობადობის გასაზრდელად, სოციალური ინოვაციების დასაწერად.

ადგილის მარკეტინგი არის ბუნებრივი ელემენტი, რომელიც ინტეგრირებულია ადგილის ეკონომიკის განვითარებასთან. ადგილისთვის დამატებითი ფასეულობების შექმნის პროცესი მოიცავს შემდეგ ნაბიჯებს:

- მოქალაქეები, ბიზნეს სუბიექტები და ვიზიტორები უზრუნ-

1 Porter. Clusters and the new economics competition. Harvard Business Review. Nov/Dec. 1998

რეგიონული ეკონომიკა

ველყოფილი უნდა იყვნენ საბაზისო მომსახურებით და საჭირო ინფრასტრუქტურით.

● ადგილს ჭირდება ახალი ატრაქციები მიმდინარე ბიზნესებისა და საზოგადოების მხარდასაჭერად, ახალი ინვესტიციების მოსაზიდავად.

● ადგილს ჭირდება მეტი კომუნიკაცია ძლიერი იმიჯისა და საკომუნიკაციო პროგრამის შესაქმნელად.

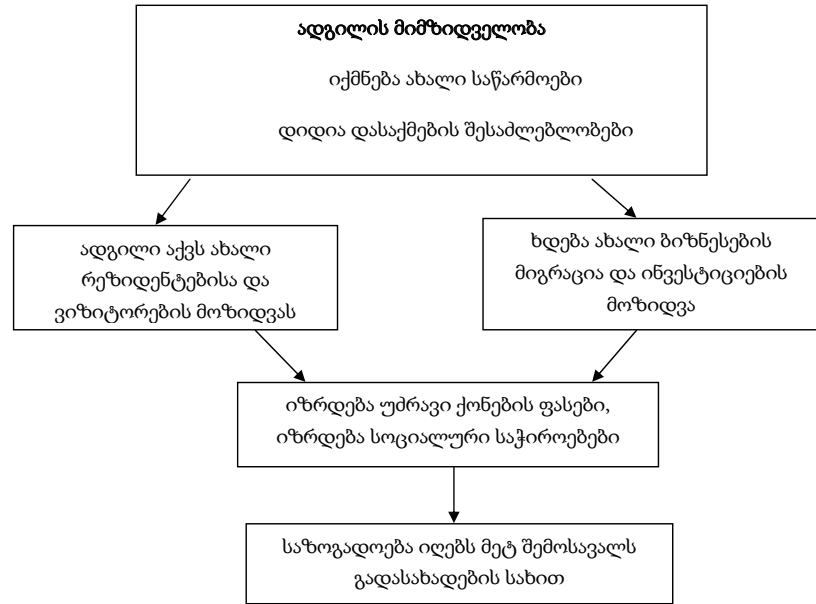
ადგილის წარმატებით განვითარების განმსაზღვრელია შემდეგი მიდგომები:

● საზოგადოებრივი მომსახურების განვითარება. იქმნება მოქალაქეებისათვის და პოტენციური რეზიდენტებისთვის ხელსაყრელი საცხოვრებელი გარემო. ის შესაძლებელია მოიცავდეს კარგ სკოლებს, განვითარებულ ჯანდაცვის სექტორს, ყოველდღიური მომსახურების ობიექტებს, შესაბამისად ყველაფერს, რაც განაპირობებს ცხოვრების მაღალ ხარისხს.

● ურბანული რეკონსტრუქცია და დაგეგმვა, რომელიც ფოკუსირებულია ადგილის იერ-სახის, დიზაინის ხარისხის გაუმჯობესებაზე. კერძოდ ის მოიცავს არქიტექტურას, გამოყენებულ და ასათვისებელ ტერიტორიებს, ქუჩების დაგეგმარებას, გარემოს ხარისხს. ურბანული დიზაინერები ყურადღებას ასევე ამახვილებენ ეკოლოგიურ საკითხებზე, მოსახლეობის სიმჭიდროვეზე, ტრანსპორტის მოძრაობაზე და პარკინგის საკითხებზე, ჰაერის დაბინძურებაზე.

ეკონომიკური განვითარება. ეკონომიკის განვითარების წარმომადგენლები განცალკევებულნი არიან საზოგადოებრივი დაგეგმვის წარმომადგენლებისგან. ბიზნესის განვითარების 3 მოდელია: პირველი მოდელის ფარგლებში ეკონომიკური განვითარების აქტივობები საზოგადოებრივი კონტროლის ქვეშ ხდება - ე.წ. In-house მოდელი, შერეული მოდელის შემთხვევაში პასუხისმგებლობა გადანაწილებულია კერძო და საზოგადოებრივ სექტორს შორის (ეს მოდელი ფართოდაა გავრცელებული ევროპაში და ვფიქრობ, საქართველოში ანალოგიურ მოდელს აქვს ადგილი) და ბოლოს აუთსორსინგის მოდელი, როდესაც ადგილის მარკეტინგის დაგეგმვა და შესაბამისი მომსახურების შექმნა კონსალტინგური კომპანიისგან ხდება.

● ადგილის განვითარების დინამიკა შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი სქემით

საერთაშორისო დონეზე კონკურენტუნარიანი ქალაქი შემდეგ კრიტერიუმებს უნდა პასუხობდეს:

- მილიონზე მეტი მოსახლეობა, მრავალფეროვანი კვალიფიციური სამუშაო ძალა, უნივერსიტეტების არსებობა, მაღალი დონის კვლევითი საქმიანობის ჩატარების შესაძლებლობები, სრულყოფილი ინფრასტრუქტურა;
- საერთაშორისო დონის ღონისძიებები, ქალაქში ეკონომიკური, სამეცნიერო, კულტურული ქსელების, საფინანსო ცენტრის არსებობა, საკაერო მიმოსვლა, კარგად განვითარებული ტელეკომუნიკაციები;
- საერთაშორისო დონეზე მომსახურების ხელმისაწვდომობა, საერთაშორისო კორპორაციების ფილიალების მოზიდვა;
- ინფრასტრუქტურა, რომელიც იძლევა საერთაშორისო ღონისძიებების ჩატარების შესაძლებლობას: კონგრესები, გამოვენა-ბაზრობები და ფესტივალები;
- უცხოელი ოფიციალური პირები, ბიზნეს ლიდერები, რომლებსაც აქვთ საკუთარი წარმომადგენლობები.

ადგილის მარკეტინგის შემთხვევაში სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესი მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

- ადგილის აუდიტი - SWOT
- მისია და მიზნები
- სტრატეგიის ფორმირება
- სამოქმედო გეგმები
- გეგმის განხორციელება და მოდელის ფორმირება

SWOT ანალიზი არის აპრობირებული ინსტრუმენტი ადგილის ხილული ძლიერი და სუსტი მხარეების, შესაძლებლობებისა და საფრთხეების შესაფასებლად. ადგილის მარკეტინგის პროცესში ერთვებიან, ერთის მხრივ, მომხმარებლები, რომლებსაც აქვთ რიგი საჭიროებები, მოთხოვნილებები და მოთხოვნები, ხდება სამომხმარებლო ბაზრის სეგმენტაცია და კონკრეტული სეგმენტის ხელში ჩასაგდებად სტრატეგიის განსაზღვრა. მეორე მხრივ, ადგილის მარკეტინგის პროცესის მონაწილეები არიან მწარმოებლები, რომლებიც მომხმარებლისთვის ქმნიან შესაბამის მომსახურებას და პროდუქციას.

ადგილის მარკეტინგი შეიძლება მოიცავდეს შერჩეული მომსახურების პაკეტის გაყიდვას ან მთლიანად ადგილის შეთავაზებას, მნიშვნელოვანია ადგილის იმიჯის შექმნაზე მიზანმიმართული მუშაობა. ადგილი არის პროდუქტი, რომლითაც დაინტერესებულია ბევრი სხვადასხვა მომხმარებელი ან მომხმარებელთა ჯგუფები.

საჯარო და კერძო ორგანიზაციები კი წარმოადგენენ „ადგილის - პროდუქტის“ მწარმოებლებს. რეკლამირება და პრომოუშენი მარკეტინგის მთავარი ინსტრუმენტებია. კონკრეტული ინსტრუმენტების გამოყენება კი დამოკიდებულია ორგანიზაციის მიზნებზე და შერჩეულ სტრატეგიებზე. ყოველი სტრატეგია მოიცავს მარკეტინგული აქტივობების განსაკუთრებულ მიქსს. პოლიტიკური ელემენტი ჩართულია ადგილის მარკეტინგის პროცესში.

ადგილი შესაძლებელია წარმოვიდგინოთ შემდეგი მიმართულებით:

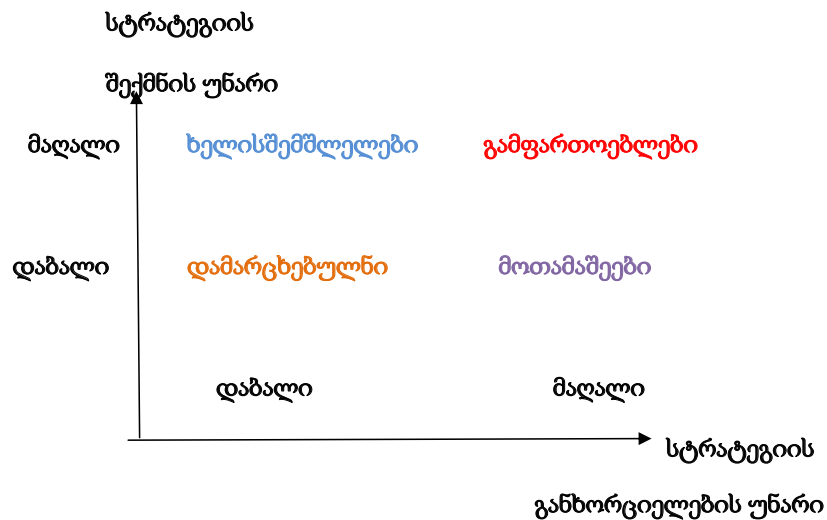
- ადგილი, როგორც მახასიათებლების ერთობლიობა. ის მოიცავს მასში ყველა ფასეულობას, ესთეტიკურ ურბანულ იერსახეს;
- ადგილი, როგორც გარემო, რომელიც მოიცავს, როგორც ბუნებრივ გარემო პირობებს, ისე არსებულ ინფრასტრუქტურას. ინ-

ფრასტრუქტურა უნდა პასუხობდეს ადგილის შემდგომი განვითარების პრიორიტეტებს.

- ადგილი, როგორც მომსახურების მიმწოდებელი, კერძოდ, ის მოითხოვს უსაფრთხოების, საგანმანათლებლო, ტურისტული პროგრამების განვითარებას.

- გართობის და რეკრეაციის ადგილი - რესტორნები, მუზეუმები, სპორტული მოედნები.

ადგილის მარკეტინგის 4 სტრატეგია არსებობს:¹

„დამარცხებულებს“ აქვთ ადგილის მარკეტინგის სტრატეგიის შექმნისა და განხორციელების დაბალი უნარი. „გამფართოებლებს“ აქვთ როგორც სტრატეგიის ფორმირების, ისე მისი განხორციელების მაღალი უნარი. ისინი ქმნიან გრძელვადიან სტრატეგიას და ამუშავებენ შესაბამის სამოქმედო გეგმებს. „ხელისშემშლელს“, მიუხედავად იმისა რომ აქვთ კარგი სტრატეგია, მისი განხორციელების უნარი ძალიან დაბალია. „მოთამაშეები“ განიცდიან სტრატეგი-

1 Marketing places by Philip Kotler, Donald Haider and Irving Rein (2002)

ული ხედვის უკმარისობას, თუმცა აქტიურობით აღწევენ მოკლევადიან წარმატებას. ადგილის მარკეტინგის პროცესი უნდა მოიცავდეს დაბალანსებულ სტრატეგიის განხორციელების ძალისხმევას. ადგილის მარკეტინგის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს ადგილის სწორად პოზიციონირებას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, აჭარის რეგიონი და განსაკუთრებით ქალაქი ბათუმი, რომლის წინაშე ბევრი გამოწვევაა - ტურისტების რიცხვის ზრდა, მიმდინარე ინფრასტრუქტურული პროექტების წარმატებით განხორციელება, სივრცითი დაგეგმარების პროექტის მიხედვით რეგიონის შემდგომი განვითარება, უძრავი ქონების ბაზრის სრულყოფა და განვითარება ადგილის მარკეტინგის სტრატეგიების მიხედვით „მოთამაშის“ მდომარეობაშია.

აჭარის რეგიონს და არც ქალაქ ბათუმს არ გააჩნია ადგილის მარკეტინგის მხრივ განვითარების სტრატეგია, თუმცა ამ მიმართულებით ხორციელდება რიგი აქტივობები და ადგილობრივ დონეზე ძირითად მოთამაშეებს წარმოადგენენ ქალაქის მერია, აჭარის მთავრობა, აჭარის არ ფინანსთა და ეკონომიკის სამინისტროს საინვესტიციო და საინფორმაციო სამსახური, საერთაშორისო ურთიერთობების, ქალაქმშენებლობის დეპარტამენტები, ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი და მასთან არსებული ტურისტული სააგენტო, სავაჭრო-სამრეწველო პალატა, ინვესტორთა საერთაშორისო ასოციაცია.

2006 წლიდან რეგიონის მთავრობა მონაწილეობას ღებულობს უძრავი ქონების საერთაშორისო გამოფენაში - MIPIM-ში, რომელშიც ასევე მონაწილეობს კერძო სექტორთან (სამშენებლო და დეველოპერი კომპანები) ერთად. 2011 წელს შეიქმნა საინვესტიციო-საინფორმაციო სამსახური, რომლის ვებ-საიტია www.investinbatumi.ge. საიტზე მოცემულია ინფორმაცია რეგიონის საინვესტიციო შესაძლებლობების, საპრივატიზაციო ობიექტების, რეგიონში მიმდინარე საინვესტიციო პროექტების შესახებ, ინვესტორებისათვის გზამკვლევი და სექტორული პრეზენტაციები. საინვესტიციო სამსახურის სლოგანია "A Smart Choice For Your Investments". სამსახური აქტიურად თანამშრომლობს საპრივატიზაციო დეპარტამენტთან, ახდენს პოტენციურ ინვესტორებთან და დაინტერესებულ მხარეებთან შეხვედრების ორგანიზებას. სამსახურს აქვს საკუთარი ოფისი

მსგავსი შეხვედრებისთვის და პრეზენტაციების ჩასატარებლად. საინვესტიციო-საინფორმაციო სამსახურის სტატისტიკით 2011-2013 წლებში მომსახურება გაეწია 1143 ვიზიტორს. მათი ინტერესის სფეროს წარმოადგენდა საინვესტიციო კლიმატი, ტურიზმის, მრეწველობის და მშენებლობის სექტორი და ბინათმშენებლობები.

საყურადღებოა, რომ აჭარის რეგიონის ბრენდინგი ბათუმის სახელის ქვეშ ხდება. ბათუმი მისი ისტორიით, ცნობადობით, აქტიური რეკლამირებით ამის საშუალებას უკეთ იძლევა. სამინისტროს მიერ მზადდება საპრომოუშენო მასალები Invest in Batumi-ის სახელით, ერთ საპრომოუშენო პეკეტში თავმოყრილია მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე, ინგლისურ ენაზე შესრულებულ მასალები "Fact and Figures", "Why Batumi", „Tax Pocket Book“, ბუკლეტები რეგიონის ეკონომიკის წამყვანი მიმართულებების შესახებ - ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა, მსუბუქი მრეწველობა, უძრავი ქონება.

აჭარის რეგიონის შესახებ ინფორმაცია ვრცელდება ვებ-პორტალზე www.locations4business.com. 2012 წელს ჩატარდა კაზინოს ინვესტორთა საერთაშორისო კონფერენცია. მოეწყო ბიზნეს ფორუმები უკრაინის, თურქეთის, სომხეთის მხარეებთან ერთად, ასევე განხორციელდა საინვესტიციო ტურები უკრაინაში, აზერბაიჯანში, თურქეთში. რეგიონი მონაწილეობდა უძრავი ქონების გამოფენა-ბაზრობებზე - სტამბულში, სინგაპურში, ჰონკონგში, მიუნხენში. ცნობილ ევროპულ ჟურნალში, რომლის პროფილია უძრავი ქონება - Europa-RI დაიბეჭდა სტატია აჭარის საინვესტიციო გარემოსა და პოტენციალის შესახებ. ბათუმში ბოლო ორი წელია ტარდება „სამშენებლო და დიზაინის საერთაშორისო გამოფენა ბაზრობა“.

2012 წელს აჭარის რეგიონმა მიიღო ამერიკის აკადემიის სტუმართმასპინძლობის სამეცნიერო ჯილდო „Five Star Diamond Award“ შემდეგ ნომინაციებში: აჭარის რეგიონი, როგორც ინვესტორისთვის მეგობრული რეგიონი და ბათუმი, როგორც ახალი ტურისტული დანიშნულების ადგილი.

ბათუმში 2009 წლიდან ფუნქციონირებს საქართველოს საერთაშორისო ინვესტორთა ასოციაცია, რომელიც 25 წევრ კომპანიას აერთიანებს. მათი მოღვაწეობის სფეროებია კვების მრეწველობა, საფეიქრო წარმოება, მშენებლობა, საბანკო და სადაზღვეო სფერო, სასტუმროები და სხვა. კომპანიების მიერ განხორციელებული ინ-

ვესტიციები 800 მილიონ აშშ დოლარს აღემატება და მათ მიერ რეგიონში დასაქმებულია 16 000 ადამიანი. ასოციაციის მიზანია ბიზნესის გარემოს გაუმჯობესება, ქვეყნის, რეგიონს წარმოჩენა საერთაშორისო ბაზრებზე. ასოციაცია ეწევა აქტიურ PR საქმიანობას, აწყობს ბიზნეს ფორუმებს და კონფერენციებს, ეწევა ქველმოქმედებას.

ზემოთ აღნიშნული აქტივობების ეფექტიანობისთვის მნიშვნელოვანია რეგიონს გააჩნდეს განვითარების მარკეტინგული სტრატეგია, რომელიც მას „მოთამაშის“ მდგომარეობიდან „გამფართოებელის“ მდგომარეობაში გადაიყვანს. ადგილის მარკეტინგის სტრატეგიის შესაქმნელად შესაწავლილი უნდა იქნეს სხვადასხვა წარმატების ინტეგრირებული ფაქტორები (საოფისე ფართების და ბაზრების ხელმისაწვდომობა, სატრანსპორტო კავშირი სხვა ქალაქებთან და ქვეყნებთან, ტელეკომუნიკაციის ხარისხი, ბიზნეს კლიმატი, საოფისე ფართის ღირებულება, კვალიფიციური კადრების ხელმისაწვდომობა და სხვა).¹ წარმატების ფაქტორების დასადგენად მარკეტინგულმა კვლევამ უნდა მოიცვას უცხოური ფირმები და ორგანიზაციები, უცხოელი ინვესტორები, მეწარმეები, ადგილობრივი მაცხოვრებლები და პოტენციური რეზიდენტები, ვიზიტორები (ბიზნეს ვიზიტორები და ტურისტები). ადგილის მარკეტინგის სტრატეგიის შექმნა და განხორციელება აქტივობების მთელი სერიისაა, რომელშიც უნდა ჩაებას ყველა დაინტერესებული მხარე და გადანაწილდეს ვალდებულებები და ფუნქციები.

1 Seppo K Rainisto. Success factors of Place marketing. A study of place marketing practices in North Europe and the United States.

რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა განვითარებაზე პოლიტიკა

ნინო მაზიაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი
ხათუნა ხარხელაური
ეკონომიკის დოქტორი

დღევანდელ მსოფლიოში რეგიონულ და გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ქვეყნის ინტეგრირებას მისი გეოპოლიტიკური მდებარეობა განსაზღვრავს. სახელმწიფოს რეგიონული პოლიტიკა არის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და რეგიონული ინტერესების მიზნით ახალი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების სტრატეგიული და ტაქტიკური ამოცანების განსაზღვრისა და განხორციელების მექანიზმი. სახელმწიფოს რეგიონულმა პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის მთლიანობა და სახელმწიფოს სტაბილურობა, ტერიტორიის შემადგენელი ნაწილების (რეგიონები) სახელმწიფოებრივი, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური განვითარების კომპლექსურობა. დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რეგიონული პოლიტიკის ფორმირებას და პრაქტიკულ რეალიზაციას. რეგიონული პოლიტიკა წარმოადგენს როგორც სახელმწიფო პოლიტიკა მსხვილ ტერიტორიულ წარმონაქმნებთან მიმართებაში, რომელიც მოიცავს გეოპოლიტიკურ, ისტორიულ, სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ თავისებურებებს. რეგიონული პოლიტიკა აწესრიგებს ურთიერთობებს ცენტრალურ ხელისუფლებასა და რეგიონებს შორის, განსაზღვრავს უფლებებს და მოვალეობებს პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ერთეულების, მათ შორის ისეთების, როგორცაა: პოლიტიკური და სოციალური სტაბილურობის მიღწევა, ეკონომიკური ეფექტიანობის მიღწევა, შრომითი რესურსების ეფექტიანი გამოყენება, დემოგრაფიული პოლიტიკა, ინოვაციური პოლიტიკა, ეკოლოგიური პოლიტიკა და სხვ. რეგიონული პოლიტიკის ფორმირებისა და რეალიზაციის წარმატებული გამოცდილება

რეგიონული ეკონომიკა

დაგროვდა ევროკავშირის ქვეყნებში, აშშ-ში, ჩინეთში და სხვა. აშშ-ს რეგიონული პოლიტიკა არის კლასიკური მაგალითი იმისა, თუ როგორ უნდა მოხდეს რეგიონების დამოუკიდებელი განვითარების სტიმულირება. ასეთი პოლიტიკის შედეგად აშშ-ს რიგი შტატები გადაიქცნენ მაღალი ტექნოლოგიების მსოფლიო ცენტრად. ჩინეთში რეგიონული პოლიტიკა ხასიათდება პროვინციების ეტაპობრივი ჩართვით შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ქვეყნის ლია ეკონომიკის “ლოკომოტივები” გახდნენ მრეწველურად შედარებით განვითარებული ზღვისპირა პროვინციები, სადაც შეიქმნა სპეციალურ ეკონომიკური ზონები.

დასავლეთის ქვეყნებში ფართოდ გამოიყენება გადამანაწილებელი და მასტიმულირებელი რეგიონული პოლიტიკა. გადამანაწილებელი ნიშნავს დეპრესიული რეგიონებისადმი ფინანსურ დახმარებას რეგიონების ხარჯზე. მასტიმულირებელ პოლიტიკას იყენებენ უპირატესად მაღალგანვითარებული სახელმწიფოები. ამჟამად ევროკავშირის ფარგლებში მიმდინარეობს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების პროცესი, რაც უპირველეს ყოვლისა გამოიხატება იმაში, რომ თითქმის გაორმაგდა რეგიონებისათვის გამოყოფილი ფინანსური სახსრები. რეგიონული პოლიტიკა ევროკავშირის ქვეყნების მიმართ არაერთგვაროვანია, რადგან განსხვავებულია მასში შემავალი ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეები. ევროკავშირის ქვეყნებში გატარებული რეგიონული პოლიტიკის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ იგი პრაქტიკულად მიმართულია იმ პირობების შექმნისაკენ, რომელიც რეგიონებს აძლევს საშუალებას სრულად მოახდინონ მათი ადგილობრივი პოტენციალის რეალიზაცია და ამით გაზარდონ მათი წილი ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში, რაც უპირველესი ამოცანაა ევროკავშირის ქვეყნების რეგიონული პოლიტიკისა.

მსოფლიოს პრაქტიკა ადასტურებს, რომ რეგიონების დაფინანსებისათვის მთელ რიგ ქვეყნებში ფართოდ გამოიყენება სესხები, მათ შორის, საბანკო, საბიუჯეტო და სხვა სახის კრედიტები. დაფინანსების აღნიშნული მექანიზმის გამოყენება განპირობებულია იმით, რომ რეგიონები ვერ უზრუნველყოფენ მიმდინარე

სოციალურ-ეკონომიკური საქმიანობის დაფინანსებას საკუთარი შემოსავლებისა და ზემდგომი ბიუჯეტიდან მიღებული ტრანსფერებით, ხოლო მეორეს მხრივ, იმით, რომ რიგი სოციალური ინფრასტრუქტურისა და ეკონომიკური პროექტების დაფინანსების სხვა დროისათვის გადადება მათი სასიცოცხლო მნიშვნელობიდან გამომდინარე არამიზანშეწონილია. მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში განსაკუთრებული გავრცელება ჰპოვა რეგიონულმა გრძელვადიანმა სესხებმა-მუნიციპალურმა ობლიგაციებმა და საგირაო ფურცლებმა. განვითარებული ქვეყნების რეგიონული პოლიტიკის მნიშვნელოვანი რგოლია რეგიონული ფონდები, რომლებსაც მიზნობრივი ხასიათი გააჩნიათ. მათგან ხდება სესხების გაცემა და მიზნობრივი რეგიონული პროგრამების დაფინანსება. რეგიონული დაფინანსების ერთ-ერთი სპეციფიკური დამოუკიდებელი რგოლია სანარმოთა ფინანსები. მათ განეკუთვნებათ მუნიციპალური საგზაო, სატრანსპორტო, წყლის, ელექტროენერჯის და გაზის მომარაგების სანარმოები, ადგილობრივი სანარმოები უზრუნველყოფენ მოსახლეობის მომსახურებას, ხელს უწყობენ კერძო სექტორის ფუნქციონირებას და განვითარებას. განვითარებული ქვეყნების ფინანსურ სისტემაში თანდათანობით ძლიერდება სახელმწიფო დაფინანსების სანარმოების როლი და მნიშვნელობა. მიუხედავად ამ ბოლო წლებში განხორციელებული პრივატიზაციისა, სახელმწიფო და მუნიციპალური საკუთრება კვლავაც ინარჩუნებს საკმაოდ მდგრად პოზიციას.

უამრავი ქვეყნის რეგიონული ბიუჯეტებისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება დეფიციტურობის საკითხი. საკმაოდ მაღალია დეფიციტის დონე იტალიის, ესპანეთის, ბელგიის, რეგიონულ ბიუჯეტებში. ასევე, სანახევროდ დეფიციტურია აშშ-ის ყოველი მეოთხე ქალაქი, საფრანგეთის 50-მდე ქალაქი, სადაც მოსახლეობის რიცხოვნობა 10 ათას კაცზე მეტია: გამომდინარე აქედან, სულ უფრო იზრდება სუბსიდიების, როგორც ადგილობრივი ბიუჯეტების დეფიციტის დაფინანსების წყაროს როლი და მნიშვნელობა. მრავალ ქვეყანაში სუბსიდიების მეშვეობით ხდება რეგიონული ბიუჯეტების ნახევარზე მეტი შემოსავლების ფორმირება.

აშშ-ში ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობები ხასიათდება შე-

დარებითი მოქნილობით, სიმტკიცით და მდგრადობით. აშშ-ს სახელმწიფო მოწყობის შესაბამისად, ქვეყნის ფინანსური სისტემა წარმოდგენილია სამი დონით: ფედერალური, შტატების დონე და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების დონე. ძირითადი თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ უმეტესი ნაწილი თითოეულ დონეზე ფინანსდება საკუთარი შემოსავლების წყაროებით. ფედერალური ბიუჯეტიდან ხდება ყველა დონეზე ხარჯების უმეტესი ნაწილის დაფინანსება. საბიუჯეტო შემოსავლების ძირითადი წილი მოდის გადასახადებზე. გადასახადების სახეები, მათი განაკვეთები ისეთნაირად გადანაწილდება ტერიტორიული დონეების მიხედვით, რომ მოხდეს ქვეყნის და მოქალაქეების მოთხოვნილების ოპტიმალურად დაკმაყოფილება და თავიდან იქნას აცილებული მეტისმეტი საგადასახადო წნეხი.

კანადისათვის დამახასიათებელია კლასიკური სოციალურად ორიენტირებული საბიუჯეტო ფედერალიზმი. ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს გააჩნიათ საკუთარი გადასახადები. მათ ფინანსური დახმარება გაეწევათ საერთო სახელმწიფოებრივი საგადასახადო შემოსავლებიდან. პროვინციებს და მუნიციპალიტეტებს უფლება აქვთ საბაზო ფედერალურ განაკვეთებს დაამატონ თავიანთი საგადასახადო განაკვეთები. კანადა ფედერალური მოწყობის სახელმწიფოა, რომელშიც შედის 10 პროვინცია და ორი ტერიტორია. კანადის საბიუჯეტო შემოსავლებში მთავარი ადგილი განეკუთვნება ფიზიკური პირის საშემოსავლო გადასახადს. კორპორაციის შემოსავალზე გადასახადს, აქციზს, იმპორტზე ბაჟს. ამ სახეობებზე შემოსავლები ჩაირიცხება როგორც ფედერალურ ბიუჯეტში, ასევე პროვინციებისა და ტერიტორიების ბიუჯეტებში კანონით დადგენილი პროპორციებით.

გერმანიაში ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობა ეფუძნება “საერთო” გადასახადებს, რომელთა შემოსულობები ნაწილდება ტერიტორიული იერარქიის ყველა დონეზე, თანაც ისე რომ, შემცირდეს განსხვავება “მდიდარ” და “ღარიბ” მინებს შორის. პირდაპირი ფინანსური დახმარება ზემდგომი ბიუჯეტიდან შედარებით მწირია, თუმცა არსებობს მრავალრიცხოვანი და საკმაოდ მსხვილი რეგიონული განვითარების ფედერალური და ერთობლივი პროგრ-

ამები. გერმანიაში შედარებით მსხვილი საგადასახადო წყაროებით ხდება ფედერალური ბიუჯეტისა და მიწების ბიუჯეტების შევსება, რომელთა შორის მთავარია ფიზიკური პირის საშემოსავლო გადასახადი. გერმანიისათვის დამახასიათებელია სამსაფეხურიანი სისტემა. საშემოსავლო გამოთანაბრება ფედერაციის სუბიექტებს შორის დღგ-ს შემოსავლებიდან ხდება შემდეგნაირად: მიწებიდან დღგ-ს საერთო შემოსავლებიდან 25% ნაწილდება ყველა მიწებს შორის, ამასთან, ამ თანხის 25% მიიმართება დაბალი საგადასახადო პოტენციალის მიწებზე, ხოლო დარჩენილი 75% გადანაწილდება მოსახლეობის რიცხოვნობის პროპორციულად. მეორე სახე, ბიუჯეტთაშორისი გამოთანაბრების, გულისხმობს არასაბიუჯეტო რესურსების გადანაწილებას მიწების ბიუჯეტებს შორის ფედერალური ხელისუფლების მხრიდან ჩაურევლობით. ფინანსური მხარდაჭერის მესამე სახე გულისხმობს ზოგიერთი ტერიტორიებისათვის პირდაპირი ფედერალური გრანტების გამოყოფას. ამასთან განასხვავებენ ტრანსფერებს დაბალი საბიუჯეტო შემოსავლების დონის ტერიტორიებისათვის და იმ ტერიტორიებისათვის, რომლებსაც მაღალი საბიუჯეტო შემოსავლები აქვთ, მაგრამ ტრანსფერები გამოეყოფათ აღმოსავლეთის მიწებისათვის სასარგებლოდ მაღალი გამოთანაბრებითი გადასახდელებისათვის, აგრეთვე ტრანსფერები რეგიონული ბიუჯეტების დავალიანებების დასაფარად, ტრანსფერებს აღმოსავლეთის მიწებისათვის ინვესტიციებისა და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისათვის.

საფრანგეთის ადგილობრივ ფინანსებში წამყვანი როლი განეკუთვნება ადგილობრივ ბიუჯეტებს. ქვეყნის 39 ათას ტერიტორიულ ერთეულს გააჩნია თავისი ბიუჯეტი. ადგილობრივი შემოსავლების წყაროა საკუთარი(საგადასახადო და არასაგადასახადო) შემოსავლები და მოზიდული (სახელმწიფო სუბსიდიები და სესხები) სახსრები. ადგილობრივი გადასახადებიდან აღსანიშნავია: მიწის გადასახადი, გადასახადი საბინაო ნაგებობებზე, გადასახადი პროფესიაზე, რომელიც აიკრიბება ნებისმიერი პირისაგან, რომელიც ეწევა სამრეწველო საქმიანობას. რეგიონებში ფინანსური რესურსების უკმარისობა განაპირობებს დამატებითი სახსრების მოზიდვის აუცილებლობას. სახელმწიფო ადგილობრივ ხელისუ-

ფლებას გადასცემს სუბსიდიებს, რომელიც ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსავლების თითქმის 20%-ს შეადგენს. არსებობს ორი სახის სუბსიდია: მიმდინარე ხარჯებზე, ძირითადად სოციალურ დახმარებაზე და კაპიტალურ მშენებლობაზე. გარდა სუბსიდიებისა, ადგილობრივი ორგანოები იყენებენ ფულადი ბაზრებიდან მოზიდულ სესხებს. საფრანგეთის საბიუჯეტო სისტემისათვის დამახასიათებელია მრავალრიცხოვანი სპეციალური ფონდების არსებობა, როგორც სახელმწიფო, ასევე რეგიონულ დონეზე. ასეთი ფონდებია: სახაზინო ანგარიშები, საფინანსო-საკრედიტო ორგანოების მრავალფეროვანი ფონდები, სოციალური ბიუჯეტი.

შრომისუნარიანი მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში

ქეთევან კინმარიშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

დასაწყისისათვის განვიხილოთ შრომისუნარიანი მოსახლეობა და შემდეგ მისი შრომისუნარიანი ნაწილი, რადგანაც შრომითი რესურსების შემადგენლობაში არ ითვლიან I-II ჯგუფების ინვალიდებს.

დემოგრაფიული ფაქტორის ზეგავლენით შრომისუნარიანი ასაკის მოქალაქეთა რიცხვი მთელ მოსახლეობასთან შეფარდებით იცვლება. თუ რამდენი იქნება ეს მოსახლეობა დამოკიდებულია შესაბამისი ასაკის სიკვდილიანობის დონეზე, აგრეთვე შრომისუნარიან ასაკს მიღწეულ ახალგაზრდათა რაოდენობის შეფარდებასთან საპენსიო ასაკამდე მიღწეულ მოქალაქეთა რაოდენობასთან. რაც უფრო დაბალია სიკვდილიანობა და დიდია განსხვავება შრომისუნარიან ასაკამდე მიღწეულთა და ამ ასაკს გადაცილებულთა რაოდენობათა შორის, მით უფრო მეტია ან ნაკლები შრომისუნარიანი ასაკის მოქალაქეთა რიცხვი.

საქართველოს დემოგრაფიული სიტუაციისათვის დამახასიათებელია სიკვდილიანობის მაღალი მაჩვენებელი და როგორც შედეგი — სხვა მრავალი ქვეყანასთან შედარებით სიცოცხლის დაბალი მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას¹.

¹ დაახლოებით 2000 წლიდან თვალნათლივ გამოიკვეთა ტენდენცია მოსალოდნელი სიცოცხლის ხანგრძლივობის საშუალო მაჩვენებლის შემცირებისაკენ. შედეგად უკვე 2005 წლიდან საქართველო ამ მაჩვენებლით საგრძნობლად ჩამორჩა სხვა ქვეყნებს. ცხოვრების ხანგრძლივობის შემცირება-არაკანონზომიერი ფაქტია. იგი განპირობებულია არახელსაყრელ ფაქტორთა რიგით, რომელთაც გარდამავალი ხასიათი აქვთ: კვების დაბალი ხარისხი, ცუდი ეკოლოგია, ცხოვრებისა და მუშაობის არადამაკმაყოფილებელი პირობები, ჯანდაცვის ცუდი მდგომარეობა და ა.შ.

შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის შევსება მოზარდთა ხარჯზე და შემცირება საპენსიო ასაკის მიჯნას გადაცილებული ხალხის ხარჯზე როგორც ამ მოსახლეობის რაოდენობის ჩამომყალიბებელი ფაქტორი ისტორიულ ხასიათს ატარებს.

ყველა ცვლილება, რომელიც ხდება შობადობისა და სიკვდილიანობის დონეებზე, თავს იჩენს 16 წლის მერე, მათ რიცხვზე ვინც „ავსებს“ და 60-65 წლის შემდეგ იმათ რაოდენობაზე, ვინც „ამცირებს“.

საქართველოს ისტორიის თავისებურებანი დიდ გავლენას ახდენენ შრომისუნარიანი ასაკის რაოდენობის დინამიკაზე.

მოსახლეობის განახლებაზე მუდმივად მოქმედ მოვლენათა ბუნებრივი მიმდინარეობის პარალელურად იყო ომებიც — I მსოფლიო, სამოქალაქო, სამამულო, აფხაზეთის, სამაჩაბლოსი. ინდუსტრიალიზაციას და კოლექტივიზაციას, მასიურ რეპრესიებს მოჰყვა მრავალი მოქალაქის სიკვდილი მშვიდობიან დროს. ამის შედეგად განახლების პროცესები ძლიერ დაზიანდა. საოცარი დეფორმაცია განიცადა მოსახლეობის ასაკობრივ-სქესობრივმა სტრუქტურამაც. პერიოდულად მძაფრ ცვლილებებს განიცდიდა პროპორციები მათ შორის, ვინც აღწევდა საპენსიო ასაკს და შრომისუნარიან ასაკს. ამის შედეგად შრომისუნარიანი მოსახლეობის რაოდენობა ძალზე არათანაბრად მერყეობდა. უცაბედი აღმავლობა ღრმა ჩავარდნებით იცვლებოდა. ამ რაოდენობის მორიგი ხანგრძლივი ჩავარდნა დაიწყო. ზრდა შეწყდა, ხოლო ცალკეულ წლებში მისი დაცემაც აღინიშნა. ეს უჩვეულო გარემოება ორი წინაპირობით იყო გამოწვეული. I — შრომისუნარიან ასაკს მიაღწიეს დაბალი შობადობის წლებში დაბადებულმა. II — შრომისუნარიანი ასაკიდან გამოვიდნენ ისინი, ვისი დაბადებაც მაღალი შობადობის წლებს დაემთხვა.

რაოდენობის ტალღისებური ცვლილება საქართველოს შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის დინამიკის განმასხვავებელია, როგორც თავისებური ექო ისტორიული დრამატიზმით აღსავსე წარსულისა. მსგავსი უთანასწორობა კიდევ მრავალი წლის განმავლობაში იქნება საგრძნობი, თუმცა თანდათან შეწყდება. მოსახლეობის რაოდენობის ხანმოკლე ზრდის შემდეგ ქვეყანაში ისევ

მოსალოდნელია შემცირების ხანგრძლივი პერიოდი. შრომისუნარიან ასაკს მიაღწევნ 1994-იანი წლების მცირერიცხოვანი კონტინგენტები, ხოლო პენსიონერთა რიცხვს, პირიქით 1950-იანი წლებში დაბადებული მრავალრიცხოვანი კონტინგენტი შეემატება.

შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის ტალღისებრი დინამიკა, ეკონომიკასა და შრომითი სფეროების წინაშე ამ დინამიკასთან ადაპტაციის ძნელ ამოცანას აყენებს. რბილი გადასაველები ყოველგვარი მძაფრი ნახტომების გარეშე ეკონომიკასა და სოციალური განვითარებისათვის მეტად ხელსაყრელ პირობებს ქმნის შრომით სფეროში წარმოქმნილ პრობლემათა გადასაწყვეტად.

ეს განსაკუთრებით აქტუალურია ეკონომიკის საბაზრო საფუძველზე გადასვლისას. მაგრამ მოკლე დროით ამ „ტალღისებურობამ“ შესაძლოა დადებითი როლი ითამაშოს. 1995 წ. დასასრულს წარმოების მძაფრმა დაცემამ, არ გამოიწვია მოსალოდნელი უმუშევრობის „აფეთქება“. ამაში მნიშვნელოვანი როლი დემოგრაფიულ ფაქტორს ეჭირა.

XXI საუკუნეში დემოგრაფიული ფაქტორი ამუშავდება უმუშევრობის პრობლემის გამწვავებაზე, რადგან შრომის უნარიანი ასაკის მოსახლეობის რაოდენობა აღმავლობის ფაზაში შედის, რომელიც ეკონომიკის დარგობრივ სტრუქტურებში მიმდინარე ენერგიულ ცვლილებებს დაემთხვევა.

რომ გადავიდეთ შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობიდან, შრომისუნარიან ასაკში მყოფ შრომისუნარიან მოსახლეობაზე, უნდა განვიხილოთ ამ ასაკის I-II ჯგუფების არამომუშავე ინვალიდთა კატეგორია.

სხვა თანაბარ პირობებში, რაც მეტი იქნება I-II ჯგუფის ინვალიდები, მით მეტი იქნება მათ შორის არამომუშავე. ამ ჯგუფების ინვალიდთა რაოდენობა იქმნება ჯანმრთელობაზე მოქმედ პირობათა კომპლექსის ზეგავლენით. როგორ იკვებებიან ადამიანები, როგორ ნყალს სვამენ, როგორი ჰაერით სუნთქავენ, როგორ ისვენებენ, როგორი სამედიცინო მომსახურება აქვთ, რამდენად კომფორტულია და უსაფრთხო სამუშაო პირობები — ასეთია დაახლოებით ამ კომპლექსის არასრული ნუსხა.

ნებისმიერი სახელმწიფო დაინტერესებულია იმაში, რომ ინ-

ვალიდთა რაოდენობა რაც შეიძლება მცირე იყოს, ხოლო მათ შორის მეტი მომუშავე არსებობდეს. ჩვენს ქვეყანაში, ისევე როგორც სხვაგან, სახელმწიფო შეღავათებს უწევს მათ, ვინც ინვალიდებს სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფს. სახელმწიფოს დაინტერესება ინვალიდთა შრომით ეკონომიკურ და სოციალურ ასპექტებს შეიცავს. ეკონომიკური ასპექტი გულისხმობს იმას, რომ იყოს ნაკლები პირი საბიუჯეტო ასიგნების კმაყოფაზე. ხოლო სოციალური გულისხმობს იმას, რომ ადამიანისათვის, მისი ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური დარღვევის მიუხედავად, მნიშვნელოვანია შეგნება, რომ სარგებლობა მოაქვს საზოგადოებისათვის. რა თქმა უნდა გასათვალისწინებელია ცხოვრების სტანდარტის გარკვეულ დონეზე შესანარჩუნებლად ანაზღაურების (ფულის შოვნის) სურვილიც.

არამომუშავე ინვალიდების რაოდენობის მომავალი დინამიკა ძირითადად დამოკიდებულია ადამიანთა ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებასა და საწარმოო ტექნოლოგიათა მისადაგებაზე მუშა-მოსამსახურებთან, განსაკუთრებით მომსახურების სფეროში.

საინვესტიციო პროექტების ეკონომიკური ანალიზი

ნოდარ ფუტყარაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

გადაწყვეტილება კონკურენტული პროექტების დაფინანსებისა და რეალიზაციის შესახებ წარმოადგენს შეზღუდული რესურსების განაწილების პრობლემას კომპრომისის გზით – ერთი პროექტის დაფინანსება მეორის ხარჯზე.

პროექტის ანალიზი მდგომარეობს რესურსების გამოყენების ალტერნატიული გზების შედარებაში. ეს მეთოდი ნათლად გვიჩვენებს გადაწყვეტილების მიღებისათვის ყველა აუცილებელ ინფორმაციას, რაც გადაწყვეტილებას მეტ დამაჯერებლობას და დასაბუთებას ანიჭებს. პროექტის უპირატესობები განისაზღვრება მათი მნიშვნელობით ეროვნული ეკონომიკის განვითარების საქმეში (საერთო სახელმწიფოებრივი პროექტების დაფინანსებისათვის) ან ინვესტორის საკუთარი ბიზნესის განვითარებისათვის. ხარჯები განისაზღვრება სრული დანახარჯებით..

ფორმალურად პროექტების ეკონომიკური ანალიზი და ფინანსური ანალიზი ერთმანეთის მსგავსია, რადგან ერთი და მეორეც მიმართულია ინვესტირებულ კაპიტალიდან მოგების მიღებასთან, მაგრამ მათი ცნებები განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

პროექტის ანალიზი საშუალებას იძლევა გადაწყვეტილება მივიღოთ ყველა ცალკეულ შემთხვევაში რესურსების გამოყენების რიგი ალტერნატიული შესაძლებლობების გათვალისწინებით განსაზღვრული და შეფასებული ხარჯებითა და სარგებლით, მათი ეროვნული ეკონომიკის მიზნებზე გავლენის შეფასებით. ამასთან აუცილებელია გავითვალისწინოთ უფრო უშუალო კავშირი მთლიანად დარგთან ან საერთოდ ეკონომიკასთან. მაგალითად, პროექტის პროდუქციასზე მოთხოვნილების გათვალისწინების გარეშე

ღარბოზრივი ეკონომიკა

შეუძლებელია სწორად შევაფასოთ წარმოების მასშტაბები და მისი ეფექტიანობა. ხშირად რთულია ფასის განსაზღვრა პროდუქციის შეფასების მსვლელობისას, რომელიც შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს საბაზრო ფასებისაგან.

საინვესტიციო პროექტების შეფასების არსი მდგომარეობს პროექტის შესახებ ინფორმაციის შეგროვებასა და ისეთი სახით გადაცემაში, როდესაც გადაწყვეტილების მიღებს მიეცემა საშუალება გააკეთოს დასკვნები ინვესტიციების მიზანშეწონილობის შესახებ. მიღებული ინფორმაციის უტყუარობის მაღალი ხარისხის უზრუნველსაყოფად საჭიროა საპროექტო ანალიზის რიგი საყოველთაოდ მიღებული ნორმებისა და წესების დაცვა, კერძოდ:

1. ინვესტირების პროექტის შიდა და გარე გარემოს ანალიზის აუცილებლობა. მოქმედ საწარმოში შიდა გარემოს ანალიზი ითვალისწინებს ორგანიზაციული სამართლებრივი მონაცემების, საწარმო-ტექნიკური და ინვესტიციის ობიექტის ფინანსურ-ეკონომიკურ მდგომარეობის სრულ ანალიზს. გარე გარემოს ანალიზი მოიცავს რეგიონულ და დარგობრივ თავისებურებების შესწავლას, აგრეთვე მთლიანობაში ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობის ინდიკატორების (საპროცენტო განაკვეთები, ინფლაციის დონე, საგადასახადო კანონმდებლობა, მოგების რეპატრიაცია და ა.შ.) ღრმა გამოკვლევას.

2. განსახილველ პროექტთან ერთად, აუცილებელია გაანალიზდეს კაპიტალის განთავსების ალტერნატიული შესაძლებლობები;

3. პროექტი საჭიროა შეფასდეს მისი ყველა მონაწილის თვალსაზრისით და ინტერესების გათვალისწინებით;

4. პროექტის ანალიზი საჭიროა განხორციელდეს მისი სასიცოცხლო ციკლის ყველა ძირითად ეტაპზე – წინასაინვესტიციო, საინვესტიციო და საექსპლუატაციო ეტაპზე;

5. საპროექტო გამოკვლევა კომპლექსური უნდა იყოს და უნდა მოიცავდეს ტექნიკურ, ინსტიტუციონალურ, ეკოლოგიურ, სოციალურ, ფინანსურ და ეკონომიკურ ანალიზებს.

ასევე მნიშვნელოვანია რისკის გათვალისწინება. რისკ-მენეჯმენტი ხორციელდება სამ ეტაპად:

- რისკების ანალიზი;

- რისკების მართვა;
- კონტროლი.

რისკ-მენეჯმენტი ყოველთვის რისკების ანალიზით იწყება. ინვესტორმა უპირველეს ყოვლისა, უნდა დაადგინოს, რა საფრთხეები ემუქრება საწარმოს, სახლს, პირადად მას და ა.შ.

რისკების ანალიზის პროცესი, თავის მხრივ, ასევე სამ ეტაპად იყოფა:

1. რისკების ამოცანა;
2. რისკების შეფასება;
3. რისკების წარმოქმნის წყაროების ანალიზი (გიტმანი, ჯონკი, ბირმანი, შმიტი 2001).

რისკებისათვის თავის გართმევა და საფრთხეებისაგან დაცვა შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, თუ გვეცოდინება მათი წარმოქმნის წყაროები, რაც დაგვანახებს არსებულ პრობლემებს, რის შემდეგაც აუცილებელი გახდება მათი შეფასება და შესაბამისი ღონისძიებების განხორციელება საწარმოო პროცესების გათვალისწინებით.

ამიტომ აუცილებელია, დანვრილებით განვიხილოთ პროექტის მომზადების და ანალიზის სხვადასხვა ასპექტები:

ეკონომიკური ასპექტები. მისი დანიშნულებაა განსაზღვროს, ხელს უწყობს თუ არა მოცემული პროექტი ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მიზნების განხორციელებას და ასევე არის თუ არა შესაძლებელი იგივე ეკონომიკური სარგებლის მიღწევა უფრო ნაკლები ხარჯებით. ამისათვის აუცილებელია, პირველ რიგში, დავადგინოთ, თუ რამდენად რაციონალურია პროექტის ფარგლებში ქვეყანაში არსებული რესურსების გამოყენება, ეროვნული ეკონომიკის ამოცანების გათვალისწინებით. ასევე აუცილებელია შევისწავლოთ პროექტის შედეგიანობის გაზრდის შესაძლებლობა ისეთი პარამეტრების შეცვლის ხარჯზე, როგორცაა პროექტის მასშტაბი, გამოყენებული ტექნოლოგია, გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა და რეალიზაციის მეთოდები.

ტექნიკური ასპექტები. პროექტის ტექნიკური ასპექტების ანალიზი მოიცავს: პროექტის სავარაუდო მასშტაბს; გამოყენებული პროცესების მასალებს და აღჭურვილობის ტიპებს; პროექტის ადგილმდებარეობას; სამუშაოს დაწყებას და გრაფიკს; გეგმების,

ნახაზების და სხვა საპორექტო დოკუმენტაციის არსებობას და შესაბამისობას; საწარმოო ფონდების და სამუშაო ძალის არსებობას; აუცილებელი ინფრასტრუქტურის არსებობას; პროექტის რეალიზების, ექსპლუატაციის და მომსახურების სავარაუდო მეთოდებს; კონტრაქტების დადების და საქონლისა და მომსახურების მიწოდების გაფორმების წესები; პროექტის რეალიზაციის გრაფიკის და სარგებლის ეტაპობრივი მიღების რეალური შესაძლებლობა.

ინსტიტუციონალური ასპექტები. პროექტის ანალიზის პერიოდში განიხილება ადმინისტრაციული პერსონალის კომპეტენტურობა და ორგანიზაციული სტრუქტურის შესაბამისობა დასახულ ამოცანასთან. რომელიმე სტრუქტურის არადაამკმაყოფილებელი მდგომარეობისას ეძლევათ რეკომენდაციები მდგომარეობის კორექტირებისათვის. იგი შეიძლება შეიცავდეს მუშაობის ორგანიზაციის სრულყოფის წინადადებებს, ამ სამუშაოებში ისეთი პირების ჩართვას, რომლებიც შეძლებენ დახმარება გაუწიონ საწარმოს მართვაში, ცვლილებებს ადმინისტრაციის შემადგენლობაში და რეორგანიზაციაში, პროექტის მართვის დამოუკიდებელი უწყების შექმნა. პროექტი შეიძლება პროფესიული მომზადების და გადამზადების პროგრამას შეიცავდეს.

სოციალური ასპექტები. პროექტის ანალიზი შეიძლება ცალკე ითვალისწინებდეს სოციალურ სტრუქტურას, ტრადიციებს და ფასეულობებს, როგორც პროექტის განხორციელებაზე და ექსპლუატაციაზე გავლენის მქონე ფაქტორებს და სიღარიბის დაძლევის პრობლემის მოგვარების მნიშვნელოვან გზას. ანალიზის აღნიშნული ასპექტები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონკრეტული დარგების და მოსახლეობის ჯგუფების ხელშეწყობაზე მიმართული პროექტებისათვის, ასევე იმ პროექტებისათვის, რომელთა წარმატება დამოკიდებულია ეკონომიკური სარგებლის მიმღობა მონაწილეობაზე.

ეკოლოგიური ასპექტები. ეკოლოგიური შეფასების მიზანია პროექტის უზრუნველყოფა ეკოლოგიური თვალსაზრისით და საპორექტო პერიოდის ადრეულ ეტაპზე გარემოზე ზემოქმედების გავლენის განსაზღვრა და ამ გავლენის გათვალისწინება პროექტის შემუშავების მსვლელობისას. ეკოლოგიური შეფასება

განსაზღვრავს პროექტის ეკოლოგიური ოპტიმიზაციის გზებს და არასასურველი ზემოქმედების შეზღუდვას, შერბილებას და კომპენსაციას.

ფინანსური ასპექტები. ფინანსური ანალიზის უმნიშვნელოვანესი ასპექტია ფინანსური რესურსების უზრუნველყოფის დადგენა პროექტის დადგენილ ვადაში რეალიზაციისათვის. როდესაც დამფინანსებელია მთავრობა, რომელიც სიძნელეებს განიცდის ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების მხრიდან, შეიძლება შემოთავაზებული იქნას დაფინანსების განსაკუთრებული ან განსხვავებული ვარიანტები.

მომგებიანი სანარმოს შემთხვევაში ყურადღება უნდა მივაქციოთ მისი ფინანსების გამოყენების ეფექტიანობას, რათა დავადგინოთ სანარმოს უნარი შეასრულოს თავისი ვალდებულებები მათ შორის, დავალიანების დაფარვა და უზრუნველყოს საკმარისი მოცულობის ფონდები შიდა რესურსებიდან რენტაბელობის მისაღები ნორმის უზრუნველსაყოფად და ასევე თანხები მომავალი კაპიტალური საჭიროების ანგარიშში.

ეკონომიკური ანალიზი. ფინანსური ანალიზის მთავარი კითხვაა შეუძლია თუ არა პროექტს სანარმოს მფლობელის სიმდიდრის გაზრდა? ამაზე პასუხის გაცემა შეიძლება ფულადი შემოდინებების საფუძველზე. ეკონომიკური ანალიზი კი აფასებს პროექტის წვლილს, რომლის შედეგადაც ქვეყანა ზრდის თავის სიმდიდრეს.

ეკონომიკური ანალიზი ჩვეულებრივ უტარდება მსხვილი საინვესტიციო პროექტებს, რომლებიც მუშავდებიან სახელმწიფოს დაკვეთით ან მონოდებულნი არიან ეროვნული მნიშვნელობის ამოცანების შესასრულებლად. თუ სანარმო ამუშავებს საინვესტიციო პროექტს საკუთარი ინიციატივით დამოუკიდებლად მიიზიდავს ინვესტორს, საბოლოოდ ზრუნავს პროექტის მონაწილეთა ინტერესებზე. ძირითადად იმ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებზე, რომლებმაც ჩადეს ინვესტიცია ამ პროექტში. თუ პროექტში სახელმწიფო არ მონაწილეობს, მაშინ ეკონომიკური ანალიზი არ ტარდება.

THE MAIN PECULIARITIES OF TAX AND FINANCIAL ACCOUNTING OF FIXED ASSETS

Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia
GTU, Assoc. professor, PHD
Natia Shengelia
GTU, Senior Teacher, PHD

Financial Accounting generally plays a significant role in companies . Fixed Assets are an important part and they can be regarded as one basis for development of an organization. IAS 20 Government Grants , IAS 40 Investment Property and IAS 23 -Borrowing Costs , IFRS 5 Non-current Assets held for Sale and Discontinued Operations should also be discussed in connection of non-current Assets, but the key principles of their financial accounting are discussed in International Accounting Standard (IAS) 16. This covers all issues referring property , plant and equipment, but does not apply to :

- a) Biological Assets of agricultural activity
- b) Mineral rights and mineral reserves, such as oil, gas and etc.

At first , the following 4 issues are important to discuss and should be explained shortly:

- 1) Initial Recognition
- 2) Depreciation
- 3) Revaluation
- 4) Derecognition (disposals)

Property , plant and Equipment are tangible assets that:

- are held for use in the production process or supply of goods or services, for rental, or for administrative purposes; and
- are expected to be used during more than one period.

Initial Recognition means that non-current assets should be initially measured at cost , that capitalizes all costs to bring an asset to its present location and condition for intended use. This Cost include:

- ⌘ Purchase price(less any trade discounts),
- ⌘ directly attributable cost of :

- site preparation
- initial delivery and handling costs
- professional costs (Installation and Testing ... for architects, engineers)

⌘ initial estimate of dismantling and removing asset and restoring ,
 ⌘ borrowing costs in accordance with IAS 23.

A simple accounting double entry of acquiring a tangible assets will be:

Debit 2100 Non-current asset value

Credit 1210/1110/3100 Cash , Cash at Bank or Accounts Payable

In the Chart of Accounts applied in Georgia Tangible assets are united in the following group with code: 2100 and their depreciation 2200 ; For example :

- 2100 - Land,
- 2130 Buildings
- 2160- Office Equipment
- 2170 Furniture and Fixtures .....
- 2230-Accumulated Depreciation of Buildings
- 2260 Accumulated Depreciation of Office Equipment
- 2270 Accumulated Depreciation of Furniture and Fixtures and so on;

However in America's Chart of Accounts you could meet tangible assets with code 1500 , depreciation -1591 etc :

SAMPLE CHART OF ACCOUNTS FOR A SERVICE ORIENTED BUSINESS	
NAME	ACCNUM
Cash Accounts	1000
Cash Accounts:Bank of America - 49NNNNNNNN	1001
Cash Accounts:Bank of America - 49NNNNNNNN	1002
Cash Accounts:Petty Cash	1099
Accounts Receivable	1200
Other Current Assets	1300
Undeposited Funds	1400
Fixed Assets	1500
Fixed Assets:Computer & Electronic	1510
Fixed Assets:Computer & Electronic:Hardware	1520
Fixed Assets:Computer & Electronic:Software	1530
Fixed Assets:Furniture & Fixtures	1540
Fixed Assets:Machinery & Equipment	1550
Fixed Assets:Computer & Electronic:Accum Deprec	1591
Fixed Assets:Accumulated Amortization	1593
Fixed Assets:Accumulated Depreciation	1595

or for a UK -based business :

Extract of Chart of Accounts-Tangible Assets :

- 0030 Office equipment
- 0031 Office equipment depreciation
- 0032 Computers
- 0033 Computers depreciation
- 0040 Furniture
- 0041 Furniture depreciation

Depreciation applying the accruals concept is systematic allocation of the depreciable amount of an assets over its economics useful life. There exist 4 methods; Let discuss one simple example : Value of a car is 20 000 Gel, residual (scrap) value- 2 000 Gel, rate - 20 % Useful economic life-4 years:

1) Straight -line method - Annual depreciable amount will be :
 % on cost (10 000 GEL *20%) or
 $\frac{\text{Cost-residual value}}{\text{Useful Economic life}} = \frac{(20\,000 - 2\,000)}{4} = 4500 \text{ Gel}$

2) The Reducing Balance method : % on carrying value

Year	Cost (GEL)	annual depreciation	Carrying Value
1	20 000	20 000* 20 %= 4 000 Gel	20 000- 4 000=16 000 Gel
2	16 000	16 000* 20 %= 3 200 Gel	16 000- 3 200= 12 800 Gel

.....
 3) The machine hour method: above mentioned same data and working hours 1year - 500 hrs, 2y- 800 hrs, 3y- 1000 hrs, 4y- 1700y.

$\frac{\text{Cost-residual value}}{\text{Total working hours}} = \frac{(10\,000 - 2\,000)}{4000} = 2 \text{ Gel per hour}$

Year	w.hrs	depreciation
1	500	500*2= 1 000 Gel
2	800	800*2= 1600 Gel

4) The sum -of-the digits method:
 $n = 1+2+3+4= 10 \text{ y.}$

Year	cost	annual depreciation
1	(20 000 - 2 000)	18 000 *4/10 = 7200 Gel
2	18 000	18 000* 3/10= 5400 Gel....

A double entry for this will be same for each method differing in depreciable amounts:

Debit 7455 Annual Depreciation and Amortization (Expense)
 Credit 2200 Accumulated Depreciation ;

Revaluation is connected to the increase or decrease of the value of the tangible asset. IAS 16 permits 2 treatments:

➤ **The Cost Model** (carry an asset at cost less accumulated depreciation/impairments)

➤ **The Revaluation Model** (carry an asset at its fair(market) value at the revaluation date less subsequent accumulated depreciation/impairment.

For Example in January 2011 Year a building was bought for 500 000 Gel . The revaluation report by experts states that building is worth 750 000 Gel on 31.12.11(ignoring depreciation) ; And the value changed to 450 000 Gel on 31.12.12

1) Revaluation Gain on 31.12.2011 :

Debit Building Account 250 000
 Credit Revaluation Reserve 250 000

2) Revaluation Loss 31.11.12:

Debit Revaluation Reserve
 (to maximum of original gain early recognized) 250 000
 Debit Income Statement
 (any residual loss- 300 000-250 000) 50 000

Credit Non-current Asset (loss on revaluation) 300 000

Derecognition takes place when property, plant and equipment is no longer expected to generate future economic benefit or it is disposed of, and gain or loss on disposal is also recognized. Let discuss based on one example: A building was sold for 26 000 Gel, its cost was 20 000, accrued acc. depreciation was 3 300, there was accrued salary for workers for dismantling 200 Gel.

1) Debit 1210- Cash at Bank	26 000	
Debit 2240 Accumulated Depreciation	3 300	
Credit 8190 Disposal Account of Building		29 300
2) Debit 8190 Disposal Account of building	20 200	
Credit 2140 Building account		20 000
Credit 3130 Accrued Salary		200
3) Disposal profit transfer from the disposal account		
Debit 8190 Disposal account	9 100	
Credit 8130 Non-operating Profit		9 100

This double entries will be more clear on T-Account.

8190-Disposal Account

Cost of Building	20 000	cash at bank	26 000
Dismantling Exp(salary)	200	Accumulated depreciation	3 300
bal. fig.	9 100		
	29 300		29 300

Tax Accounting of Fixed Assets has it special peculiarities in difference with financial accounting of Fixed Assets. There exist the differences between tax profit and accounting profit. Depreciation charges for fixed assets used in economic activities are deductible for tax purposes in accordance with the rates of the Georgian tax legislation (please see the chart below).

The depreciation method used for corporate income tax purposes is the reducing balance method ;

Fixed Assets Depreciation Rates Chart 1¹

Group	Assets	Rate
1	Passenger cars; automobile equipment for use on roads; office furniture; automotive transport rolling stock; trucks, buses, special automobiles and trailers; machinery and equipment for all sectors of industry and the foundry industry; forging and pressing equipment; construction equipment; agricultural vehicles and equipment	20
2	Special instruments, inventory and equipment; computers, peripheral devices and data processing equipment; electronic devices	20
3	Railway, naval and river transport vehicles; power vehicles and equipment; thermal technical equipment, turbine equipment, electric engines and diesel generators, electricity transmission and communication facilities; pipelines	8
4	Buildings and premises	5
5	Assets subject to depreciation not included in other groups	15

Furthermore depreciations are not assessed on land, works of art, museum items, historical objects (except buildings), fixed assets with a value below GEL 1,000, biological assets, etc.

Fixed assets with a value below GEL 1,000 can be fully deducted from total income in the year of their exploitation, when it was incurred. For example purchasing separately computer cables, small stationary shelf, frames etc.

Fixed assets are allocated to groups, which are depreciated as whole units. Each building represents a separate group.

¹ Tax Code-www.mof.ge

The value of a particular group at the end of a tax year equals its value at the end of the previous tax year, increased by cost of added fixed assets and other capital expenditures, reduced by tax depreciation charges of the previous tax year. To explain it shortly will be like calculating the average :

$$= \frac{\text{NBV of Fixed Assets at beg. of year} + \text{NBV of Fixed Assets at year end}}{2}$$

Notably, full annual depreciation can be charged to all assets of the group irrespective of the purchase date. Taxpayers may apply accelerated depreciation rates for groups 2 and 3, but these rates cannot be more than twice the amount of the rates set for the respective groups. Each fixed asset supplied under lease is recorded as a separate group by the lessor. Fixed assets supplied under lease are amortized according to the discounted value of lease payments, where the latter are determined according to the lease terms and the book value of the respective group.

Moreover, Taxpayers may use an alternative method to compute the deduction of expenditure on fixed assets. A company may fully deduct the cost of such assets in the year of their exploitation, including their capital repair expenses. Those fixed assets are not further included in the asset groups for depreciation. If such assets are sold later, the sales price (market price in case of gratuitous supply) is included in total income. If a company elects to use the alternative method, it must be used for all purchased (produced) fixed assets for at least 5 years. Moreover, it should be mentioned that if we deduct all purchased tangible assets immediately according to this policy, we must still use them in calculating *the Property Tax*. We are considering all values of those deducted tangible assets multiplying by 1%.

As for Leasehold improvements incurred on rented assets that do not reduce the rental payments are capitalized as a separate tax depreciation group. Such improvements are deductible from total income over the rent period by applying the 15% diminishing balance method. Upon expiry or early termination of a rental agreement when the rented asset is returned to the lessor, the book value of the group is equal to zero, while the

remaining balance is not deductible from total income.

In summary , there were discussed the features of Tax and Financial Accounting of Tangible assets. Majority of businesses cannot exist without fixed assets which are used in the production process, for normal functioning or for other purposes. They should be accounted in detail.

Furthermore, for Tax purposes non-current tangible assets and their depreciation take part in calculating and then determining the profit and Profit Tax, Property tax etc. Thus both accounting treatments are important and should be paid a great attention to them.

ორგანიზაციის საბრუნავი აქტივების ანალიზი

ქეთევან კინმარიშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

საბრუნავ აქტივებს დიდი ხვედრითი წილი უჭირავთ ორგანიზაციის მთლიან ქონებრივ პოტენციალში.მათ რაციონალურ განაწილებასა და ეფექტურ გამოყენებაზე დიდად არის დამოკიდებული ორგანიზაციის წარმატებული საქმიანობის შედეგი. ამიტომ, საბრუნავი აქტივების ანალიზის მთავარ ამოცანებს შეიძლება მივაკუთვნოთ:

- საბრუნავი აქტივების შემადგენლობის და სტრუქტურის ანალიზი;
- საბრუნავი აქტივების დაჯგუფება ძირითადი ნიშნების მიხედვით;
- საბრუნავი აქტივების ცალკეული ჯგუფების ანალიზი, რომლებიც ახდენენ მნიშვნელოვან გავლენას ორგანიზაციის გადახდაუნარიანობასა და ფინანსურ მდგრადობაზე ;
- საბრუნავი აქტივების გამოყენების ეფექტიანობის ძირითადი მაჩვენებლების ანალიზი.

საბრუნავი თანხების ანალიზისთვის ძირითადი საინფორმაციო წყაროა საბუღალტრო ბალანსი, ანგარიშგება მოგებისა და წაგების შესახებ, პირველადი საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემები, რომლებიც ახდენენ ბალანსის ცალკეული მუხლების გაშიფვრას და დეტალიზაციას.

უპირველეს ყოვლისა, ანალიზის დროს ხდება საბრუნავი აქტივების რაოდენობისა და სტრუქტურის ცვლილებების ზოგადი შეფასება მათი მნიშვნელოვანი ჯგუფების მიხედვით. სტაბილურ, კარგად აწყობილ პროდუქციის წარმოებას და რეალიზაციას, ახასიათებს, ასევე, საბრუნავი აქტივების სტაბილური სტრუქტურა. მისი არსებითი ცვლილებები არაა სასურველი, ხოლო თუ ცვლილებებს აქვს ადგილი, ეს ნიშნავს, რომ ხდება ჩადებული სახსრების

გადანაწილება სხვადასხვა სახის საბრუნავ აქტივებს შორის. ასეთი მდგომარეობის ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება იყოს ინფლაციური პროცესები. ამიტომ ანალიზის დროს (პრაქტიკაში) აუცილებელია ამ ფაქტორის გათვალისწინება.

საბრუნავი აქტივების სიდიდის ცვლილება, აუცილებელია განვიხილოთ მათი გამოყენების ეფექტიანობასთან მჭიდრო კავშირში.

საბრუნავი აქტივების გამოყენების ეფექტიანობა, უნინარეს ყოვლისა, ხასიათდება მათი ბრუნვალობით. საბრუნავი სახსრების (საშუალებების) ბრუნვალობა – ესაა, სახსრებით წარმოების და ბრუნვის ცალკეული სტადიების გავლის ხანგრძლივობა. ყველა საბრუნავი სახსრების საერთო ბრუნვალობა მიიღება საბრუნავი სახსრების ცალკეული ელემენტების ბრუნვალობების (კერძო ბრუნვალობა) შეჯამებით. როგორც საერთო ბრუნვალობა, ისე კერძო ბრუნვალობა ხასიათდება შემდეგი მაჩვენებლებით:

1) სახსრების ბრუნვალობის კოეფიციენტით (სიდიდე) – ახასიათებს პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგების მოცულობის სიდიდეს, საბრუნავი სახსრების 1 ლარზე გაანგარიშებით.

2) ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობა (დღეებში) – წარმოადგენს საბრუნავი სახსრების საშუალო ნაშთის თანხის შეფარდებას ანალიზის ჩატარების პერიოდში ერთი დღის ამონაგების (ნავაჭრის) თანხასთან.

3) საბრუნავი სახსრების საშუალო ნაშთი – განისაზღვრება, როგორც დროის რიგის საშუალო ქრონოლოგიური სიდიდე, გამოითვლება დროის სხვადასხვა მომენტებში მაჩვენებლის მნიშვნელობების ერთობლიობით.

4) სახსრების ბრუნვაში გაშვების კოეფიციენტი – ახასიათებს საბრუნავი სახსრების ჯამს (მთლიან თანხას), რომლის ავანსირებაც განხორციელდა პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული 1 ლარის ნავაჭრზე (ამონაგებზე). რაც უფრო მაღალია კოეფიციენტის მნიშვნელობა, მით ეფექტიანად გამოიყენება საბრუნავი აქტივები.

სახსრების ბრუნვალობის კოეფიციენტის და მათი ბრუნვაში გაშვების (ჩატვირთვის) კოეფიციენტის ზრდა, მიუთითებს მათ ეფექტიან გამოყენებაზე. საბრუნავი სახსრების ბრუნვალობის

აჩქარება ამცირებს მათზე მოთხოვნას, საშუალებას აძლევს ორგანიზაციას გამოანთავისუფლოს საბრუნავი სახსრების ნაწილი, ან სახალხო მეურნეობის საჭიროებისთვის (აბსოლუტური გამონთავისუფლება), ან დამატებითი პროდუქციის გამოსაშვებად (შეფარდებითი გამონთავისუფლება).

ორგანიზაციის საბრუნავი სახსრების ბრუნვალობასა და სიდიდეზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორებია:

- ორგანიზაციის საქმიანობის მასშტაბები (მცირე, საშუალო, მსხვილი ბიზნესი);

- ბიზნესის ან საქმიანობის ხასიათი, ე.ი. ორგანიზაციის დარგობრივი კუთვნილება (ვაჭრობა, მრეწველობა, მშენებლობა და ა.შ.);

- საწარმოო ციკლის ხანგრძლივობა (ტექნოლოგიური ოპერაციების რაოდენობა და ხანგრძლივობა პროდუქციის წარმოების, მომსახურების განხორციელების და სამუშაოების შესრულების დროს);

- მოხმარებული სახის რესურსების რაოდენობა და მრავალფეროვნება;

- პროდუქციის მომხმარებლების გეოგრაფია და მომწოდებლებისა და მომიჯნავეთა (მეზობლების) გეოგრაფია;

- საქონლის, სამუშაოების, მომსახურების ანგარიშსწორების სისტემები;

- კლიენტების გადახდაუნარიანობა;

- საბანკო მომსახურების ხარისხი;

- პროდუქციის წარმოების და რეალიზაციის ზრდის ტემპები;

- ორგანიზაციის სააღრიცხვო პოლიტიკა;

- მენეჯერების კვალიფიკაცია;

- ინფლაცია.

შემდეგ უნდა მოხდეს ბრუნავი აქტივების სტრუქტურის ცვლილების მიზეზის და შედეგის ანალიზი ცალკეული ჯგუფების და ელემენტების მიხედვით. შემდეგში ხდება საბრუნავი აქტივების ჯგუფების ანალიზი, რომლებმაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინეს საბრუნავი აქტივების საერთო სიდიდის ცვლილებასა და მათი გამოყენების ეფექტიანობაზე.

ეკონომიკური ანალიზის მათემატიკური (მატრიცული) მეთოდები და მისი პრაქტიკული ღირებულება

დარეჯან ჩხუბაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკური ანალიზი ორგანიზაციულ სრულყოფას, მის მეთოდოლოგიასა და მეთოდოლოგიაში სათანადო ცვლილებების შეტანასა და ახლებურ მიდგომას მოითხოვს. სხვა მეთოდებთან ერთად მათემატიკური, კერძოდ მატრიცული მეთოდის ფართოდ გამოყენება უზრუნველყოფს მთავარ მიმართულებას ეკონომიკური ანალიზის სრულყოფაში, ამაღლებს წარმოების და მისი ქვეგანყოფილებების სამეურნეო საქმიანობის ეფექტიანობას. ასეთი მატრიცული მეთოდი ანალიზში, აგებულია წრფივ და ვექტორულ-მატრიცულ ალგებრაზე. იგი იძლევა საშუალებას ზუსტად გავთვალათ და გადავჭრათ პრაქტიკულად სხვადასხვა მრავალგანზომილებიანი ამოცანა საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში. აღნიშნული მატრიცული მეთოდის მეთოდოლოგია ვაჩვენოთ შემდეგ მაგალითზე.

ვთქვათ, წარმოების საამქრო უშვებს 2 სახის პროდუქციას: პირველი საამქრო-1 სახის, მეორე საამქრო-მე-2 სახის პროდუქციას. ნაწილი გამოშვებული პროდუქციის მიდის შიდა მოხმარებაზე, დანარჩენი კი წარმოადგენს საბოლოო პროდუქტს. ამოცანა მდგომარეობს შემდეგში: გამოვავლინოთ პროდუქციის განაწილება საამქროებს შორის, გასული შიდა მოთხოვნილებით (X_1) და საერთო (მთლიანი) მოცულობა გამოშვებული პროდუქციის (X_2), თუ მოცემულია პარამეტრები პირდაპირი დანახარჯების (A) და საბოლოო პროდუქტის (Y_1).

მატრიცის ელემენტები პირდაპირი დანახარჯისა წარმოადგენს თავისთავად კოეფიციენტებს: პირდაპირი დანახარჯები პროდუქციის I სახის Y სახის პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე. ჩვენს მაგალითში ეს კოეფიციენტები იქნება ასეთი:

$$A = \begin{vmatrix} \frac{1}{5} & \frac{1}{10} \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{5} \end{vmatrix}$$

ელემენტები ვექტორ-სვეტი Y განსაზღვრავს სიდიდეს საბოლოო პროდუქციისა, გასული გარე რეალიზაციაზე.

$$Y = \begin{vmatrix} Y_1 \\ Y_2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 130 \\ 190 \end{vmatrix}$$

1 და მე-2 სახის პროდუქციის საერთო (მთლიანი) პროდუქციის განსაზღვრავად ვიყენებთ შემდეგ ფორმულას:

$$(E-A) = \begin{vmatrix} \frac{4}{5} & -\frac{1}{10} \\ -\frac{1}{4} & -\frac{4}{5} \end{vmatrix}$$

სადაც E -ერთეული მატრიცაა, $(E-A)^{-1}$ - სრული დანახარჯების მატრიცა.

განსაზღვრელი ამ მატრიცისა არის

$$\begin{vmatrix} 16 & 1 & 123 \\ 55 & 10 & 25 & 40 & „200” \end{vmatrix}$$

მოიპოვოს უკუპროპორციულობით მატრიცა $B=(E-A)^{-1}$ ალგებრული დამატებების მეთოდით.

მატრიცა ალგებრული დამატებითი D ფორმირდება შემდეგნაირად.

$$D = \begin{vmatrix} 2X1 \\ \frac{4}{5} & \frac{1}{4} \\ 5 & 4 \\ \frac{1}{10} & \frac{4}{5} \end{vmatrix}$$

ტრანსფორმირებული მატრიცის D და სრული დანახარჯების მატრიცის $\frac{1}{\Delta}$ გამრავლებით მივიღებთ სრული დანახარჯის B მატრიცას:

$$B = \frac{200}{123} \begin{vmatrix} 4 & 1 \\ 5 & 10 \\ 1 & 4 \\ 4 & 5 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 160 & 20 \\ 123 & 123 \\ 50 & 160 \\ 123 & 123 \end{vmatrix};$$

$$X = \begin{vmatrix} 160 & 20 \\ 123 & 123 \\ 50 & 160 \\ 123 & 123 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 130 \\ 190 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 160130 \\ 123 \\ 50130 \\ 123 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 20190 \\ 123 \\ 160190 \\ 123 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 24600 \\ 123 \\ 36900 \\ 123 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 200 \\ 300 \end{vmatrix}$$

ამრიგად, მთლიანი გამოშვება პირველი საამქროსი შეადგენს 200-ს, მეორე საამქროსი -300.

განაწილება პროდუქციის საამქროებს შორის შიგა მოხმარებისათვის გამოისახება ფორმულით:

$$X_{II} = A_y X X_I$$

$$X_{II} = \frac{1}{5} X 200 = 40 \quad X_{12} = \frac{1}{10} X 300 = 30,$$

$$X_{21} = \frac{1}{4} X 200 = 50, \quad X_{22} = \frac{1}{5} X 300 = 60$$

ჯამში გეგმიური მოდელი (მატრიცა) პროდუქციის (მთლიანი და მზა პროდუქციის) გამოშვების აღწერით, დაქვემდებარებული შიგა მოთხოვნილებას, ექნება ასეთი სახე:

პროდუქციის საამქრო	შიდა მოთხოვნილება		საბოლოო პროდუქცია	მთლიანი გამოშვება
	I	II		
I	40	30	130	200
II	50	60	190	300

როგორც ჩანს, ანალიზის მათემატიკური მეთოდები საკმაოდ შრომატევადია თუნდაც ის ტექნიკით ხდებოდეს, მაგრამ მისი როლი საკმაოდ დიდია პრაქტიკაში. იგი იძლევა საშუალებას ობიექტურად შევაფასოთ სიტუაცია ეკონომიკაში და მივიღოთ ოპტიმალური მმართველობითი გადაწყვეტილება მეურნეობრიობის ნებისმიერ დონეზე. მისი საშუალებით მუშავდება საწარმოს განვითარების სტრატეგია და ტაქტიკა, დასაბუთდება გეგმები და მმართველობითი გადაწყვეტილებები, ხორციელდება მათ შესრულებაზე კონტროლი, გამოვლინდება წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების რეზერვები, შეფასდება საწარმოს საბოლოო შედეგები.

ახალი რეალობის უმსაბუხარო პროფესიული კადრების მომზადებისათვის

რევაზ ნაკაშიძე

პედაგოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს განათლების
მეცნიერებათა აკადემიის წევრი

XXI საუკუნის დასაწყისი სწრაფი განვითარებისა და პროფესიონალიზმის ეპოქად იქნა აღიარებული. გამრჯე, ერუდირებული ადამიანები იქცნენ ქვეყნის სიმდიდრის, ძლიერებისა და სტაბილურობის გარანტიად.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის წარმატებული დანერგვისა და ცხოვრების წინსვლის ამოცანები პროფესიული განათლების სისტემას უაღრესად საპასუხისმგებლო მოვალეობას აკისრებს. კადრების პროფესიული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების განვითარებასთან ერთად წინ იწევენ მოთხოვნები შრომის კულტურის, ადამიანური ურთიერთობის, თანაცხოვრების, ფსიქოლოგიური და ეთიკური მხარეების მიმართ. ადრე თუ ადამიანთა ცხოვრებისა და საქმიანობის რომელიმე სფერო ადვილად სამართავი იყო და განსაკუთრებულ მომზადებას არ საჭიროებდა, ახლა, გონივრული მიდგომის ობიექტი ხდება-მაღლა იწევენ ადამიანური კაპიტალის მნიშვნელობა, პროფესიონალიზმი, ცოდნის ფასი. მეცნიერთა გამოანგარიშებით, დღევანდელ ეპოქაში, ქვეყნის შემოსავლების 30-40% განათლების წილად მოდის, ხოლო ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტის ე. დენისონის მტკიცებით: ხარისხიანად მომზადებული პროფესიული კადრები ორჯერ ამაღლებს საკუთარი საქმიანობის ეფექტურობას.

„თუ სახელმწიფო კარგავს წამყვან პოზიციებს განათლების პოლიტიკის განსაზღვრაში, მისი კოორდინაციის, ფინანსირებისა და სტანდარტების შემუშავებაში, ვერ იჩენს აქტივობას პროფესიულ-ტექნიკური განათლების სისტემის შექმნისა და მისი შემდ-

ღარბობრივი ეკონომიკა

გომი ფუნქციონირების მიმართ, მას წინსვლასა და განვითარებაზე ფიქრი მიუწვდომელ ოცნებად ექცევა“.[1]

ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ საგანმანათლებლო რეფორმას ქვეყანაში მიმდინარე სხვა რეფორმებისაგან დამოუკიდებლად ვერ განვიხილავთ. ადამიანებს უნდა შეეუქმნათ პირობები განვითარების, ნიჭის, უნარის წარმოჩენის, იღვანონ საკუთარი თავისა და ქვეყნის საკეთილდღეოდ. რა უზანხედაც არ უნდა უწევდეთ საქმიანობა, ერთნაირი მონდომებით დაიხარჯონ, მოიპოვონ პატივი და აღიარება. ჯერ კიდევ XII საუკუნეში დიდი რუსთაველი გვმოდგრაჟდა: „ბრძენი სიტყვითა დარჩების, ოსტატი - თავის ხელითა“.

ჩვენი ქვეყნის სამწუხარო რეალობა დღეს ის არის, რომ მოჭარბებული შრომითი რესურსების პირობებში, კვალიფიციური სპეციალისტების მწვავე დეფიციტს განვიცდით. იზრდება დასაქმების მსურველთა რიგები და მასთან ერთად იზრდება კვალიფიციური შრომის ფასი. ერთობ საყურადღებო შთაბეჭდილებას ტოვებს საზოგადოებრივი აზრის ჭეშმარიტება: „კარგ ოსტატს ყოველთვის უხმობს სამუშაო, მას საქმე არ დაეღევა, ხოლო ცუდი ოსტატი - სამუშაოს მუდმივ ძიებაში!“- თვითდასაქმების შანსიც ამ მხრივ უფრო მეტი და საიმედოა.

კადრების პროფესიული მომზადება ეკონომიკური ჩამორჩენილობის აღმოფხვრის მძლავრ ბერკეტადაა აღიარებული. ამის მკაფიო მაგალითები გვიჩვენა ქვეყნებმა, რომლებმაც მოკლე დროში შეძლეს ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დაძლევა და წინ გაიჭრენ. იქ, სადაც სახელმწიფო რეფორმები პროფესიული განათლების პრიორიტეტულობაზე იქნა აგებული და უპირველესად, მაღალკვალიფიციური სპეციალისტებით უზრუნველყოფა დაისახეს მიზნად, ბრწყინვალე შედეგებს მიაღწიეს.

სახელმწიფო მოღვაწეები ქვეყნის მომავალზე ფიქრს, საკუთარი მოქალაქეების განვითარებაზე ზრუნვით იწყებენ. გასული საუკუნის 90-იან წლებში აშშ-ში მსოფლიო სასაქონლო ბაზარზე, ქვეყნის წარუმატებლობის მიზეზთა ძიებისათვის, პრეზიდენტის დავალებით, პარლამენტი ფართო მასშტაბის კვლევით სამუშაოს ჩაუდგა სათავეში. პერსპექტიული პროექტების შემუშავება ქვეყნის საგან-

მანათლებლო სისტემაში არსებული ხარვეზების აღმოფხვრაზე იყო ორიენტირებული, რამაც მალევე გამოიღო შედეგი და ერთხელ კიდევ დაგვარწმუნა საყურადღებო აზრის წყმმარიტებაში: - „განათლებული საზოგადოება - განვითარებული ეკონომიკა“! [2] მადლიერმა საზოგადოებამ ჯორჯ ბუშს (უფროსს) განათლების პრეზიდენტის საპატიო ნოდება მიანიჭა.

ნებისმიერი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური წინსვლა, თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების პირობებში, მწყობრი პროფესიული განათლების გარეშე წარმოუდგენელია და პირიქით - ადამიანების საფუძვლიანი პროფესიული მომზადება და მის მუდმივ სრულყოფაზე ზრუნვა ეკონომიკური აღმავლობის გარეშე ძნელად მისაღწევი ხდება.

ქვეყნის რეფორმატორული განვითარების ფონზე, პროფესიული განათლების სისტემა, ერთიან საგანმანათლებლო სივრცეში დამკვიდრების საფუძველზე, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებთან, პროფესიულ, უმაღლეს, უმაღლესის შემდგომი და დამატებითი პროფესიული განათლების სასწავლო დაწესებულებებთან შემოქმედებით ურთიერთობებში შესვლით, საკუთარი ადგილისა და როლის განსაზღვრისათვის, ფრიად საპასუხიმგებლო და უკომპრომისო ბრძოლაში აღმოჩნდა ჩაბმული.

პროფესიული განათლების ფუნდამენტური პრინციპი საკუთარ მოქალაქეთა მოწოდებისა და უნარჩვევების შესაბამისად პროფესიული ცოდნით აღჭურვაა, რომელიც სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ინტერესებს სრულად უპასუხებს. სასწავლებლები ზუსტად უნდა რეაგირებდნენ პროვინებათა სურვილებსა და ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრების მრავალფეროვან საჭიროებებზე. ხარისხოვანი განათლების რეალიზებისათვის მუდმივ მზადყოფნაში, მოხერხებული სასწავლო გეგმებით, სწავლების სტრატეგიის, რესურსების სრული გამოყენებისათვის მათ უნდა გააჩნდეთ მოულოდნელად წამოჭრილ პრობლემებსა და საჭიროებებზე ოპერატიული რეაგირების უნარი.

სამწუხაროდ, არგუმენტი განათლების ინვესტიციის სასარგებლოდ, ბევრ ჩვენს მენარმეს ყოველთვის როდი ეჩვენება დამარწმუნებლად და ხელსაყრელად, რამდენადაც მისი ნაყოფი გარკვეუ-

ლი დროის შემდეგ იჩენს თავს. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ჩვენში ახლა თითქმის არავინ ახდენს განათლების დარგობრივ კვლევას. ძალიან მწირი ცნობები გაგავაჩნია ქვეყნის საგანმანათლებლო განვითარების ასიგნირებაში.

ახლაც აქტუალურად ჟღერს დიდი რუსი პედაგოგის უშინსკის სიტყვები: „სახელობო სკოლების გამრავლება ერთადერთი მიზნითაც ღირს, რათა საავადმყოფოები და პატიმართა ადგილსამყოფლები არ დამძიმდეს იმ პირებით, რომლებიც წესიერი სახელობო აღზრდით შეიძლება აცდნენ საავადმყოფოებსა და საპყრობილებს. საზოგადოებამ უნდა იზრუნოს არა იმდენად დასჯის არამედ დანაშაულის აღმოფხვრისათვის, ყველაფერს აკეთებდეს მოზარდის ზნეობრივი აღზრდისა და ხელობის ზედმინვენით დაუფლებისათვის. [3]

სასკოლო რეფორმა ნაყოფიერ ნიადაგს ქმნის ყველა ტიპის სასწავლო დაწესებულების მრავალდარგობრივ, მრავალსაფეხურიან და მრავალფუნქციონალურ სისტემად ჩამოყალიბებისა და განვითარებისათვის. მათ ბაზაზე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ სწავლების სხვადასხვა განყოფილება და რგოლი, სწავლების სხვადასხვა ვადით, ფორმით, მიმართულებით. შევქმნათ კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების მოკლევადიანი კურსები, მუშახელის მოთხოვნის პროგნოზირებისა და პროფესიული ორიენტაციის სამსახურები. ოპერატიული რეაგირება მოვახდინოთ გამოთავისუფლებული მუშახელის საჭირო მიმართულებით ორიენტირებისა და გადამზადებისათვის; მჭიდრო კავშირები დავამყაროთ შრომის ბირჟებთან, დასაქმების სამსახურებთან, სხვა სასწავლებლებთან. სულ სხვაა, თუ რა ობიექტური და სუბიექტური მიზეზები აბრკოლებს ამ იდეების სრულყოფილად განხორციელებას. ვალდებული ვართ ისინი მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში განვიხილოთ და წარმატებების რეალური ბერკეტები მოვიაზროთ.

უნწყვეტი განათლების პრინციპი ადამიანებს აძლევს საშუალებას მუდმივად იყვნენ ფორმაში. სწრაფად მოახდინონ ორიენტირება ცვალებად გარემოში, შედარებით იოლად გადაწყვიტონ პრობლემები. ყოველივე ეს გვავალებს, რომ დროულად მოვახდინოთ ადამიანებისადმი დახმარება საკუთარი გეგმებისა და ცხოვრების

ან, სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებებთან, საზოგადოების ფართო ფენებთან.

სწავლების პირველ საფეხურზე ხანმოკლე 2, 3 ან 6 თვიანი პროგრამების რეალიზებით, სრულყოფილი დიპლომირებული პროფესიონალის მომზადება შეუძლებელია. არ უნდა გავიმეოროთ ვიწრო სპეციალობით კადრების მომზადების ნაკლოვანი მხარეები, რომლებიც მხოლოდ სხვისი მეთვალყურეობით დავალების შესრულებაზე არიან ორიენტირებულნი.

შრომის ორგანიზაციის ტეილორისეულ მოდელს, დღევანდელ პირობებში, საფუძველი ეცლება, იგი აყალიბებს მხოლოდ ხელქვეით ტიპს, რომელიც ვალდებულია დაემორჩილოს ინსტრუქციებს, იმუშაოს სხვის მიერ მოცემული წესებითა და შაბლონით, ხოლო ბოლო ათწლეულში მომხდარი სოციალურ-ეკონომიკური ძვრები ნათლად გვიჩვენებს ტეილორიზმისადმი კრიტიკული მიდგომებისა და შესაბამისად, დაქირავებული შრომისადმი შემოქმედებითი დამოკიდებულების აუცილებლობას. „პროფესიულ განათლებას - ამ შემთხვევაში, სრულიად ახალი, გაუკვალავი გზით მოუწევს სვლა, რადგან მისი კლასიკური გაგებით, მოქმედებისათვის მზადყოფი, პასუხისმგებლობის გრძნობის მქონე, სოციალურად მომნიჭებული მოქალაქის აღზრდა უნდა იქცეს ნებისმიერი სახის განათლებისა და საზოგადოების ფუძემდებლურ იდეად, უფრო მეტიც, იგი უნდა იქცეს, როგორც საზოგადოებრივი, ისევე საწარმოო საქმიანობის განუყოფელ ელემენტად“. [4] პროფესიულმა განათლებამ ხელი უნდა შეუწყოს სტუდენტის შემოქმედებითი უნარის განვითარებას, რომელსაც ექნება საკუთარი სამუშაოს დაგეგმვისა და მართვის უნარი. თანამედროვე დამსაქმებელი აქცენტს აკეთებს დამოუკიდებლად მოქმედ და ინიციატივიან მუშაკებზე. ერთი მხრივ, უარს ამბობს პროფესიონალზე, რომელიც სხვის გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული და ნაკლებ პასუხისმგებლობას გრძნობს საბოლოო შედეგებზე, მეორე მხრივ, ეძებს პროფესიონალს, რომელსაც დამოუკიდებელი მოქმედების, ექსტრემალურ სიტუაციაში სწრაფი რეაგირების უნარ-ჩვევები და მეტი პასუხისმგებლობა გააჩნია. ასეთებს მეტი შანსი აქვთ კონკუ-

რენციული სულისკვეთებით გამსჭვალულ სოციალურ გარემოში დამკვიდრებისათვის.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში წარმოებით პროცესებში ცვლილებების გავლენით მომნიჭებულმა რეფორმებმა, თავისი ასახვა ჰპოვა პროფესიული სწავლების, კადრების კომპეტენციის, დასაქმების (შრომის ბაზრის) თეორიასა და მეცნიერებაში. კიდევ უფრო ამაღლდა და გაფართოვდა მოთხოვნები პროფესიული კვალიფიკაციის მიმართ. სპეციალისტს უნდა დაეგეგმა, შეესრულებინა და ეკონტროლებინა თავისი საქმიანობა, გაეზარდა მოთხოვნები. აუცილებელი შეიქმნა მომიჯნავე სფეროებთან და მთელ საწარმოო პროცესებთან კავშირში მისი განხილვა. კომპეტენცია იქცა, არა მხოლოდ კომპლექსური პროცესების ჩარჩოებში მოქმედების, არამედ სისტემური ურთიერთკავშირების გაფართოებისა და საბოლოო შედეგებზე პასუხისმგებლობის აუცილებლობა.

პროფესიული სასწავლებლები, მენარმეებთან მჭიდრო კავშირში, შეიძლება ვაქციოთ ახალი პროდუქციის, ახალი მომსახურების სახეების შექმნის, განხილვისა და შემდგომი სრულყოფის კერად. ამგვარმა მიდგომამ შეიძლება სრულყოფს, როგორც პროფესიული განათლება, ასევე ამაღლოს სასწავლო დაწესებულების სტატუსი, პრესტიჟი და მნიშვნელობა ქვეყნისა და რეგიონების ეკონომიკაში, იქცეს მოსახლეობის თვითდასაქმების გადამწყვეტ ფაქტორად და ბიზნესის განვითარების მასტიმულირებელ ძალად.

პროფესიული განათლებისათვის, ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების არსებული დონე იმდენად არსებითი და მნიშვნელოვანია, რომ იგი თავისი საქმიანობით, მიზნებითა და ამოცანებით, მოქნილი პოლიტიკით მოვლენების ეპიცენტრში უნდა ტრიალებდეს, საიმედო პარტნიორი უნდა იყოს ყველგან და ყოველთვის. მას უდიდესი პოტენციალი გააჩნია მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშემწყობისა და პირობების შექმნისათვის. მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სოციალური ეფექტის მომცემია მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადება მცირე და საშუალო საწარმოებისათვის, ფერმერული მეურნეობებისათვის, საოჯახო და ინდივიდუალური მენარმეობისათვის; სოციალურად მძლავრი საშუალო ფენის ჩამოყალიბება ეკონომიკურად მონინავე ქვეყ-

ნების სიმდიდრის, სიძლიერის და სტაბილურობის გარანტადაა მიჩნეული.

თანამედროვე შრომის ბაზარი აქცენტს აკეთებს მუშათა შემოქმედებით პოტენციალზე, მათ მზადყოფნაზე-სიახლეების რეალიზების, ცოდნის მუდმივი შევსებისათვის, პროფესიული განვითარებისათვის, თვითრეალიზებისა და მობილურობისათვის, რომელიც მოითხოვს ახალი ტიპის-სანარმოო შრომისა და სწავლების ორგანიზაციის კომპლექსურად წარმართვას; პროფესიული განვითარება კი გულისხმობს უწყვეტი განათლების საშუალებით საკუთარი მოღვაწეობის სფეროში ცოდნის გაღრმავებასა და უნარ-ჩვევების დაუფლებას. უწყვეტი სწავლების პროცესი ხელს უწყობს და ამალვებს პიროვნებათა პასუხისმგებლობას საკუთარი საგანმანათლებლო ბიოგრაფიისათვის. უნდა შევადლებინოთ პროფესიული ინტერესებისა და მიდრეკილებების გააზრება, დეტალების დაზუსტება-შეჯერება და ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება.

პროფესიული - საკვალიფიკაციო მახასიათებლების ცვლილებები, ახალი პროფესიების დანერგვისა და ზოგჯერ წინმსწრები ფორმებით კადრების მომზადების ინტერესები, მოითხოვენ საგანმანათლებლო პროგრამების წინასწარ დამუშავებას, განსაკუთრებით, თანამედროვე კომერციული პროფესიების გააზრებას საგანმანათლებლო კუთხით, სასწავლო და საცდელი მეურნეობების, სკოლა-სანარმოების, სკოლა-მეურნეობების (ფერმერული) ჩამოყალიბებისა და მართვის პროცესების სრულყოფას.

დასაქმების პრობლემა, წარმოებისა და მენარმეობის განვითარების საფუძვლების დაუფლება, პროფესიული განათლების რეფორმის ცენტრალურ საკითხად სამართლიანად მოიაზრება. ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა უფრო მეტად დამახასიათებელია მიკრო, მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის და მათ მიმართ ოპერატიული რეაგირება სასურველი ცოდნისა და კვალიფიკაციის მიცემისათვის დროულად უნდა განხორციელდეს.

პროფესიული განათლების მენარმეობასთან ინტეგრაცია ემსახურება სისტემურ ამოცანას: შესთავაზოს თავის მომხმარებელს არა მხოლოდ კვალიფიკაციის შეძენასა და ამალვების შესაძლებლობა,

მომავალში დაქირავებული შრომის პირობებში სამუშაოდ, არამედ მისცეს საკუთარი ბიზნესის შექმნისა და მართვის შესაძლებლობაც.

წარმოების ახალი სამეცნიერო-ინდუსტრიული განვითარების დონე, თვისობრივ ცვლილებებს ინვესტს მუშათა პროფესიული საქმიანობის შინაარსსა და სტრუქტურებში. ინტეგრაციის პროცესებს მივყავართ შრომის ხასიათისა და შინაარსის ცვლილებებისაკენ, პროფესიათა და სპეციალობათა ურთიერთშერწყმის, ახალი უნივერსალური, ინტეგრირებული პროფესიების წარმოშობისაკენ. საბოლოოდ ასეთი პროცესები მომავალი სპეციალისტებისაგან მოითხოვს ინტეგრირებულ ცოდნას, რომელიც თავისთავში ასინთეზირებს სხვადასხვა პროფესიის საუკეთესო თვისებებს-სახეზე ვლტულობთ სრულიად ახალი ტიპის მენარმეს, მაღალი საგანმანათლებლო და კულტურის დონით.

თანამედროვე ეპოქაში პროფესიონალიზმის მაღალი დონის შენარჩუნების აუცილებელ პირობად საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას და ცოდნის ზრდის სწრაფ ტემპთან ფეხის აწყობას მიიჩნევენ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მოსალოდნელია ცოდნის გაორმაგება, ყოველ 5-6 წელიწადში, (ზოგ სფეროში კიდევ უფრო სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს), ცხადი ხდება, რომ უწყვეტი განათლების ეფექტური სისტემის, კვალიფიკაციის ამალვებისა და გადაამზადების ცენტრების, თუ სხვა პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულების მოქნილი საქმიანობა უდიდეს მნიშვნელობას იძენს.

პროფესიული სასწავლებლებისათვის ჯერ კიდევ საფუძვლიანად არ არის დამუშავებული თანამედროვე ეკონომიკური პირობების შესატყვისი პროფესიების ახალი ნუსხა. იკლო, ან სრულ დავიწყებას მიეცა ხალხური რენვის, ქართული ეროვნული პროფესიების აღდგენა-შენარჩუნების საქმე, კალატოზის, დურგლის, ქვისა და ხის მხატვრული დამუშავების, შემდუღებლის, ხარატის, მღარავის, მრავალი სამრეწველო და სოფლის მეურნეობის სპეციალისტის მომზადება.

პროფესიული სასწავლებლების როლს, ტერიტორიული ინფრასტრუქტურების განვითარებაში, უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებენ და ბუნებრივია, რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური

განვითარების თანამედროვე მდგომარეობიდან გამომდინარე, პროფესიული განათლების რეგიონულ მოდელზე საუბარი აქტიურ ხასიათს ღებულობდეს. ისიც საგულისხმოა, რომ ჩვენი გამოცდილების პირობებში ასეთი მოდელის აგების პრინციპი, შეუძლებელია იდეალურ და სრულყოფილ სახეს ატარებდეს, მაგრამ მისი სტრუქტურული სისტემატიზაციისა და რეგიონულ საგანმანათლებლო პროექტების გააქტიურება და რეგულირება, სწრაფი გარდაქმნის პირობებში, სასწავლო პროგრამების შინაარსობრივი და მეთოდური სრულყოფა, ადგილობრივი, დარგობრივი სპეციფიკისადმი მისადაგება დღევანდელი მოთხოვნაა.

სწრაფი მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების პირობებში მაღალკვალიფიციური შრომის გარეშე ქვეყანას არა აქვს პერსპექტივები. საგანმანათლებლო სფეროსადმი ჭეშმარიტი მოთხოვნა სწორედ ეს არის - პროვინება მოამზადოს ცხოვრებისათვის, პატივს სცემდეს და აფასებდეს შრომითს საქმიანობას, მისცეს ცოდნის, დასაქმების შესაძლებლობა. სამწუხაროდ, მასიური, შრომითი პროფესიების დიდი ნაწილი კვლავ რჩება არაპრესტიჟული, დაუფასებელი, განსაკუთრებით ახალსკოლადამთავრებულებისგან, რომელიც შრომითი ჩვევების უქონლობასა და მისდამი ლტოლვის დაბალ დონეზე მიგვანიშნებს. ეს ჩვენი სკოლის დიდი ნაკლია და ცალკე მსჯელობის საგანია.

ქართული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა მსოფლიო ბაზარზე კვლავ დაბალი რჩება. დიდია მატერიალური და სულიერი ზარალი, ქვეყნის შიდა ბაზარი წაღვეს საზღვარგარეთული საეჭვო წარმოების უხარისხო და იაფმა პროდუქციამ. კლანურ მონოპოლიებთან ჭიდილსა და კამათში ბევრი დრო იკარგება. გადაშენების პირას მივიდა ქართული მეურნეობის ბევრი სტრატეგიული დარგი: მევენახეობა, მეაბრეშუმეობა, მეხილეობა, მეჩაიეობა, მეცხოველეობა. ხალხური რეწვის სახეები.

პროფესიული განათლების მიმართ დაინყო საზოგადოებრივი აზრის შემობრუნება. უაღრესად საყურადღებო მოვლენებთან გვაქვს საქმე. ასე თუ ისე, გამოცოცხლება იგრძნობა. სწორი დასკვნების გაკეთება გვმართებს. არც მემკვიდრეობა უნდა დავვიწყოთ, კარგი რამ თუ გვექონდა-ავალორძინოთ, ვამრავლოთ,

ერთობლივად ვიზრუნოთ ქვეყნის პრესტიჟისათვის. პროფესიონალიზმი გადაარჩენს ქვეყანას.

იმედს ახალი ხელისუფლების დაპირებები აძლიერებს. უკვე სახეზე გვაქვს ცალკეული პროცესუალური გარდაქმნა და წარმატებული პროექტი, მაგრამ გარდაქმნა, ერთეულ პირთა, ან ცალკეულ უწყებათა საქმე არ არის, იგი სხვადასხვა უწყებასა და დარგს შორის (და ასეთი უამრავია) ერთიანი სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შემუშავებას მოითხოვს.

საქმიანობის ყველა სფერო მნიშვნელოვანია, მაგრამ ადამიანების პროფესიული მომზადების საკითხების ქვეყნის სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებასთან კავშირში განხილვა განსაკუთრებულად მიგვაჩნია. ეს მნიშვნელოვანი დარგი მაღალ სამთავრობო დონეზე იმსახურებს ყურადღებას, საფუძვლიან შესწავლას, გაანალიზებას, მზრუნველობას, ისეთი ინსტიტუტების ფორმირებას, რომლებიც მუდმივ რეჟიმში იმუშავენ ორგანიზაციულ, ფინანსურ, მეთოდურ, სასწავლო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განმტკიცება-გამრავლებისათვის, საჯაროობის, გამჭვირვალობის პრინციპებზე დაყრდნობით. ყურადღება გვმართებს რეგიონების მიმართ, განსაკუთრებით მათი სპეციფიკური დარგობრივი განვითარებისა და საგანმანათლებლო მოთხოვნებისადმი. პრობლემატური საკითხების ადგილებზე შესწავლა და გადანყვება მეტ პერსპექტივას გვპირდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. იუნესკოს II საერთაშორისო კონგრესის მასალები, პროფესიულ-ტექნიკური განათლებისა და მომზადების შესახებ. სეული. 1998 წ.
2. Harvard business revien. XII. New York.1992.
3. კ. დ. უშინსკი - რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი, თბილისი. 1974 წ.
4. ბერნჰარდ ბუკი. „მენარმეობისაკენ პროფესიულ განათლებასა და მომზადებაში“. ქართულ ენაზე, თბილისი. 2002 წ. გვ. 7-8.

საოპერაციო და ფინანსური იჯარის (ლიზინგი) ბუღალტრული აღრიცხვა

ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია
ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

მცირე და საშუალო ბიზნესს დღეს მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში. მცირე ბიზნესს ხშირად საკმარისი ან ჭარბი ფინანსური თუ სხვა რესურსი არ გააჩნია თავისი საქმიანობის გასაფართოებლად, შენობისა თუ სხვა ძირითადი საშუალებების შესაძენად. იგი იღებს სესხს ან იჯარით ქირაობს ფართს ან სულაც იჯარა-საბოლოო გამოსყიდვით იძენს ამა თუ იმ ძვირადღირებულ ტექნიკას, განსაკუთრებით სამედიცინო ან სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა და სხვა. აქედან გამომდინარე იჯარა, ლიზინგი მეტად მნიშვნელოვანია ბიზნესის ხელშეწყობისათვის შეზღუდული რესურსების პირობებში.

საინტერესოა რამ განაპირობა ისტორიულად იჯარის თემის წინამონევა? ერთის მხრივ, ადრე, აქტივებს, რომლებსაც კომპანიები იყენებდნენ, მაგრამ იურიდიულად საკუთრებაში არ ფლობდნენ, ისინი თავიანთ ფინანსურ ანგარიშგებაში არ აჩვენებდნენ ამ აქტივებს და ასევე, მეორე მხრივ, მასთან დაკავშირებულ საიჯარო ვალდებულებებს. ეს იყო ცნობილი როგორც **“Off Balance sheet”** („ბალანსგარეშე“), დამახინჯებული ბალანსი და სხვა ფინანსური ანალიზური კოეფიციენტები. ამიტომაც აქტივის განმარტება ბასს-მა ჩამოაყალიბა შემდეგნაირად: აქტივი არის სანარმოს განკარგულებაში არსებული მატერიალური და არამატერიალური რესურსები და არამარტო სანარმოს იურიდიულ საკუთრებაში არსებული აქტივები.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი №17 „იჯარის ბუღალტრული აღრიცხვა“-ის მიხედვით იჯარა არის მხარეთა ურთიერთშეთანხმება, რომლის თანახმად მფლობელ-ქონების იჯარით გამცემი (**Lessor**), საიჯარო გადასახდელების - შემოსავლის მიღების მიზნით, მოიჯარეს (**Lessee**) გადასცემს აქტივის გამო-

ღარბობრივი აქონობა

ყენების უფლებას, ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში. იჯარა კლასიფიცირდება საოპერაციო (ჩვეულებრივ) და ფინანსურ იჯარად (ლიზინგი).

საოპერაციო იჯარის დროს აქტივის ფლობასთან დაკავშირებული ყველა მნიშვნელოვანი რისკი და სარგებელი არ გადადის დამქირავეებზე.

ფინანსურია იჯარა, თუ აქტივებთან დაკავშირებული ყველა რისკი და ეკონომიკური სარგებელი მოიჯარეს გადაეცემა. საკუთრების უფლება კი შეიძლება გადაეცეს ან არ გადაეცეს. მოიჯარე იხდის ასევე დაზღვევის, შეკეთების, რემონტის ხარჯებს.

რისკთან დაკავშირებულია აქტივის გამოუყენებლობის ან/და მორალური ცვეთის გამო ზარალის მიღების შესაძლებლობა, ასევე ეკონომიკური პირობების გამო მოგების მერყეობა.

ეკონომიკური სარგებელი გულისხმობს აქტივის გამოყენებას მომგებიან საქმიანობაში, სალიკვიდაციო ღირებულების რეალიზაციიდან შემოსავლების მიღების შესაძლებლობას და სხვ.

ბასს 17-ის მე-8 პუნქტის თანახმად იჯარა ითვლება ფინანსურად, თუ დაკმაყოფილებულია შემდეგი მოთხოვნები:

- იჯარის ხელშეკრულების თანახმად მოიჯარეს გადაეცემა აქტივის საკუთრების უფლება იჯარის ვადის დამთავრების შემდეგ;
- იჯარის ვადა მოიცავს აქტივის ეკონომიკური მომასხურების ვადის ძირითად ნაწილს (> 60-75%), მაშინაც კი, როდესაც საკუთრების უფლება არ გადაეცემა მოიჯარეს;
- საიჯარო ხელშეკრულება ითვალისწინებს აქტივის რეალურ ღირებულებაზე დაბალ ფასად შექენას;
- იჯარით გადაცემულ აქტივს აქვს სპეციფიკური შინაარსი და მხოლოდ მოიჯარეს შეუძლია მათი გამოყენება არსებითი მოდიფიკაციის გარეშე.

ჩვეულებრივი იჯარის დროს მეიჯარიდან მოიჯარეს არ გადაეცემა აქტივთან დაკავშირებული რისკი და სარგებელი, ამიტომ აქტივი რჩება და აღირიცხება მეიჯარესთან. მოიჯარესთან საიჯარო გადასახდელები აღიარდება ხარჯად მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში. მაგალითად. კომპანიამ გააქირავა შენობა თვიურად 3 000 ლარად, რომლის წლიური ცვეთის თანხაა 1200 ლარი. ამ

ოპერაციასთან დაკავშირებით მოიჯარესთან მოხდება შემდეგი გატარებები:

მოიჯარესთან აღრიცხვა:

1) საიჯარო გადასახდელის ხარჯად აღიარება:

დებეტი- 7420 საიჯარო ქირა 3000

კრედიტი 3190 სხვა მოკლევადიანი ვალდებულებები 3000;

2) თვის ბოლოს საიჯარო თანხის გადარიცხვა :

დებეტი 3190 სხვა მოკლევადიანი ვალდებულებები 3000

კრედიტი 1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 3000;

მოიჯარესთან აღრიცხვა:

1) საიჯარო გადასახდელი შემოსავლად აღიარება:

დებეტი 1491 მოთხოვნები იჯარაზე 3000

კრედიტი 8190 სხვა არასაოპერაციო შემოსავლები 3000

2) ცვეთის დარიცხვა: (1200/ 12 თვე)

დებეტი 7455 ცვეთა და ამორტიზაცია 100

კრედიტი 2230 შენობის ცვეთა 100

3) თვის ბოლოს იჯარის თანხის მიღება:

დებეტი 1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 3000

კრედიტი 1491 მოთხოვნები იჯარაზე 3000

ფინანსური იჯარის დროს აქტივები და ვალდებულებები უნდა აისახოს მოიჯარესთან ბალანსში. მათი შეფასება ხდება რეალური ღირებულებით, ან თუ მასზე მცირეა მაშინ მინიმალური საიჯარო გადასახდელის დისკონტირებული ღირებულებით. სწორედ სხვაობა მთლიან მინიმალურ საიჯარო გადასახდელსა და მის დისკონტირებულ ღირებულებას შორის წარმოადგენს ფინანსურ (საპროცენტო) ხარჯს. ბასს 5-ის მე-3 პუნქტის თანახმად დისკონტირება ხდება იჯარის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საპროცენტო განაკვეთით, ან ზღვრული სასესხო საპროცენტო განაკვეთით. იგი არის საპროცენტო განაკვეთი, რომლის გადახდაც მოუწევდა მოიჯარეს ანალოგიური იჯარისთვის. თუ მისი დადგენა შეუძლებელია, მაშინ ის არის სა- % განაკვეთი, რომელსაც იჯარის ხელშეკრულების ძალაში შესვლის თარიღისთვის გადაიხდიდა მოიჯარე აქტივის შესაძენად აღებული სესხის გამოყენებისათვის იმა-

ვე პერიოდის განმავლობაში. ამრიგად, მოიჯარის მიერ გადასახდელი საიჯარო გადასახდელი შედგება: საიჯარო ვალდებულებისა და ფინანსური ხარჯისგან. აღსანიშნავია ასევე, რომ მოიჯარესთან აქტივებს ცვეთა ერიცხება იჯარის ვადასა და მისი სასარგებლო მომსახურების ვადას შორის უმცირესი პერიოდის განმავლობაში.

განვიხილოთ მაგალითი. მანქანა-დანადგარი, რომლის რეალური ღირებულებაა 75 816 ლარი, 5 წლით გაცა იჯარით. ამასთან ყოველი წლის ბოლოს გადასახდელია 20 000 ლარი. დავუშვათ, ხელშეკრულებაში ნაგულისხმევი საპროცენტო განაკვეთი 10 %-ია. ჯერ გავიანგარიშოთ მინიმალური საიჯარო გადასახდელის დისკონტირებული ღირებულება: 20 000 ლ * 3.79 = 75 800 ლ; დისკონტირების კუმულატიური (10 %, 5წ.) განაკვეთი- 3.79 აღებულია ქვემოთ მოცემული დისკონტირების ცხრილიდან 5 წლის განმავლობაში და შეკრებილია ანუ კუმულატიურია (იხ: ცხრილი 1).

ცხრილი 1

ერთი ლარის ერთჯერადი გადასახდელის მიმდინარე ღირებულება

P e r i o d	PRESENT VALUE OF \$1														
	RATE PER PERIOD														
	0.25%	0.50%	0.75%	1.00%	1.50%	2.00%	2.50%	3.00%	4.00%	5.00%	6.00%	7.00%	8.00%	9.00%	10.00%
1	0.99751	0.99502	0.99256	0.99010	0.98522	0.98039	0.97561	0.97087	0.96154	0.95238	0.94340	0.93458	0.92593	0.91743	0.90909
2	0.99502	0.99007	0.98517	0.98030	0.97068	0.96117	0.95181	0.94260	0.92456	0.90703	0.89000	0.87344	0.85734	0.84168	0.82645
3	0.99254	0.98515	0.97783	0.97059	0.95932	0.94232	0.92860	0.91514	0.89900	0.88384	0.86962	0.85630	0.79383	0.77218	0.75131
4	0.99006	0.98025	0.97055	0.96098	0.94218	0.92385	0.90595	0.88849	0.85480	0.82270	0.79209	0.76296	0.73503	0.70843	0.68301
5	0.98759	0.97537	0.96333	0.95147	0.92826	0.90573	0.88385	0.86261	0.82193	0.78353	0.74726	0.71299	0.68058	0.64993	0.62092
6	0.98513	0.97052	0.95616	0.94205	0.91454	0.88797	0.86230	0.83748	0.79031	0.74622	0.70496	0.66634	0.63017	0.59627	0.56447
7	0.98267	0.96569	0.94904	0.93272	0.90103	0.87056	0.84127	0.81309	0.75992	0.71068	0.66506	0.62275	0.58349	0.54703	0.51316
8	0.98022	0.96089	0.94198	0.92348	0.88771	0.85349	0.82075	0.78941	0.73069	0.67684	0.62741	0.58201	0.54027	0.50187	0.46651
9	0.97778	0.95610	0.93498	0.91434	0.87459	0.83676	0.80073	0.76642	0.70259	0.64461	0.59190	0.54393	0.50025	0.46043	0.42410
10	0.97534	0.95138	0.92800	0.90529	0.86187	0.82035	0.78120	0.74409	0.67858	0.61391	0.55839	0.50838	0.46319	0.42241	0.38554
11	0.97291	0.94681	0.92109	0.89632	0.84893	0.80426	0.76214	0.72242	0.64958	0.58468	0.52679	0.47509	0.42888	0.38753	0.35049
12	0.97048	0.94191	0.91424	0.88745	0.83839	0.78849	0.74356	0.70138	0.62460	0.55884	0.49897	0.44401	0.39711	0.35553	0.31883

როგორც ზემოთ ავლინებთ დისკონტირებული ღირებულება რეალურზე ნაკლებია ამიტომ სწორედ ამ თანხით აისახება საიჯარო ვალდებულება.

ფინანსური იჯარა გატარდება მოიჯარესთან შემდეგნაირად:

1) ავსახოთ მანქანის იჯარით აღება და საიჯარო ვალდებულების წარმოქმნა:

დებეტი 2150 მანქანა-დანადგარები 75 800
 კრედიტი 4130 ვალდებულებები ფინანსურ იჯარაზე 75 800
 2) ფინანსური იჯარის გრძელვადიანი ვალდებულებებიდან გამოვყოთ მიმდინარე ნაწილი: ყოველი წლის ბოლოს გადასახდელი 20 000 ლარი, აქედან საპროცენტო ხარჯია $75\ 800 * 10.009\% = 7586.82$ ლარი, მაშინ მიმდინარე ვალდებულება იქნება $20\ 000 - 7586.82 = 12413.18$ ლ;
 დებეტი 4130 ვალდებულებები ფინანსურ იჯარაზე 12 413.18
 კრედიტი ფინანსური იჯარის მიმდინარე ნაწილი 12 413.18
 3) დავარიცხოთ გადასახდელი პროცენტი, რომელიც ხარჯად აღიარდება:
 დებეტი 8210 საპროცენტო ხარჯი 7586.82
 კრედიტი 3410 გადასახდელი პროცენტები 7586.82
 4) საიჯარო თანხის გადახდა აისახება გატარებით
 დებეტი 3231 ფინანსური იჯარის მიმდინარე ნაწილი 12413.18
 დებეტი 3410 გადასახდელი პროცენტი 7586.82
 კრედიტი 1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 20 000
 5) ცვეთის დარიცხვა წრფივი მეთოდით იჯარით აღებულ ქონებაზე: $(75\ 800/5=15160$ წლიური)
 დებეტი 7170 ცვეთა და ამორტიზაცია 15 160
 კრედიტი 2250 მანქანა-დანადგარების ცვეთა 15 160
 და ასე გაგრძელდება 5 წლის განმავლობაში ყოველწლიურად (იხ. ცხრილი 2).

ფინანსური იჯარა გატარდება **მეიჯარესთან** შემდეგნაირად:
 1) მონყობილობის გადაცემა და მოთხოვნის აღიარება რეალური ღირებულებით:
 დებეტი 2320 ფინანსურ იჯარასთან დაკავშირებული მოთხოვნები 75816
 კრედიტი 2150 მანქანა-დანადგარები 75186
 2) გრძელვადიანი მოთხოვნიდან მიმდინარე ნაწილის გამოყოფა: $(20\ 000$ ლარი- $75816 * 0.10 = 12418.40)$
 დებეტი 1470 გრძელვადიანი მოთხოვნის მიმდინარე ნაწილი 12418.4

საპროცენტო ხარჯის განაწილება მთლიან საიჯარო ვადაზე

წელი	მისაღები საიჯარო ქირა (სულ)	ყოველწლიური მისაღები თანხა		დარჩენილი საიჯარო მოთხოვნის ნაშთი მომავლი პერიოდისათვის (სვ.5- სვ. 4)
		მათ შორის		
		სა-% შე- მოსავალი (დარჩენილი მოთხოვნის 10%)	საანგარიშგებო პერიოდში მისაღები საიჯარო მოთხოვნა (სვ.2-სვ.3)	
1	2	3	4	5
				75 800
1	20 000	7586.82	12413.18	63386.82
2	20 000	6344.39	13655.61	49731.21
3	20 000	4977.6	15022.4	34708.81
4	20 000	3474	16526	18181.8
5	20 000	1819	18181	0
	100 000	24201.81	75798.19	

კრედიტი 2320 ფინანსურ იჯარასთან დაკავშირებული მოთხოვნები 12418.4
 3) საიჯარო პროცენტის დარიცხვა $(75816 * 0.10 (10\%) = 7581.6)$:
 დებეტი 1820 მისაღები პროცენტები 7581.6
 კრედიტი 8110 საპროცენტო შემოსავლები 7581.6
 4) საიჯარო გადასახდლების მიღება:
 დებეტი 1210 ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში 20 000
 კრედიტი 1470 გრძელვადიანი მოთხოვნის მიმდინარე ნაწილი 12418.4
 კრედიტი 1820 მისაღები პროცენტები 7581.6
 და ასე 5 წლის განმავლობაში, იხილეთ ქვემოთ მოცემული ცხრილი - 3

საფინანსო შემოსავლების განაწილება მთლიან საიჯარო ვადაზე

წელი	მისაღები საიჯარო ქირა (სულ)	ყოველწლიური მისაღები თანხა		დარჩენილი საიჯარო მოთხოვნის ნაშთი მომავლი პერიოდისათვის (სვ.5- სვ. 4)
		მათ შორის		
		სა-% შემოსავალი (დარჩენილი მოთხოვნის 10%)	საანგარიშგებო პერიოდში მისაღები საიჯარო მოთხოვნა (სვ.2-სვ.3)	
1	2	3	4	5
				75816
1	20 000	7581.6	12418.4	63397.6
2	20 000	6339.76	13660.24	49737.36
3	20 000	4973.74	15026.26	34711.1
4	20 000	3471.11	16528.89	18182
5	20 000	1818	18182	0
	100 000	24184.21	75815.79	

ამრიგად, საქართველოში ბიზნესს საერთოდ და, კერძოდ, მცირე და საშუალო ბიზნესს, მიუხედავად იმისა, რომ საკმარისი ფინანსური რესურსი არ გააჩნია თავისი რეინვესტირებისათვის, საქმიანობის გასაფართოებლად, უდიდესი როლის შესრულება შეუძლია ეკონომიკის განვითარების საქმეში, რაშიც ჩვეულებრივი ან ფინანსური იჯარის, იჯარა - გამოსყიდვის წვლილი უდიდესია.

საზღვაო საკრედიტო ბაზრის განვითარება და ფორმირება

ნინო ფუტყარაძე
სტუდენტორანტი

კრედიტები არა მხოლოდ მოგზაურობის სახეობაა, არამედ მთელი ინდუსტრიაა, რომელიც აერთიანებს საკრედიტო ბიზნესს, გემთმშენებლობით, საკრედიტო გემებისთვის და მათი მგზავრებისთვის საქონლის და მომსახურების მიწოდებით, საკრედიტო ნაწარმის წინ ნაწევით და რეალიზაციით დაკავებულ კომპანიებს. სამრეწველო რევილუციამ, რომელმაც მასობრივი ტურისტული ბაზრის ჩამოყალიბების წინაპირობა შექმნა, უფრო ხელმისაწვდომი გახადა ფართო მასებისთვის საზღვაო მოგზაურობები. თუმცა დღესდღეობით უმეტესობა აღიქვამს მათ როგორც დასვენების ელიტარულ სახეობას. ტურისტული ბაზრის გლობალიზაცია, გემთმშენებლობაში და საკრედიტო სერვისის პრაქტიკაში მეცნიერების და ტექნიკის მიღწევების დანერგვა საშუალებას აძლევს საზღვაო მოგზაურობებს უფრო წარმატებული კონკურენცია გაუწიონ ჩვეულებრივ სახმელეთო ტურებს. აშშ-სა და ევროპაში საზღვაო კრედიტების პოპულრობის პიკი გასული საუკუნის 70-80-იან წლებზე მოდის. ამჟამად მოდა დასვენების ამ სახეობაზე რუსეთშიც და თანამეგობრობის სხვა ქვეყნებშიც შემოვიდა.

XIX საუკუნემდე დასვენების და გართობის მიზნით მოგზაურობა ხელმისაწვდომი იყო მხოლოდ მოსახლეობის შეძლებული ფენისთვის. ეს ასევე ვრცელდება საზღვაო ვოიაჟებზე. და მხოლოდ XVIII ს. მეორე ნახევარში ინგლისში დაწყებულმა სამრეწველო გადატრიალებამ უფრო ხელმისაწვდომი გახადა ასეთი მოგზაურობები.

ბრიტანული იმპერიის როლი ინდუსტრიულ რევილუციაში ბევრად განსაზღვრული იყო მისი როგორც საზღვაო და კოლონიალური სახელმწიფოს ლიდერის პოზიციებით. ერთი მხრივ, ახალი მიწების სამეურნეო ათვისება ხელს უწყობდა ვაჭრობის განვითარებას, კაპიტალის პირველადი დაგროვების პროცესს და სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესს. უფრო ვრცელდებოდა დაქი-

რავებული შრომის გამოყენება, ყალიბდებოდა კაპიტალისტური ურთიერთობების მარეგულირებელი სამართლებრივი ნორმები. ყოველივე ამან განაპირობა შრომის მწარმოებლურობის ზრდა, მოსახლეობის შემოსავლების, მათი თავისუფალი დროის მატება და, საბოლოო ჯამში, მოთხოვნა მოგზაურობებზე, მათ შორის დასვენების მიზნით.

პირველი ბორბლიანი გემი, რომელიც მდინარე გუდზონზე დადიოდა, აიგო ამერიკელი გამომგონებლის და მენარმის – რობერტ ფულტონის მიერ 1807 წელს. ორი წლის შემდეგ, ორთქლმავალი გემი “Phoenix”, რომელიც ეკუთვნოდა ჯონ სტივენსს, შეასრულა საზღვაო გადასვლა ნიუ-იორკიდან ფილადელფიაში. ხოლო 1819 წელს შედგა სატვირთო ბორბლიანი გემ “Savanna”-ს პირველი სატრანსპორტო გადასვლა ნიუ-იორკიდან ლივერპულში.

1840 წლის 5 თებერვალს წყალზე ჩაშვებული ბორბლიანი გემი “Britannia”, რომელიც მიიჩნევა საკრუიზო ფლოტის პირველშობილად. ის აიგო ჯორჯ ბერენსის, დევიდ მაკივერის და სემიუელ კუნარდის მიერ 1839 წელს დაარსებული კომპანია “British and North American Royal Mail Steamships”-ის დაკვეთით. მოგვიანებით, 1878 წელს, კომპანიას სახელწოდება შეეცვალა და დაერქვა “Cunard Steamship Company Limited”, ხოლო შემდეგ “Cunard Line”. მისი ისტორია იწყება ჩრდილოეთ ამერიკასთან საფოსტო უზრუნველყოფის შესახებ ბრიტანულ მთავრობასთან დადებული კონტრაქტით. კომპანიის პირველი ლაინერებია - “Britannia”, “Caledonia” და “Columbia”, თითოეული 1154 ტ წყალწყვიტ, მათ შეეძლო თითქმის 8.5 კვანძი სიჩქარით გადაეღახა ატლანტიკური ოკეანე ორი კვირის ვადაში. “Britannia” ასრულებდა ტრანსატლანტიკურ რეისებს 1849 წლამდე, მანამ სანამ არ წააწყდა უფრო გვიან აგებული ლაინერების კონკურენციას. ს. კუნარდის მიერ დაფუძნებულმა კომპანიამ ნაოსნობაში გაუშვა 180 სამგზავრო გემი. ოცდაექვსი წლის მანძილზე კუნარდის სანაოსნოს გემებმა ორი ათასჯერ გადაკვეთა ატლანტიკური ოკეანე, არცერთჯერ არ გადაუდია რეისი, არასდროს არ დაურღვევია განრიგი, არ დაუკარგავს არცერთი წერილი, არც ადამიანი და არც გემი მთელი თავისი ნაოსნობის მანძილზე. მაგრამ ამ წარმატების საწინდარი იყო არა მხოლოდ

ეფექტური მენეჯმენტი, არამედ სამგზავრო ფლოტის შემდგომი ტექნიკური დახვეწა. “წევის ბორბლები”, რომლებიც ჯერ კიდევ რომაელების დროიდან იყენებოდა, ორთქლიანი გემების ექსპლუატაციის დროს მრავალ პრობლემას ქმნიდა. მძიმე ბორბლები, რომლებიც დიამეტრში 14 მ აღწევდა, ვერ უზრუნველყოფდა გადაადგილების საკმარის სიჩქარეს და გემის ექსპლუატაციის ეკონომიურობას იალქნიან გემებთან კონკურენციის გასაწევად. ბორბლის სანაცვლოდ შემოდის წევის ხრახნი, რომლის, როგორც მამოძრავებელი ძალის გამოყენების იდეა, ჯერ კიდევ 1752 წელს გამოითქვა შვეიცარიელი ფიზიკოსისა და მათემატიკოსის — დანიელ ბერნულის მიერ. ამავე დროს ჯონ ერიკსონმა ააგო წევის ხრახნიანი გემი “Stockton”, გემის მანქანის სიმძლავრით 70 ცხენის ძალა, რომლითაც განახორციელა ატლანტიკის გადასვლა. შემდეგ გამოჩნდა პროგრესულბიჯიანი ხრახნები, გრიფიტსის, გირშის, მანჟენის ხრახნები. ბოლოს, 1852 წელს მოდსლეიმ შემოიღო ბრუნავფრთიანი წევის ხრახნი, რომელმაც საბოლოოდ გადაწყვიტა დავა ბორბლიანი და ხრახნიანი გემების მომხრეებს შორის ამ უკანასკნელთა სასარგებლოდ.

შემდეგ ახალი მექანიზმის მონტაჟი გადაწყდა 1845 წელს წყალზე გაშვებულ გემ “Great Britain”-ზე. ხრახნმა შემდეგ ბევრი ცვლილება განიცადა — ჯერ იყო ექვსფრთიანი, შემდეგ (1846 წ.) ის შეცვალეს ოთხფრთიანით. ძრავის სიმძლავრე აიყვანეს 1000 ცხენის ძალამდე. ლაინერი გამოიყენებოდა მგზავრების ინგლისიდან ავსტრალიაში გადასაყვანად. ორთქლიანი ძრავის გამოყენება გემის ხის კორპუსისთვის დამანგრეველ ვიბრაციას ქმნიდა, ამიტომაც ხის კორპუსი შეიცვალა რკინით. პირველი გემი რკინის კორპუსით “Aaron Manby” – აიგო 1822 წელს. მოგვიანებით რკინა გემის კორპუსების მშენებლობისთვის შეიცვალა ფოლადით, ჯერ პუდლინგურით, ხოლო XIX საუკუნის 70-იან წლებში — მარტენულით. ამან გამოიწვია ლითონის კორპუსის მასის 20% ეკონომია, რკინის კორპუსთან შედარებით, და გაზარდა გემების ტვირთამწეობა და მგზავრების ტევადობა.

გემთმშენებლობაში დაწყებული გიგანტომანიის მწვერვალი გახდა მშენებლობა ინგლისში 1858 წელს სამგზავრო ლაინერის

“Great Eastern”, მთლიანად ლითონის კორპუსით. მას შეეძლო ბორტზე აეყვანა 4.0 ათასი მგზავრი, მათ შორის 800 — I კლასის კაიუტებში, 2.0 ათასი — II კლასის კაიუტებში და 1.2. ათასი — III კლასის კაიუტებში. მგზავრთა ასეთი ტევადობა 100 ათას ტონაზე მეტი წყალწყვის თანამედროვე ლაინერებისთვისაც დიდ მაჩვენებლად ითვლება, ხოლო იმ დროისთვის ის კოლოსალური იყო.

შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო საოკეანო სამგზავრო გემის პირველი რეისი, რომელიც შესრულდა მგზავრების გასაღებების მიზნით, და არა მათ ერთი წერტილიდან მეორე წერტილში გადასაცვანად.

1870 წელს საზღვაო კრუიზების ბაზარზე გამოვიდა კომპანია “White Star Line”. მისი ხრახნიანი გემები “Britannic”, “Atlantic”, “Baltic”, “Germanic” და “Republic” ანვითარებდნენ იმ დროისათვის მაღალ სიჩქარეს — 21 კვანძს.

XIX საუკუნის ბოლოსთვის კრუიზების კონცეფციამ ახალი გამოხატულება მიიღო. საკრუიზო კომპანიები აღარ მისდევდნენ მგზავრების ტევადობის მაჩვენებელს. კონკურენციის საფუძველი გახდა კომფორტულობა. მაგალითად 1891 წელს წყალზე ჩაშვებულ ლაინერი. “La Touraine”-ს გააჩნდა ზონები სხვადასხვა კლასის მგზავრებისთვის. პირველი კლასის სივრცეები გამოირჩეოდა ინტერიერის დახვეწილობით. მგზავრები სარგებლობდნენ რესტორნებით, სადაც მსოფლიოს გურმანებისთვის მიმზიდველ ფრანგული სამზარეულოს კერძებს და დელიკატესებს სთავაზობდნენ. თუმცა მესამე კლასის მგზავრებსაც, სხვა ლაინერებისგან განსახვავებით, არ უჭირდათ ღამის გასათავი ადგილის პოვნა, მათთვის შექმნილი იყო მეორე დ მესამე კლასის შეთავსებული კაიუტები — პატარა ზომის, მაგრამ მოსახერხებელი და მოთხოვნადი.

1907 წელს აიგო არანაკლებ ცნობილი სამგზავრო გემი “Mauretania”. ლაინერ “Mauretania”-ზე პირველად მოეწყო რესტორანი ღია გემბანზე. დიდი ყურადღება დაეთმო უსაფრთხოების საკითხებს, კერძოდ, გემზე დამონტაჟებული იყო წყალშეუღწევი კარები.

XX საუკუნის დასაწყისის გემთმშენებლობის მწვერვალი გახდა ლაინერები “Olimpic” და “Titanic”. მათი წყალწყვა 45 ათას ტ. აღემატებოდა, ხოლო სიჩქარე 21 კვანძს აღწევდა. ლაინერზე მოწყო-

ბილი იყო ძვირფასი კიბეები, ფლოტზე ყველაზე დიდი 500 მეტ კლიენტზე გათვლილი რესტორნები, მოსაწვეი ოთახები, გასასეირნებელი გემბანები, მაგიდის თამაშებისთვის განკუთვნილი დარბაზები, სატრენაჟორო დარბაზი, თურქული აბანოები, მუსიკალური სალონი.

კაიუტების კლასების მიხედვით მგზავრებს შესვლის უფლება ჰქონდათ ლაინერის სხვადასხვა ზონებსა და გართობის გარკვეულ ინფრასტრუქტურებში. აისბერგთან შეჯახების შედეგად “Titanic”-ი ჩაიძირა და თან იმსხვერპლა 1.5 ათასი ადამიანის სიცოცხლე. ამ ტრაგიკულმა შემთხვევამ სერიოზული ზიანი მიაყენა კომპანია “White Star Line”-ის რეპუტაციას და მთლიანობაში საკრუიზო ბიზნესსაც. ამასთან, ლაინერ “Titanic”-ის დაღუპვამ კიდევ ერთხელ დააფიქრა საკრუიზო კომპანიები მგზავრების უსაფრთხოების საკითხებზე. ბევრი ლაინერი ხელახლა აღიჭურვა: დამონტაჟდა მაუნყებლობის ახალი სისტემა, გაიზარდა სამაშველო ნაგებობის რაოდენობა, შემოღებულ იქნა საგანგებო სიტუაციებში ეკიპაჟის მოქმედების პროგრამები.

1914 წელს დაწყებულმა პირველმა მსოფლიო ომმა ახალი საფრთხე შეუქმნა საზღვაო ნაოსნობას. კრუიზებზე მოთხოვნა დაეცა. მრავალი ლაინერი “გაიწვიეს” სამხედრო სამსახურში. ისინი გამოიყენებოდნენ სამხედრო სატრანსპორტო გემების და ჰოსპიტალების სახით. მარტო კომპანია “Cunard Line”-მა ომის წლებში დაკარგა 22 ლაინერი.

პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, საკრუიზო ინდუსტრიის განვითარებაში ორი ტენდენცია დაისახა.

ერთი მხრივ, გამარჯვებულმა ქვეყნებმა ჩამოართვეს გერმანიას ძვირფასი ლაინერები, მათ შორის დაუსრულებელიც. მეორე მხრივ, ბაზარზე გამოსული ახალი მოთამაშეები მზად იყვნენ რისკზე წასულიყვნენ და ახალი გემების მშენებლობაში ინვესტიციები ჩაეღოთ.

საკრუიზო ინდუსტრიის განვითარების მეორე მიმართულების მაგალითია ლაინერი “Ile de France”, რომელიც ეკუთვნოდა სანაოსნო კომპანია “French Lines”. ტექნიკის ახალი მიღწევების გათვალისწინებით საფრანგეთში აგებული ლაინერი გაიშვა 1927 წელს. ლაინერი “Ile de France” მგზავრებს მათი გემოვნებისამებრ

სთავაზობდნენ სხვადასხვა სახის კაიუტებს, ხოლო მესამე კლასის ადგილების რაოდენობა უფრო მცირე იყო, ვიდრე პირველ და მეორე კლასში ერთად აღებული (646 1140 წინააღმდეგ). ლაინერ “He de France”-სზე საფოსტო თვითმფრინავიც კი იყო, რომელსაც შეეძლო ჰაერში აფრენა ნაპირიდან 20 მილში, რაც უზრუნველყოფდა კონტინენტებს შორის ფოსტის ყველაზე სწრაფ მიწოდებას. მაგრამ სანაოსნო კომპანიების და გემთმშენებლების მთავარი მიზანი გახდა პირველი კლასის მგზავრებისთვის მაქსიმალური კომფორტის განწევა. ეს ადამიანები უმეტეს შემთხვევაში თავის მთავარ მიზნად არ ისახავდნენ ერთი წერტილიდან მეორეში გადასვლას და განიხილავდნენ კრუიზს, როგორც გასართობ მგზავრობას, როდესაც საკრუიზო ლაინერების ძირითადი მგზავრები იყვნენ ცნობილი მსახიობები, მხატვრები, ბიზნესმენები და არისტოკრატები. ბორტზე სადღესასწაულო განწყობა სუფევდა. ბარში ალკოჰოლის გაყიდვა იწყებოდა აშშ-ს სანაპიროდან 12 მილის დაშორებით.

მეორე მსოფლიო ომმა, ისევე როგორც პირველმა, სერიოზული ზიანი მიაყენა საკრუიზო ინდუსტრიას. მრავალი ლაინერი ისევ გამოიყენებოდა საომარი მიზნებისთვის და ხდებოდა გერმანული სუბმარინების და თვითმფრინავების სამიზნე. ასე მოუვიდა კომპანია “Cunard Line”-ის ლაინერ “Queen Elizabeth”-ს. ის გარდაიქმნა სამხედრო სატრანსპორტო გემად, რომელსაც ბორტზე აყავდა 5 ათასი ჯარისკაცი და ოფიცერი, რამაც “Queen Elizabeth”-ი გერმანიის სამხედრო-საზღვაო და საჰაერო ფლოტის მთავარი სამიზნე გახადა.

მიუხედავად ომის შემდგომი მძიმე ვითარებისა, ტრანსატლანტიკურ მგზავრთა ნაკადი დიდი იყო — 1 მლნ. მგზავრი წელიწადში. მაგრამ 1950 წელს სიტუაცია სწრაფად შეიცვალა. ეს უკავშირდებოდა ავიამშენებლობის განვითარებას. იმ მომენტმდე, სანამ გაჩნდა ატლანტიკის ჰაერით გადაკვეთის შესაძლებლობა, საზღვაო გზა რჩებოდა კონტინენტებს შორის მიმოსვლის ერთადერთ ხერხად. ავიაგადაფრენები უფრო ნაკლები ჯდებოდა და ნაკლებ დროს იკავებდა, ვიდრე საზღვაო ვოიაჟები.

მიუხედავად იმისა, რომ ლაინერები აღჭურვილი იყო კონდიციონერების სიტემებით, აუზებით, დამატებითი გასასეირნებელი გემ-

ბანებით, საზღვაო მგზავრების მოცულობა მცირდებოდა. 1961 წელს ატლანტიკის გადასაკვეთად ლაინერებით ისარგებლა 750 ათასმა ადამიანმა, ხოლო თვითმფრინავებით — უკვე 2 მილიონმა.

საზღვაო სამგზავრო გადაზიდვები თითქმის განიდეგნა საჰაერო ტრანსპორტის მიერ და ძირითადად დარჩა რეკრეაციული კრუიზების სახით. XX საუკუნის ნახევარში არავინ იფიქრებდა იმაზე, რომ საზღვაო სამგზავრო ფლოტი ძირითადად წარმოდგენილი იქნებოდა საკრუიზო გემებით და ასეთი მოგზაურობების წამყვანი მოტივი იქნებოდა დასვენება და გართობა.

საზღვაო სამგზავრო გადაზიდვების სტრუქტურაში კრუიზების წილის ზრდის ობიექტური წინაპირობა გახდა: უპირველესად, შრომის მწარმოებლურობის ზრდა და მასთან დაკავშირებული მოსახლეობის შემოსავლების და თავისუფალი დროის ზრდა, მეორე რიგში, თვით საზღვაო სამგზავრო ტრანსპორტის, გემთმშენებლობის და სანავსადგურო მეურნეობის განვითარება, ამ სფეროში მეცნიერების და ტექნიკის მიღწევების დანერგვა. შესაბამისად, საკრუიზო გემების მშენებლობაში სპეციალიზაცია და სერვისის კარდინალური ზრდა. და მესამე - ტურიზმის სფეროში შრომის მორიგი დანაწილების შედეგად ტურბიზნის გაჩენა, რომელიც წარმოდგენილი იყო მოგზაურობების ორგანიზებასა და გაყიდვაზე სპეციალიზებული სანარმოებით, რომლებსაც შეეძლო არა მხოლოდ დაკვეთით ემუშავა, არამედ შემოეთავაზებინა მზა ტურპროდუქტი, ანუ “საპაკეტო ტური”(package tour).

საზღვაო ტურისტული მოგზაურობები საკმაოდ ძვირი სიამოვნება იყო, მაგრამ მათზე მოთხოვნა შეძლებული მომხმარებლებისგან მოდიოდა. ამ მოთხოვნების შესაბამისად, სანაოსნო კომპანიებს თავისი სერვისი მომსახურების უფრო მაღალ კლასამდე აჰყავდა. უფრო დახვეწილი სერვისისკენ მისწრაფება, თავის მხრივ, იწვევდა მოგზაურობის ღირებულების გაძვირებას. საერთო ჯამში, საკრუიზო პროდუქტის ზრდის პირობებში ვერ ხერხდებოდა მასობრივი ბაზრის უპირატესობის სრული რეალიზაცია, რომელიც გათვლილი იყო საშუალო კლასის გადახდისუნარიან მომხმარებელზე. არჩევანი პრესტიჟულ და მასობრივ პროდუქტებს შორის უნდა გაეკეთებინა საკრუიზო ბაზრის მონაწილე ახალ თაობას.

საკრუიზო კომპანიების ხელმძღვანელობა საფიქრალში ჩავარდა, თუ როგორ დაებრუნებინა მგზავრები.

1972 წლის იანვარში ლაინერი “Empress of Canada” შეიძინა საკრუიზო კომპანიამ “Carnival Cruise Lines”, რომელიც არც თუ ისე დიდი ხნის წინ აშშ-ში ჩამოაყალიბა ტედ არისონმა. ლაინერს დაერქვა “Mardi Grass”. ეს იყო კომპანია “Carnival Cruise Lines”-ს პირველი ლაინერი.

კომპანია იყენებდა ლაინერს მხოლოდ კარიბის ზღვაში შესრულებული კრუიზებისთვის, ანუ იმ რაიონში, რომელიც ერთის მხრივ ხასიათდებოდა ტროპიკებში საზღვაო დასვენების ყველა უპირატესობით, და, მეორეს მხრივ, მაქსიმალურად მიახლოებული იყო აშშ ტერიტორიასთან, როგორც გადახდისუნარიანი მომხმარებლის მთავარ ცენტრთან. ეს იყო პრინციპული მომენტი, ვინაიდან 1960 წლამდე საკრუიზო მარშრუტები ძირითადად აკავშირებდა ევროპას ამერიკასთან და ავსტრალიასთან, ანუ ლაინერები მიჰყვებოდნენ სამგზავრო გადაზიდვების ხაზის მარშრუტებს. გარდა ამისა, ახალ პირობებში უფრო აქტიურად დაიწყო მექსიკის, ალიასკის, კანადის ნაპირებთან, ასევე ხმელთაშუა ზღვის და ჩრდილოეთ ევროპის გარშემო მარშრუტების ათვისება. 10 მლნ. დოლარამდე დაიხარჯა “Mardi Grass”-ის გადაკეთებაზე, რომელიც მოიცავდა სამგზავრო ადგილების ზრდას 1240-მდე, ინტერიერების დიზაინის შეცვლას, უფრო მკვეთრი ფერების და შუქური ეფექტების დამატებას შიდა განყოფანში, ბორტზე რამდენიმე დისკოტეკის და კაზინოს მოწყობას. 1975 წელს ლაინერი უკვე ასრულებდა კრუიზებს 100%-იანი დატვირთვით. კრუიზების გაყიდვები ხორციელდებოდა ერთდროულად აშშ-სა და კანადაში. ფასები ამ კომპანიის კრუიზებზე რეგიონში ყველაზე დაბალი იყო, რამაც დიდი პოპულარობა მოუტანა მათ.

ამით კომპანია “Carnival Cruise Lines”-მა საკრუიზო დასვენების ახალი კონცეფციის საფუძველი ჩაუყარა, რომელიც შემდეგ პრინციპებს ეფუძნებოდა:

- კრუიზი — არის გასართობი მოგზაურობა, რომლის მონაწილეები არ ისახავენ უპირველეს მიზნად ერთი წერტილიდან მეორეში მოხვედრას;

- კრუიზები სრულდება კომფორტაბელურ გემებზე, რომლებსაც ბორტზე აწყავს მგზავრების მაქსიმალური რაოდენობა და სთავაზობს მგზავრებს გართობის მდიდარ ინფრასტრუქტურას;

- ყველა ტურისტს აქვს ერთნაირი შესვლის უფლება ლაინერის ყველა ზონაში, ისინი არ იყოფებიან კლასებად, თავისუფლად სარგებლობენ გემის ბორტზე არსებული მთელი ინფრასტრუქტურით;

- საკრუიზო ლაინერი გზაში აკეთებს მაქსიმალური რაოდენობის გაჩერებებს, რომლის დროსაც ტურისტებს შეუძლიათ ნაპირზე ჩასვლა და დროის გატარება;

- კრუიზების ღირებულება შეესაბამება ანალოგიური მომსახურების კლასის სახმელეთო დასვენებას ან უფრო დაბალია.

ახალმა კონცეფციამ შეცვალა კრუიზებზე წარმოდგენა. ახლა მოსახლეობის ფართო ფენებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა ის, რაც ადრე შესაძლებელი იყო მხოლოდ შეძლებული ადამიანებისთვის. ფასის ხელმისაწვდომობამ კრუიზებისადმი ახალი კატეგორიის მომხმარებლის ყურადღება მიიპყრო. საერთო ჯამში, გეოგრაფიის, სერვისის კონცეფციის და საფასო პოლიტიკის შეცვლით, ამ კომპანიამ გაიყვანა საზღვაო კრუიზები მასობრივი მოთხოვნის ბაზარზე და შეუნარჩუნა მას პოზიციები ელიტარული მომხმარებლის სეგმენტშიც.

თანამედროვე საკრუიზო ინდუსტრიამ ჩამოყალიბება დაიწყო 1960 წლებში, როდესაც მაიამიდან სრულდებოდა ყოველწლიური რეისები კარიბის ზღვის მიმართულებით, ხანგრძლივობით ერთი-ორი კვირა.

1974 წელს მაიამი გახდა აშშ-ს მსხვილი სამგზავრო ნავსადგური და გაუსწრო ნიუ-იორკს. საკრუიზო ინდუსტრია პარალელურად ალიასკაზე და მექსიკის დასავლეთ სანაპიროზე ვითარდებოდა. ანალოგიური პროცესები მიმდინარეობდა ევროპაშიც.

ამერიკულ ბაზარზე ნამდვილი “საკრუიზო ბუმი” 1977 წელს დაიწყო. საბოლოო ჯამში, მისი მიზეზი გახდა საკრუიზო პროდუქტის ადეკვატური წინადადება შეფარდებაში ფასი-ხარისხი. მაგრამ ამ წარმატებას ბევრი შემადგენელი ჰქონდა. იცვლებოდა არა მხოლოდ მარშრუტების გეოგრაფია. შენდებოდა მგზავრების უფრო

დიდი ტევადობის და დიდი წყალწყვის გემები. ეს ბოლო მაჩვენებელი, რომელიც 1970 წელს, როგორც წესი 4 ათას ტ. შეადგენდა, 1980 წლისთვის 70 ათას, ხოლო 1990 წლებში — 100 ათას ტონამდე გაიზარდა. მგზავრების ტევადობის ზრდამ და პროგრესიული ტექნოლოგიების დანერგვამ ხელი შეუწყო ერთ სამგზავრო ადგილზე გათვლილი ხვედრითი დანახარჯების შემცირებას, რამაც საშუალება მისცა საზღვაო კრუიზებს წარმატებული კონკურენცია გაენია სახმელეთო ტურებისთვის, ხოლო საკრუიზო ბიზნესს ფინანსურ სიმყარეს ანიჭებდა.

საკრუიზო ინდუსტრიის ახალ აღმავლობაში საკმაოდ დიდი როლი ითამაშა უფრო აქტიურმა საკრუიზო კომპანიების მარკეტინგულმა პოლიტიკამ, მათ შორის რეკლამის გამოყენებამ. 1985 წელს კომპანია “Carnival Cruise Lines”-მა წყალზე ჩაუშვა ლაინერი “Holiday”, წყალწყვით 46 052 ტ, 1986 და 1987 წლებში - ლაინერები “Jubilee” და “Celebration”, თითოეული 47 262 ტ წყალწყვით. 1991 წელს აშენდა 76000-ტონიანი ლაინერი “Carnival Ecstasy”, 1993 წელს - “Carnival Sensation”, 1995 წელს — “Carnival Imagination”, 1996 წელს - “Carnival Inspiration” და “Carnival Destiny” (პირველი ლაინერი წყალწყვით 100 000 ტ მეტი), 1998 წელს — “Carnival Elation” და “Carnival Paradise”, 1999 წელს - “Carnival Triumph”. 2000 წლიდან 2005 წლამდე კომპანია “Carnival Cruise Lines” წელიწადში თითო ლაინერს უშვებდა: “Carnival Victory”, “Carnival Spirit”, “Carnival Pride”, “Carnival Conquest”, “Carnival Valor”, “Carnival Liberty”. 2007 წელს ხმელთაშუა ზღვაში ის შეცვალა ახალმა ლაინერმა “Carnival Freedom”, რომელსაც 2008 წელს შეუერთდა ლაინერი “Carnival Splendor”, წყალწყვით 113 ათას ტ. მეტი. 2009 წელს აშენდა ლაინერი “Carnival Dream”, წყალწყვით 128 ათასი ტ., ხოლო 2011 წელს კომპანიამ წყალზე ჩაუშვა ანალოგიური პროექტის ლაინერი “Carnival Magic”.

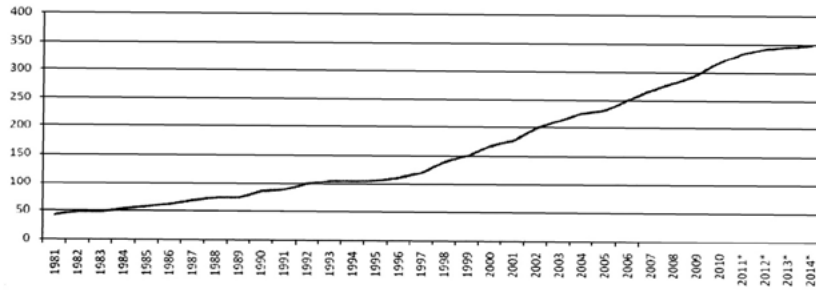
სინამდვილეში ამ ბოლო ათწლეულის მანძილზე საკრუიზო პროდუქტში მომხდარი ცვლილებები ბევრად უფრო ღრმა არის. ესენია: დამატებითი ფასიანი რესტორნები; ვაკუუმური ტუალეტები; აუქციონების ჩატარება და ბორტზე საიუველირო მალაზიების არსებობა; ძირითად საკრუიზო კომპანიებში ონლაინ რეჟიმში რეგის-

ტრაციის შესაძლებლობა; აივნისანი, ფრანგული აივნისანი კაიუტები; საკრუიზო გემები, რომლებზეც არ დაიშვება ბავშვები; საბავშვო და მოზარდთა კლუბები; უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემა გემის ბორტზე; კაიუტების ელექტრონული გასაღები; დამატებითი სპა-მომსახურება; პერსონალური სეიფები კაიუტებში; ექსკლუზიური დახურული ზონები; მრვალოთახიანი კაიუტები; ბორტზე თანამგზავრული კავშირის არსებობა; ბორტზე ინტერაქტიული ტელევიზიის არსებობა; კვების წერტილების და ვარიანტების ფართო არჩევანი; მაღალტექნიკური გასართობი შოუ; ბორტზე ინტერნეტის არსებობა; დიდი კაზინოები, თემატური ლონჯები და ბარები; “შვედური მაგიდის” პრინციპით მომუშავე დიდი რესტორნები; გაუმჯობესებული ინფრასტრუქტურა შეზღუდული ფიზიკური შესაძლებლობების პირთათვის; გაფართოებული სპორტული ინფრასტრუქტურა, მაგალითად კედლები ცოცვისთვის, საციგურაო მოედნები, გოლფ-სიმულატორები, სარბოლო ავტომობილების სიმულატორები და სხვა.

უნდა აღინიშნოს, რომ თვით საკრუიზო პროდუქტის ასორტიმენტი უფრო მრავალფეროვანი გახდა, საკრუიზო ბაზარი — უფრო სეგმენტირებული, ხოლო საკრუიზო გემთმშენებლობა — უფრო სპეციალიზებული.

მსოფლიო საზღვაო საკრუიზო ფლოტის მგზავრთა ტევადობა ბოლო ოცდაათი წლის მანძილზე თითქმის რვაჯერ გაიზარდა და 2010 წელს 317,9 ათას მგზავრს მიაღწია. CLIA —სა და ევროპის საკრუიზო საბჭოს (European Cruise Council – ECC) პროგნოზით, 2014 წლისთვის ის უნდა გაიზარდოს 349.0 ათას ადგილამდე.

როდესაც ჩვენ ვსაუბრობთ მგზავრების ნაკადზე, უნდა ავღნიშნოთ, რომ CLIA —ს წევრ კომპანიებში ბოლო ოცი წლის განმავლობაში ეს მაჩვენებელი გაიზარდა 3,2 ჯერ და 2009 წელს მიაღწია 13,4 მლნ. ადამიანს. ამასთან საკრუიზო მგზავრთა ნაკადის შემცირება დაფიქსირდა მხოლოდ 1995 წელს -2% დონეზე. მაქსიმალურ მატებას 15% ამ მაჩვენებელმა მიაღწია 2002 წელს, შემდეგ კრიზისულ 2009 წელს დაინია 3%. მისი საშუალოწლიურმა ნამატმა 1991-2009 წწ. პერიოდში შეადგინა 7%. იხ. გრაფიკი №1.

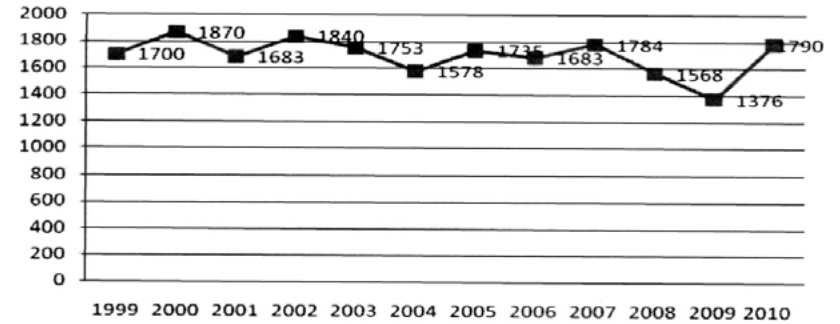

გრაფიკი №1. წყარო CLIA და ECC

შესაბამისად იზრდება საკრუიზო ინდუსტრიის შემოსავლებიც. კრიზისულ 2009 წელს საკრუიზო ბაზრის ბრუნვამ, “Cruise Market Watch”-ის ექსპერტების შეფასებით, 24,9 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, 2008 წ. არსებული 27,6 მილიარდ დოლარის საწინააღმდეგოდ, ანუ 7,7% შემცირდა. 2010 წლის შედეგებით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ გაყიდვები კრიზისამდე არსებულ მაჩვენებელს მიუახლოვდება, ან, შესაძლოა, გაუსწრებს მას. ამასთან, ჩრდილოეთ ამერიკის ბაზარზე მოდის კრუიზების მთელი გაყიდვების 60%, ხოლო დანარჩენ ბაზრებზე — 40%.

დამახასიათებელია ასევე ისიც, რომ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის პირობებში საკრუიზო კომპანიებმა ფასების დაკლების პოლიტიკით შეძლეს შეენარჩუნებინათ მგზავრების ნაკადი. Bureau of Labor Statistics (BLC) მონაცემებით, რომელიც აშშ შრომის დეპარტამენტის ქვედანაყოფია, 2009 წ. ამერიკულ ბაზარზე კრუიზზე საშუალო ფასი “წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით დაიწია 9,3%. ფასების დაკლებამ ხელი შეუწყო არა მარტო ლაინერების დატვირთვას, არამედ ნავსადგურის და სხვა, კრუიზებთან დაკავშირებულ მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდას”.

ეს ფასი ნამდვილად შეესაბამება ევროპულ კურორტზე 5 ვარსკვლავიან სასტუმროში გაჩერების ღირებულებას იმ განსხვავებით, რომ ლაინერი კიდევაც მოძრაობს და ერთი კვირის მანძილზე რამდენიმე ქალაქის და ქვეყნის დათვალიერების საშუალებას იძლევა. ანუ საზღვაო კრუიზებს, საფასო კონკურენციის თვალსაზ-

გრაფიკი №2. წყარო Resort Development Organisation

რისით, ტურისტულ ბაზარზე საკმაოდ ძლიერი პოზიციები უკავია.

1987 წელს საკრუიზო კომპანია “Norwegian Caribbean Cruise Lines” –ს დაერქვა “Norwegian Cruise Lines”, ხოლო 1996 წელს გარდაიქმნა კორპორაციაში “Norwegian Caribbean Cruise Line, Ltd, NCL”. კომპანია “Norwegian Cruise Lines”-სგან განსხვავებით, NCL ნაკლებ ახალ გემებს აშენებდა, მაგრამ აქტიურად ახდენდა ძველი ლაინერების მოდიფიცირებას.

2000 წელს NCL შემოიღო კონცეფცია “Freestyle Cruising” (კრუიზები თავისუფალ სტილში).

მოცემული კონცეფცია გულისხმობდა საკრუიზო დასვენებაში შემდეგი ელემენტების დანერგვას:

- Freestyle Dining (თავისუფალ სტილში კვება) — ჭამის შესაძლებლობა ნებისმიერ დროს, ნებისმიერ რესტორანში, ნებისმიერ მაგიდასთან;
- Freestyle Accomodation (თავისუფალ სტილში განთავსება) — განთავსების არჩევის შესაძლებლობა შიდა პატარა კაიუტით დაწყებული და დიდი ვილით დამთავრებული;
- Freestyle Attire (თავისუფალ სტილში ჩაცმა) — ძველი დრეს-კოდის არარსებობა, ასევე სხვა ელემენტების, რომლებიც ნაკლებად ფორმლურ და უფრო კომფორტულს ხდის მოგზაურობას,

2001-2002 წწ. NCL ფლოტს დაემატა ოთხი ლაინერი, ხოლო

ყველა ძველი ლაინერი გადაკეთდა ახალი კონცეფციის “Freestyle Cruising” დასაწერგავად. 2004 წელს შეიქმნა ბრენდი “NCL America” ჰავაისა და კარიბის ზღვის კუნძულებზე სამოგზაუროდ, პარალელურად შეიქმნა ქვედანაყოფი ევროპულ ქვეყნებთან მუშაობისთვის და დაინერგა ონლაინ-დაჯავშნის სისტემა.

საკრუიზო კორპორაციების სწრაფ განვითარებას მოჰყვა ახალი დონის დიდი ლაინერების მშენებლობა. დღეისათვის მსოფლიო საკრუიზო ხაზების ლიდერი ფლოტი უმეტეს ნაწილად ახალი თაობის სუპერ ლაინერებისგან შედგება. საკრუიზო ტურიზმის განვითარების ძირითად ტენდენციად შეიძლება ჩაითვალოს კონცეფცია “გემი — მცურავი კურორტი”, რომელშიც ჩადებულია ერთი გემის ბორტზე დასვენების და ტურიზმის სხვადასხვა სახეობების შერწყმის პრინციპი. ფაქტობრივად ეს არის ოკეანეში განთავსებული საკურორტო ქალაქი თავისი მომსახურებების ფართო სპექტრით.

თანამედროვე ლაინერებზე შესრულებული კრუიზები შესაშური მოთხოვნით სარგებლობს მთელ მსოფლიოში, ამიტომ საკრუიზო კომპანიები მომავალი განვითარებისკენ და ახალ ბაზრებზე გასვლისკენ მიისწრაფვიან.

გამოყენებული ლიტერატურა და ელექტრონული რესურსები:

1. С.П. Шпилько, Н.В. Андропова, Р.В. Чударев, Морские круизы;
2. С.П. Шпилько, Теория и практика классификации видов туризма;
3. Я. Кочмарек, А. Стасяк, Туристический продукт.
4. Berlitz. Complete guide to cruising and cruise ships, 2010, Douglas Ward;
5. Cruise Line International Association. URL: <http://www/cruising.org>;
6. URL: <http://www/carnivalcorp.com>;
7. URL: <http://www/cruisemarketwatch.com>.

სანაოსნო კომპანიის საქმიანობა და საფრახტო ბაზრის ბაზოკლევა

მზისადარ ბჟალავა
ედ, ანსუ-ს
ასისტენტ პროფესორი.

სანაოსნო კომპანიის მარკეტინგული მიკროგარემო წარმოდგენილია საფრახტო ბაზრით. მსოფლიოს საფრახტო ბაზარი შედგება ცალკეული ლოკალური ბაზრებისაგან, რომლებიც შეიძლება დაეყოს გეოგრაფიული რაიონების, ტვირთების სახეების და გემების სატონაჟო ჯგუფების მიხედვით.

ლოკალური საფრახტო ბაზარი არის სხვადასხვა გეოგრაფიულ რეგიონებს შორის განსაზღვრული სახეობის ტვირთების გადაზიდვის სატრანსპორტო მომსახურების სფერო, რომელსაც ახორციელებენ გარკვეული მახასიათებლების მქონე გემები. დიდი გემები არ უწევენ კონკურენციას პატარა გემებს, რომლებსაც შეუძლიათ შესვლა მცირეწყლიან პორტებში. ტანკერები არ არიან კონკურენტები გემ-რეფრეჟერატორებისათვის და ა. შ. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ლოკალური საფრახტო ბაზრების რიცხვი საკამოდ დიდია. შესაბამისად სხვადასხვა ლოკალური ბაზრების მიხედვით ფასების ცვლილება და რყევები განსხვავებულია.

როგორც საბაზრო კატეგორია კონიუნქტურა ნიშნავს ბაზრის კონკრეტულ მდგომარეობას. მისი შემადგენელი ელემენტებისა და ფაქტორების ურთიერთკავშირის გათვალისწინებით საფრახტო ბაზრის კონიუნქტურა შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც ეკონომიკური მოვლენების ერთობლიობა, რომელიც ხასიათდება მოთხოვნა — მიწოდების და გადაზიდვის ფასების განსაზღვრული თანაფარდობით, და ბოლოს, საფრახტო ბაზრის კონიუნქტურა შეიძლება განვიხილოთ როგორც საბაზრო ურთიერთობათა ერთობლიობა, სადაც ხორციელდება საზღვაო ტრანსპორტით მომსახურების რეალიზაციის პროცესი.

საფრახტო ბაზრის კონიუნქტურის ანალიზის მიზანია ეკონომი-

კური მაჩვენებლების მოძრაობის ტენდენციების გამოვლენა და ბაზარზე მიმდინარე ცვლილებების გამომწვევი მიზეზების დადგენა. საბაზრო კონიუნქტურის კვლევის ძირითადი ამოცანაა ბაზრის განვითარების სეზონურობისა და ციკლურობის ძირითადი ტენდენციების შესწავლა. კონიუნქტურული ანალიზის ამოცანების რეალიზაციისათვის აუცილებელია შესაბამისი მაჩვენებელთა სისტემის გამოყენება. განვიხილოთ ის მაჩვენებლები, რომლებიც გამოიყენება საფრაბტო ბაზრის დასახასიათებლად. საფრაბტო ბაზრის კონიუნქტურის ტრადიციული მაჩვენებლებია: კონკრეტულ გარიგებათა საფრაბტო და საიჯარო განაკვეთი; სხვადასხვა პერიოდში და ცალკეული ტვირთნაკადების მიხედვით საფრაბტო განაკვეთის საშუალო მნიშვნელობა. საფრაბტო განაკვეთების დონის ცვლილების შესაფასებლად გამოიყენება სხვადასხვა საფრაბტო ინდექსი:

1. ინდივიდუალური ინდექსი, რომელიც გამოითვლება ცალკეული ტვირთებისათვის ერთი მიმართულებით.
2. ჯგუფური ინდექსი, რომელიც გამოითვლება სხვადასხვა ტვირთებისათვის ერთი მიმართულებით ან ერთი ტვირთისათვის სხვადასხვა მიმართულებით.
3. საერთო საფრაბტო ინდექსი გამოითვლება სხვადასხვა ტვირთებისათვის სხვადასხვა მიმართულებით.
4. საფრაბტო ინდექსი — ეკონომიკური მაჩვენებლები, რომელიც ასახავს საფრაბტო განაკვეთების ცვლილებას სატრამპო ტონაჟზე.

საფრაბტო განაკვეთების საფრაბტო ბაზარზე ასეთი ინდექსებია: ნორვეგიული ჟურნალის “ნორვეჯიენ შიფინგ ნიუს” (NSN), გერმანიის ტრანსპორტის სამინისტროს ინდექსი, დიდი ბრიტანეთის სანაოსნო პალატის ტაიმ-ჩარტერული ინდექსი და სხვ. ბოლო ათწლეულში ფართო გავრცელება ჰპოვა ტაიმ-ჩარტერის ფრაბტირებამ რეისზე. ასეთი ფრაბტირებით დაინტერესებული არიან გემის მფლობელები, მაშინ როდესაც მათთვის უცნობია ნავსადგურებში ჩატვირთვისა და გადმოტვირთვის არსებული მდგომარეობა. ასევე საფრაბტო ფირმები, თუ მათ შეუძლიათ დამოუკიდებლად და კვალიფიციურად მართონ გემების რეისები

ოპერატორების მეშვეობით. ამიტომ საფრაბტო ბაზარზე ფასების დონის მაჩვენებლად შეიძლება გამოყენებულ იქნას ტრიპ-ჩარტერის საარენდო განაკვეთი.

საფრაბტო გარიგებათა დონის შესაფასებლად შეიძლება გამოიყენებულ იქნას ტაიმ-ჩარტერული ექვივალენტი, რომელიც წარმოადგენს შემოსავლებსა და სარეისო ხარჯებს (სანავი, სანავსადგურო მოსაკრებლები, სხვადასხვა საკომისიოები) შორის სხვაობის განაყოფს რეისის ხანგრძლივობაზე. ტაიმ-ჩარტერული ექვივალენტის, როგორც საფრაბტო ბაზრის განაკვეთების დონის მაჩვენებლის გამოყენება ეფუძნება იმ იდეას, რომ განსაზღვრული ხომალდისათვის ის წარმოადგენს მუდმივ სიდიდეს, რომელიც დამოკიდებული არ არის ტვირთის მოცულობაზე და გადაზიდვის მიმართულებაზე. ტაიმ-ჩარტერული ექვივალენტი თავისი არსით და სიდიდით ახლოს დგას ტაიმ-ჩარტერის საარენდო განაკვეთთან რეისზე.

მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობის სხვადასხვა დონის პირობებში ამა თუ იმ მაჩვენებლის საიმედოება განსხვავებულია. მფრაბტავის ბაზარზე (საკმაოდ დაბალი განაკვეთი), ვითარებაში როდესაც მიწოდება მნიშვნელოვნად აღემატება მოთხოვნას, საფრაბტო ბაზრის მდგომარეობის მნიშვნელოვან მაჩვენებელს წარმოადგენს საშუალო საფრაბტო განაკვეთი ერთი ტონა ტვირთისათვის განსაზღვრული მიმართულებით სარეისო ფრაბტირებისას, ხოლო ტრიპ-ჩარტერის ფრაბტირების პირობებში მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია მფრაბტავის საშუალო დანახარჯები არენდაზე და სანავის რაოდენობა თვეში ერთი ტონა დედვეიტზე.

ხომალდის მფლობელების ბაზრისათვის (მაღალი განაკვეთები) ბაზრის მდგომარეობის შესაფასებლად სასურველია გამოყენებულ იქნას ტაიმ-ჩარტერული ექვივალენტი და ერთ ტონა დედვეიტზე საშუალო საარენდო განაკვეთი. ტვირთების საზღვაო გადაზიდვისას მომსახურების ფასების ცვლილების ძირითადი მიზეზია მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობის დინამიკა, ამიტომ აუცილებელია ამ ფაქტორის ცალკე შესწავლა. ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ საფრაბტო ბაზრის მოთხოვნაზე, არის შემდეგი: საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობა, ერთი ტონა

ტვირთის გადაზიდვის საშუალო მანძილი და სატრანსპორტო ხარჯები. მიწოდებაზე მოქმედი ფაქტორებია: მსოფლიო ფლოტის შეჯამებული დედვეიტი, ახალი გემების ერთობლივი დედვეიტი, გემების მწყობრიდან გამოსვლა და სხვ. ამრიგად საფრახტო ბაზრის კონიუნქტურის ძირითადი მაჩვენებლებია:

1. კონკრეტულ გარიგებათა საფრახტო და საარენდო განაკვეთი;
2. ცალკეული მიმართულებების მიხედვით ფრახტისა და არენდის საშუალო მნიშვნელობა;
3. ტაიმ-ჩარტერული ექვივალენტი;
4. საფრახტო ინდექსები;
5. მოთხოვნა/მიწოდების მოცულობა.

ბაზრის ანალიზის შედეგები წარმოადგენს ამოსავალ ინფორმაციას კონიუნქტურული პროგნოზების შესადგენად. პროგნოზირების მიზანი მდგომარეობს იმაში, რომ გამოვლინდეს კონიუნქტურის შეფასების საუკეთესო ვარიანტი. პროგნოზირება ხორციელდება საერთო სქემის მიხედვით:

1. პროგნოზირების ჰორიზონტის არჩევა;
2. პროგნოზირების მეთოდის არჩევა;
3. პროგნოზირების მოდელის ფარგლებში გაანგარიშებათა ჩატარება;
4. პროგნოზირების ინტერპრეტაცია.

მოკლევადიანი პროგნოზი საჭიროა კომპანიის ტაქტიკის ასარჩევად ბაზარზე. გრძელვადიანი პროგნოზი კი საფუძვლად უდევს სტრატეგიული გეგმების შემუშავებას. გეგმების ხარისხი დამოკიდებულია იმ პროგნოზებზე, რომლებიც საფუძვლად უდევს მათ. პროგნოზების ხარისხს კი განსაზღვრავს ინფორმაცია, რომელსაც ის ემყარება, ინფორმაციის საიმედოობის ხარისხი და ემპირიული უზრუნველყოფა.

კონიუნქტურული პროგნოზები უნდა ემყარებოდეს როგორც რაოდენობრივი, ისე ექსპერტული შეფასების შედეგებს. პროგნოზირების ძირითადი მეთოდები მოცემულია ცხრილში.

საფრახტო ბაზრის კონიუნქტურის პროგნოზირების მეთოდები

მეთოდი	პროგნოზირების ვადა	პროგნოზირებადი მაჩვენებლები	დამოუკიდებელი ცვლადები
დროითი მწკრივის მეთოდი	მოკლევადიანი და საშუალო ხანგრძლივობის	საფრახტო განაკვეთი, საფრახტო ინდექსი, მოთხოვნა და მიწოდება	დროითი პარამეტრები
რეგრესული მოდელი	მოკლევადიანი და საშუალო ხანგრძლივობის	საფრახტო განაკვეთი	მოთხოვნა/მიწოდება
		მოთხოვნა	საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობა, სატრანსპორტო ხარჯები, ტვირთის გადაზიდვის საშუალო მანძილი.
		მიწოდება	მსოფლიო ფლოტის ერთობლივი დედვეიტი, ახალი გემების ერთობლივი დედვეიტი, ფლოტის მწარმოებლურობა.
დეღვის მეთოდი	საშუალო/გრძელვადიანი	საფრახტო განაკვეთი, მოთხოვნა/მიწოდება	
შექმნილი სცენარის მეთოდი	საშუალო/გრძელვადიანი	საფრახტო განაკვეთი, მოთხოვნა/მიწოდება	

ყოველივე ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ საფრახტო ბაზრის მდგომარეობის ანალიზი და პროგნოზირება საშუალებას აძლევს სანაოსნო კომპანიებს:

- შეიმუშავონ დასაბუთებული სტრატეგიული და ტაქტიკური გეგმები;
- შენიშნონ ფასების ზრდის ტენდენცია და შეიტანონ შესაბამისი კორექტირება ადრე შედგენილ გეგმებში;
- გაითვალისწინონ ბაზრის მდგომარეობა ოპერატიული საქმიანობისას;
- ლოკალური ბაზრებისათვის განსაზღვრონ სფრახტო და საარენდო განაკვეთები;
- დაადგინონ განსაზღვრული ტვირთის ტონაჟზე მზარდი მოთხოვნისა და მიწოდების გეოგრაფიული რაიონები.

ლიტერატურა:

1. Макушев П. А., Москвиченко И. М., Транспортный менеджмент, Одесса- Ильичевск -Афины – Генуя, “Астропринт”, 2005.
2. Н. Н. КАЗАКОВ, ТЕХНИЧЕСКАЯ ЭКСПЛУАТАЦИЯ ОБЪЕКТОВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТА, Учебно- методическое пособие, Гомель 2009.
3. “Маркетинг на морском транспорте”, “Батумская Государственная Морская Академия”, 1998г.
4. Жинский А.М. Основы логистики: Учебное пособие. – М.: ИВЦ “Маркетинг”, 1996.
5. Кирик О, Н, Экономика морского транспорта, конспект лекции, Одеса, ОНМУ, 2009.
6. www. teleroute. com.
7. www. lostpluton. com/mctrans/
7. transportline. com.
8. eliforworlet. com.

ფინანსური ანგარიშგების არსი, სახეები, კომპონენტები, მათი ინტერპრეტაცია და მნიშვნელობა

ნათია შენგელია

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი
ეკონომიკაში, სტუ უფროსი მასწავლებელი

ფინანსური ანგარიშგება ესაა საწარმოს ფინანსური მდგომარეობისა და განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციების სტრუქტურულად ჩამოყალიბებული სურათი. მისი მიზანია განხორციელებული საქმიანობის ეფექტის ჩვენება და მომხმარებლისათვის ამ ინფორმაციის მიწოდება.

ფინანსური ანგარიშგება არის დოკუმენტი, სადაც თავს იყრის საწარმოს რესურსების (აქტივები) და ამ რესურსების ფორმირების წყაროების (ვალდებულებების და საკუთარი კაპიტალის) დაჯგუფებული და განზოგადებული ინფორმაცია, რომელიც აუცილებელად გამოხატულია ფულად საზომ ერთეულში.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნის მიხედვით, ყველა საწარმო გარდა ინდივიდუალური მეწარმეებისა, 2001 წლის 1 იანვრიდან ვალდებული არიან აწარმოონ ბუღალტრული აღრიცხვა და ფინანსური ანგარიშგება ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

ზოგადად შეიძლება გამოიყოს შემდეგი ფინანსური ანგარიშგების (ფ/ა) ტიპები:

- **კონსოლიდირებული** ფინანსური ანგარიშგება არის ჯგუფის ფ/ა, რომელიც წარდგენილია, როგორც ერთი მთლიანი ეკონომიკური ერთეულის ანგარიშგება; აღსანიშნავია კონსოლიდირებულში უმცირესობის წილის ცალკე წარდგენა;
- **ინდივიდუალური** ფ/ა არის ანგარიშგება, რომელშიც ინვესტიცია ასახულია კაპიტალში პირდაპირი ინვესტიციის საფუძველზე, ვიდრე ინვესტირებულის გამოქვეყნებული შედეგებისა და წმინდა აქტივების საფუძველზე;
- ინფლაციის პირობებში უმეტეს ქვეყნებში ფ/ა მზადდება პირვანდელი ღირებულებების საფუძველზე, ფასების საერთო დონის

ცვლილებებისა და კუთვნილი აქტივების ინდივიდუალური ფასების ზრდის გაუთვალისწინებლად;

➤ ამასთან ერთად, ზოგიერთმა საწარმომ ფ/ა შეიძლება მოამზადოს მიმდინარე ღირებულების საფუძველზე, სადაც გაითვალისწინება კუთვნილი აქტივების კონკრეტული ფასების ცვლილებების შედეგები;

➤ შუალედური ფინანსური ანგარიშგება ისეთი ფ/ა, რომელიც მოიცავს უფრო მოკლე პერიოდის სრულ ან არასრულ მოცულობის ფ/ა-ს, ვიდრე საწარმოს სრული ფინანსური წელია; მაგ : ნახევარწლიური ან/და კვარტალური;

ფინანსური ანგარიშგება განკუთვნილია შიდა და გარე მომხმარებლისათვის. მომხმარებლები შეიძლება დაიყოს: პირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე, არაპირდაპირი ინტერესების მქონე და ფინანსურად დაუინტერესებელ მომხმარებლებად.

პირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლებს მიეკუთვნებიან: არსებული და პოტენციური ინვესტორები, საკრედიტო ორგანიზაციები, მომწოდებლები და დებიტორები.

არაპირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლებს მიეკუთვნება: საგადასახადო სამსახურები, მომსახურე ბანკები, შემკვეთები, სადაზღვევო კომპანიები, სამთავრობო ორგანოები.

ფინანსურად დაუინტერესებელ მომხმარებლებს მიეკუთვნება: სტატისტიკის ორგანოები, აუდიტორული ფირმები, არბიტრაჟი, საზოგადოება.

ფინანსური ანგარიშგების ინტერპრეტაცია წარმოადგენს ფინანსური შედეგების გაანალიზებას-მომგებიანობის, ლიკვიდობისა და საბრუნავი კაპიტალის კოეფიციენტების, გრძელვადიანი ფინანსური სტაბილურობის და სხვა ინვესტორებისათვის თუ დაინტერესებული მხარეებისათვის საინტერესო კოეფიციენტების საშუალებით. იგი იძლევა შესაძლებლობას მოვახდინოთ საწარმოს საქმიანობის შედეგების განხილვა, დაგეგმვა და პროგნოზირება საერთო მასშტაბით, იგი ასევე გვიჩვენებს კავშირს ფინანსური ანგარიშგების სხვადასხვა ნაწილებს შორის, რაც თავის მხრივ საშუალებას იძლევა გაანალიზოთ ბიზნესის შესაძლებლობები და რეალობები აწმყოსა და მომავალში. შესაბამისად, ინტერპრეტაცია არის ის, რაც ფინან-

სურ ანგარიშგებაში მოცემული ინფორმაციას კიდევ უფრო მნიშვნელოვნად აქცევს დაინტერესებული მხარისათვის.

ფინანსური ანგარიშგება მოიცავს:

1. ანგარიშგება ფინანსური მდგომარეობის შესახებ (ბალანსი)
2. ანგარიშგება მოგება / ზარალის შესახებ (სრული შემოსავლის ანგარიშგება)

3. ანგარიშგებას საწარმოს საკუთარ კაპიტალში მომხდარი ცვლილებების შესახებ

4. ანგარიშგებას ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ

5. ახსნა-განმარტებები

ფინანსური ანგარიშგების შედეგისას აუცილებელია ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ბასს) ძირითადი დაშვებების გათვალისწინება. ეს დაშვებებია: დარიცხვის მეთოდი და ფუნქციონირებადი საწარმოს მეთოდი.

დარიცხვის მეთოდის თანახმად სამეურნეო ოპერაციების შედეგებისა და სხვა მოვლენის აღიარება ხდება მათი მოხდენისთანავე და არა ფულადი ანგარიშსწორების დროს, მაგ: თუ საწარმოში გაიყიდა საქონელი შემდგომი გადახდის პირობით, მაშინ საწარმოს მიერ საქონელზე ფლობის უფლების და განკარგვის რისკის მყიდველზე გადაცემისთანავე უნდა მოხდეს საქონლის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლის და საქონლის მიწოდებიდან წარმოშობილი მოთხოვნების აღიარება. ამავე დროს საწარმომ უნდა მოახდინოს აღნიშნული შემოსავლის მიღებასთან დაკავშირებული ხარჯების აღიარება. მაგალითად ასეთი ხარჯები შეიძლება იყოს რეკლამის, ტრანსპორტირების და ა. შ. ხარჯები. ანუ დარიცხვის მეთოდი ისეა განსაზღვრული, რომ მოიცავს შესაბამისობის პრინციპსაც, რაც იმას ნიშნავს, რომ ხარჯების დაპირისპირება უნდა მოხდეს იმ ამონაგებთან, რომლის მიღებისთვისაც მოხდა აღნიშნული ხარჯების გაწევა.

ფუნქციონირებადი საწარმო - ამ დაშვების თანახმად, ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისას იგულისხმება, რომ საწარმო გეგმავს თავისი საქმიანობის გაგრძელებას მომავალში და ასევე არ აპირებს საქმიანობის მასშტაბების შემცირებას.

ფინანსური ანგარიშგების ელემენტებია: აქტივი, ვალდებულება, საკუთარი კაპიტალი, შემოსავლები, ხარჯები, ხოლო ზემოთ ჩამოთ-

ვლილი გავიხილოთ ფინანსური ანგარიშგების შემდეგ კომპონენტებში:

1. ანგარიშგება ფინანსური მდგომარეობის შესახებ (ბალანსი)
2. ანგარიშგება ფინანსური შედეგების შესახებ (მოგება/ზარალის ანგარიშგება)
3. ანგარიშგება საკუთარ კაპიტალში მომხდარი ცვლილებების შესახებ.
4. ანგარიშგება ფულადი ნაკადების შესახებ.
5. ახსნა - განმარტებები.

1. ბუღალტრულ ბალანსს განმარტავენ, როგორც საწარმოს ეკონომიკური რესურსებისა და მთლიანი კაპიტალის მდგომარეობის განზოგადებას ერთი კონკრეტული თარიღისათვის ფულად საზომ ერთეულში.

საწარმოს ეკონომიკურ რესურსებში იგულისხმება საწარმოს ქონება, მატერიალური და არამატერიალური საშუალებების, ფულადი საშუალებების, სამეურნეო საქმიანობის პროცესში წარმოშობილი და ანგარიშსწორებაში არსებული საშუალებების სახით. ანუ ეს არის საშუალებები, რომლითაც საწარმო ახორციელებს წარმოებას ან მომსახურების მიწოდებას. ხოლო საწარმოს მთელი კაპიტალი მოიცავს საკუთარ კაპიტალს და ვალდებულებებს.

ბალანსი ეყრდნობა საბალანსო ტოლობას, სადაც:

$$\text{აქტივები} = \text{კაპიტალი} + \text{ვალდებულებები}$$

ბალანსი ორი ნაწილისაგან შედგება, რომელთაგან ერთ-ერთი ასახავს აქტივებს, ანუ ეკონომიკურ რესურსებს და მეორე საკუთარი კაპიტალისა და ვალდებულებების ჯამს. ორმხრივობის პრინციპის შესაბამისად ბალანსის ორივე ნაწილში ტოლფასი სიდიდეები თავსდება.

2. მოგებისა და ზარალის ანგარიშგება საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში საწარმოს მიერ მიღებული შემოსავლებისა და ამ შემოსავლების მისაღებად გაწეული ხარჯების დაჯგუფებული ასახვაა, ანუ მოგებისა და ზარალის ანგარიშგება საანგარიშო პერიოდში საწარმოს საქმიანობის ფინანსური შედეგების ამსახველი ანგარიშია. იგი შეიძლება იყოს 2 სახის:

აქტივები		ვალდებულებები და საკაპიტალი	
მიმდინარე აქტივები		მიმდინარე ვალდებულებები	
ნაღდი ფული	§ 23 000	მოკლე ვადიანი სესხი	§ 18 000
მოთხოვნები	50 000	კრედიტორული დავალიანება	38 000
მარაგი	17 000	სხვა დარიცხული ვალდებულება	17 000
		სულ მიმდინარე ვალდებულება	§ 73 000
სულ მიმდინარე აქტივი	§ 90 000	გრძელვადიანი სესხი	50 000
		სულ არმიმდინარე ვალდებულება	50 000
ძირითადი საშუალებები	45 000	სულ ვალდებულებები	123 000
აკუმულირებული ცვეთა	(5 000)	მოგება	5 000
		საწესდებო აპიტალი	2 000
		სულ ვალდ. და საკუთარი კაპიტალი	§ 130 000
სულ აქტივები	§ 130 000		

ბუღალტრულ ბალანსი

ხარჯების შინაარსის მიხედვით		ხარჯების ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით	
მოგება-ზარალის ანგარიშგება		მოგება-ზარალის ანგარიშგება	
შპს "X", 01.01.07-31.12.07		შპს "X", 01.01.07-31.12.07	
შემოსავალი რეალიზაციიდან	\$6 000	შემოსავალი რეალიზაციიდან	6000
არასაოპერაციო შემოსავალი	\$1 000	სხვა არასაოპერაციო შემოსავალი	400
ცვლილებები შპს პროდუქციის მარაგსა და დაუმთ.წარმოებაში	(200)	მიღებული ფასდათმობა	500
მოხმარ. ნედლ. და მასალები	(100)	რეალიზებული პროდუქციის თვჯ.	100
პერსონალის შენახვის ხარჯები	(100)	საერთო მოგება	6800
ცვეთის ხარჯები	(200)	კომერციული ხარჯები	300
სხვა საოპერაციო ხარჯები	(100)	ადმინისტრაციული ხარჯები	1000
საბუღალტრო მოგება	6 300	გაცემული ფასდათმობა	100
წმ. სა-% ხარჯი	\$(100)	საბუღალტრო მოგება	5400
მოგება დაბეგვრამდე	6 200	წმ. სა-% ხარჯი	300
მოგების გადასახადი	1240	მოგება დაბეგვრამდე	5 100
წმინდა მოგება	4960	მოგების გადასახადი	840
		წმინდა მოგება	4260

მოგებისა და ზარალის ანგარიშგება მზადდება დარიცხვის კონცეფციის შესაბამისად. ეს კონცეფცია ნიშნავს იმას, რომ შემოსავალი და ხარჯები აღიარდება მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში წარ-

მოშობისთანავე, მიუხედავად იმისა იყო თუ არა ფული მიღებული ან გადახდილი.

ჩვეულებრივი საწარმოები მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებას ადგენენ დროის ერთწლიანი პერიოდისათვის (ამასთან ცალკეული გამონაკლისების გარდა მისი მომზადება და წარდგენა შესაძლებელია განხორციელდეს ყოველთვიურად ან კვარტალურად), როგორც წესი, საანგარიშო პერიოდი ემთხვევა კალენდარულ პერიოდს (კალენდარულ წელს).

შემოსავლები და ხარჯები, როგორც მოგებისა და ზარალის ანგარიშგების ძირითადი შემადგენელი ელემენტები, ახასიათებენ ბიზნესის კაპიტალის ცვლილებას საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში.

შემოსავალი ეს არის საწარმოს ეკონომიკური სარგებლის ზრდა საანგარიშო პერიოდში, აქტივების ზრდისა ან ვალდებულებების შემცირების გზით, რაც გამოიხატება საწარმოს საკუთარი კაპიტალის გადიდებით და რომელიც არ არის დაკავშირებული მესაკუთრეთა მხრიდან დამატებითი შენატანების ხარჯზე საკუთარი კაპიტალის მატებასთან.

ხარჯი არის საწარმოს ეკონომიკური სარგებლის შემცირება საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში, აქტივების საწარმოდან გასვლის ან ვალდებულებების ზრდის ხარჯზე, რაც გამოიხატება საწარმოს საკუთარი კაპიტალის შემცირებაში და რომელიც არ არის დაკავშირებული მესაკუთრეთათვის კაპიტალის განაწილებასთან.

3. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით (ბასს) განსაზღვრულია, რომ საწარმომ აუცილებლად უნდა წარმოადგინოს საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების ანგარიშგება . ანგარიშგებაში საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების შესახებ აისახება ბალანსის წარდგენის ორ თარიღს შორის მომხდარი ის ცვლილებები, რომლებიც მოხდა კაპიტალის სიდიდესა და შედგენილობაში სხვადასვა ოპერაციების შედეგად. ეს ისეთი ცვლილებებია, რომელიც უშუალოდ აისახება მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში და გვიჩვენებს შემოსავლებსა და ხარჯების დაპირისპირებით წმინდა აქტივების ზრდას და შემცირებას. ასევე ისეთი ცვლილებები, რომელიც არ აისახება მოგებასა და ზარალის ანგარიშგებაში, აღიარდება

საკუთარი კაპიტალის ცვლილებად და აისახება პირდაპირ მის ანგარიშგებაში. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება გადაფასების შედეგი, გასაყიდი ფინანსური აქტივების გადაფასებით მიღებული მოგება ან ზარალი და მათთან დაკავშირებული მიმდინარე და გადავადებული გადასახადებები. ყოველივე ეს იძლევა ბალანსის შედგენის ორ თარიღს შორის საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის ცვლილებების შეფასების საშუალებას.

საკუთარ კაპიტალში მომხდარი ცვლილებების ანგარიშგების შემდეგი ფორმატი არსებობს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ბასს) მიხედვით.

ანგარიშგება საკუთარ კაპიტალში ცვლილებების შესახებ

აქციონერული კაპიტალის სტრუქტურა მაჩვენებლები	პრივილეგირებული აქციები (10ლ- ნომბ/ლ)	ჩვეულებრივი აქციები (1ლ ნომბ/ლ)	საემისიო კაპიტალი	სხვა რეზერვები	გაუნაწილებელი ოგება	სულ საკუთარი კაპიტალი
ნაშთი წლის დასაწყისისთვის	60,000	50,000	40,000	5,000	25,000	180,000
ჩვეულებრივი აქციების ემისია		5,000	10,000			15,000
პრივილეგირებულის კონვერტირება ჩვეულებრივზე	(30,000)	3,000	27,000			—
დივიდენდის გაცემა		3,000			(3,000)	—
გადატანა				20,000	(20,000)	—
წმინდა მოგება					80,000	80,000
ნაშთი წლის ბოლოსთვის(31.12.0X)	30,000	61,000	77,000	25,000	82,000	275,000

4 . ანგარიშგება ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ ფინანსური ანგარიშგების ერთ-ერთი ელემენტია. სწორედ ფულადი ნაკადების ანგარიშგება აძლევს ინფორმაციას ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლებს საწარმოში ფულისა და ფულის ექვივალენტების

ცვლილების ძირითადი ანუ საოპერაციო საქმიანობის, საინვესტიციო და საფინანსო საქმიანობის მიხედვით ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ საანგარიშგებო პერიოდში. იგი ეხმარება მომხმარებელს საწარმოს აქტივებში მომხდარი ცვლილებების, ფინანსური სტრუქტურისა და ფულის რაოდენობის ცვლილებების შეფასებაში, საწარმოს ლიკვიდობის მდგომარეობის შეფასებაში, ძირითადი ტიპის ფულადი სახსრების ნაკადების შესახებ ინფორმაციის მიღებაში, სამომავლო ფულადი ნაკადების შეფასებაში და ა. შ. თუმცა ფინანსური ანგარიშგების ამ კომპონენტს ხარვეზებიც გააჩნია, კერძოდ მასში არ აისახება არაფულადი ოპერაციები. მაგ: ბონუსური აქციების გამოშვება და ა.შ. არაფულადი ოპერაციებით მომხმარებლები დაინტერესებულნი არიან, რადგან ისინი მომავალი ფულადი ნაკადების მოძრაობაზე ახდენენ გავლენას. ასევე ფულადი ნაკადების შესახებ ანგარიშგება ძირითადად ასახავს წარსულის ინფორმაციას და სხვა.

ფულადი ანგარიშგება შეიძლება მომზადდეს პირდაპირი და არაპირდაპირი მეთოდით:

თავად ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები (ბასს) 7 განმარტავს ფულადი ნაკადების ანგარიშგებაში მოცემულ ძირითად ტერმინებს. კერძოდ:

ფულად სახსრებში იგულისხმება ფულადი სახსრები სალაროში და მოთხოვნამდე დეპოზიტები. ფულის ეკვივალენტი ეს არის მოკლევადიანი მაღალი ლიკვიდობის მქონე ინვესტიციები, რომელთა განსაზღვრულ ფულად სახსრებად კონცენტრაცია ადვილად შესაძლებელია და მათი ღირებულების ცვლილებასთან დაკავშირებული რისკი ძალიან მცირეა. ამრიგად ინვესტიციები წარმოადგენს ფულის ეკვივალენტს თუ არის ადვილად კონცენტრირებადი და თუ ღირებულების ცვლილების რისკი დაბალია ან საერთოდ არ არსებობს.

რაც შეეხება საოპერაციო, საინვესტიციო და საფინანსო საქმიანობას. **საოპერაციო საქმიანობა** არის საწარმოსთვის ძირითადი შემოსავლების მომტანი, ანუ წარმოიქმნება იმ საქმიანობიდან, რომელსაც საწარმოსთვის ძირითადი შემოსავლები მოაქვს. **საინვესტიციო საქმიანობასთან** დაკავშირებული ფულადი ნაკადები არის შემდეგი: ძირითადი საშუალებების, არამატერიალური აქტივების და სხვა გრძელვადიანი აქტივების შესაძენად გადახდილი ფული, ასევე მა-

თი რეალიზაციიდან შემოსული თანხები, კაპიტალიზებული დანახარჯები სამეცნიერო - კვლევით სამუშაოებზე და საკუთარი წარმოების ძირითად საშუალებებზე, ფასიანი ქაღალდების შესაძენად გადახდილი, ავანსად და სესხის სახით სხვა პირებზე გაცემიდან მიღებული ფული და მიღებული პროცენტები. **საფინანსო საქმიანობასთან** დაკავშირებულ ფულად ნაკადებს, ესენია: აქციების შესაძენად და გამოსაყენებლად გადახდილი ფულადი სახსრები, ობლიგაციების, თამასუქების, სესხების გამოშვების შედეგად მიღებული ფულადი სახსრები. ასევე სესხების დასაფარად გადახდილი ფულადი სახსრები, ფინანსური იჯარის შედეგად წარმოშობილი ვალდებულებების შესამცირებლად გადახდილი ფულადი სახსრები და ა.შ. აქედა გამომდინარე, საფინანსო საქმიანობა არის ისეთი საქმიანობა, რომლის შედეგად რაოდენობრივად და სტრუქტურულად იცვლება საწარმოს საკუთარი კაპიტალი და ნასესხები საშუალებები.

5. ფინანსური ანგარიშგების **ახსნა - განმარტებები** წარმოადგენს ბალანსის, მოგება/ზარალის, ფულადი ნაკადების ანგარიშგების, საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების ანგარიშგების დეტალურ აღწერას. ახსნა - განმარტებებში თავს იყრის ინფორმაცია, რომელიც აუცილებელია ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნით, ან ისეთი ინფორმაცია, რომელიც აუცილებელია საწარმოს შესახებ ინფორმაციის სამართლიანი წარდგენისათვის.

როგორც ზემოთ ავლინებით **ფინანსური ანგარიშგების ინტერპრეტაცია** წარმოადგენს ფინანსური შედეგების გაანალიზებას-მომგებიანობის, ლიკვიდობისა და საბრუნავი კაპიტალის კოეფიციენტების, გრძელვადიანი ფინანსური სტაბილურობის და სხვა ინვესტორებისათვის თუ დაინტერესებული მხარეებისათვის საინტერესო კოეფიციენტების საშუალებით. როცა საუბარია ფინანსური ანგარიშგების ინტერპრეტაციაზე, თავდაპირველად უნდა დადგინდეს ვინ არის ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებელი და რა სახის ინფორმაცია სჭირდება მას. ფინანსური ანგარიშგების ინტერპრეტაციისას უამრავი კოეფიციენტის გამოთვლა შეიძლება, ამიტომ აქ გათვალისწინებული უნდა იყოს ვინ არის დაინტერესებული მხარე. მაგ, საწარმოს მენეჯერებს აინტერესებთ საწარმოს საქმიანობის ყველა ასპექტი,

ამიტომ შესაძლებელია მათ მოითხოვონ თითოეული კატეგორიის ყველა ძირითადი კოეფიციენტის გაანალიზება. აქციონერებს აინტერესებთ ძირითადად საინვესტიციო საქმიანობის ამსახველი კოეფიციენტები, თუმცა მათთვის ასევე საინტერესოა სტაბილურობისა და მომგებიანობის ზოგიერთი მაჩვენებელიც. მაგ: ლევერიჯისა და დაბანდებული კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი. კოეფიციენტების დაჯგუფების ერთ-ერთი ხერხია მათი დაჯგუფება შინაარსის მიხედვით, შემდეგნაირად:

1. მომგებიანობის კოეფიციენტები, რომლებიც მოიცავს შემდეგს:

- საერთო მოგების მარჟა.
- წმინდა მოგების მარჟა.
- დაბანდებული კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი.
- წმინდა აქტივების ბრუნვის კოეფიციენტი.

2. ლიკვიდობისა და საბრუნავი კაპიტალის კოეფიციენტები:

- მარაგის ბრუნვის კოეფიციენტი.
- დებიტორული დავალიანების დაფარვის პერიოდი.
- კრედიტორული დავალიანების დაფარვის პერიოდი.
- მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი.
- სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი.

3. გრძელვადიანი ფინანსური სტაბილურობის კოეფიციენტები.

- ლევერიჯი.
- პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტი.

4. ინვესტორებისათვის საინტერესო კოეფიციენტები.

- შემოსავალი ერთ აქციაზე.
- აქციის საბაზრო ფასისა და შემოსავლის ფარდობის კოეფიციენტი.
- დივიდენდური შემოსავლიანობის კოეფიციენტი.
- დივიდენდის დაფარვის კოეფიციენტი.

ამრიგად, ფინანსური ანგარიშგებას დიდი მნიშვნელობა გააჩნია. ესაა საწარმოს ფინანსური მდგომარეობისა და განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციების სტრუქტურულად ჩამოყალიბებული სურათი. მისი მიზანია განხორციელებული საქმიანობის ეფექტის ჩვენება და მომხმარებლისათვის ამ ინფორმაციის მიწოდება. ფინანსური ანგარიშგების ინტერპრეტაცია წარმოადგენს ფინანსური

შედეგების გაანალიზებას-მომგებიანობის, ლიკვიდობისა და საბრუნავი კაპიტალის კოეფიციენტების, გრძელვადიანი ფინანსური სტაბილურობის და სხვა ინვესტორებისათვის თუ დაინტერესებული მხარეებისათვის საინტერესო კოეფიციენტების საშუალებით. იგი იძლევა შესაძლებლობას მოვახდინოთ საწარმოს საქმიანობის შედეგების განხილვა, დაგეგმვა და პროგნოზირება საერთო მასშტაბით. იგი ასევე გვიჩვენებს კავშირს ფინანსური ანგარიშგების სხვადასხვა ნაწილებს შორის, რაც, თავის მხრივ, საშუალებას იძლევა გავაანალიზოთ ამა თუ იმ ბიზნესის შესაძლებლობები აწმყოსა და მომავალში, ასევე შევადაროთ კონკრეტული კომპანიის მონაცემები ბაზარზე არსებულ საშუალო მაჩვენებლებთან, აქედან გამომდინარე შევაფასოთ კონკურენტები და დავგეგმოთ სათანადო ფინანსური სტრატეგია კონკურენტული უპირატესობის მოსაპოვებლად.

**ეკონომიკური ანალიზის თეორიულ
მეთოდოლოგიურ ასპექტებს პროდუქციის
კონკურენტუნარიანობის შეფასებისას**

დარეჯან ჩხუბაძე

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტი პროფესორი

კონკრეტულ მსოფლიო ან დარგობრივ ბაზარზე დარგის მიერ გამოშვებული პროდუქციის ხარისხი, მისი კონკურენტუნარიანობის დონის განსაზღვრა წარმოადგენს მარკეტინგული საქმიანობის წარმატების უმნიშვნელოვანეს ამოცანას და შესაბამისად მუდმივად იყო ეკონომიკური ანალიზის კვლევის საგანი. მაგრამ თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სამომხმარებლო ბაზარზე აღნიშნული საკითხის მომხმარებლის თვალსაზრისით განხილვა, მას უფრო მეტ აქტუალურობას შესძენს. შესაბამისად მომხმარებლის ეფექტურობა ტოლია:

$$E = \frac{P}{C} \quad (1)$$

სადაც (E) – მოხმარების ეფექტურობაა, (P) – ნაწარმის ჯამობრივი სასარგებლო ეფექტი და (C) – ე.წ. „მოხმარების ფასი“ –ა.

კონკურენტუნარიანობა მოიცავს, გარდა ბაზრის გამოვლენილი მოთხოვნილებისა, სხვა ანალოგიური საქონლის თვისებებთან მიმართებაში ნაწარმის ხარისხობრივი და ეკონომიკური თვისებების, პარამეტრების (ტექნიკურ-ეკონომიკური, ტექნიკური, ნორმატიული და საპატენტო-სამართლებრივი) მთლიანობის კომპლექსურ

შეფასებას და მისი დონე გამოითვლება ფორმულით:

$$K_{პროდ} = \frac{K_{შეს}}{K_{საბ}} \quad (2)$$

სადაც $K_{შეს}$ და $K_{საბ}$ – შესაბამისად შესაფასებელი და საბაზისო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დონის რიცხვითი მნიშვნელობებია. პრაქტიკაში საქონლის კონკურენტუნარიანობის შეფასებისათვის გამოიყენება შემდეგი რაოდენობრივი მაჩვენებლები: ერთეული, ჯგუფური, ინტეგრალური. აღნიშნული მაჩვენებლების გამოყენებისათვის არსებობს დონის შეფასების დიფერენციალური, კომპლექსური და შერეული მეთოდები.

(2) ფორმულაში თითოეული დონე ხასიათდება განზოგადებული მაჩვენებლების მნიშვნელობით.

$$K = \prod_{i=1}^n m_i \cdot p_i \quad (3)$$

სადაც p_i – პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის i -ური მაჩვენებელია, m_i – იური მაჩვენებლის წონადობის კოეფიციენტი.

კონკურენტუნარიანობის დონის დასადგენად გამოიანგარიშება როგორც ერთეული, ისე განზოგადებული საპარამეტრო მაჩვენებელი:

$$I_{ტ.კ} = \sum_{i=1}^n a_i \cdot a_i \quad (4)$$

სადაც $I_{ტ.კ}$ – არის შეფარდებითი ჯგუფური ტექნიკური მაჩვენებელი, a_i – არის i – ური პარამეტრის ერთეული საპარამეტრო მაჩვენებელი, a_i – იური არის პარამეტრის წონადობის კოეფიციენტი, n – განხილული პარამეტრის მაჩვენებელთა რაოდენობაა.

საქონლის კონკურენტუნარიანობა ბაზარზე განისაზღვრება სხვადასხვა ფაქტორების ერთობლიობით. მწარმოებელი პირველ რიგში: 1. სარგებლობს ტექნიკური პარამეტრული ინდექსებით რანჟირებული სამომხმარებლო ეფექტის თვალსაზრისით, რომელიც მოდის დანახარჯის ერთეულოზე

$$K = \frac{I_{ეფ}}{I_{ჯონ}} \quad (5)$$

აჭარის რეგიონში გაგრძელებული ციტრუსოვნების ნაყოფში ბიოაქტიური ნივთიერებების შემადგენლობის სტრუქტურა ცხრ.1

კულტურა	ჯიშის დასახელება	ბიოაქტიური ნივთიერებების შემცველობა						კაროტინი მგ / %
		მშრალი ნივთიერ %	შეჟარი %	მჟავა %	პექტინი %	პროტოპექტინი %	ვიტამინი C მგ / %	
1	ლიმონი	15,4	3,5	3,4	0,21	3,1	34,8	0,31
2	მანდარინი	18,5	1,7	6,0	0,19	5,2	78,5	0,12
3	ფორთოხალი	19,5	6,17	0,98	0,24	4,4	34,0	0,05
	ფორთოხალი	18,6	7,37	0,94	0,29	4,6	56,6	0,05

აჭარის რეგიონში ციტრუსოვნათა ნაყოფებში ბიოაქტიური ნივთიერებების შემცველობა და შეფასება 100 ბალიანი შკალით ცხრ.2

	შემცველობა			შეფასება ბალებში			
	მონო საკარბოჰიდრები %	პექტინი %	ვიტამინი C მგ / %	მონო საკარბოჰიდრები	დო ს კარბოჰიდრები	პექტინი	ვიტამინი C
ფორთოხალი	4,6	0,6	60	18,4	35	16,2	24
ლიმონი	2,0	0,5	40	8,0	16	13,5	16,0
მანდარინი	3,6	0,4	38	14,4	45	10,8	15,2

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

2. ან ხშირად ანალიზისათვის გამოიყენება ნიმუში, რომელიც მყიდველთა შორის სარგებლობს მოთხოვნით. ნაწარმის (პროდუქციის) ხარისხის შეფარდებითი მაჩვენებლები გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულებით:

$$I_I = \frac{P_{საანგ}}{P_{საბზ}}, (6)$$

სადაც $P_{საანგ}$, $P_{საბზ}$ – ხარისხის საკონტროლო და საბაზისო მნიშვნელობებია ნიმუშების და

$$I_{კონ} = \frac{U_{საან}}{U_{საბზ}} (7)$$

სადაც $U_{საან}$ და $U_{საბზ}$ – ფასია საკონტროლო და საბაზისო ნიმუშებისა.

შეფასებისას გამოიყენება ექსპერტული შეფასების მეთოდები (ჯგუფური ექსპერტები ან კვალიფიციური სპეციალისტების ექსპერტები). მთავარი პარამეტრების სიაში შეფასებისათვის ჩამოთვლილ მრავალ კონკურენტულ ნაწარმზე ქულების დასმით ფორმირდება განსაზღვრული ჯამი ინტეგრალური მაჩვენებელი. იგი გამოხატავს შესადარებელი ნაწარმის პარამეტრების გადახრას იდეალური (წარმოსახვითი) ნაწარმისაგან, რომელიც ითვლება საქონელთა განსაზღვრული სახეებისათვის ეტალონად ან საბაზო ნიმუშად. თუ $K > 1$ საქონელი აჭარბებს კონკურენტუნარიანობით; $K < 1$ საქონელი ჩამორჩება ნიმუშს; $K = 1$ საქონელი და ნიმუში იმყოფება ერთ დონეზე. ასევე გაანალიზებისას გამოიყენება სტანდარტიზაციის, როგორც ზონალური (რომელიც ზოგჯერ უფრო მკაცრია), ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციის ნორმები, რომელთა „უთანაბრობის“ შემთხვევაში (ჯგუფური ინდექსის) საქონელი არაკონკურენტუნარიანია.

ხარისხობრივი პარამეტრების შეფასების მიზნით ვისარგებლეთ ციტრუსოვნათა ნაყოფებში ფორმაწარმოქმნელი ნიშნების %-ი მნიშვნელობებით (იხ. ცხრ.1), ასევე ექსპერტული შეფასებით 100 ბალიანი შკალით გათვლილი შეფასებებით (იხ. ცხრ. 2) და მივანიჭეთ ქულები. (იხ. ცხრ. 3)

შესადარებლად ორიენტირი ავიღეთ უცხოეთიდან შემოტანილ

შენიშვნა: ცხრილები შედგენილია ზაბი-ის შესაბამისი წლის სამეცნიერო ანგარიშების მონაცემების მიხედვით.

ციტრუსოვნებზე (ფორთოხალი), მაგრამ ვინაიდან საანალიზო და საკონტროლო ნიმუშები არ იყვნენ ანალოგიური-ექსპლოატაციის პირობებით და ეკონომიკური მაჩვენებლებით, საილუსტრაციოდ პროდუქცია ავიღეთ პირობით (პროდ. „1“ და „2“).

(7) ფორმულის თანახმად გავიანგარიშეთ ტექნიკური პარამეტრების ინდექსები:

$$I_{კონ} = 0,80 : 1,0 = 0,80 \text{ (პროდ. „1“)}$$

$$I_{კონ} = 1,40 : 1,0 = 1,4 \text{ (პროდ. „2“)}.$$

ქულების მინიჭება ცხრ.3

	ბალები				საერთო ბალების ქულა
	გარეგნული სახე	გემო	სუნი	ფერი	
ნიმუში	5	5	5	4,9	19,9
პროდუქცია 1	3,9	4,1	4,7	4,6	17,3
პროდუქცია 2	3,9	4,1	3,9	4,4	16,3

შენიშვნა: ცხრილი შედგენილია ექსპერტული შეფასებით.

შესაბამისად გამოვთვალოთ კონკურენტუნარიანობის კოეფიციენტები (იხ.ცხრ. 4)

$$K_1 = 1,02 : 0,80 = 1,3$$

$$K_2 = 0,885 : 1,40 = 0,63$$

ეს ციფრები დოგმა არ არის, იგი პირობითია, შეცვლას ექვემდებარება. საორიენტაციოდ, მეთოდიკის თვალსაჩინოებისათვის, ჩვენ მეციტრუსეობა ავიღეთ, რომელიც ახლა „რეანიმაციულ“ მდგომარეობაშია, შიგა ბაზრებზე უცხოეთის ინტერვენციით იგი განდევნილია, დაკარგულია ტრადიციული ბაზრებიც (რუსეთი) და მისი აღდგენა-რეაბილიტაციის პროგრამასა და საექსპორტო პრიორიტეტის განსაზღვრაში მთავარი აქცენტი მის ხარისხზე გავამახვილეთ. ხარისხის, კონკურენტუნარიანობის პარამეტრულ ინდექსების განსაზღვრაში კი ეკონომიკური ანალიზის როლი განუსაზღვრელია. ჩვენი მიზანიც, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში უამრავ კრიტერიუმებს შორის, სამომხმარებლო ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის მომხმარებლის თვალსაზრით განხილვა-შეფასება და მეთოდიკის პრაქტიკული რეალიზება წარმოადგენდა, რაც ვფიქრობთ ინტერესმოკლებული არ იქნება.

კონკურენტუნარიანობის ტექნიკური პარამეტრების შერეული ინდექსები ცხრ.4

ხარისხის მაჩვენებლები	ნიმუში	პროდუქცია „1“	პროდუქცია „2“	ხარისხის შეფარდებითი პარამეტრები i		წონითი კოეფიციენტები a	I=i X a	
				„1“ (3:2)	„2“ (4:2)		„1“ (5X7)	„2“ (6X7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
გემო,ბალი	5	5	4	1	0,8	0,5	0,5	0,4
ფერი,ბალი	5	5	5	1	1	0,1	0,1	0,1
გარეგნული სახე,ბალი	5	4	5	0,8	1	0,1	0,08	0,1
სუნი,ბალი	5	5	4,5	1	0,9	0,15	0,15	0,135
შრალი ნივთი % და ა.შ	40	40	50	1,25	1	0,15	0,19	0,15
თანხა ლ/1კგ	1,0	0,80	1,40	-	-	Σ 1	Σ 1,02	Σ 0,885

მოგებისა და ზარალის ანგარიშგების ელემენტების ენიშნელობა აღრიცხვაში

ლალი სადალაშვილი

ედ, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ამავე უნივერსიტეტის სტუდენტები:

ნანა შავშიშვილი,

ნათია მინდიაშვილი

კარგად მოწყობილი ბუღალტრული აღრიცხვის სისტემა სასარგებლოა ნებისმიერი ბიზნესისათვის, ბუღალტერიის გარეშე შეუძლებელია ბიზნესის კვალიფიციური მართვა. სამეურნეო ოპერაციების მონესრიგებული რეგისტრაცია და ანგარიშების შედგენა ნებისმიერი მენარმისთვის უმნიშვნელოვანესია. ფინანსური ანგარიშგება საწარმოს რესურსების შეფასებისა და ანალიზის, შემოსავლების, ხარჯების და რისკის პროგნოზირების წყაროა. მოგების განსაზღვრას დიდი მნიშვნელობა აქვს ნებისმიერი საქმიანობისთვის. მოგების მაჩვენებლები დგინდება შემოსავლების და ხარჯების დაპირისპირებით მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში.

მოგებისა და ზარალის ანგარიშგების ელემენტებს შემოსავლები და ხარჯები წარმოადგენს, რომელთა საფუძველზე განისაზღვრება მოგება. ისინი ასახავენ სამეურნეო საქმიანობაში მომხდარ ოპერაციებსა და მოვლენებს. საანგარიშგებო პერიოდის შემოსავლებისა და ხარჯების ერთმანეთთან დაპირისპირება საწარმოს საქმიანობის ფინანსური შედეგის განსაზღვრის საშუალებას იძლევა, რომელიც მოგების ან ზარალის სახით წარმოგვიდგება. ცნება „შემოსავლები“ გულისხმობს როგორც ამონაგებს, ასევე შემოსავლებს.

ამონაგები არის შემოსავალი, რომელიც მიიღება საწარმოს ჩვეულებრივი სამეურნეო საქმიანობიდან. იგი სხვადასხვა სახელნოდებითაა ცნობილი: რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლები, მომსახურეობის განწევრიდან მიღებული შემოსავლები, საპროცენტო შემოსავლები, დივიდენდები, როიალტები და საიჯარო ქირა. ამონ-

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

აგები მოიცავს მხოლოდ საწარმოს მიერ თავის ანგარიშზე მიღებულ ან მისაღებ ეკონომიკური საქმიანობის საერთო თანხას. რაც შეეხება მესამე მხარეს სახელით მიღებულ თანხებს, როგორცაა ბრუნვის გადასახადი, საქონლისა და მომსახურების გადასახადები და დამატებითი ღირებულების გადასახადი, არ არის ეკონომიკური სარგებელი, რომელიც შემოდის საწარმოში და არ ზრდის საწარმოს საკუთარ კაპიტალს. ამიტომ ისინი გამოიქვეითება ამონაგების თანხიდან.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი 18 „ამოპნაგები“ გამოიყენება ისეთი სამეურნეო ოპერაციებისა და მოვლენების შედეგად წარმოშობილი ამონაგების აღრიცხვისათვის, როგორცაა: ა) საქონლის გაყიდვა ბ) მომსახურების განწევა გ) სხვა პირის მიერ საწარმოს კუთნილი აქტივების გამოყენება, რასაც მოჰყვება საწარმოში ეკონომიკური სარგებლის შემოსვლა დივიდენდების, პროცენტებისა და როიალტების სახით.

საქონელი მოიცავს: საწარმოს მიერ წარმოებულ პროდუქციას, რომელიც განკუთვნილია გასაყიდად, აგრეთვე იმ პროდუქციას, რომელიც შექნილ იქნა ხელმეორედ გაყიდვის მიზნით. რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლები წარმოიქმნება საქონლის გაყიდვის შედეგად. საქონელი არის ნივთი თუ საგანი რომელსაც აწარმოებს სამეურნეო სუბიექტი და რომელიც განკუთვნილია გასაყიდად ან ნივთი, რომელიც შექნილია სამეურნეო სუბიექტის მიერ მისი ხელმეორედ გაყიდვის მიზნით.

მომსახურების განწევა, როგორც წესი, გულისხმობს საწარმოს მიერ მომსახურების შესრულებას, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობებისა და ვადების საფუძველია. მომსახურების განწევა შეიძლება დასრულდეს ერთ საანგარიშგებო პერიოდში ან გაგრძელდეს შემდგომ საანგარიშგებო პერიოდებშიც. მომსახურების განწევიდან მიღებული შემოსავლები წარმოიქმნება საწარმოს მიერ შესრულებული მომსახურებიდან. ზოგიერთი მომსახურება შეიძლება განხორციელდეს ერთ საანგარიშგებო პერიოდში, ხოლო სხვა კი, მაგალითად, სამეურნეო სამუშაოები, შეძლება გაგრძელდეს შემდგომ საანგარიშგებო პერიოდშიც.

სხვა პირთა მიერ საწარმოს კუთნილი აქტივების გამოყენების

შედეგად წარმოიშობა შემდეგი სახის ამონაგები: საპროცენტო შემოსავალი, დივიდენდები, როიალტები და საიჯარო ქირა. რომლებიც წარმოადგენენ სხვა პირთა მიერ საწარმოს კუთვნილ აქტივების გამოყენებიდან მიღებულ ამონაგებს, კერძოდ: საპროცენტო შემოსავალი მიიღება საწარმოს კუთვნილი ფულადი სახსრებისა და მათი ექვივალენტების გამოყენებით. დივიდენდი მიიღება კაპიტალის მესაკუთრეებზე მოგების განაწილებით, საკეთარ კაპიტალში ინვესტირებული წილის პროპორციულად.

დივიდენდი დამოკიდებულია როგორც მესაკუთრის წილზე, ასევე კაპიტალის სტრუქტურაზე. როიალტი მიიღება საწარმოს კუთვნილი გრძელვადიანი აქტივების გამოყენების უფლების გაცემისთვის.

საიჯარო ქირა მეიჯარის პოზიციიდან განიხილება, როგორც განხორციელებული ინვესტიციების ძირითადი თანხის დაფარვა და გარკვეული ფინანსური შემოსავლის მიღება განუყოფელი მომსახურებისათვის. ფინანსური შემოსავლები ნაწილდება სისტემურად, იჯარის მთელ პერიოდში.

მოცემული სტანდარტი არ ვრცელდება ამონაგებზე შემდეგი საქმიანობიდან: ა) საიჯარო გარიგებები ბ) იმ ინვესტიციებიდან მიღებული დივიდენდები, რომლებიც აღირიცხება კვარტალ-მეთოდით; გ) სასოფლო-სამეურნეო პროპდუქტების თავდაპირველი აღიარება (ბსს 41 მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში); დ) სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება ე) ფინანსური აქტივების და ფინანსური ვალდებულებების რეალური ღირებულების ცვლილებით ან მათი გაყიდვის შედეგად მიღებული ამონაგები; ვ) ცვლილებები სხვა მიმდინარე აქტივების ღირებულებაში; ზ) სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული ბიოლოგიური აქტივები რეალური, ღირებულებისთვის ცვლილება და თავდაპირველი აღიარება; თ) სადაზღვევო ხელშეკრულებიდან მიღებული ამონაგები.

შემოსულობა მოიცავს დანარჩენ შემოსავლებს, რომლებიც გულისხმობენ ეკონომიკური სარგებლის შემოდინებას და ამ თვალსაზრისით ამონაგებისგან არ განსხვავდება. შემოსულობა შეიძლება მიღებულ იქნას ძირითადი აქტივების გაყიდვის შედეგად. შემოსავლების ცნება გულისხმობს არარეალიზებულ შემოსულობას,

ბას, რომელიც შესაძლოა წარმოიშვას ლიკვიდური ფასიანი ქაღალდების გადასაფასებლად ან გრძელვადიანი აქტივების საბალანსო ღირებულების ზრდის გზით. თუ საანგარიშგებო პერიოდში ადგილი ჰქონდა შემოსულობების აღიარებას მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში, საწარმო ვალდებულია ისინი ასახოს ცალკე მუხლად, რათა უზრუნველყოფილ იქნას ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებელთა მიერ ეფექტური ეკონომიკური გასაწყვეტილების მიღება. შემოსულობები ფინანსურ ანგარიშგებაში მათ მისაღებად განუყოფელი დანახარჯების გამოკლებით ანუ ნეტო თანხით აისახება.

ხარჯების ცნებაში იგულისხმება საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობის პროცესში წარმოქმნილი გასაფლავები. ის მოიცავს ზარალს და ასევე ხარჯებს, რომლებიც წარმოიშობა საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობის პროცესში, ასეთი ხარჯია: რეალიზებული საქონლის თვითღირებულება, ხელფასი და ცვეთა. საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობის პროცესთან დაკავშირებული ხარჯები პრაქტიკაში სხვადასხვა სახის აქტივობის (ფულადი სახსრები და მათი ექვივალენტები, სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები, ძირითადი საშუალებები) შემცირებით ან საწარმოდან გასვლით გამოიხატება.

ზარალი გულისხმობს სხვა მუხლებს, რომლებიც აკმაყოფილებენ ხარჯების შესახებ არსებულ განმარტებას და შეიძლება წარმოიშვას ან არ წარმოიქმნას საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობის პროცესში. ზარალი ასახავს საწარმოდან ეკონომიკური სარგებლის გასვალს და ამდენად თავისი ბუნებით არ განსხვავდება სხვა ხარჯებისაგან. ხარჯებს საწარმო ეწევა, რათა: 1) უზრუნველყოს მომავალი ეკონომიკური სარგებლის მიღება. 2) უზრუნველყოს შემოსავლების მიღება საანგარიშგებო პერიოდში. დანახარჯები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მომავალი ეკონომიკური სარგებლის შემოდინების, შეიძლება ჩამოყალიბდეს აქტივის სხვადასხვა მუხლებით.

საწარმომ მოგებაში ან ზარალში აღიარებული ხარჯების კლასიფიკაცია უნდა მოახდინოს მათი ეკონომიკური შინაარსის ან საწარმოში მათი უფრო ფუნქციების მიხედვით. არჩევანი უნდა გაკეთდეს იმ მეთოდზე, რომელიც დაიყოს ქვეჯგუფებად, რათა ნათლად გამოიკვეთოს საწარმოს საქმიანობის ფინანსური შედეგების ისეთი კომპონენტები, რომლებიც შესაძლოა ერთმანეთისაგან

განსხვავებოდეს სტაბილურობის, შემოსავლებისა და ზარალის პროტენციისა და პროგნოზირების შესაძლებლობების თვალსაზრისით. არსებობს ამ ინფორმაციის მიწოდების ორი გზა.

პირველი ტიპის სტრუქტურა მოიხსენიება, როგორც ხარჯების „ეკონომიკური შინაარსის“ მიხედვით დაჯგუფების მეთოდი და არ ხდება მათი გადანაწილება ფუნქციების მიხედვით. ამ მეთოდის გამოყენება მოსახერხებელია იმდენად, რამდენადაც საჭირო არ არის მიმდინარე ხარჯების განაწილება ფუნქციონალური საკვალიფიკაციო ჯგუფების მიხედვით. მოცემული კლასიფიკაცია ეყრდნობა ხარჯების დაჯგუფებას მათი ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით:

ამონაგები

სხვა შემოსავლები

ცალკეული მზა პროდუქციის და დაუმთავრებელი წარმოების მარაგში

გამოყენებული მასალები

პერსონალის შენახვის ხარჯები

ცვეთისა და ამორტიზაციის ხარჯები

სხვა ხარჯები

სულ ხარჯები

მოგება დაბეგვრამდე

მეორე ტიპის სტრუქტურა ეხება „ხარჯების ფუნქციებს“, ანუ „მიმოქცევის (საბრუნავი) ხარჯების მეთოდს. ამ მეთოდის თანახმად, ხარჯების კლასიფიკაცია ხდება მათი ფუნქციების მიხედვით, როგორც რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების ნაწილი ან, მაგალითად, როგორც კომერციული ან ადმინისტრაციული საქმიანობის ნაწილი. ამგვარი წარდგენით, საწარმო, როგორც მინიმუმი, რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებას გამოყოფს სხვა ხარჯებისაგან. ამ მეთოდით მომხმარებელს უფრო შესაფერისი ინფორმაცია მიეწოდება, ვიდრე ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ხარჯების კლასიფიკაციის მეთოდით, მაგრამ ფუნქციების მიხედვით ხარჯების განაწილება შეიძლება სუბიექტურად ხდებოდეს და დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას მოითხოვდეს. ხარჯების კლასიფიკაციის მაგალითი ფუნქციების მიხედვით შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი სახით:

ამონაგები

რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება

სხვა შემოსავლები

კომერციული დანახარჯები

ადმინისტრაციული ხარჯები

სხვა ხარჯები

მოგება დაბეგვრამდე

საწარმომ, რომელიც იყენებს ხარჯების კლასიფიკაციას ფუნქციების მიხედვით, უნდა გააშუქოს დამატებითი ინფორმაცია ხარჯების ეკონომიკური შინაარსის შესახებ, მათ შორის აქტივების ცვეთისა და ამორტიზაციის ხარჯი და დაქირავებულ მომუშავეთა გასამრჯელოების ხარჯი.

ხარჯების აღრიცხვის მეთოდებს შორის არჩევანი დამოკიდებულია ისტორიულ და სამრეწველო ფაქტორებისა და საწარმოს თავისებურებებზე. ორივე მეთოდი უზრუნველყოფილს იმ ხარჯების დახასიათებას, რომელთა პირდაპირი ან არაპირდაპირი ცვალებადობაც მოსალოდნელია საწარმოს წარმოების ან რეალიზაციის დონის ცვლილების შესაბამისად, ვინაიდან წარდგენის თითოეულ მეთოდს თავისებური ღირსება ახასიათებს სხვადასხვა ტიპის საწარმოთა პოზიციიდან. წინამდებარე სტანდარტი მოითხოვს, რომ დანახარჯების კლასიფიკაციის მეთოდის შერჩევა მოხდეს ინფორმაციის საიმედოობისა და შესაბამისობისათვის, საწარმოს, რომელიც ხარჯების კლასიფიკაციას ფუნქციების მიხედვით ახდენს, მოეთხოვება დამატებითი გატარებები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბულალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები.
2. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი. თბ. 2011წ.
3. ფინანსური ანგარიშგება - ნ.კვატაშიძე, ა.ხორავა, ზ. გოგრიჭიანი, თბ. 2010.
4. ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენება - რ. ძაძამია, რ. ჟორჟოლიანი, თბ, 2008წ.

სანაოსნო კომპანიის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგული შეფასება

მზისადარ ბუალავა

ედ, ანსუ-ს ასისტენტ პროფესორი

ლალი ხარბედია

ედ, ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

სანაოსნო კომპანიის წარმატებული საქმიანობისათვის საჭიროა კონკურენტთა დეტალური შესწავლა და მათი შესაძლებლობების შედარება საკუთარ შესაძლებლობებთან. ამისათვის გამოიყენება ფირმის კონკურენტუნარიანობის შეფასების მეთოდები. ფირმის კონკურენტუნარიანობა არის ფირმის უნარი განახორციელოს კონკურენციული ბრძოლა. თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში ტერმინ “კონკურენტუნარიანობის” ნაცვლად ხშირად გამოიყენება ტერმინი “რეიტინგი”.

რეიტინგი არის ერთგვარი ინდიკატორი, რომელიც ასაბუთებს სანარმოს პოლიტიკის ეფექტიანობას, ან ნიშანს აძლევს მისი კორექტირების აუცილებლობაზე. რთული საბაზრო ვითარების პირობებში კომპანიის ორიენტაციის განსაზღვრისას აუცილებელია სწორად შეფასდეს არა მხოლოდ საკუთარი პოტენციალი, არამედ პარტნიორებისა და კონკურენტების პოტენციალიც. განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში არსებობს დამოუკიდებელი სარეიტინგო სააგენტოები, რომლებიც შეკვეთების საფუძველზე ასრულებენ განსაზღვრულ მომსახურებას სახელმწიფოსათვის, ბანკებისათვის, სხვადასხვა სამენარმეო ფირმისათვის და ა.შ.

კომპანიის კონკურენტუნარიანობა (რეიტინგი) არის შეფარდებითი ცნება, რომელიც შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ რიგობიექტთა შედარების საფუძველზე. ამიტომ, საერთოდ შეიძლება ითქვას, რომ ფასდება არა ფირმის კონკურენტუნარიანობა, არამედ კონკურენტუნარიანობის ხარისხი, რომელიც დამოკიდებულია შედარების ობიექტზე: იცვლება შედარების ობიექტი, იცვლება კონკურენტუნარიანობის ხარისხიც. კომპანიის რეიტინგის ქვემ

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

იგულისხმება მოცემული კომპანიის მდგომარეობა ბაზარზე. ფირმის წარმატების ძირითადი მაჩვენებელი კონკურენციულ ბრძოლაში არის მის მიერ დაკავებული ბაზრის წილი, ამიტომ რეიტინგი, უპირველეს ყოვლისა, ამ მაჩვენებელზეა დამოკიდებული. სანაოსნო კომპანიის რეიტინგი ასევე დამოკიდებულია მის მფლობელობაში არსებული გემების კონკურენტუნარიანობაზე, რაც განისაზღვრება გემების ტექნიკური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული მახასიათებლებით. რამდენადაც სანაოსნო კომპანიები ვალდებული არიან ჰქონდეთ რამდენიმე საერთაშორისო სერთიფიკატი (რომელიც ადასტურებს გემების მახასიათებლების შესაბამისობას საერთაშორისო სტანდარტებთან), ისინი შეიძლება განვიხილოთ როგორც გემების კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედი ერთერთი ფაქტორი.

ფირმის რეიტინგის მნიშვნელოვანი ფაქტორია შეთავაზებული მომსახურების ხარისხი. სანაოსნო კომპანიის მომსახურების ხარისხზე ძირითადად მოქმედებს გადაზიდვების დროული შესრულება და ტვირთების უსაფრთხო გადაზიდვა. ამ ფაქტორის რაოდენობრივი შეფასება შესაძლებელია ავარიების რიცხოვნებისა და ტვირთმფლობელების პრეტენზიების დადგენით.

თანამედროვე პირობებში სანაოსნო კომპანიების დაინტერესების მიზნით მომხმარებლებს ხშირად სთავაზობენ დამატებით მომსახურებას, როგორცაა საბაჟო ოპერაციები, ექსპედიტორული მომსახურება და ა.შ. ამიტომ კომპანიის რეიტინგი ასევე დამოკიდებულია განუვლი დამატებითი მომსახურების ნომენკლატურაზეც, ეს არის არაფასობრივი კონკურენციის მნიშვნელოვანი ფაქტორი.

კომპანიის რეიტინგზე მოქმედი ერთერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია სანაოსნო კომპანიის საფრანგო ბაზარზე მუშაობის ხანგრძლივობა. ტვირთის მფლობელები საიმედოდ მიიჩნევენ იმ სანაოსნო კომპანიას, რომელსაც აქვს მუშაობის მეტი გამოცდილება, რაც ზრდის ფირმის რეიტინგს. ბოლო დროს თითქმის ყველა სფეროში დიდი ყურადღება ეთმობა ფირმების საქმიანობის შეფასებას ხარისხის სტანდარტების (ISO 9000) სისტემის საფუძველზე. ხარისხის შემუშავებული სისტემების სერთიფიცირებას

ახორციელებენ სხვადასხვა გაერთიანებები: გერმანული ლოიდი, ნაოსნობის ამერიკული ბიურო, ნაოსნობის ლოიდ ბიურო და სხვ. მრავალი ფირმა თავისი რეიტინგის ასანწევად სარგებლობს რამდენიმე ფირმის მომსახურებით და ლებულობს შესაბამის სერთიფიკატებს. შეიძლება ითქვას, რომ ამ სერთიფიკატების რაოდენობა რამდენადმე განსაზღვრავს სანაოსნო კომპანიის რეიტინგს.

სანაოსნო კომპანიის კონკურენტუნარიანობაზე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გავლენას ახდენს გემების კონკურენტუნარიანობის ხარისხი, რომელიც განისაზღვრება ტექნიკური და ეკონომიკური მახასიათებლებით. ტექნიკურ მახასიათებლებს მიეკუთვნება:

- დედვეიტი;
- ტვირთამწეობა;
- ტვირთტევადობა;
- საექსპლუატაციო ვადა;
- დატვირთვა-გადმოტვირთვის წესი;
- კონსტრუქციული საიმედოობა;
- მთავარი ენერგეტიკული მონაცემების სიმძლავრე;
- ნავიგაციის მანქანებლები;
- ეკიპაჟის რიცხოვნება.

ეკონომიკურ მახასიათებლებს მიეკუთვნება:

- მომსახურების საშუალო ფასი;
- დანახარჯები ტვირთების დაზღვევაზე;
- გემის საექსპლუატაციო დანახარჯები;
- სანავის დანახარჯები და სხვ.

ამრიგად, ყველა ფირმა კონკურენტს შეიძლება შევუსაბამოთ შემდეგი მახასიათებლები:

- ბაზრის წილი, რომელსაც ფლობს ფირმა;
- ბაზარზე ფირმის მუშაობის ხანგრძლივობა;
- ფლოტის საშუალო კონკურენტუნარიანობა;
- ტვირთის მფლობელთა პრეტენზიებისა და გემების ავარიების რაოდენობა;
- დამატებითი მომსახურება;
- IBS 900 სისტემის სერთიფიკატის არსებობა და სხვა სერთიფიკატების რაოდენობა.

სასურველია ამ მახასიათებლებს დაემატოს ფინანსური მაჩვენებლები:

- გადახდისუნარიანობა;
- რენტაბელობა;
- ფონდუკუგება

კონკურენტული გარემო, ფართო გაგებით, ყალიბდება შიდადარგობრივი კონკურენტული ბრძოლის შედეგად და სანაოსნო კომპანიისათვის კონკურენტებს წარმოადგენს ის კომპანიები, რომლებიც მოქმედებენ ერთი ლოკალური ბაზრის ფარგლებში. ლოკალური ბაზრის კონკურენტის ანალიზისას დგინდება:

- ძირითადი კონკურენტები (მათი ძლიერი და სუსტი მხარეები, შესაძლო სტრატეგიები);
- კონკურენტის ინტენსივობის ხარისხი;
- პირობები, რომლის დროსაც კონკურენცია შეიძლება გაძლიერდეს.

კონკურენტის ინტენსივობაზე გავლენას ახდენს რამდენიმე ფაქტორი, მაგრამ მათ შორის ძირითადია კონკურენტ ფირმათა რაოდენობა და მათი წილების თანაფარდობა ბაზარზე. კონკურენტის ინტენსივობა დაბალია, როდესაც ბაზარზე წარმოდგენილია ფირმების დიდი რაოდენობა და მათი ზომა და შესაძლებლობები არ არის საკმარისი განსხვავებული. კონკურენტის პირობებზე ასევე გავლენას ახდენს მოთხოვნის მოცულობის ცვლილება, რამდენადაც მოთხოვნის სწრაფი ზრდა ამცირებს კონკურენტის, ხოლო მოთხოვნის შემცირება ზრდის კონკურენტის ფირმებს შორის.

კონკურენტის ინტენსივობაზე მოქმედი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია დარგში შესვლის და დარგიდან გამოსვლის ბარიერები. სრულყოფილი კონკურენტის პირობებში ეს არის დარგში შესასვლელად საჭირო ხარჯები და სანაოსნო კომპანიისათვის ეს საკმარისი მაღალია. ზოგადად კონკურენტის ინტენსივობის ხარისხი პირველ რიგში დამოკიდებულია შემდეგ ფაქტორებზე:

- ბაზრის ტიპზე (სრულყოფილი და არასრულყოფილი კონკურენტის ბაზარი);
- მოთხოვნისა და მიწოდების მხარეთა განმსაზღვრელ ფირმების რაოდენობაზე (მონოპოლია, ოლიგოპოლია და მათი

მოდულიზაცია);

- საქმიანი აქტივობის ციკლის სტადიაზე;
- კონკურენციის ინტენსივობა იზრდება შემდეგი ფაქტორების გავლენით:

- კონკურენტი ფირმების რაოდენობის ზრდისას;
- კონკურენტი ფირმების ფინანსური და სანარმოო შესაძლებლობების განხილვისას;
- მოთხოვნის სტაბილიზაციისა და ზრდის პირობებში;
- კონკურენტი ფირმების მიერ ბაზრის საზღვრის გაფართოების მარკეტინგული სტრატეგიის განხორციელებისას.

ერთი კონკურენტული ბაზრის პირობებში შეიძლება გამოიყოს ე.წ. კონკურენტთა სტრატეგიული ჯგუფები, რომელიც აერთიანებს ბაზარზე ერთნაირი პოზიციის მქონე კომპანია-კონკურენტებს. რაც უფრო მეტია მათი რაოდენობა ამ ჯგუფში, მით უფრო მეტია კონკურენცია. არარეგულარული (ტრამპული) და სახაზო გადამზიდავები შეიძლება წარმოადგენდნენ კონკურენტებს ერთი და იგივე ტვირთაკადების მიხედვით, განსაკუთრებით საფრახტო განაკვეთების შემცირების პერიოდში, როდესაც სახაზო გადამზიდავები ახორციელებენ ტრამპული ბაზრის გემების დაფრახტვას სახაზო მუშაობისათვის თავიანთი ტონაჟობის გაფართოების მიზნით. ნაოსნობის სხვადასხვა ფორმას შორის კონკურენციის ხარისხი დამოკიდებულია იმ ტვირთების წილზე, რომლებიც წარმოადგენენ კონკურენციის ობიექტს. ტიპურ ტვირთაკადებს კონკურენციისათვის წარმოადგენს გენერალური ტვირთები (შაქარი, ყავა, ხე-ტყე, ქიმიური ნაწარმი და სხვ), რომელიც მოსახერხებელია როგორც ტრამპული, ისე სახაზო გემებისათვის. ასევე კონკურენცია არსებობს ტანკერებსა და მშრალი ტვირთის გადამზიდავ გემებს შორის ზოგიერთი მასიური ტვირთის გადაზიდვისას. კონკურენტულ გარემოზე გარკვეულწილად შეიძლება გავლენა იქონიონ ტვირთების მფლობელებმა, განსაკუთრებით მოთხოვნის შემცირების პირობებში. რა თქმა უნდა, მათ მიერ კონკრეტული გადამზიდავი ფირმის არჩევა მიუთითებს ამ ფირმის კონკურენტუნარიანობაზე.

ამრიგად, სანაოსნო კომპანიის კონკურენტუნარიანობის რე-

იტინგული შეფასებისას აუცილებელია შემდეგი ფაქტორების გამოკვლევა:

- კონკრეტულ ლოკალურ ბაზარზე მოქმედი ფირმების რაოდენობა;
- დარგში შესვლის და დარგიდან გამოსვლის ბარიერები;
- მოთხოვნისა და მიწოდების განმსაზღვრელ ფირმათა რაოდენობა;
- ძირითადი კონკურენტები (სტრატეგიული ჯგუფები);
- მოთხოვნის მოცულობის ცვლილების ტენდენციები;
- ტვირთისმფლობელთა მოთხოვნები;
- კონკურენტები სხვა ლოკალური ბაზრებიდან.

ლიტერატურა

1. ჯავახიშვილი რ., ოქრუაშვილის ნ., ხარაზიშვილი ნ., მარკეტინგის საფუძვლები, თბილისი, 2005.
2. Ахметов А.А. “Транспортная логистика”, М. “Транспорт” 1998г
3. Герчикова И.Н. Процесс принятия и реализации управленческих решений. Библиотека финансового менеджмента. М.:2001
4. “Маркетинг на морском транспорте”, “Батумская Государственная Морская Академия”, 1998г.
5. Маркетинг в морских портах. Трасеса- 1998г.
6. Экономическая стратегия фирмы /Под ред. А.П. Градо-ва. СПб.: Спец. лит-ра . 2001.
7. www.referats.ru “Суть маркетинговых исследований”, США. Ассоциация Маркетологов. 2013г.
8. www.marketing.spb.ru “Энциклопедия Маркетинга” “История маркетинга, 4- еры развития “ 2013г.

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა საქართველოს რეალობაში

ირმა ჩხაიძე

ედ, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფციის მნიშვნელოვან საკითხებზე, განხორციელების მოტივებზე და ხელისშემშლელ ფაქტორებზე წლების მანძილზე მიმდინარეობს დისკუსია. საქართველოს რეალობაში აღნიშნულის გაანალიზებას შესაძლებელია საფუძვლად დაუდოთ „სტრატეგიული კვლევების და განვითარების ცენტრის“, სოციოლოგიური სააგენტოს „ეისითის“ მიერ (ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა-გამონვევები და პერსპექტივები“ პროექტის განსახორციელებლად) ერთობლივად ჩატარებული კომპანიის მენეჯერთა გამოკითხვის შედეგები.

ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფციის კონტექსტში წარმოდგენილი ტერმინი- „სამმაგი თამაში“, განსაზღვრავს კომპანიის ბალანსირებულ სისტემაში სამი ურთიერთდაკავშირებული ასპექტის მაჩვენებლებს-ბიზნესის შემოსავლიანობის უზრუნველყოფას, გარემო პირობებზე ზრუნვას და სოციალური პროექტების განხორციელებას. აღნიშნული სისტემა მომცველია მდგრადი განვითარების ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური კომპონენტებისა.

„სტრატეგიული კვლევების და განვითარების ცენტრის“ და სოციოლოგიური სააგენტოს „ეისითის“ მიერ ერთობლივად ჩატარებული კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ საქართველოში სოციალური, ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი პრობლემების გადაჭრაზე ზრუნავს სახელმწიფო-63%-ით, ბიზნესი-37%-ით, საზოგადოება-21%-ით, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციების პასუხისმგებლობის ხარისხი, აღნიშნულ პროცესებზე ზეგავლენის მოხდენის თვალსაზრისით -39%-ს შეადგენს.

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

მენეჯერთა გამოკითხვის შედეგებით დგინდება ცალკეულ პრობლემებზე პასუხისმგებლობის დონე. სოციალური პრობლემების დაძლევაში მონაწილეობა მენეჯერთა 86%-ის მნიშვნელოვანია, 9%-ის მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანია. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობაში კომპანიის როლს მნიშვნელოვნად აფასებს გამოკითხულ მენეჯერთა 90%-ი, მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანია 8%-ის, ხოლო მათი წილი, ვისთვისაც ამ მიმართულებით ბიზნესის პასუხისმგებლობა უმნიშვნელოა, 3%-ია.

გარემოს დაცვაზე ზრუნვა კვლევაში მონაწილე კომპანიის მენეჯერთა 92%-ისათვის მნიშვნელოვანია, 7%-ისათვის მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანია, 2%-ისათვის უმნიშვნელო, ხოლო 27% გარემოსდაცვითი მიმართულებით პასიურობის მიზეზებად ასახელებენ: ფინანსების ნაკლებობას, დროის დეფიციტს, სახელმწიფოს მხრიდან პასიურობას. ბოლო წლების მანძილზე გამოკითხულ კომპანიათა 64%-ი არ ახორციელებს ინიციატივებს გარემოსდაცვითი მიმართულებით, რადგან საკუთარ როლს გარემოს დაცვაში ბუნდოვნად ხედავენ და მათთვის გარემოსდაცვითი საკითხები ნაკლებად აქტიური და პრიორიტეტულია.

ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური მდგრადობის მიღწევაში თავისი წვლილი შეაქვს კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელოვან ნაწილს-შიდაკორპორატიულ პასუხისმგებლობას, რომელიც ითვალისწინებს კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელებას კომპანიის თანამშრომლების წინაშე.

პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ კომპანიის განვითარების დონე არის განმსაზღვრელი შიდაკორპორატიულ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული აქტივობებისა (თანამშრომელთა კვალიფიკაციის ამაღლება, თანამშრომელთა ნახალისება სხვადასხვა ფორმით და სხვა), რომელთაგან თანამშრომელთა კვალიფიკაციის ამაღლება ითვალისწინებს თანამშრომელთათვის პირადი (ცოდნის დაგროვება) კეთილდღეობის შექმნას, ხოლო თანამშრომელთა ნახალისებას საფუძვლად უდევს თანამშრომლებში არა ცოდნის დაგროვება, არამედ თანამშრომელთა უნარ-ჩვევების გამოვლენა-რეალიზება. ყოველივე ეს კი განაპირობებს კომპანიის შიდა ეფექტის (მოგება)

გაზრდას. კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ გამოკითხულ კომპანიათა-78%, მათ შორის მსხვილი კომპანიების-88%-ი, საშუალო კომპანიების-70.6%-ი გამოყოფს თანხებს თანამშრომელთა კვალ-იფიკაციის ასამაღლებლად. აღნიშნული სახის აქტივობას კომპანიები განახორციელებენ ტრენინგებით. კერძოდ, გამოკითხულ კომპანიათა 46%-ი ხშირად ტრენინგებს ატარებს საკუთარი რესურსებით, 39.7%-ი მონვეული ტრენინგებით, 34.9%-ი აგზავნის თანამშრომლებს საზღვარგარეთ, ხოლო 31.7%-საქართველოში მოქმედ ორგანიზაციებში.

კვლევის შედეგებით დგინდება, რომ თანამშრომელთა ნახალ-ისებას განახორციელებს გამოკითხულ კომპანიათა 88.9%-ი, მათ შორის მსხვილი კომპანიების-96.4%-ი და საშუალო კომპანიების-82.9%-ი. კერძოდ, საშუალო და მსხვილ კომპანიათა-82.5% ნახალ-ისების მიზნით იყენებს ფულად პრემიას; საშუალო კომპანიების-49.2%-ი ხშირად მიმართავენ ხელფასის მომატებას; მსხვილი კომპანიების-41.3% დასაჩუქრებას; 42.9%-თანამშრომლებისათ-ვის ორგანიზებას უკეთებს გასართობ, კულტურულ და სპორტულ პროგრამებს; 4.8% –თანამშრომლებს უზრუნველყოფს საპენსიო სისტემით; 6.3%-ანხორციელებს თანამშრომელთა სიცოცხ-ლის დაზღვევას, ხოლო 9.5% აზღვევს თანამშრომელთა ოჯახის წევრებსაც.

კომპანიის სოციალურ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული აქტივობებიდან მნიშვნელოვანია სოციალური პროექტების განხ-ორციელება. გამოკითხულ 63 კომპანიიდან სოციალურ (საზოგა-დოებრივი) პროექტებს ახორციელებს-51 კომპანია, 12-კომპანია არ მონაწილეობს მსგავსი პროექტების განხორციელებაში. კერ-ძოდ, გამოკითხულ კომპანიათა 68.3%-ი სოციალურ პროექტებს განახორციელებს ყველაზე ხშირად ფინანსებით და პროდუქციით, 47.6%-ი სერვისით დახმარებას (ამ თვალსაზრისით არა გვაქვს მნიშვნელოვანი სხვაობა მსხვილ და საშუალო ბიზნესს შორის). რაც შეეხება მატერიალური რესურსით დახმარებას (შენობა-ნაგებო-ბები), მას მხოლოდ განახორციელებენ მსხვილი კომპანიები.

უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება სოციალური პროექტების ამოქმედებას სხვადასხვა სფეროებში. გამოკითხულ კომპანიათა

70.6%-ი ეწევა სოციალურად დაუცველ ფენებზე დახმარებას, 52.9%, 41.2% და 37.3% პროექტებს განახორციელებს შესაბამისად კულტურის, სპორტის და განათლების სფეროში, ხოლო სტიქიური უბედურებების შედეგების ლიკვიდაციის განახორციელებს 29.4%, სოციალურად დაუცველი ფენების დახმარების თვალსაზრისით ერთნაირად აქტიურები არიან როგორც მსხვილი, ისე საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლები, სპორტს ეხმარება-15 მსხვილი და 6 საშუალო კომპანია, კულტურას-17 მსხვილი და 10 საშუალო კომ-პანია, განათლებას-10 მსხვილი და 9 საშუალო კომპანია. სტიქიური უბედურების შედეგების ლიკვიდაციაში-10 მსხვილი და 5 საშუალო კომპანია მონაწილეობს.

სოციალური პროექტებიდან უმნიშვნელოვანესია საქველმოქმ-ედო საქმიანობა, რომელიც კომპანიის მიერ უანგარო, არა შედე-გზე ორიენტირებული საქმიანობაა. ყოველივე ეს კი ავლენს, ერთი მხრივ, კომპანიისადმი მომხმარებლის ლოიალობის ზრდას, და მეორე მხრივ, კომპანიის დადებით მახასიათებლებს, რომლებსაც მიეკუთვნება: სოციალურად აქტიურ კომპანიებზე მომხმარებელ-თა უპირატესობების მინიჭება, რაც ზრდის მომხმარებლის თვალში ბრენდის და კომპანიის სახელს, ავლენს მეტ ნდობას კომპანიის მიმართ. ყოველივე ეს კი განაპირობებს კომპანიის მიერ წარმოე-ბულ საქონელზე თანაბარ პირობებში უპირატესობების მინიჭებას, მომხმარებლების ზრდას, კომპანიის იმიჯის მოპოვებას და შენარ-ჩუნებას.

კომპანიისადმი მომხმარებლის ლოიალობის ზრდას განაპირო-ბებს კომპანიის მიერ პრიორიტეტების ნუსხაში კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის დასაბუთება და მათი განხორ-ციელება, რაც ხელს უწყობს კომპანიას იმიჯის მოპოვებაში და შენარჩუნებაში. გამოკითხულ მენეჯერთა 4%-ის აზრით სოციალ-ური პასუხისმგებლობა არანაირ გავლენას არ ახდენს კომპანიის იმიჯზე, ხოლო 65%-ი ეთანხმება იმ გარემოებას, რომ სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელება მნიშვნელოვანია კომპანიის დადებითი იმიჯის ჩამოყალიბებისათვის.

კომპანიის მიერ პრიორიტეტების ნუსხაში კორპორაციული სო-ციალური პასუხისმგებლობის დასაბუთება და პრაქტიკული განხ-

ორციელება სასურველობის ხასიათისა. საქართველოში წლების შესაბამისად მიზანშეწონილია მათი რაოდენობის ზრდა მსოფლიოს წამყვანი კომპანიების მსგავსად. აღნიშნულის საუკეთესო მაგალითად შესაძლებელია დასახელდეს „Economist Intelligence Unit“ და „McKinsey“ კომპანიების მიერ ჩატარებული კვლევები. „Economist Intelligence Unit“ კომპანიის მიერ (2005 და 2008 წლებში) გამოკითხულ 1192 ტოპ მენეჯერიდან 2005 წელს 30%-მა და 2008 წელს 60%-მა, ხოლო „McKinsey“ კომპანიის მიერ 2007 წელს გამოკითხულ ხელმძღვანელთა 95%-მა თავიანთი კომპანიების პრიორიტეტების წესხაში დაასახელეს კორპორაციული პასუხისმგებლობა.

კვლევის ანალიზი ცხადყოფს, რომ კომპანიის მენეჯერები მართალია აცნობიერებენ კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის დადებით (მის მნიშვნელობას კომპანიის დადებითი იმიჯის ფორმირების და მომხმარებელთა ლოიალობის თვალსაზრისით) ზეგავლენას კომპანიის საქმიანობაზე, თუმცა აღნიშნულის მიუხედავად პრობლემატურ საკითხად ასახელებენ სოციალურ პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებული კომპანიებზე მოქმედ ხელის შემშლელ ფაქტორებს, რომლებიც ასახულია გამოკითხულ მენეჯერთა შეფასებებში. მენეჯერთა 38%-ს მიაჩნია, რომ ქვეყანაში შესამჩნევია მსგავსი პრაქტიკის, გამოცდილების ნაკლებობა, 26%-ი თვლის, რომ არ არსებობს ხელშემწყობი კანონმდებლობა; 17%-ი თვლის, რომ არაჯანსაღი ბიზნეს გარემოა, ხოლო 13%-ს მიაჩნია, რომ ამ საქმიანობის განხორციელებისათვის არასაკმარისია ფინანსები, 9%-ის აზრით ეს არ არის ბიზნესის უშვალო ფუნქცია, 6%-ი თვლის, რომ საზოგადოება პასიურია, 2%-ს მიაჩნია, რომ არ არსებობს მთავრობის მხრიდან მითითებები.

ამრიგად, ჩატარებული კვლევის თანახმად დგინდება, რომ ეფექტიანი კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის პოლიტიკის შემუშავება და დანერგვა არის ნაბიჯი კომპანიის აღიარებისაკენ არა მარტო საკუთარ ქვეყანაში, არამედ საერთაშორისო ბაზარზეც, როგორც მოქალაქეთა პარტნიორის იმიჯის დამკვიდრებისაკენ. სამყაროში, სადაც ბრენდი და რეპუტაცია კომპანიის ყველაზე ღირებული ქონებაა, სოციალური პასუხისმგებლობა კომპანიას ნდობას და ერთგულებას მოაპოვებინებს,

რაც მისი წარმატებული და მდგრადი მომავლის გარანტიაა. ის აძლიერებს პარტნიორთათვის ბიზნესის მიმზიდველობას, ინვესტორების მიერ წარმოებულ საქონელზე და მომსახურებაზე მოთხოვნილების ზრდას, ხელს უწყობს მათ შენარჩუნებას, შრომითი რესურსების მოზიდვას და პერსონალის მეტ ლოიალობას, აგრეთვე ხელისუფლებასთან ურთიერთობის გაუმჯობესებას, რაც ერთობლიობაში, უფრო ხელშემწყობი ბიზნეს გარემოს შექმნაში აისახება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თბილისის მსხვილი ბიზნესი და კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა (დამოკიდებულება და არსებული გამოცდილება). საქართველოს სტატისტიკური კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, თბ., 2009
2. თ.შენგელია, ბიზნესის ადმინისტრირების საფუძვლები, თბ., 2008
3. ინოვაციები ბიზნესში (პრობლემები, პერსპექტივები, გამოწვევები), ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, თბ., 2010
4. Экономика финансов и бизнес проблемы и перспективы развития, материалы первой Всероссийской конференции молодых ученых. М., 2010
5. <http://www.google.com/search?sourceid=chrome&ie=UTF-8&g>

გლობალიზაცია და ბიზნესის ეთიკა

ვასილ ხიზანიშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
ი.გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერ-
სიტეტის ასისტენტი-პროფესორი

გლობალიზაცია ახალი დროების ყველაზე უფრო მოდური სიტყვაა, ხოლო გლობალიზებული სამყარო ძალზედ ხშირად თანამედროვე საზოგადოების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხთან არის გაიგივებული. ბოლო ათწლეულის მსოფლიო ფინანსურ-ეკონომიკურ კრიზისებამდე, გლობალიზაციის პოზიტიურ მხარედ მიჩნეული იყო მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ტრანსნაციონალური და ტრანსკონტინენტალური კავშირ-ურთიერთობების მზარდი დინამიკა და მისით მიღებული სარგებელი, რომელთა შორის აღნიშნავდნენ — ეკონომიკურ ზრდას, გლობალურ კეთილდღეობას, დემოკრატიას და მსოფლიო მშვიდობას¹. მაგრამ, გლობალიზაციის, როგორც პოზიტიური განვითარების შესახებ, მსოფლიოში არ არსებობს ერთსულოვანი შეხედულება. 1970-იანი წლების ანტი-ბირთვული მოძრაობის მსგავსად, ჩვენ მოწმენი გავხდით ახალი, მსოფლიოში გავრცელებული ანტი-გლობალისტური კამპანიისა, რომელმაც მძლავრი საზოგადოებრივი პროტესტის ფორმა შეიძინა „გლობალური მსოფლიო წესრიგის“, „გლობალური კაპიტალიზმის“, „მულტინაციონალური დიქტატის“ და ა.შ. წინააღმდეგ, და რომლის სამიზნეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ასევე, დიდი რვიანისა თუ ევროკავშირის ლიდერთა სამიტები წარმოადგენენ. მღელვარებები სიეტლში, დავოსში, პრაღასა და გენუაში აჩვენებს, რომ გლობალიზაცია საზოგადოებრივი დღის წესრიგის საკმაოდ საკამათო თემაა.

ბიზნესის ეთიკის კონტექსტში გლობალიზაციის ირგვლივ კამათი თამაშობს გადამწყვეტ როლს. ბოლოს და ბოლოს, კორპორაციები, უწინარესად კი მულტი ნაციონალური კორპორაციები

¹ Paulson, H., 'The gospel of globalisation', *Financial Times*, 2001, 13 Nov: 25.

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

(მნკ) გლობალიზაციის დროს საზოგადოების კრიტიკის ცენტრში იმყოფებიან. მათ ადანაშაულებენ უმცირესად განვითარებული ე.წ. მეოთხე სამყაროს ქვეყნებში მუშახელის ექსპლუატაციაში, გარემოს განადგურებასა და ეკონომიკური სიმძლავრეების ბოროტად გამოყენების გზით ე.წ. <<race to the bottom>>* -ის არსებობაში.

და მაინც რა არის გლობალიზაცია? გლობალიზაცია არის საკამათო ტერმინი და განსასჯელი თემა არა მარტო საჯარო დებატებში, არამედ ასევე — სამეცნიერო დისკუსიებში**. ენდრიუ კრეინი და დირკ მატენი გვთავაზობენ გლობალიზაციის განვითარების ორ ფორმას — ტექნოლოგიურს და პოლიტიკურს.¹

თანამედროვე საკომუნიკაციო და სატრანსპორტო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება და გავრცელება, მიუხედავად ტერიტორიული დაშორებებისა ერთი მხრივ, და ე.წ. „რკინის ფარდის“ გაქრობის შემდეგ დაძლეული ტერიტორიული სასაზღვრო სირთულენი მეორე მხრივ, იძლევა ადამიანებს შორის ერთმანეთთან დაკავშირებისა და ინტერაქციის შესაძლებლობებს მთელ მსოფლიოში. გლობალიზაციის განვითარების ორივე ფორმა ქმნის მასიურ პროლიფერაციას ანუ სწრაფ ზრდას ზეტერიტორიულ კავშირში. მიუხედავად ფორმათა ამგვარი ბუნებისა, აუცილებელი არ არის, რომ მსგავს კავშირებს ყოველთვის ჰქონდეს გლობალური გავრცელება მსოფლიოს მასშტაბით. ამ კავშირებთან მიმართებაში ახალი მიდგომა მდგომარეობს მასში, რომ ის მეტად აღარ საჭიროებს გეოგრაფიულ ხდომილებებს და რომ ისინი მეტად აღარ

* ტერმინი << race to the bottom>> არის სოციალურ-ეკონომიკური კონცეფტი, რომელიც კონკრეტულ შემთხვევაში ასახავს პროცესს, რომლის თანახმად მნკ-ი ინვესტიციებს აბანდებენ იმ უმცირესად განვითარებულ ქვეყნებში (უგქ), რომლებიც მათ სთავაზობენ უკეთეს ხელსაყრელ პირობებს დაბალი საგადასახადო ნიხრის, ეკოლოგიური რეგულირების დაბალი დონისა და მუშაკთა შეზღუდული უფლებების მხრივ.

** გლობალიზაციის და მისი მნიშვნელობის შესახებ არსებობს მრავალი ლიტერატურა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ბეკის, გიდენსის, ჰელდისა და მაკგრეის შრომები.

¹ Crane, A., Matten, D., *Business Ethics, A EUROPIAN PERSPECTIVE (Managing Corporate Citizenship and Sustainability in the Age of Globalization)*, Oxford, 2004, P. 16.

იზღუდებიან ტერიტორიული დაშორებებითა და საზღვრებით. პროფ შოლტე¹ ამგვარ გლობალიზაციას ახასიათებს როგორც დეტერიტორიზაციას. მაშასადამე, გლობალიზაცია არის ტერიტორიული ბაზისის პროგრესირებადი მოშლა სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობათა და პროცესების წარსამართავად. გლობალური კომუნიკაციები, გლობალური პროდუქტები, გლობალური ფინანსური სისტემები და კაპიტალის ბაზრები წარმოადგენს დეტერიტორიზაციის მეტად მკაფიო მაგალითებს. აქედან გამომდინარე, სახეზეა გლობალიზაციის როგორც დეტერიტორიზაციის შეუქცევადი პროცესი მსოფლიო ეკონომიკაში.

გლობალიზაცია ეკონომიკური საქმიანობის დეტერიტორიზაციის თვალსაზრისით განსაკუთრებით რელევანტურია ბიზნესის ეთიკისათვის, რაც სამ ძირითად სფეროში ვლინდება. ესენია: კულტურა, სამართალი და ანგარიშვალდებულება.²

კულტურული საკითხი. გეოგრაფიული მანძილების, როგორც ბიზნესსაქმიანობების ერთ-ერთი უმთავრესი ხელისშემშლელი ფაქტორის, ბიზნესზე გავლენის სულ უფრო შემცირების კვალდაკვალ, კორპორაციები მზარდად იკავებენ უცხოურ ბაზრებს, რადროსაც ისინი ხშირად აწყდებიან ახალ-ახალ და სხვადასხვაგვარ ურთიერთსაინააღმდეგო ეთიკურ მოთხოვნებს. ევროპული ფირმების მაგალითზე თუ ვიტყვით, ის მორალური ფასეულობები, რომლებიც შიდა ბაზრებზეა მიღებული, შესაძლოა ეჭვქვეშ დადგეს, მათი უცხოურ ბაზრებზე შესვლასთან ერთად. მაგალითად, ევროპული შეხედულებები და დამოკიდებულებები რასიულ და გენდერულ საკითხებზე აბსოლიტურად განსხვავდება ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი ტრადიციული ხედვისაგან. ასევე, ეკონომიკური დაქვეითების დროს ჩინეთში თანამშრომლების სამსახურიდან დათხოვნა აღიქმება არაეთიკურ ქმედებად, მაშინ როდესაც ევროპასა და აშშ-ში მას ბუნებრივ პროცესად მიიჩნევენ. ისე როგორც დასავლეთისათვის მიუღებელია და მკაცრად არაეთიკურია ბავშვთა შრომის გამოყენება, ხოლო მრავალ აზიურ

1 Scholte, I.A., *Globalization: A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave., 2000, P. 46

2 იხ. წყარო 2., გვ.17

ქვეყანაში — დასაშვები. მიზეზი თუ რატომ არსებობს მსგავსი პრობლემების პოტენციური არის ის, რომ გლობალიზაციის პირობებში დეტერიტორიზაციის გამო ეკონომიკური ურთიერთობების აჩქარების მიუხედავად, უმეტეს შემთხვევაში ჯერ კიდევ ადგილი აქვს ადგილობრივ, ლოკალურ კულტურებს შორის მჭიდრო კავშირების არსებობას, მორალური ფასეულობებისა და გარკვეული გეოგრაფიული რეგიონების ჩათვლით.

სამართლებრივი საკითხი. ბიზნესის ეთიკის კუთხით სამართლის სფერო მჭიდრო კავშირშია ეთიკასთან. მრავალი ეკონომიკური ტრანსაქცია რაც უფრო კარგავს კავშირს გარკვეულ რეგიონალურ ტერიტორიასთან, მით უფრო აღწევს თავს ის შესაბამისი ეროვნული მთავრობების კონტროლს. ბუნებრივია, ხელისუფლებათა ძალაუფლება დასაზღვრულია გარკვეული ტერიტორიებით, მაგ.: დიდი ბრიტანეთის კანონები სავალდებულოა მხოლოდ დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე, და ა.შ. როგორც კი კომპანია ტოვებს საკუთარ ტერიტორიას და შედის სხვა, განსაკუთრებით მესამე ან მეოთხე სამყაროს ქვეყნებში, სამართლებრივი ჩარჩოები ხდება ძლიერ განსხვავებული. შესაბამისად, მენეჯერებს მეტად აღარ ძალუძთ უბრალოდ დაეყრდნონ სამართლებრივ ჩარჩოებს, როდესაც ბიზნესის პრაქტიკაში გადასაწყვეტი ხდება „სწორისა“ და „არასწორის“ საკითხები. გამომდინარე იქიდან, რომ ბიზნესის ეთიკას უპირატესად ეხება ის საკითხები, რომლებიც არ განეკუთვნება სამართლის სფეროს, ან სადაც არ არსებობს განსაზღვრული კონსესუსი თუ რა არის „სწორი“ და რა „არასწორი“, გარკვეული აზრით შეიძლება ითქვას, რომ ბიზნესის ეთიკა იწყება იქ, სადაც მთავრდება კანონი. ამგვარ მოცემულობაში დეტერიტორიზაცია ზრდის მოთხოვნას ბიზნესის ეთიკაზე, რადგან დეტერიტორიზებული ეკონომიკური საქმიანობები გამოდის ეროვნულ მთავრობათა კონტროლის საზღვრებიდან. მაგალითად, გლობალური ფინანსური ბაზრები იმყოფებიან ნებისმიერი ეროვნული ხელისუფლების კონტროლის მიღმა.

ანგარიშვალდებულების საკითხი. მივაპყრობთ რა დაკვირვებულ მზერას მსოფლიო მოვლენებს, ადვილად შევამჩნევთ ეკონომიკური სუბიექტების გლობალურ სცენაზე იმ დომინანტი

მულტი ნაციონალური კორპორაციების არსებობას, რომლებიც განსაზღვრავენ არა მხოლოდ ცალკეული რეგიონების, არამედ მსოფლიო ეკონომიკურ პოლიტიკასაც. ცალკეული მსკ ეკონომიკურად გაცილებით მძლავრია, ვიდრე არა მხოლოდ განვითარებადი, არამედ მრავალი განვითარებული ქვეყნის მთავრობა. მიუხედავად ამისა, ნებისმიერი ქვეყნის მთავრობა ანგარიშვალდებულია საკუთარი ხალხის წინაშე, მაშინ როდესაც მსკ-ის მენეჯერები ფორმალურად ანგარიშვალდებულნი არიან მხოლოდ ადამიანთა შედარებით პატარა ჯგუფების წინაშე, რომლებიც ფლობენ კომპანიათა აქციებს. საზოგადოებრივ ჯგუფებს სხვადასხვა ქვეყანაში, რომლებიც პირდაპირ არიან მსკ-ის საინვესტიციო გადაწყვეტილებებზე დამოკიდებულნი, არ გააჩნიათ კომპანიებზე გავლენა, და რეგიონალური თუ ეროვნული მთავრობებისაგან განსხვავებით, არც მსკ-ი არიან ანგარიშვალდებულნი ზემოთ აღნიშნული წრეების მიმართ. რას ნიშნავს ეს? ეს ნიშნავს იმას, რომ დეტერიტორიზაციის პრობებში მთავრობებს კორპორაციებზე სულ უფრო ნაკლებად ძალუძთ კონტროლის განხორციელება, და თავის მხრივ მით უფრო ნაკლებად გახსნილნი არიან კორპორაციები დემოკრატიული კონტროლისათვის დაზარალებული ადამიანების მხრიდან. ამგვარად, პირდაპირი მონოდება მსკ-ის ანგარიშვალდებულების შესახებ, სულ უფრო ხმამაღლა გაისმის უკანასკნელი წლების განმავლობაში, რასაც ზემოთ ნახსენები ანტიოგლობალისტთა პროტესტებიც ადასტურებს.

**დანახარჯების მართვითი ანალიზის კრიტიკა
კონსტრუქციები თანამედროვე ეტაპზე
(სამრეწველო საწარმოთა მაგალითზე)**

ბესიკ ბაუჩაძე.
ედ, შ.რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

აღრიცხვის და ანალიზის ისტორიული როლი მართვის სისტემაში გაუმართლებლად იყო შემცირებული. ხშირად მართვის ფუნქციების საკლასიფიკაციო დაჯგუფებებში გამოიყოფოდნენ ისეთი ფუნქციები, როგორც დაგეგმვა, ორგანიზაცია, რეგულირება, კოორდინაცია, სტიმულირება, კონტროლი, ხოლო აღრიცხვა და ანალიზი შედიოდნენ საკონტროლო ფუნქციის შემადგენლობაში. თუმცა, სააღრიცხვო-ანალიტიკური ინფორმაციის მნიშვნელოვნობის დადგენის შემდეგ მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში (იქიდან გამომდინარე რომ იკვეთებოდა ეკონომიკური ანალიზის შემცველობის და ფუნქციონირების უფრო ფართო დიაპაზონი კონტროლის ფუნქციასთან შედარებით), მართვის შემადგენლობაში, როგორც დამოუკიდებელი ფუნქცია, ჩართულიყო აღრიცხვა და ეკონომიკური ანალიზი.

საბაზრო ეკონომიკის პრობებში დანახარჯების აღრიცხვისა და ანალიზის როლი სამეურნეო საქმიანობის მართვაში ობიექტურად იზრდება, ვინაიდან სააღრიცხვო-ანალიტიკური ინფორმაცია უზრუნველყოფს მართვის სისტემას აუცილებელი მონაცემებით და საშუალებას იძლევა მიღებულ იქნას ეფექტიანი მმართველობითი გადაწყვეტილებები დანახარჯების სფეროში. მმართველობითი ანალიზი მიმართულია სანარმოს შინაგანი რესურსების და შესაძლებლობების გამოვლენაზე, ბიზნესის მიმდინარე მდგომარეობის შეფასებაზე, სტრატეგიული პრობლემების გამოვლენაზე. ჩვენი აზრით მმართველობითი ანალიზის ჩატარების აუცილებლობა განისაზღვრება რამდენიმე ფაქტორით:

- პირველ რიგში, ის აუცილებელია სანარმოს განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისას და მთლიანად ეფექტიანი მენეჯმენტის რეალიზაციისათვის, ვინაიდან წარმოადგენს მმართველობითი ციკლის მნიშვნელოვან ეტაპს;

- მეორე რიგში, ის აუცილებელია სანარმოს მიმზიდველობის შეფასებისთვის, გარე ინვესტორის თვალსაზრისით, სანარმოს პოზიციის განსაზღვრა ნაციონალურ და სხვა რეიტინგებში;

- მესამე რიგში, მმართველობითი ანალიზი იძლევა სანარმოს რეზერვებისა და შესაძლებლობების გამოვლენის საშუალებას, სანარმოს შიდა შესაძლებლობების ადაპტაციის მიმართულების განსაზღვრას გარე გარემოს პირობების ცვლილებებთან. სანარმოს შიდა ანალიზის ჩატარების შედეგად შეიძლება რიგი მომენტების გამოვლენა:

- ◆ სანარმო არსებულზე ზედმეტად თუ ნაკლებად აფასებს თავს;
- ◆ არსებულზე ზედმეტად თუ ნაკლებად აფასებს თავის კონკურენტებს;

- ◆ ბაზრის რომელ მოთხოვნებს ანიჭებს იგი ზედმეტად დიდ, ან პირიქით, ზედმეტად მცირე მნიშვნელობას.

მმართველობით ანალიზში რთულ მეთოდოლოგიურ პრობლემას წარმოადგენს საანალიზო მაჩვენებლების წრის განსაზღვრა. სანარმოში გამოყოფენ ეკონომიკური ანალიზის ორ მიმართულებას და შესაბამისად მაჩვენებლების ორ ჯგუფს:

- მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ სანარმოს ეკონომიკურ პოტენციალს;

- მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ ფირმის სამეურნეო საქმიანობას.

სანარმოს საქმიანობის მმართველობით ანალიზს საფუძვლად უნდა დაედოს შემდეგი პრინციპები:

- სისტემური მიდგომა, რომლის შესაბამისად სანარმო განიხილება როგორც რთული სისტემა, რომელიც მოქმედებს ღია სისტემების გარემოში და თავის მხრივ, შედგება, რიგი ქვესისტემებისგან;

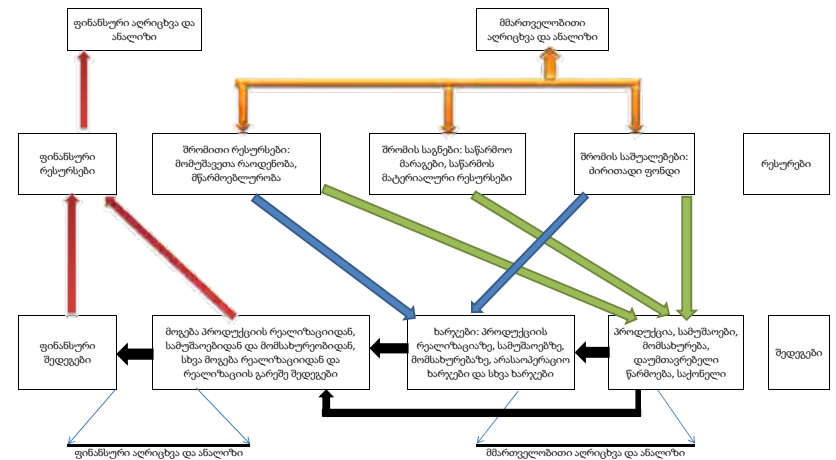
- ყველა შემადგენელი ქვესისტემის, სანარმოს ელემენტების კომპლექსური ანალიზის პრინციპი;

- დინამიური პრინციპი და შედარებითი ანალიზის პრინციპი;
- სანარმოს სპეციფიკის აღრიცხვის პრინციპი (დარგობრივი და რეგიონალური).

სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკურ ანალიზში დიდი მნიშვნელობა ეთმობა დანახარჯების ანალიზს, რომელიც წარმოადგენს კონტროლის ფუნქციის შემადგენელ ელემენტს,ის გვეხმარება წარმოების ყველა რესურსის გამოყენების ეფექტიანობის შეფასებაში, დანახარჯების სფეროში ინფორმაციის შეგროვებაში, გეგმების მომზადებისა და რაციონალური მმართველობითი გადანყვეტილებების მიღებაში.

მმართველობითი ანალიზი, ისევე როგორც მმართველობითი აღრიცხვა, მონოდებულია უზრუნველყოს ორგანიზაციის, სანარმოს მმართველობითი აპარატი, ინფორმაციით, რომელიც აუცილებელია ორგანიზაციის საქმიანობაზე მართვისა და კონტროლისთვის და რომელიც ეხმარება მართველობით აპარატს მისი ფუნქციის შესრულებაში

მართვის ობიექტები წარმოდგენილი არიან ნახ.1-ზე. წარმოების რესურსები გადიან მომარაგებისა და წარმოების სტადიებს, იქცევიან რა ძირითად საშედეგო მაჩვენებლებად — პროდუქციად, ამონაგებად და დანახარჯებად. ნახ. 1.

ნახ. 1-ზე ნაჩვენებია, რომ მმართველობითი აღრიცხვა და ანალიზი დაკავშირებულია პირველადი ინფორმაციის შესწავლასთან რესურსების შესახებ და პირველი რიგის საშედეგო მაჩვენებლებთან: პროდუქციასა და დანახარჯებთან. თუმცა მხოლოდ მათი მართვითაა შესაძლებელი მეორე რიგის შედეგებზე — ფინანსური შედეგების ფორმირებაზე გავლენა. მმართველობითი აღრიცხვის და ანალიზის ობიექტები კი გაცილებით ფართონი არიან, ვიდრე დანახარჯების მხოლოდ აღრიცხვა და ანალიზი. ეს გვაძლევს მმართველობითი ანალიზის მიზნების სისტემის ფორმულირების საშუალებას:

- 1) შეფასდეს საწარმოს ადგილი მოცემული საქონლის ბაზარზე;
  - 1.1) განისაზღვროს საწარმოს ორგანიზაციულ-ტექნიკური შესაძლებლობები;
  - 1.2) გამოვლინდეს პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა, ბაზრის ტევადობა;
- 2) გაანალიზდეს წარმოების და გაყიდვების მოცულობის ზრდის სარესურსო შესაძლებლობები შრომის საშუალებების, შრომის საგნების, შრომითი რესურსების უკეთ გამოყენების ხარჯზე;
- 3) შეფასდეს პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის შესაძლო შედეგების და წარმოებისა და რეალიზაციის პროცესების დაჩქარების გზები.
- 4) მიღებულ იქნას გადანყვეტილებები პროდუქციის ასორტიმენტისა და ხარისხის შესახებ, პროდუქციის ახალი ნიმუშების წარმოებაში ჩაშვების შესახებ;
- 5) შემუშავდეს წარმოების დანახარჯების მართვის სტრატეგია გადახრების, დანახარჯების ცენტრების, პასუხისმგებლობის მიხედვით;
- 6) განისაზღვროს ფასწარმოქმნის პოლიტიკა;
- 7) გაანალიზდეს გაყიდვების მოცულობის, დანახარჯების და მოგების ურთიერთკავშირი წარმოების ნაუგებლობის მართვის მიზნით.

მართვის პროცესში ეკონომიკური ანალიზი გამოდის, როგორც უკუკავშირის ელემენტი მართველსა და მართვის სისტემას შორის, რომელიც წარმოადგენს დაინტერესებული ხელმძღვანელების ინ-

ფორმირების პროცესს საქმიანობის ფაქტიური შედეგების შესაბამისობას მოსალოდნელად ან სასურველად.

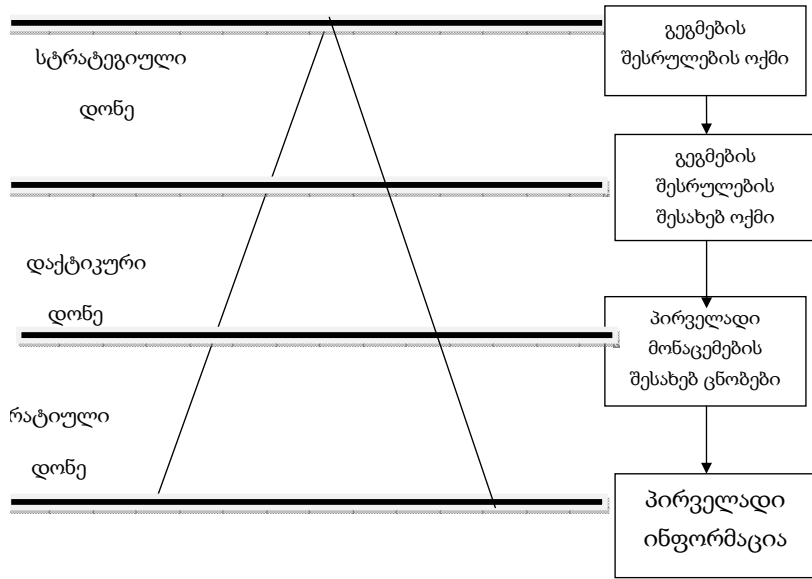
უკუკავშირის ინფორმაცია, როგორც წესი, გადის შიდა მმართველობითი ანგარიშგების სისტემით, რომელიც წარმოადგენს ორანიზაციის შიდა კონტროლის უფრო ზოგადი სისტემის განუყოფელ ნაწილს. რაც უფრო მეტ ხარისხში არის ორიენტირებული მართველი შედეგის მიღწევაზე, ხოლო ამაში მდგომარეობს მმართველობითი აღრიცხვის ძირითადი მიზანი, მით უფრო დიდ ხარისხში საჭიროებს იგი უკუკავშირს შიდა ანგარიშგებით, რომელიც ახდენს მის ინფორმირებას პასუხისმგებლობის ცენტრის ეფექტიანი საქმიანობის შესახებ.

შიდა მმართველობითი ანგარიშგება დგება პირველ რიგში მართველისთვის, რომელიც პასუხს აგებს მიზნების მიღწევაზე, და უკვე მეორე რიგში — მისი უფროსისთვის. შიდა მმართველობითი ანგარიშგება წარმოადგენს მმართველობითი აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმასთან ერთად სისტემანარმოქმნელ ელემენტს, იმ ძირითად ხერხემალს, რომელზეც დგას მთელი მართველობითი სტრუქტურა.

ჩვენი შეხედულებით, შიდა ანგარიშგების ყველაზე გავრცელებული ნაკლოვანებები შემდეგია:

- ინფორმაციის განზოგადება ძირითადად ხდება გაყიდვების მოცულობის კონტროლისთვის ან ხარჯების განსაზღვრისთვის და არ არის დაკავშირებული ცალკეული მართველების მოთხოვნებთან, რომელთა საქმიანობას მოაქვს შემოსავალი ან მოითხოვს ხარჯებს;
- ინფორმაცია, რომელიც განზოგადებულია ანგარიშგებაში, მისამართდება არა იმ პირებისთვის, ხშირად მართველისთვისაც კი არა, რომელიც იმყოფება სამეურნეო საქმიანობის მოწინავე ხაზზე, არამედ მის უფროსთან ან ხელმძღვანელთან;
- ანგარიშგებაში წარმოდგენილია კონკრეტული ინფორმაცია ზოგად საკითხებზე, რაც ართულებს გადანყვეტლების მიღებას კონკრეტულ მიმართულებებზე;
- ანგარიშგებაში ჭარბობს ზედმეტი არასაჭირო ინფორმაცია.

შედეგად მმართველს ეკისრება ინფორმაციის დახარისხების საშუალო იმის საძებნელად, რომელიც მას ნამდვილად ესაჭიროება მართვისთვის.

ნახ.2. უკუკავშირის იერარქია

უკუკავშირის იერარქია მმართველობით აღრიცხვაში იგება ისეთი სახით, რომ ოპერატიული მმართველობითი გადაწყვეტილებები მიიღება ყველაზე დაბალ დონეებზე წარმოდგენილი მონაცემების მაქსიმუმის მიხედვით (ნახ. 2).

მართვის მაღალი დონეებისკენ ინფორმაციის მოცულობა მცირდება, ხოლო მისაღებ გადაწყვეტილებებზე პასუხისმგებლობა (მნიშვნელობა) იზრდება, როგორც ნაჩვენებია ნახაზზე.

მმართველობითი აღრიცხვის პროცესში გამოიყენება მრავალი სხვადასხვაგვარი საშუალება, მიდგომა და ხერხი, რომლებიც იძლევიან გადაწყვეტილების მისაღებად აუცილებელი ფუნქციების, ეტაპების პროცედურების და ოპერაციების მონესრიგების, მიზანმიმართულების და შესრულების ეფექტიანად ორგანიზების საშუალებას.

ერთობლიობაში ისინი გამოდიან, როგორც მართვის მეთოდები, რომლებშიც იგულისხმებიან მმართველობითი საქმიანობის განხორციელების ხერხები, რომლებიც გამოიყენებიან მისი მიზნების

დასახვისა და მიღწევისთვის.

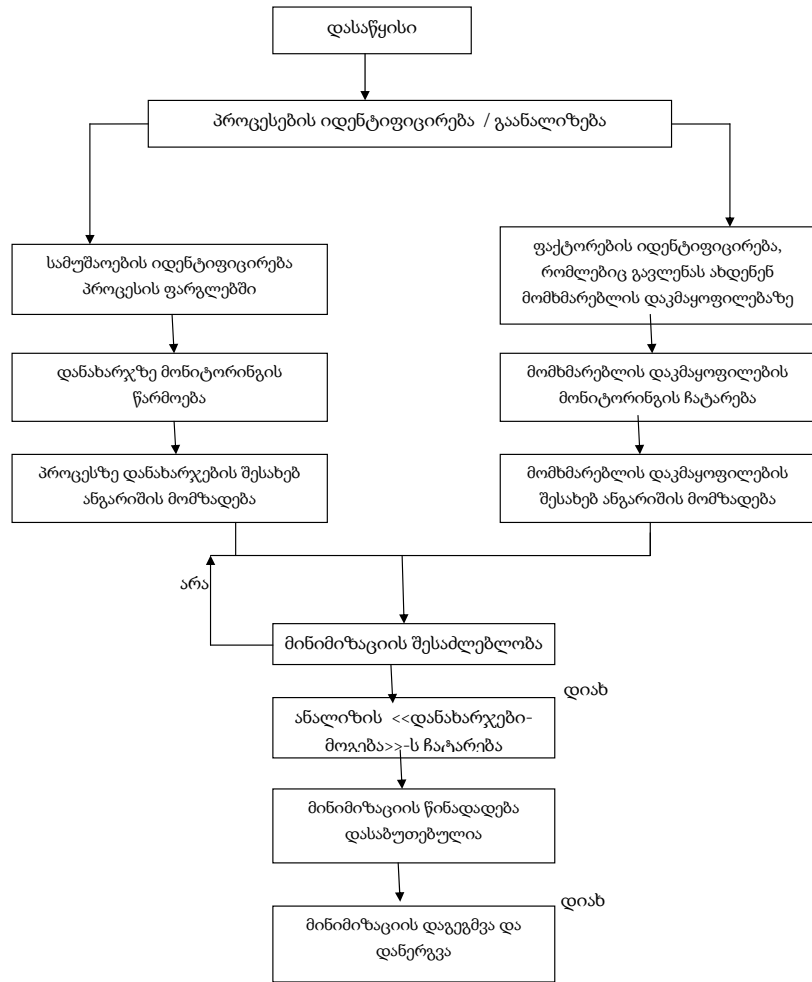
მმართველობით ანალიზში გამოყენებული მეთოდების სისტემის საფუძველს შეადგენს ზოგად სამეცნიერო მეთოდოლოგია, რომელიც ითვალისწინებს პრობლემის გადანყვეტის სისტემურ, კომპლექსურ მიდგომას და ასევე ისეთი მეთოდების გამოყენებას, როგორცაა მოდელირება, ექსპერიმენტირება, კონკრეტულ-ისტორიული მიდგომა, ეკონომიკურ-მათემატიკური და სოციოლოგიური გაზომვა. კონკრეტული მეთოდების კლასიფიკაცია ხორციელდება სამი ძირითადი მიმართულებით, რომლებიც იძლევიან შემდეგი მეთოდების გამოყოფის საშუალებას: ფუნქციონალური ქვესისტემების მართვა; მართვის ფუნქციონალური შესრულება; მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღება.

იმასთან დაკავშირებით, რომ მმართველობითი საქმიანობის მრავალი სახე პერიოდულად მეორდება (განსაკუთრებით დაგეგმვისა და კონტროლის სფეროში) და მათი გადაწყვეტის ხერხები ცნობილია, ახალი მეთოდების შემუშავება მოიცავს აუცილებელი მეთოდური ინსტრუმენტის მხოლოდ ნაწილს. ეს ქმნის დროისა და სახსრების ეკონომიისთვის რეალურ პირობებს, რომელთა დახარჯვაც საჭიროა მმართველობითი პრობლემების გადასაწყვეტად.

მმართველობითი ანალიზი აუცილებელია გადაწყვეტილების მომზადებისა და მიღების ყველა სტადიაზე, განსაკუთრებით მიზნის ფორმირების, გადაწყვეტილების შემუშავების, მისი უკეთესი ვარიანტის შერჩევის და გადაწყვეტილების რეალიზაციის შედეგების განხილვის ეტაპებზე. მმართველობითი ანალიზის მეთოდოლოგია წარმოდგენილია ნახ. 3-ზე.

დანახარჯების ანალიზის ობიექტი შეიძლება იყოს წარმოებული პროდუქციის მთლიანი მოცულობა, რეალიზებული პროდუქციის მოცულობა, პროდუქციის ცალკეული სახეები, წარმოებების ცალკეული სახეები, ცენტრები, ცალკეული ტექნოლოგიური პროცესები და ოპერაციები.

ერთ-ერთ ფაქტორს, რომელიც გავლენას ახდენს დანახარჯების სიდიდეზე, წარმოადგენს პროდუქციის მოცულობისა და სტრუქტურის ცვლილება, რომლებსაც შეუძლიათ გამოიწვიონ პირობითად-მუდმივი ხარჯების (ამორტიზაციის გარდა), შედარე-

ნახ.3. მმართველობითი ანალიზის მეთოდის სასრულ სასრულო

ბითი შემცირება, საამორტიზაციო ანარიცხების შეფარდებით შემცირება, პროდუქციის ნომენკლატურისა და ასორტიმენტის ცვლილება, მისი ხარისხის ამაღლება.

საამორტიზაციო ანარიცხების შეფარდებით ცვლილების გამოთვლა შესაძლებელია იქიდან გამომდინარე, რომ საამორტიზაციო ანარიცხების ნაწილი არ შედის პროდუქციის თვითღირებულებაში, არამედ ანაზღაურდება სხვა წყაროების ხარჯზე, ამორტიზაციის საერთო თანხა შეიძლება შემცირდეს.

წარმოებული პროდუქციის ნომენკლატურის და ასორტიმენტის ცვლილება წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს, რომელიც გავლენას ახდენს წარმოებაზე დანახარჯების დონეზე. პროდუქციის სტრუქტურის ცვლილების ზეგავლენა შეიძლება გაანალიზდეს ცვალებადი დანახარჯების მიხედვით, ტიპური კალკულაციის მუხლების მიხედვით. პროდუქციის შემადგენლობაში დანახარჯების სიდიდეზე სტრუქტურული ძვრების გავლენის გაანგარიშება უნდა დაუკავშირდეს შრომის მწარმოებლურობის ზრდის მაჩვენებლებს.

წარმოების დანახარჯების სიდიდეზე გავლენას ახდენს დარგობრივი ფაქტორები. მათ შეიძლება მივაკუთვნოთ შემდეგი: ახალი საამქროების, საწარმოო ერთეულების და წარმოებების შეყვანა და ათვისება, მოქმედ საწარმოებში წარმოების მომზადება და ათვისება, სხვა ფაქტორები. ეფექტიანი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების მიზნით მმართველობითი ანალიზის მნიშვნელოვან შემადგენელს წარმოადგენს დანახარჯების სტრუქტურული ანალიზი ელემენტების მიხედვით. ის, როგორც წესი, ტარდება სისტემატიურად წლის განმავლობაში დანახარჯების შემცირების შიდა საწარმოო რეზერვების გამოვლენის მიზნით.

ამრიგად, სამრეწველო საწარმოების წინაშე დგას საკმაოდ სერიოზული ამოცანები და მათი წარმატებული რეალიზაციისთვის აუცილებელია რაციონალურად ორგანიზებული მმართველობითი ანალიზი, რომელსაც აქვს დიდი მნიშვნელობა პროდუქციის თვითღირებულების ოპტიმიზაციის ღონისძიებების დასაბუთებისათვის. ეს უზრუნველყოფილი იქნება ნედლეულის დამზადებისა და გადაამუშავების პროცესებზე სათანადო აღრიცხვის და კონტროლის მეშვეობით და მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების გასაკონტროლებლად წარმართული მართვის ფუნქციების საშუალებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბ. ბაუჩაძე. „მმართველობითი აღრიცხვა“ თბ.2012წ.
 2. ენტონ ა. ატკინსონი, რობერტ ს. კაპლანი, ელა მეა მათსუმერა, ს. მარკ იანგი. მმართველობითი აღრიცხვა. თბილისი. 2009 წ.
 3. 3. Друри. Колин, «Введение в управленческий учет и производственный учет», М; 2001 г.
 2.Карпова Т. П. «Основы управленческого учета», М.; ‘ИНФРА-М’,2003г.- 3.Кондратова И. Г. ‘Основы управленческого учета’, ‘Финансы и статистика’, М.;2005 г.-
 4. Нидлз, Х.Андерсон, Д.Колдуэлл «Принципы бухгалтерского учета», М.; «Финансы и статистика», 2005 г.-
 5. Николаева С.А. «Учетная политика предприятия», М.; «ИНФРА-М»,
 6. О содержании управленческого учета // М. З. Пизенгольц, «Бухгалтерский учет», № 19, октябрь 2004 г.

„SUPPLY CHAIN MANAGEMENT“ - მართვის თანამედროვე კონცეფცია

ალექსანდრე შენგელია
 სტუ მაგისტრანტი
 ზურაბ შენგელია
 ემდ, სტუ სრული პროფესორი

ტერმინი Supply Chain Management (SCM) — „მიწოდების ჯაჭვის /ჯაჭვთა მართვა“ შემოთავაზებული იქნა ამერიკელი სპეციალისტების (კერძოდ, კომპანია Arthur Andersen–ის) მიერ გასული საუკუნის 80–იანი წლების დასაწყისში და შემდგომში დიდი პოპულარობა მოიპოვა. 1989 წლიდან, სხვადასხვა ქვეყნის მეცნიერები ცდილობენ ამ ცნების სტრუქტურირებას.

მიწოდებათა ჯაჭვის ერთ–ერთი ყველაზე გავრცელებული, საზღვარგარეთის მრავალი წამყვანი სპეციალისტის აზრთა განზოგადებაზე დაფუძნებული განსაზღვრება შემდეგნაირად ჟღერს: მიწოდებათა ჯაჭვი — სამი ან მეტი ეკონომიკური ერთეული (იურიდიული ან ფიზიკური პირები), რომელიც უშუალოდ იღებს მონაწილეობას პროდუქციის, მომსახურების, ფინანსების და/ან ინფორმაციის გარეშე და შიდა ნაკადების წყაროდან მომხმარებლისკენ მიმართვაში.

ამ განსაზღვრებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია გავაკეთოთ დასკვნა, რომ არსებობს სირთულის სამი დონის მქონე მიწოდებათა ჯაჭვები: მიწოდებათა პირდაპირი ჯაჭვი, მიწოდებათა გაფართოებული ჯაჭვი და მიწოდებათა მაქსიმალური ჯაჭვი. მიწოდებათა პირდაპირი ჯაჭვი შედგება კომპანიისგან, მიწოდებლისგან და მომხმარებლისგან, რომელიც მონაწილეობს პროდუქციის, მომსახურების, ფინანსების და/ან ინფორმაციის გარეშე და/ან შიდა ნაკადებში.

80–იანი წლების ბოლოდან და დღევანდელ დღემდე, ლოგისტიკისა და მენეჯმენტის სპეციალისტებს შორის ერთიანი აზრი ცნების „მიწოდებათა ჯაჭვების მართვა“ განსაზღვრებასა და შინა-

არსთან დაკავშირებით არ არსებობს. მრავალი იყენებს ამ ტერმინს „ლოგისტიკის“ ან „ინტეგრირებული ლოგისტიკის“ სინონიმად. მაგრამ ამჟამად ამ კონცეფციის განმარტებისას აქცენტმა უფრო მეტად გადაინაცვლა გაფართოებული ცნებისკენ SCM, როგორც ბიზნესის ახალი კონცეფციისკენ. ამ პოზიციამ აქტიური მხარდაჭერა მიიღო ამერიკის მრავალი უნივერსიტეტის, კრენფილდის ბიზნესის სკოლის (დიდი ბრიტანეთი, ტრანსპორტისა და ლოგისტიკის ინსტიტუტი მკისტროფერის ხელმძღვანელობით), უნივერსიტეტების, გერმანიის ლოგისტიკურ მენეჯერთა მომზადების ცენტრთა და რიგ სხვა ლოგისტიკური სკოლებისა და გაერთიანებების მხრიდან.

SCM –ის სფეროში აღიარებული ამერიკელი მეცნიერები დ.ლამბერტი და ჯ.სტოკი ამ ცნებას ამგვარად განსაზღვრავენ: მიწოდებათა ჯაჭვების მართვა – საკვანძო ბიზნეს პროცესების ინტეგრირება, რომლებიც იწყება საბოლოო მომხმარებლისგან და მოიცავს საქონლის, მომსახურების და ინფორმაციის ყველა მომწოდებელს და მატებს ფასეულობას მომხმარებელთათვის და სხვა დაინტერესებული პირებისთვის. ამ განსაზღვრების განმარტებისას ისინი მიუთითებენ, რომ მიწოდებათა ჯაჭვების მართვა – ეს არის რვა საკვანძო ბიზნეს-პროცესის ინტეგრაცია, კერძოდ:

- მომხმარებელთან ურთიერთობის მართვა;
- მომხმარებელთა მომსახურება;
- მოთხოვნის მართვა;
- შეკვეთების შესრულების მართვა;
- საწარმოო პროცესების მხარდაჭერა;
- მომარაგების მართვა;
- პროდუქციის შემუშავებისა და მისი კომერციულ გამოყენებამდე მიყვანის მართვა;
- დაბრუნებითი მატერიალური ნაკადების მართვა.

ბოლო დრომდე SCM-ის კონცეფცია ფაქტიურად განიხილებოდა, როგორც „ინტეგრირებული ლოგისტიკის“ სინონიმი, რომელიც ხორციელდებოდა ცენტრალური კომპანიის ფარგლებს გარეთ და მოიცავდა მომხმარებლებსა და მომწოდებლებს. ლოგისტიკა ყოველთვის იყო ორიენტირებული მიწოდებათა ჯაჭვებ-

ზე, რომლებიც იწყება პროდუქტის დამზადების ადგილიდან და მთავრდება მისი მოხმარების ადგილზე. როგორც დ.ლამბერტი და ჯ.სტოკი მიუთითებენ, აზრთა ძირითადი სხვადასხვაობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ ლოგისტიკა ხშირად ორგვარად არის გაგებული: როგორც კომპანიის საქმიანობის ვიწრო ფუნქციონალური მიმართულება და როგორც უფრო მსხვილი, პროდუქციის და ინფორმაციის მიწოდების ყველა ჯაჭვებზე მართვასთან დაკავშირებული ბიზნეს-კონცეფცია. SCM ლოგისტიკის განმარტება წააგავს ზოგიერთ მსჯელობას ცნების „მარკეტინგი“ დაკავშირებით, როდესაც ხდება მისი გაგება, როგორც კონცეფციისა და ამასთან, როგორც საქმიანობის ფუნქციური სფეროსი. აღნიშნულთან დაკავშირებით, შეიძლება მოვიყვანოთ მსხვილი ამერიკული კომპანიის განმკარგულებელი დირექტორის სიტყვები: „მარკეტინგი ძალზე მნიშვნელოვანი რამ არის იმისათვის, რომ იგი მთლიანად გადაეცეთ მარკეტინგის განყოფილებას“. კომპანიის თითოეული თანამშრომელი უნდა გამოდიოდეს მომხმარებლის ინტერესებიდან. ვინაიდან მომხმარებელთა მოთხოვნების დაკმაყოფილება – ყველას და თითოეულის საქმეა, მარკეტინგული კონცეფცია არა მხოლოდ მარკეტინგის განყოფილებაში გამოიყენება.

ELA (European Logistics Association) –ს განსაზღვრებით, „SCM – ეს არის ინტეგრალური მიდგომა ბიზნესისადმი, რომელიც ახდენს მართვის ფუნდამენტური პრინციპების გახსნას ლოგისტიკურ ჯაჭვში, ისეთების, როგორცაა ფუნქციურ სტრატეგიათა, საორგანიზაციო სტრუქტურის, გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდების, რესურსების მართვის, მხარდამჭერი ფუნქციების, სისტემების და პროცედურების ფორმირება“.

SCM-ის კონცეფცია იძლევა ლოგისტიკის ფუნქციურ არეთა ინტეგრირებული მართვისა და კომპანიის ლოგისტიკური პროცესის კოორდინაციის საშუალებას „სამი მხარით“ ლოგისტიკაში ბიზნეს-პლატფორმის შესაბამისად (B2B ან B2C). SCM მოდულს ადგილი აქვს მართვის ყველაზე მოწინავე ინტეგრირებული კორპორატიული სისტემების შემადგენლობაში, კერძოდ კი, სისტემებს ERPII/CSRP. გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ SCM-მოდული მქონე ERP სისტემები იძლევიან შეკვეთის ეტაპების 6-ჯერ უფრო სწრა-

ფად გავლას და კლიენტთა ლოგისტიკური სერვისით კმაყოფილების 2-ჯერ გაზრდას.

ამ თემისთვის მიძღვნილ კვლევათა და პუბლიკაციათა დიდი რიცხვი, სპეციალიზებული პერიოდული გამოცემები (მაგალითად, Supply Chain Management დიდი ბრიტანეთი) ადასტურებენ SCM კონცეფციის ფართო გავრცელებას (Supply-Chain Council, აშშ). ამავე მიმართულებას ეძღვნება საერთაშორისო კონფერენციები (მაგალითად, ლოგისტიკური მენეჯმენტის საბჭოს ყოველწლიური კონფერენცია სახელწოდებით: Collaborative Relationships in a Changing Economy — „თანამშრომლური ურთიერთობა ეკონომიკის ცვლილებების პირობებში“) და.ა.შ.

ჩვენი აზრით, SCM მიდგომაში უმნიშვნელოვანესია, მაგრამ არა უმთავრესი კოორდინაციის პრობლემა. მიწოდების ჯაჭვთა მართვის მეორე პრობლემას წარმოადგენს კომპანიის რესურსების და მისი ლოგისტიკური პარტნიორების ოპტიმიზაცია ლოგისტიკური სტრატეგიის ძირითადი ფუნქციების შესრულების პროცესში. სწორედ ამიტომ, SCM კონცეფცია და პროგრამული პროდუქტები ფართოდ გამოიყენება ERP/CSRP სისტემებში.

მიწოდების ჯაჭვთა ეფექტური მართვის ამოცანა ყოველთვის იდგა მეწარმეთა წინაშე – დამოუკიდებლად მათი პროფილისა, ეროვნული ან ტერიტორიული კუთვნილებისა და მოქმედი ეკონომიკური მოდელისა. ჯაჭვთა მართვის თანამედროვე პრაქტიკა მჭიდროდ უკავშირდება დაგეგმვას და რესურსების ოპტიმიზაციას კომპანიის შიგნით, ამიტომ SCM — ეს არის კონცეფცია, რომელიც მხარს უჭერს კომპანიის კორპორაციულ სტრატეგიას და საინფორმაციო-ტექნოლოგიურ ასპექტში წარმოადგენს ERP-სიტემათა შემადგენელს; ამასთან, მიწოდებათა ინტეგრირებული ლოგისტიკური მენეჯმენტი – ეს არის არა თვითმიზანი, არამედ კომპანიის ბიზნეს-პროცესების ოპტიმიზაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტი.

ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიები ERP კორპორაციულ სისტემებში SCM კონცეფციის გამოყენებით, ეფუძნება მიწოდების ჯაჭვთა მართვის იდეოლოგიის გამოყენებას რეალურ დროში — მართვას უსადენო WAP-დანართების GPRS პროტოკოლის პა-

კეტური რადიოკავშირის ზოგადი მომსახურების გამოყენებით და ა.შ.

SCM კონცეფციის შესაძლო დანართების სპექტრი, კომპანიის მიერ ელექტრონულ ბიზნესში შესვლისას ფართოვდება. ამ შემთხვევაში, ლოგისტიკა იძენს თითქმის გადამწყვეტ მნიშვნელობას პერსპექტიული ურთიერთობების აგებაში მყიდველთან.

ელექტრონულმა ვაჭრობამ პირდაპირ დააკავშირა მყიდველი გამყიდველთან: შუამავლები ხშირად საჭირო აღარ არიან, დამკვეთი კი ხვდება, თუ რა რთულია და ძვირფასია კომპანიის ლოგისტიკური სტრატეგია და არჩევანს ახალ ფაქტორთა გათვალისწინებით აკეთებს. ამავე დროს, კომპანიებმა უნდა ისწავლონ საქონლის პირდაპირ მიწოდებათა განხორციელება კლიენტთა გაცილებით უფრო ფართო აუდიტორიისთვის, რადგან ბევრ შემთხვევაში ინტერნეტში გასვლა ნიშნავს საბითუმო გაყიდვებიდან საცალო ვაჭრობაზე და მასობრივი მომსახურებიდან – ინდივიდუალურ სერვისზე გადასვლას. ამასთან, გამყიდველებმა არა მარტო უნდა შეძლონ მიწოდების ორგანიზება, არამედ მაქსიმალურად მოხერხებული და მარტივი გახადონ თითოეული ურთიერთქმედება კლიენტთან. ელექტრონულ ბიზნესს გააჩნია პერსონალური მომსახურების უნიკალური ტექნოლოგიური შესაძლებლობები. მცირე პარტიებით უამრავი რაოდენობის მიწოდებათა მართვის უნარი, პლუს ურთიერთობათა ინდივიდუალიზაცია დამკვეთებთან – აი ეს გახლავთ ელექტრონული კომერციისა და ლოგისტიკის წარმატების თანამედროვე კრიტერიუმები. ჩნდება ახალი ბიზნეს-სტრატეგია. ახლა კლიენტთან ურთიერთქმედების ეფექტური ხერხები, რომლებიც მას საშუალებას აძლევენ თავად გახდეს ლოგისტიკური ჯაჭვის რგოლი და აცნობენ მას შიდა ბიზნეს-პროცესებს, მუშავდება ერთიანი ლოგისტიკური სტრატეგიის საშუალებით, რომელიც იძლევა კლიენტთან ურთიერთობათა მართვის საშუალებას (Customer Relationships Management, CRM) და SCM.

და მაინც, CRM+SCM ერთიანი კონცეფციის საფუძველზე არსებული ელექტრონული ბიზნესის პოტენციალის რეალიზებაც კი სრულად ვერ ხერხდება. საინფორმაციო სივრცემ ჩამოაყალიბა სრულიად სხვა დონეზე – კომპანიების სუპერ ინტეგრაციის

დონეზე ურთიერთობის იდეალური გარემო. კონტრაგენტთათვის საკუთარ სისტემასთან გამჭვირვალე წვდომის მინიჭებისას (SCM+CRM), კომპანია ახდენს მათ „ინტეგრირებას“. პარტნიორები მისდევენ გახსნილობის იმავე იდეას და ასევე ახორციელებენ თავიანთ კონტრაგენტთა ინტეგრირებას ერთიან სისტემაში.

SCM-ის თეორიის და პრაქტიკის წარმოშობა მსოფლიოში დაკავშირებულია საინფორმაციო ტექნოლოგიების პროგრესთან, რომელმაც მრავალეროვან კორპორაციებსაც კი მისცა საშუალება ეწარმოებინათ ოპერაციები და გაეანალიზებინათ on-line რეჟიმში საქმიანობა. ბუნებრივია, აღნიშნულმა მოითხოვა გლობალური ბიზნესის მართვის მეთოდოლოგიის გააზრება და ფორმალიზაცია, აგრეთვე შესაბამისი ინსტრუმენტების შემუშავება. ლოგისტიკური ჯაჭვების მხარდაჭერა პრაქტიკულად სავალდებულო მოთხოვნა გახდა სავაჭრო და ჰოლდინგური სტრუქტურების ავტომატიზაციისთვის განკუთვნილი პროგრამული პროდუქტების მიმართ. ასეთი პროდუქტები უნდა ახდენდნენ იმ კონფიგურაციების მხარდაჭერას, რომლებიც იძლევიან ავტომატიზაციის განთავსების საშუალებას ფიზიკურად დაშორებულ რამდენიმე ტერიტორიაზე, ფინანსური (საბუღალტრო) აღრიცხვის დაყოფით (რამდენიმე იურიდიული პირის მხარდაჭერა), აგრეთვე უნდა ახდენდნენ „განაწილებული“, მაგრამ ერთიანი იურიდიული პირის მხარდაჭერას, მონაცემთა ბაზის განაწილებული სტრუქტურის მიმართ, ყველა აქედან გამომდინარე მოთხოვნის ჩათვლით. ბევრ შემთხვევაში ასევე აუცილებელია „მგრძნობიარე“ კლიენტის ვარიანტი, დაშორებულ საწყობებში სამუშაო ადგილების უზრუნველსაყოფად, წარმომადგენლობით დაწესებულებებში შეკვეთის დისტანციური ფორმირების ან მონიტორინგისთვის.

მიწოდებათა ჯაჭვის ანალიზს განსაკუთრებული მნიშვნელობა შემდეგ შემთხვევებში ენიჭება:

-სპეციფიკური მოთხოვნები მიწოდებათა მიმართ თითოეული ქვეყნისთვის (რეგიონისთვის) – სპეციალური მაკომპლექტებლები ან მასალები. მაგალითად, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში ამზადებენ ნახატებიან საბავშვო ტრიკოტაჟს, ის ყველგან მიეწოდება– ჩრდილოეთ პოლუსიდან სამხრეთ პოლუსამდე. ბუნებრივია,

სხვადასხვა ქვეყნებისათვის ნახატი განსხვავებული უნდა იყოს, რისთვისაც აუცილებელია შესაბამისი ქვეყნების სპეციალისტების მოზიდვა. გარდა ამისა, „საშობაო“ სასაჩუქრე ნაკრებში შეტანილი უნდა იქნას საჩუქრები, რომლებიც ასეთებად აღიქმება თითოეულ შესაბამის ქვეყანაში, საჭიროა მათი შეკვეთა, მიწოდება, შეფუთვა.

-ამჟამად პოპულარული CFM კონცეფცია (Customer Focused Manufacturing) — „მყიდველზე ორიენტირებული“ წარმოებაა. მოყვანილი მაგალითი ასევე შეიძლება მიეკუთვნოს აღნიშნულ კატეგორიასაც. მაგრამ CFM-ის „ფოკუსი“ მდგომარეობს არა მართო საქონლის ადაპტაციაში კონკრეტული მყიდველის მოთხოვნილებებისადმი, არამედ „უკუკავშირის“ მუდმივ შენარჩუნებაში მყიდველთან და ლოგისტიკური ჯაჭვის ადაპტაციაში მის მოთხოვნილებებთან. ამგვარი „უკუკავშირი“ შეიძლება შედგებოდეს, მაგალითად: ერთ მაღაზიაში იყიდება კომპიუტერები დიდი დისკებით, მეორეში – თანამედროვე ვიდეო პლატით და ვრცელი მეხსიერებით, შესაბამისად, განსახვავებული უნდა იყოს ამ ვიდეო მაღაზიათა პროგრამული უზრუნველყოფის ასორტიმენტიც. ასევე საჭიროა სხვადასხვა კორპუსები და მონიტორები, თუკი კომპანია ორიენტირებულია „ტიპურ გადაწყვეტილებებზე“ მაშინ განსხვავებები არსებითი იქნება. ამგვარი „პრიორიტეტები“ შესაძლებელია არსებითად იცვლებოდეს, ხანდახან ერთი-ორი თვის განმავლობაში.

-„გლობალური“ მრავალნაციონალური კომპანია. „ფოკუსი“ — არა კონკრეტული ქვეყნის მომხმარებელთა სპეციფიკური მოთხოვნების დაკმაყოფილება, არამედ გლობალური დისტრიბუციის მართვის პრობლემა და საერთო საოპერაციო ლოგისტიკური ხარჯების შემცირება. საინტერესოა გაკეთდეს განსხვავება კონცეფციებს SCM და DRP (Distribution Requirements Planning)-ს (განაწილების რესურსთა დაგეგმვა) შორის, რომელიც იძლევა განაწილებული სასაწყობე სისტემის „შევსების“ დაგეგმვის საშუალებას, ამასთან არა მხოლოდ „ცენტრალური საწყობიდან“, არამედ საქონლის გადაადგილების ხარჯზე თანაბარი დონის საწყობებს შორის, მათ შორის მაღაზიიდან მაღაზიაში გადაადგილების გზით, საოპერაციო ღირებულებისა და უკუკავშირის დამყარების გარეშე. ასეთი მიდგომა

ოპტიმალური იქნება სერვისული ცენტრების საწყობთა სისტემის, გაცვლითი ფონდების ან მასობრივი მოთხოვნილების სასურსათო პროდუქციის – მაგალითად, შაქრის, მარილის, ბურღულეულის და მსგავსი პროდუქტების საბითუმო საწყობთა სისტემის შესავსებად, რომლებიც მცირედ ექვემდებარებიან მოთხოვნებს საგანგებო შეფუთვისადმი და უმნიშვნელოდ დიფერენცირდებიან ხარისხის მიხედვით.

ლოგისტიკური ჯაჭვების ანალიზის არსი საკმაოდ მარტივია:

- საქონლის ღირებულება ყალიბდება მთელი ლოგისტიკური ჯაჭვის გასწვრივ, „ვლინდება“ მხოლოდ ბოლო სტადიაზე – საბოლოო მომხმარებლისთვის მიყიდვისას;
- საქონლის ღირებულებაზე მნიშვნელოვნად მოქმედებს ოპერაციათა, მათ შორის სატრანსპორტო და მარკეტინგული, ზოგადი ეფექტურობა მთლიანი ლოგისტიკური ჯაჭვის გასწვრივ და არა მხოლოდ კონკრეტული გაყიდვის;
- ღირებულების თვალსაზრისით ყველაზე მართვადი სწორედ საწყისი სტადიაა – წარმოება, ხოლო ყველაზე მგრძობიარე – უკანასკნელი – გაყიდვა.

SCM კონცეფციის დანერგვა ისეთივე რევოლუციური ნაბიჯი იყო, როგორც გადასვლა MRP (Material Requirement Planning) კონცეფციაზე საწარმოო მენეჯმენტში (რაც არსობრივად, ტოლფასია, თუკი შესყიდვა-გაყიდვის პროცესს თავისებურ „წარმოებად“ განვიხილავთ).

ტიპურ ამოცანებს, რომელთაც ხსნის მოდული SCM კორპორაციულ საინფორმაციო სისტემაში, წარმოადგენს:

- ნედლეულისა და მზა პროდუქციის სტრუქტურის ქსელის ფორმირება საოპერაციო ლოგისტიკური ხარჯების შესამცირებლად;
- სატრანსპორტო ოპერაციების/მარშრუტების სქემის ოპტიმიზაცია (ხარჯების თვალსაზრისით);
- კონკრეტულ რეგიონალურ ბაზარზე საქონლის მწარმოებლის შერჩევა და ა.შ.

სამწუხაროდ, ტერმინი SCM ვერ ჩაითვლება საბოლოოდ მიღებულიად. კერძოდ, უნდა განვასხვავოთ მიწოდების ჯაჭვთა მარ-

თვა დისტრიბუციის მართვისგან. აღნიშნული კონცეფცია განხორციელდა სხვადასხვა პროგრამულ პროდუქტებში, ასე რომ გადაწყვეტილების არჩევისას აუცილებელია კონკრეტული ფუნქციური რეალიზაციის ზედმიწევნითი გაცნობა. ჩვენი აზრით, არსებობს გარკვეული შეზღუდულობა SCM მოდულის, როგორც ERP/CSRP-ის სტემათა ნაწილის, სისტემური ინტეგრატორების განმარტებაში, ზემოთ ჩამოთვლილ ამოცანებთან მიმართებით. ამასთან, აუცილებელია გვესმოდეს, რომ SCM – ეს არის უპირველეს ყოვლისა ბიზნესის ახალი კონცეფცია, რომელიც მიმართულია რესურსების ოპტიმიზაციაზე ლოგისტიკური სტრატეგიის ყველა მონაწილეთა ინტეგრირებული ურთიერთქმედების პროცესში. ბიზნესის მართვის ავტომატიზაციის ახალი მიდგომები ხასიათდება SCM, ERP/CSRP (Customer Synchronized Resource Planning), და APS (Application Packaging Standard) იდეოლოგიათა ურთიერთშეღწევადობით.

კერძოდ, კონცეფცია SCM და CSRP კარგად ავსებს ერთმანეთს. პირველი აქცენტს აკეთებს „გლობალურ“ ლოგისტიკაზე და მასთან დაკავშირებულ, წარმოებასთან მიმართებით „გარეგან“ პროცესებზე, მეორე – „შიდა“ პროცესებზე – კერძოდ, შეკვეთების ოსტატურ მართვაზე და დანახარჯების გაფართოებულ მართვაზე, საქონლის ბიზნეს-ციკლის გაფართოებულ საწარმოო ციკლად აღქმის საშუალებით, და რაც ძალზე მნიშვნელოვანია – არა „ზოგადად საქონელზე“ როგორც MRP, არამედ „საქონელზე კონკრეტულ შეკვეთაში“, რაც ზედმიწევნით შეესაბამება იდეოლოგიას SCM. თუკი გავითვალისწინებთ, რომ მიწოდებათა ჯაჭვის „ბირთვს“ წარმოადგენს მწარმოებელი (გლობალური განმარტებით — დამატებითი ღირებულების მწარმოებელი), შეიძლება ითქვას, რომ CSRP კონცეფცია — ეს არის SCM –ის საწარმოო ბირთვის კონცეფცია. ამ ორ კონცეფციათა ერთიან სისტემად გაერთიანება მოგვეცემს ბიზნესის რესურსების მართვის სისტემების ახალ ხარისხობრივ დონეზე გასვლის საშუალებას. შეკვეთებისა და ლოგისტიკური ჯაჭვების მართვის მხარდამჭერ „დახვეწილ“ ავტომატიზებულ სისტემებს შეუძლიათ მნიშვნელოვან კონკურენტულ უპირატესობათა მოტანა.

SCM მოდული და შესაბამისი ფინანსური ინსტრუმენტები იძლევა „ვირტუალური ბიზნესის“ შექმნის საშუალებას სხვადასხვა კომპანიათა განაწილებული სისტემიდან, რომელიც მოიცავს საქონლის მთლიან სასიცოცხლო ციკლს, ან პირიქით, ერთი კომპანიის რამდენიმე „ვირტუალურ ბიზნესად“ დაყოფის საშუალებას. ამასთან, თითოეული „ვირტუალური ბიზნესი“ შეიძლება ახორციელებდეს მთლიანი კომპანიისთვის დამახასიათებელი „მართვის ვირტუალურ სისტემათა“ სრული სპექტრის მხარდაჭერას. მაგრამ სისტემა კორექტულად მუშაობს მაშინ, როდესაც „გამჭვირვალეა“ კომპანიის მიერ ჩამოყალიბებული მთლიანი „ვირტუალური ლოგისტიკური“ ქსელი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Е.А. Смирнова – УПРАВЛЕНИЕ ЦЕПЯМИ ПОСТАВОК. Издательство Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. 2009. стр. 121
2. Ehrmann H. LOGISTIK. 4. Auflage. Kiehl Verlag. 2003. S.599. ISBN 3 470 47594 6
3. Wildemann H., LOGISTIK PROZESSMANAGEMENT., 3. Auflage. Munchen. TCW Transfer-Centrum. 2003. S.457. ISBN 3-931511-17-0
4. Kummer S., Grun O., Jammernegg W. GRUNDZUGE DER BESCHAFFUNG, PRODUKTION UND LOGISTIK. 2. Auflage. Munchen. Pearson Studium. 2009. S.352. ISBN 978-3-8273-7351-9
5. Oelfke W. GÜTERVERKERJEHR SPEDITION. LOGISTIK. . Bildungsverlag Troisdorf. 2010. S.664. ISBN 978-3-441-00306-9

კაცობრიობის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ნებისმიერი საზოგადოების განვითარების საფუძველს წარმოადგენს ცოდნა, ცოდნის შექმნა, გავრცელება და გამოყენება. უკანასკნელ XX და XXI საუკუნეში, მსოფლიოს ქვეყნების გაძლიერებული ინტეგრაციისა და გლობალიზაციის პირობებში, რომლის დროსაც მოხდა და ხდება ღრმა ფუნდამენტალური ცვლილებები, რასაც თან სდევს ქვეყნებს შორის მძაფრი კონკურენტული ბრძოლა, განსაკუთრებულად აქტუალური ხდება ცოდნის შექმნა, მისი გაძლიერება, გავრცელება და გამოყენება. თანამედროვე მსოფლიოში ადამიანს არ ძალუძს მოიცვას მთელი ცოდნა, ეს ფაქტიურად შეუძლებელიცაა. ყოველდღიურად იმდენი ცვლილებები და გარდაქმნები ხდება, რომ ამ ყოველივეს ასახვა ადამიანის გონებაში წარმოუდგენელია. უნივერსალურად განათლებული ადამიანები კი აღარ არსებობენ. თანამედროვე საკომუნიკაციო საშუალება ინტერნეტი გზას გვიკვალავს თანამედროვე კაცობრიობის ცოდნისაკენ. შეიცვალა და ყოვლისმომცველი ხასიათი მიიღო ინფორმაციის და ცოდნის დამუშავების შესაძლებლობებმა: მათი მოპოვება, გაგზავნა, გაცვლა ისეთი მოცულობით ხორციელდება, რომელიც წარმოუდგენელიც კი იყო კაცობრიობის განვითარების წინა ეპოქებისათვის. წარმოიშვა ბევრი ისეთი პროგრამული და აპარატული შესაძლებლობები, რომელთა მეშვეობითაც გადამუშავდება ინფორმაცია და გენერირდება ახალი ინფორმაცია, მათ რეალური ცოდნის ფორმა შეიძინეს. ადამიანებმა უნდა შესძლონ არსებული უზარმაზარი ინფორმაციიდან მათთვის სასარგებლო ინფორმაციის ამოღება, გაანალიზება და მისი დამუშავება, გამოყენება საკუთარი მიზნებისთვის ანუ ცოდნის ეფექტურად გამოყენება. სწორედ ამაზეა აგებული თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა. ფასდება არა ის, თუ რამდენად ბევრი ინფორმაციის მფლობელია ესა

თუ ის ადამიანი, არამედ ის, თუ როგორ მოახდენს ის საკუთარი ცოდნის გამოყენებას, მართვას, რამდენად არის იგი ახალი იდეებისა და მიმდინარეობების, ახალი ცოდნის გენერირების აქტიური მონაწილე.

ცოდნა თავისებური ობიექტი და უმნიშვნელოვანესი რესურსია, რომელიც საკმაოდ ფასეულია ორგანიზაციისათვის. მაგალითად, ფირმის ინტელექტუალური პოტენციალის ყიდვა და გაყიდვა შეუძლებელია, გაყიდვა შესაძლებელია მხოლოდ ცალკეული პატენტების, ტექნოლოგიური ინსტრუქციების, მაგრამ მთელი ცოდნის კომპლექსის გაყიდვა, რომელიც განაწილებულია პერსონალსა და საინფორმაციო ბაზებს შორის, შეუძლებელია. ცოდნა გადის ტრანსფორმაციის ეტაპებს, ესენია: შექმნა, შენახვა, გადაცემა, გამოყენება. შექმნა – ეს არის ძებნა, განზოგადება, ფიქსაცია, განვითარება, გააზრება, ცოდნის ახალ ფორმაში წარმოდგენა. შენახვა – გარდაქმნა, კოდირება, დაგროვება და წარმოდგენა ცოდნისა ინფორმაციის მატარებელზე, შეტანა საინფორმაციო ბაზაში. ცოდნის გადაცემა ეს არის პროცესი ცოდნის გადაცემისა ინფორმაციულ ბაზებს, ტექნიკურ საშუალებებსა და ადამიანებს შორის. ცოდნის რესურსები სპეციფიკურია დარგობრივი სფეროებიდან გამომდინარე, მაგრამ როგორც წესი, ისინი მოიცავენ მონაცემთა ბაზებს პროდუქციაზე, კონკურენტებზე, ტექნოლოგიებზე და პარტნიორებზე, მეცნიერულ-ტექნიკურ სიახლეებზე, ტიპიურ სამართველო და ინჟინერულ სიტუაციებზე.

ცოდნის მართვა ეს ცალკე აღებული პროგრამული პროდუქტიკი არ არის მონაცემთა ბაზისთვის განკუთვნილი, არამედ სტრატეგიაა სახელმწიფოს, რეგიონების და საწარმოების მართვისა, რომელიც ორიენტირებულია განვითარებაზე და ინტელექტუალური პოტენციალის მაქსიმალურად ეფექტურ გამოყენებაზე. ცოდნის მართვა ეს არის ორგანიზაცია სამართველო მოქმედებების, ინტელექტუალური, საინფორმაციო და პროგრამული რესურსების მთელი ერთობლიობის ბაზაზე. ცოდნის მენეჯმენტის მიზანია შენახვა, კვლავწარმოქმნა, განვითარება, ცოდნის გამოყენების ორგანიზაცია. ორგანიზაციული ღონისძიებებიდან, რომლებიც ორგანიზაციის ცოდნის მართვის სისტემის პრიორიტეტს წარმოადგენს,

გამოიყოფა: 1. პერსონალის ყურადღების აქტივიზაცია ობიექტისაკენ “ცოდნა”. 2. სპეციფიკური პროგრამული საშუალებების შექმნა. 3. ორგანიზაციების არქივების ცოდნის ინვენტარიზაცია. 4. ცოდნის უნიკალური მატარებლების – ექსპერტების ბანკის შექმნა. 5. ელექტრონული ქსელების შექმნა ორგანიზაციაში. 6. კავშირის უზრუნველყოფა საერთაშორისო ქსელებითა და ცოდნის ბაზებით. 7. პერსონალის სწავლების სისტემის ორგანიზაცია ცოდნის ურთიერთგაცვლის, განვითარების და შენახვის მიზნით. 8. მიმდინარე პროცესების დროს, ინტეგრირებული სამუშაოების სისტემის ორგანიზაცია, როგორც სწავლების ინსტრუმენტი, ცოდნის გაცვლისა და გაღრმავებისთვის.

ცოდნის მენეჯმენტი ერთ-ერთ აქტუალურ თემას წარმოადგენს დღეს როგორც სამრეწველო, ასევე საინფორმაციო-კვლევით სამყაროში. ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში, გვინევს უზარმაზარ მონაცემებსა და ინფორმაციასთან შეჭიდება. მონაცემები და ინფორმაცია არ არის ცოდნა, სანამ ჩვენ არ მივხვდებით თუ როგორ გადავაქციოთ ისინი ღირებულად. სწორედ ამაში გვეხმარება ცოდნის მენეჯმენტი. სამწუხაროდ, არ არსებობს ცოდნის მენეჯმენტის უნივერსალური განმარტება. ზოგადად ირჩევენ შემდეგ განსაზღვრებას, მისი სიმარტივისა და ფართო კონტექსტის გამო: ცოდნის მენეჯმენტი (KM) მოიცავს მულტიდისციპლინარულ მიდგომებს ცოდნის ეფექტურად გამოყენების გზით ორგანიზაციაში შედეგების მაქსიმალიზაციისთვის. აქცენტს აკეთებს ისეთ პროცესებზე, როგორცაა, ცოდნის შექმნა, შექმნა და გაზიარება, ასევე კულტურულ და ტექნიკურ საფუძვლებზე. ცოდნის მენეჯმენტი მდგომარეობს მუდმივ სწავლებაზე დამყარებული კულტურის შექმნასა და მხარდაჭერაში, რომლის დროსაც ორგანიზაციის მუშაკები სისტემურად ამდიდრებენ თავის ცოდნას და მას უზიარებენ კოლეგებს უფრო მაღალი წარმადობის მისაღწევად.

„ცოდნის მენეჯმენტის“ გამოჩენის სამი მიზეზი შიძლება გამოვყოთ:

➤ სოციალური მიზეზი.

მატერიალური წარმოების კომპანიაში დამოკიდებულებით მეორეხარისხოვანი ხდება არამატერიალური (ინფორმაცია და ცოდნა),

ჩნდება ახალი როლი კომპანიაში, მცოდნე თანამშრომელი. თანამშრომლის დახასიათება: 1. სრულად ფლობს წარმოების საშუალებებს: ინტელექტს, მეხსიერებას, გამოცდილებას და არის ინიციატივიანი; 2. მისი ცოდნა სპეციფიურია და შეიძლება მოერგოს მკაცრად განსაზღვრულ ბიზნეს პროცესსაც.

➤ ეკონომიკური მიზეზი.

საინფორმაციო ტექნოლოგიებში ჩადებული ინვესტიციების შეფასებისას აღმოჩნდა, რომ საქმე გვექონდა კომპიუტერულ პარადოქსთან. თურმე შეუძლებელია დაადგინო IT ტექნოლოგიებში ჩადებული თანხების ეკონომიკური ეფექტი. ჩატარდა სხვადასხვა IT კომპანიების კვლევა და აღმოჩნდა, რომ თუ ავიღებთ რომელიმე კომპანიის თვითღირებულების 100%-ს აქედან, 95% არამატერიალური აქტივები იქნება, ეს არის თანამშრომლების ცოდნა. ამიტომ, გამოსავალი ამ პარადოქსის ისაა, რომ IT-ს ეკონომიკური შეფასება განხორციელდეს აგებულ ცოდნაზე, როგორც ეკონომიკურ ფაქტორზე, შესაბამისად, IT თავად არ არის მომგებიანი, მოგება გენერირდება ცოდნის მეშვეობით ჩატარებული ოპერაციებით.

➤ ტექნოლოგიური მიზეზი.

ტექნოლოგიური მიზეზი მდგომარეობს IT-ს ევოლუციური განვითარების პროცესში:

1. გამოთვლები; 2. კომუნიკაცია; 3. აქტიური აზროვნების მხარდაჭერა.

ორგანიზაციები თანდათან უფრო აცნობიერებენ, რომ ინტელექტუალური კაპიტალი და კორპორაციული ცოდნა ღირებული აქტივია, რომელიც შეიძლება მართო ისევე ეფექტურად, როგორც ფიზიკური აქტივები, რათა გააუმჯობესო შედეგი. ცოდნის მენეჯმენტი ფოკუსირებას ახდენს ადამიანთა კავშირებზე, პროცესებზე და ტექნოლოგიებზე, რათა მიღწეულ იქნას კორპორაციული ცოდნის მიზანი. დღევანდელი მონაცემთა ბაზის პროფესიონალები არიან მომავლის ცოდნის მენეჯერები, და ისინი შეასრულებენ გამაერთიანებლის როლს, რათა გახადონ ეს კავშირები შესაძლებელი.

21—ე საუკუნე გლობალური მასშტაბის ცვლილებათა საუკუნეა და ამ ცვლილებების ტემპი სულ უფრო მატულობს. გამუდმებით

იქმნება ახალი ცოდნა, ინფორმაცია. მათი მოძინების სისწრაფე და მოცულობა იმდენად დიდია, რომ ძალიან სწრაფად ძველდება კიდევ. ამიტომ ადამიანისათვის აღარაა საკმარისი პროფესიისა და სპეციალობის ერთხელ შესწავლა. წარმატებისათვის აუცილებელი ხდება მუდმივად, მთელი სიცოცხლის მანძილზე ცოდნის ოპერატიული ძიება, მოპოვება, ათვისება და რეალიზაცია.

ამრიგად, ქვეყნის კეთილდღეობისათვის, წარმატებული განვითარებისათვის, ეკონომიკური სიძლიერისა და მდგრადობისათვის უპირატესი მნიშვნელობა ენიჭება მისი მოქალაქეების ცოდნის, განათლების პოტენციალს. მაგრამ უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს ამ პოტენციალის გამოყენების, მოხმარების უნარს, ანუ იმას, თუ რა პროდუქტს ვაწარმოებთ ისეთი რესურსით, ისეთი კაპიტალით, როგორცაა ცოდნა, განათლება და როგორი წარმატებით მოვახერხებთ ამ პროდუქტის რეალიზაციას მსოფლიო ბაზარზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Н. В. Моргунова, М. А. Шумилина Менеджмент знаний, 2012, ср. 5-24
2. В. В. Глухов, С. Б. Коробко, Т. В. Маринина ЭКОНОМИКА ЗНАНИЙ, 2003, ср. 84-120
3. <http://www.management.com.ua/>

PERSPECTIVES OF ARMENIAN-GEORGIAN ECONOMIC COOPERATION

Scientific supervisor:

G. Baghdasaryan. Doctor of economics, professor

Applicant of European Regional Academy:

KASIMYAN MARGARIT

World economic development objective regularities prove that world's further development and the economic growth are largely conditioned by world integration and globalization processes. In order to be deeply involved in world integration processes countries at first cooperate with each other within regional integration processes, having a great opportunity to expand their further cooperation in future. Therefore, our country is not an exception too. So, we believe that its effective involvement in regional integration processes and intensive cooperation with the neighboring countries will mostly ensure country's further economic growth and development. In the context of regional cooperation we particularly emphasize the necessity and urgency of the further development and improvement of Armenian-Georgian economic relationship. In general, Armenian-Georgian relationship have traditionally been friendly and their culture, traditions and history have a lot in common, which can be a solid base for further economic cooperation.

Generally, we think that after the Soviet Union had collapsed the resumption of the economic cooperation and the economic relationship between these two countries can be divided into economic, juridical and organizational directions. These directions provide a correlated character in Armenian-Georgian relationship and require special approach for taking

მსოფლიო ეკონომიკა

the economic cooperation to much stronger basis and for making positive reforms in economic system.

Speaking about the operations carried out within these measures we want to note that the juridical direction have had more analytical and constructive nature and by this way countries have made main operations for appliance of their economic relationship. So far, main operations carried out under this direction are the bilateral agreements signed between these countries after the declaration of independence, which have provided legislative and juridical basis for their economic cooperation. Particularly, countries signed agreements about reciprocal protection and encouragement of investments, about creating financial groups, about opening customs checkpoints, about cooperation in custom matters, free trade agreements, etc. All these agreements were aimed to expansion and development of the cooperation in all spheres of economic life. Therefore, signing of these agreements was that legislative and judicial cornerstone, which was necessary for emerging the whole further cooperation. Speaking about the economic direction, we would like to mention that it is the most important base for making further reforms and structural changes for countries. This is due to the fact that economy's radical restructuring increases the opportunities of developing foreign economic relations and gives more chances for creating joint ventures with neighboring countries, expands states' rights and opportunities in the foreign economic cooperation sphere. Therefore, the future development and improvement is very important. So, the opportunity of further development and improvement of economic direction, the elaboration and implementation of all the necessary operations within the system are very important, which will give these countries much more chances to get positive results from mutual economic cooperation. Generally, in Armenian-Georgian relationship the economic direction of development includes several ways of economic relationship, which are bilateral trade, capital flows, transfer of technologies, etc.

At the same time we can express the importance of further development of Armenian-Georgian economic cooperation for our country in some major provisions. These are:

- Georgia, due to its convenient geographical location between Russia and Asian countries, does not only have a specific influence in the region, but also serves as a connecting link for Armenia and Russia, as well as it has great opportunities in connecting Armenia with the rest of the world.

- Thanks to the close cooperation it will be possible for Armenia to overcome its small markets' limited opportunities.

- The development of economic cooperation of these countries will stimulate the attraction of foreign private and governmental investments and by this way realize a number of significant intergovernmental projects /in such spheres as transport, nature conservation, etc./.

- The further development of partnership will stimulate the incrimination of the benefits from bilateral trade and the amplification of their importance in the region.

However, despite the greater likelihood of effective cooperation between Armenia and Georgia, we can insist that the partnership nowadays is in a quite low diplomatic and economic level. In our opinion this situation is explained by the fact that both countries had chosen different directions in their foreign economic policies. Specifically, Georgia is increasingly oriented toward the West and the further development of the country is mainly connected with Western World.

But, as we have already mentioned, despite of this, it is very important to strengthen and diversify the bases of cooperation with this country and it is very necessary to accelerate a process of developing regional integration relationship with it.

Currently the bilateral trade is the dominant sector of Armenian-Georgian economic partnership. Therefore, we believe that undertaking measures, at first must be directed to the improvement of this sector and to strengthening of the competitive advantages that countries have in bilateral trade. For this purpose, for evaluation of Armenian-Georgian bilateral trade and their foreign economic policy orientation, we want to analyze trade tendencies for last 3 years, as well as assess the share they have in mutual trade.

Table 1

Export and import of the Republic of Armenia by countries
/thousand US dollars/¹

Countries	2009		2010		2011	
	Volume	Share /%/	Volume	Share /%/	Volume	Share /%/
Export						
Total	710157,5	100	1041056,6	100	1334338,8	100
Russia	107426,3	15.1	160507,8	15.4	222273,7	16.7
Germany	114963,2	16.2	132616,3	12.7	157988,5	11.8
USA	66961	9.4	82710,6	7.9	100727,6	7.5
Bulgaria	60024,3	8.5	156560,3	15.0	152230,7	11.4
Netherlands	52164,6	7.3	98613,9	9.5	117208,5	8.8
Belgium	46790,6	6.6	72495,7	7.0	70506,9	5.3
Georgia	52806,1	7.4	49035,2	4.7	61851,9	4.6
Import						
Total	3321133,9	100	3748953,5	100	4145332	100
Russia	792241,6	23.9	835271,7	22.3	890873,2	21.5
China	284605,4	8.6	404021,1	10.8	404235,4	9.8
germany	176046	5.3	210712,1	5.6	245087,5	5.9
Ukraine	201948,4	6.1	229924,3	6.1	232432,1	5.6
USA	120760,8	3.6	110816	3.0	147372,1	3.6
Turkey	177648,8	5.3	210381,2	5.6	240248,2	5.8
Islamic Republic of Iran	162398	4.9	199884,7	5.3	216792,3	5.2
Georgia	40890,8	1.2	54349,6	1.4	60173,4	1.5

As we can see in the data of Table 1, Russia is in the first place in export and import structure of Armenia by its volume and share. The exception was made only in 2009, when in export structure Germany was in the

1 Statistical yearbook of Armenia 2012, p. 468-474

first place, whose share amounted to 16.2% of the whole export. As we see from the structure of the countries having the highest shares in Armenia's export, our export is mainly directed towards industrially developed countries, and particularly to the EU countries. This, of course, proves the fact that our products with their useful features are in great demand in European countries. As for the Armenian-Georgian trade relations, in our export structure in 2009, 2010 and 2011 years Georgia was respectively in 5th, 8th and 10th places. Moreover, reduction in export volumes toward Georgia we notice only in 2009, when the export rate decreased by approximately 7.14% and amounted to 49035, 2 thousand U.S. dollars. At the same time there is no reduction in volumes of all other countries mentioned above. By the way, in 2009 all the exports registered sale growth by increasing for about 1.5 times compared with previous year. Despite the fact, that in 2011 Armenian-Georgian bilateral trade had some activation and the trade turnover has grown for about 26.1%, the share of Georgia in Armenia's total exports has substantially declined and in Armenian geographic structure of export it was in 10th place.

Referring to Armenia's import volumes and main partner countries share study, it should be noted that the first positions are stable for Russia and China in these years. During these years volumes of import from these countries have registered only growth trends. Moreover, if in Armenia's export structure the leading positions have mainly had industrially developed countries, in import structure the picture is quite different. In Armenia's import structure large shares go to neighboring Turkey and Iran. Turkey's share in Armenia's import structure fluctuated between 5,3% /in 2009/ and 5,8% /in 2011/, and Iran's share was within 4,9% /in 2009/ and 5,3 /in 2010/. As of the imports from Georgia, in these years it has a very small share in total import. During these years it had ranged from 1.2% /in 2009/ to 1,5% /in 2011/. By these rates in these years its place in Armenia's import structure has fluctuated from 17 to 19.

Now we will try to present the role and importance Armenia has in Georgia's foreign trade.

Table 2

Export and import of Georgia by countries
/thousand US dollars/¹

Countries	2009		2010		2011	
	Volume	Share /%/	Volume	Share /%/	Volume	Share /%/
Export						
Total	1 133 622,4	100	1 677 472,1	100	2 189 135,8	100
Turkey	225 768,7	19.9	216 799,3	12.9	227 583,8	10.4
Azerbaijan	165 633,8	14.6	256 241,8	15.3	425 906,3	19.4
Canada	117 224,1	10.3	118 736,0	7.07	114 793,8	5.2
Armenia	88 941,7	7.8	166 754,3	9.9	223 036,7	10.2
Ukraine	83 955,0	7.4	110 389,0	6.5	141 246,7	6.4
Bulgaria	82 290,6	7.2	66 757,2	3.9	93 689,0	4.3
USA	36 933,9	3.2	187 225,9	11.1	143 466,2	6.5
Import						
Total	4 500 244,1	100	5 257 122,4	100	7 057 759,7	100
Turkey	787 885,1	17.5	886 694,3	16.9	1 272 426,8	18
Ukraine	421 238,0	9.4	560 867,3	10.7	705 580,6	9.9
Azerbaijan	410 176,3	9.1	484 587,4	9.2	610 793,5	8.6
Germany	302 143,0	6.7	333 438,9	6.3	480 587,9	6.8
Russia	291 607,7	6.5	290 535,6	5.5	389 711,6	5.5
USA	231 556,2	5.1	180 951,3	3.4	245 796,7	3.5
China	174 744,9	3.9	335 206,5	6.3	524 755,8	7.4
Armenia	41 877,9	0.9	46 136,7	0.8	59 086,5	0.8

It is obvious that Georgia's major foreign trade partners are Turkey and Azerbaijan, whose priority shares in both export and import volumes of the country steadily maintain.

However, as you can see in 2009-2011 the share of Turkey in country's export structure has decreased, but, at the same time obvious strengthen-

¹ URL http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=137&lang=eng

ing of Azerbaijan's positions can be seen, which was in the first place in 2010 and 2011 /Table 2/. As for the import, there is also a significant role for Ukraine, which is in the second place in country's import structure. This country registers stable trends in volume increasing year by year. As we see, Turkey has stable positions as well. Moreover, only for this period, import volumes of this country increased for about 1.6 times or by 61.5%.

Turning to study Armenia's role and significance in Georgia's geographical structure of foreign trade, it should be noted that it has great volumes in export structure, which increased significantly during these years. Particularly, in 2011 Armenia's export volumes amounted 223067,7 thousand U. S. dollars, which compared to the previous year had increased by about 33,7% and in Georgia's import structure our country was in the third place after Turkey and Azerbaijan. As you can see, positions of our country are quite stable in Georgia's export structure, which, unfortunately, can't be seen in import structure. During these years the share of Armenia in whole Georgia's import hasn't exceeded 0.9%. And, despite the fact that import volumes of Armenia showed trends of growth, the picture didn't change and Armenia in these years was only in 23-24th places in Georgia's import structure.

As we have already mentioned, it is obvious that Georgia is mostly oriented to Turkey and Azerbaijan. And this fact, of course, hinders the establishment of closer economic cooperation between Armenia and Georgia. Otherwise, Georgia's developing economic relationship with these countries will suffer. And, as we know for Georgia it is more preferable to have a developed economic cooperation with such countries as fuel-rich Azerbaijan and economically powerful Turkey than with Armenia that has neither the first nor the second¹. Therefore, there are a lot of serious barriers in the way of economic integration and developed Armenian-Georgia economic cooperation such as Armenian-Azerbaijani and Armenian-Turkish nowadays conflicts.

However, even in case of such escalated Armenian-Azerbaijani and

¹ A. V. Darbinyan. "Armenia in international integration processes" Yerevan, "Public Service" 2000, p.143-144.

Armenian –Turkish relationship, this two countries are imposed to adopt the importance of the situation and cultivate an integrated system of serious measures for developing the further economic partnership. And today, more than ever, due to the political changes in Georgia, there are formed very favorable conditions for cultivating such measures and developing economic relations with this country.

Following the ongoing political developments, we believe that in the near future economic reforms will be consistent with standards of civilized society, as it is evident country's new Prime Minister during his first months' operations has tried to somehow balance existing relationships with Turkey and Azerbaijan in order to develop economic partnership with Armenia and Russia. This proves the fact that Armenian-Georgian developed cooperation and the extension of regional integration processes are economic necessities for Georgia too.

In order to completely analyze Armenian-Georgian trade relationship, we also offer to analyze the volumes of commodity groups that have great share in bilateral trade turnover.

As you can see, despite their small shares in structure export and import, commodity groups like "alcoholic and non-alcoholic drinks and vinegar", "pharmaceutical products", "tobacco and manufactured tobacco substitutes", "vehicles other than railway and parts thereof", "fuels, petroleum and petroleum products bituminous substances; mineral waxes", "ferrous metals" and "salt, sulphur, earths and stone, plastering materials, lime and cement" have greatly increased in volumes (see table 3).

Particularly, in the survey of dynamics, great interest is shown to "tobacco and manufactures tobacco substitutes" commodity group. In 2009-2011 years volumes of export of this commodity group has increased by almost 2.4 times and amounted to 1890,2 thousand U.S. dollars. The commodity group also has a significant share in the import structure of Georgia. Moreover, in contrast to the stable trends in export volumes, import volumes have quite faltering nature. But, on the other hand, while the share of this commodity group in our export amounted from 0.9 to 1.2% in these years, its share in structure import amounted from 2.5 to 6.1%. As we know, Georgia is especially specialized in wine production and very

Table 3

Structure export and import of the Republic of Armenia and Georgia /thousand US dollars/¹

The commodity group	2009		2010		2011		
	Volume of export	Volume of export to Georgia	Volume of export	Volume of export to Georgia	Volume of export	Volume of export to Georgia	
Total	710157.5	52806.1	1041056.6	49035.2	1334338.8	61851.9	
1	Alcoholic and non-alcoholic drinks and vinegar	80114.2	791.0	109071.2	1071.4	147130.6	1890.2
2	Pharmaceutical products	3849.1	1559,8	5022.8	1893,5	5790.3	2043.9
3	Tobacco and manufactured tobacco substitutes	3849.1	1947.4	8307.2	1457.1	16319.7	2605.0
4	Vehicles other than railway and parts thereof	5031.5	2300.6	3403.6	1981,1	8451.0	4674.8
5	Plastics and articles thereof	5239.8	4452.9	6561.0	5609.5	8481.3	7157.6
6	Coffee, tea and other spices	9815.1	7077.8	6060.5	3965.1	5735.1	3397.0
7	Salt; sulphur, earths and stone; plastering materials, lime and cement	9970.6	8335.2	5530.4	2745.2	9869.5	6977.7
8	Glass and glassware	10284.5	9612.6	11412.0	11140.3	10252.6	9736.2

¹ National Statistical Service of the Republic of Armenia. Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2009, p. 210-211, 222, 224-225, 230-231, 239, 244, 270, 273, 285, 286, Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2010, p. 220-221, 233, 235-236, 238, 241, 251, 282, 285, 298-299, . Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2009, p. 210-211, 222, 224-225, 230-231, 239, 244, 270, 273, 285, 286, Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2011, p. 155-156, 164-167, 169-170, 175, 179, 196, 198, 208.

Import							
		Volume of import	Volume of import from Georgia	Volume of import	Volume of import from Georgia	Volume of import	Volume of import from Georgia
	Total	3321133.9	40890.8	3748953.5	54349.6	4145332.0	60173.4
1	Fuels, petroleum and petroleum products bituminous substances; mineral waxes	529683.8	680.4	648750.6	3204.9	806145.0	5037.0
2	ferrous metals	100468.0	781.3	123024.6	9673.6	116426.8	10503.9
3	Salt, sulphur, earths and stone; plastering materials, lime and cement	9923.0	1175.9	13967.8	1090.4	12153.3	1321.8
4	Alcoholic and non-alcoholic drinks and vinegar	42076.8	2479.1	52568.5	3508.5	47121.8	2885.8
5	railway or tramway locomotives, rollingstock and parts thereof; tramway and parts thereof	30241.5	5394.0	41825.7	6659.1	19444.2	11965.7
6	edible fruit and nuts; peel of citrus fruit or water-melons	33711.6	5594.9	43596.6	8279.3	19045.6	47282.3
7	fertilisers	13614.2	5611.0	11676.3	3102.8	15272.6	5714.8
8	wood and articles of wood; wood charcoal	49872.4	10475.0	52722.0	6975.1	62532.5	2410.2

often they import grape or even prepared grape material from Armenia for organizing their production in great volumes. This fact, of course, is very beneficial for Armenia, as this way Armenian farmers will have an alternative for their product realization. But, on the other hand, the lack of grape may be a serious reason for increasing prices in domestic wine market. Therefore, for Armenian-Georgian economic cooperation further development we offer to make efforts in setting up wine producing joint ventures, which will give a chance to both of them for using their supe-

rior capabilities in this area and organize a high quality wine production, which will enjoy a higher competitiveness in world market.

Study of dynamics in the export structure of the «Pharmaceutical products» commodity group is also very interesting. Export volumes of this commodity group amounted to 1559,8 thousand U.S. dollars and which was 40,5% of its export in 2009. Export volumes amounted to 2043,9 thousand U.S. dollars in 2011 increasing by about 1,3 times compared with 2009. But, despite the volume increase its share in structure export to Georgia was greatly reduced to registering a share for about 35.3%.

As we know, Armenia has very favorable conditions for organizing domestic production for products such as «tobacco and manufactured tobacco substitutes» commodity group. Though, this commodity group export volumes have registered steady growth trends during these years and have increased by about 4,2 times, its export volumes to Georgia have had a very faltering nature. As a result, Georgia's import volumes have increased only by 1,3 times and the share of Georgia in the whole structure export of this commodity group has declined by about 34% and amounted to 34,6%. So, it is logical that the demand for these products in Georgia has had a great recession, which is a serious cause for concern and requires additional studies in Georgian market by Armenian producers. From Table 3 it is obvious, that “Vehicles other than railway and parts thereof” and “Glass and glassware” commodity groups' trade volumes also have faltering nature.

In the structure export to Georgia the commodity “Plastics and articles thereof” has a very great share and have registered steady growth in export volumes. This commodity's export volumes amounted to 8481.3 thousand U.S. dollar in 2011. Moreover, the share of the commodity group exported to Georgia registered 84.3% share in whole export of these products. So, we assume, that in case of these trends' maintenance in future, economic partnership will be more stimulated and it will provide greater positive results to both of countries.

As shown in Table 3, «coffee, tea and other spices» commodity group has registered reduction in export volumes during these years. Comparing with 2009 we see that export volumes in 2011 declined by about 2

times. But, in spite of the decline of the volumes, the commodity group's share in export to Georgia amounts 59.2%, which is a quite serious data, especially in the case, that Armenia is mostly an importer of such products and there are no sufficient conditions for their production in our country.

Speaking about «Salt, sulphur, earths and stone; plastering materials, lime and cement» commodity group, we would like to notice that exports of these products significantly exceed the imports. The largest export volume was registered in 2008, when it amounted to 38256.7 thousand U.S. dollars and its share in export to Georgia was 46.7%. Thanks to the significant growth of the export volumes of cement it was in heading positions in this commodity group exported to Georgia in these years. Moreover there are two types of cement production: dry and wet. And both of them are very competitive in Georgian market. Generally, the majority of wet cement production costs are the costs done in gas. But, as it is known, Armenia is a natural gas importer. So the import volumes of gas and its prices directly affect on further export volumes of this product. By the way from 01.April.2009 prices for thousand cubic-meters of Russian gas were increased from 110 to 154 U.S. dollar. Therefore, we think, significant export volumes reduction since 2009 was not surprising. In 2010 export volumes amounted to 2745.2 thousand U.S. dollar which was only 5.6% of the its export. However, despite the further increase of gas prices this products' export volumes amounted to 6977.7 thousand U.S. dollar in 2009, which has increased by about 2.5 times compared with 2010. This proves that Georgian demand for these commodities is quite high and further volume growth is very perspective. What refers to the import volumes study of this commodity, it is evident that despite of small volumes there have been registered stable growth trends. Import volume of this products amounted to 1321,8 thousand U.S. dollars in 2011 which had increased by 1,1 times compared with 2009.

Speaking about import structure study, we would like to notice that during these years only «wood and articles of wood; wood charcoal» commodity group had registered volume reduction. The import volume of these products amounted to 2410,2 thousand U.S. dollars decreasing by 4.3 times if we compare it with 2009.

Continuing the analysis, it should be noted that commodity groups like “ferrous metals” and “Fuels, petroleum and petroleum products bituminous substances; mineral waxes” have shown a quite faltering character. These products have had unprecedented volume increase. Particularly, the “ferrous metals” commodity group compares with 2009 had largely increased in 2010 and in 2011 amounted accordingly 9673.6 thousand U.S. dollar and 10503.9 thousand U.S. dollar. The volume was increased by 12.3 times in 2010 and shared 17.8% in the structure import of this commodity group from Georgia. And it had increased by about 1.1 times in 2011. The commodity group - “Fuels, petroleum and petroleum products bituminous substances; mineral waxes” has increased for about 7.3 times during these years and amounted to 5037.0 thousand U.S. dollar in 2011.

Thus, this analysis approves the absence of serious bases for productive economic cooperation. We can insist that either Armenia or Georgia, as countries inclined to a regional integration rather weakly complement bilateral economic systems. This fact, of course prevents the further expansion and development of regional integration processes. As we have already mentioned, bilateral trade is the most developed sector in economic relations system. But it’s also on a very weak base now. For this reason, we think that countries are facing a serious problem in implementation of structural reforms. Only as a result of these reforms, it will be possible to correct the situation and walk through the actual integration.

Therefore, we suggest arranging and actualizing mutual economic and political joint programs and initiatives for these two countries by following the examples of integration processes and integration unifications which have proved positive results in various regions. This programs and initiatives will involve providing of tax benefits, simplifying of customs procedures and line of measures involving the growth of mutual investments. It is also suggested to found infrastructures which will promote and encourage the involvement of these countries’ companies in external trade for future actuation of external trade of products and services. Following infrastructures, by their nature, must be directed to financing and encouragement of spheres that have bigger potential producing products that are more competitive for these countries.

This will sure promote growth of positive results in mutual trade, growth of investment cooperation, the development of economic relationships in other spheres, and will eventually take Armenian-Georgian cooperation to a higher level by creating free trade zones and abilities to create customs union.

Bibliography

1. Statistical yearbook of Armenia 2012, 595p.
2. URL http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=137&lang=eng
3. A. V. Darbinyan. “Armenia in international integration processes” Yerevan, “Public Service” 2000.
4. National Statistical Service of the Republic of Armenia. Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2009, 313p.
5. National Statistical Service of the Republic of Armenia. Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2010, 327p.
6. National Statistical Service of the Republic of Armenia. Foreign Trade of the Republic of Armenia for 2011, 327p.

ტურისტული მომსახურების ბაზრის გლობალიზაცია

მედია ქვათარაძე

ედ, ბათუმის საზღვაო აკადემიის
ასოცირებული პროფესორი

ნათია ბეჟანიძე

ედ, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

მსოფლიო მნიშვნელოვანი ცვლილებების ეპოქაშია, რაც დაკავშირებულია ეკონომიკის ახალი ტიპის — გლობალური ეკონომიკის გაჩენასთან. მისი განმასხვავებელი თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ ეკონომიკური საქმიანობის ყველა ძირითადი სახეები — საქონლისა და მომსახურების წარმოება და მოხმარება, მართვა, ინფორმაციის და ტექნოლოგიების გავრცელება, ბაზრების ფუნქციონირება — ხორციელდება გლობალური მასშტაბით. ასე მაგალითად, მ. კასტელსი გლობალურ ეკონომიკას განსაზღვრავს როგორც “ეკონომიკას, რომელსაც შეუძლია იმუშაოს, როგორც ერთიანი სისტემა რეალურ დროით რეჟიმში, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით”[1].

გლობალიზაციის პროცესები, ფართო გაგებით, ხასიათდება ეკონომიკური, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ძირითად სფეროებში ურთიერთკავშირების და ურთიერთდამოკიდებულებების მკვეთრი გაძლიერებითა და გართულებით, რომელიც იძენს პლანეტარულ მასშტაბებს. გლობალიზაცია გამოიხატება მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებს შორის მზარდ ურთიერთდამოკიდებულებებში, რაც განპირობებულია საქონლისა და მომსახურების მზარდი მოცულობების მოძრაობით და მათი გავრცელების მასშტაბების მნიშვნელოვანი გაფართოებით, აგრეთვე ყველა სახის ტექნოლოგიების სწრაფი და ფართო გავრცელებით.[2].

გლობალიზაციის საფუძველს წარმოადგენს მსოფლიო მეურ-

მსოფლიო ეკონომიკა

ნეობის ინტერნაციონალიზაციის პროცესი. განსაკუთრებული ინტენსივობით აღნიშნული პროცესი განვითარდა XXს. 60-ნი წლებიდან. ინტერნაციონალიზაციას მიეყვართ საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის განვითარებისაკენ, მისი გაღრმავებისა და ინტენსიფიკაციისაკენ. ამ პროცესის მთავარ მაჩვენებელს წარმოადგენს სახელმწიფოთა შორის ეკონომიკური გაცვლის გაძლიერება, რომელიც ეფუძნება შრომის მზარდ საერთაშორისო დანაწილებას. XXს. 90-იანი წლების შუა პერიოდში აღნიშნულმა პროცესმა მსოფლიოს ეკონომიკური სივრცის მრავალჯერადი დაპატარავება და საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირების რთული სისტემის ჩამოყალიბება გამოიწვია.

ეკონომიკური ცხოვრების ინტერნაციონალიზაციის ზრდის ყველაზე ზოგადი მაჩვენებელია საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობის გადიდება. ამ აზრით, მომსახურებებით, მათ შორის ტურისტულით, ვაჭრობა გამონაკლისი არ არის. მომსახურებებით საერთაშორისო ვაჭრობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა XXს. ბოლო მესამედში. 1995 წელს მომსახურებების ექსპორტის ყოველწლიურმა მოცულობამ ერთ ტრლნ. დოლარს გადააჭარბა. ხოლო საქონლისა და მომსახურებებით ვაჭრობის საერთო ღირებულებაში მომსახურებების წილმა შეადგინა მეოთხედი. თუ 1980 წელს მომსახურებების მსოფლიო ექსპორტი შეადგენდა 367 მლრდ. დოლარს, 1981 წ. - 803 მლრდ., 2001 წელს ეს მაჩვენებელი 1350 მლრდ. დოლარი იყო. E.ი. XX საუკუნის ბოლო მესამედში მომსახურებების მსოფლიო ექსპორტი ყოველ 10 წელიწადში თითქმის ორჯერ იზრდება[3].

მომსახურებებით ვაჭრობა თანამედროვე ეტაპზე სწრაფად ფართოვდება და სულ უფრო მსხვილ მასშტაბებს იძენს, რითაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ეროვნული ეკონომიკისა და მსოფლიო მეურნეობის განვითარებაზე. მომსახურებების წარმოება განვითარებული ქვეყნების მთლიანი შიდა პროდუქტის სტრუქტურაში ყველაზე დინამიური მუხლია.

ცხრილი №1.

ზოგიერთი ქვეყნის მშპ-ს მოცულობა და სტრუქტურა, 2001 წ.

ქვეყანა	მშპ მოცულობა მლრდ. დოლ.	სოფლის მეურნეობა, %	მრეწველობა %	მომსახურებები, %
აშშ	9612680	2,0	18,0	80,0
იაპონია	3394373	2,0	35,0	63,0
გერმანია	2062239	1,2	30,4	68,4
საფრანგეთი	1426548	3,3	26,1	70,6
ბელგია	278629	1,4	26,0	72,6
დიდი ბრიტანეთი	1404385	1,7	24,9	73,4
დანია	147417	3,0	25,0	72,0
ესპანეთი	1363003	2,5	30,4	67,1
კანადა	8560903	3,0	31,0	66,0

წყარო: География: Справочник. М., 2004; Устинов И. Н. Мировая торговля. М., 2002

რა თქმა უნდა მომსახურების გლობალიზაცია განსაკუთრებით დიდ როლს თამაშობს განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანია მომსახურების ბიზნესის როლი ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაშიც, რამდენადაც ამ სფეროში ინარმოება ქვეყანაში წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტის 60%, ხოლო დასაქმებულთა რიცხოვნობა შეადგენს ქვეყნის მასშტაბით დასაქმებულთა 59%[4]. მომსახურების ბიზნესის როლის ამალღება, ძირითადად განპირობებულია მრეწველობის მთელი რიგი დარგების გაუქმებით.

XXI საუკუნის დასაწყისში ყველა სახის მომსახურებების წილი დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების მშპ-ში მიუახლოვდა 70%. ამავე დროს შეინიშნება დასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდა მომსახურების სფეროში. აშშ-ში ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 80%-ია. აღსანიშნავია, რომ მომსახურებებით მსოფლიო ვაჭრობაში

მსოფლიო პერსონალი

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სატრანსპორტო მომსახურებებს და ტურიზმს — ცალკეული მათგანის წილად მოდის თითქმის მეოთხედი (ცხრ. 2).

ცხრილი №2

მომსახურებების მსოფლიო ექსპორტის დარგობრივი სტრუქტურა, 2001 წ.

მომსახურებების დარგები	1988 წ.	1990 წ.	1994 წ.	2001 წ.
მომსახურებების ყველა სახეობები	653,2	853,0	1100,0	1460
ტრანსპორტი	167,2	209,2	250,4	340
მათ შორის სამგზავრო ტრანსპორტი	36,2	49,6	56,9	-
ფრახტი	83,6	103,3	125,0	-
ტრანსპორტის სხვა სახეები	47,7	56,3	68,1	-
მოგზაურობები	190,1	246,9	321,1	465,0
მომსახურებების სხვა სახეები	252,4	349,0	479,1	655,0

წყარო: Дюмулен И. И. Указ. соч. С. 34.

ცხრილი გვიჩვენებს, რომ ტურიზმი, როგორც საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ერთ-ერთი ფორმა, დღეისათვის იძენს უდიდეს მასშტაბებს და მისი წილი მომსახურებების მსოფლიო ექსპორტის სტრუქტურაში განუხრელად იზრდება და 2001 წელს შეადგინა 465 მლრდ. დოლარი. ტურისტების ჩამოსვლების რიცხოვნობა გაიზარდა 592.1 მლნ ადამიანამდე. თუმცა ტურისტების რიცხოვნობის ზრდის მაჩვენებელი არაერთგვაროვანია მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში. გლობალიზაციის თავისებურებას წარმოადგენს, აგრეთვე, გლობალური ეკონომიკის რეგიონალიზაცია. მაგალითად, მ. კასტელსი აღნიშნავს, რომ გლობალური ეკონომიკის სისტემური მახასიათებელია მისი შიდა

დაყოფა რეგიონებად. M მ. კასტელის აზრით, ტურისტული მომსახურებების საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში შესაძლოა სამი რეგიონის გამოყოფა: ჩრდილოეთ ამერიკა, ევროკავშირი და აზია — წყნარი ოკეანის რეგიონი. სტატისტიკური მანაცემები გვიჩვენებენ, რომ ტურიზმის ყველაზე უფრო დინამიური განვითარება მოსალოდნელია აზია - წყნარი ოკეანის რეგიონში, სადაც ჩამოსვლის ზრდის ტემპი 2.5-ჯერ აღემატება ევროპის ანალოგიურ მაჩვენებელს, ხოლო ამერიკისას კი თითქმის 2-ჯერ. (ცხრ. 3).

ცხრილი №3

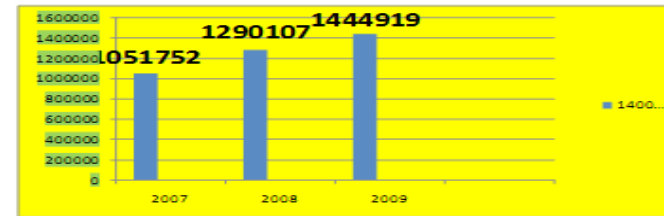
ტურისტების ჩამოსვლის დინამიკა მსოფლიოს რეგიონების მიხედვით

რეგიონები	1995 წ.	2000 წ.	2010 წ.	2020 წ.	2020 წ.,% -ში 1995 წ-თან
ევროპა	335	390	527	717	214,0
აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონი	80	116	231	438	547,5
ამერიკა	111	134	195	285	256,8

წყარო: Гуляев В. Г. Туризм: Экономика и социальное развитие. М., 2003. С. 281

რაც შეეხება საქართველოს, 2007 წელს ჩვენს ქვეყანაში ჩამოვიდა 1051752 ტურისტი[5]. 2008 წელს კი ტურისტთა რაოდენობა გაიზარდა მხოლოდ 22%-ით, რადგან იმ დროისათვის საკურორტო სეზონის შუა პერიოდი იყო და რომ არა აგვისტოს ომი, ეს მაჩვენებელი გაცილებით მეტი იქნებოდა. ხოლო 2009 წელს წინა წელთან შედარებით ზრდა მხოლოდ 12%-ს შეადგენდა, რაც მიუთითებს იმაზე, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია გარე გარემოს ფაქტორი - “პოლიტიკური სტაბილურობა” ტურიზმის განვითარებისათვის.

საქართველოს სახელმწიფო საზღვარზე ტურისტების ჩამოსვლის რაოდენობა 2007-2009 წლებში

საერთაშორისო ტურიზმში გლობალიზაცია გახდა ერთ-ერთი ძირითადი ტრენდი, რომელსაც მოჰყვა ბაზრის უმნიშვნელოვანესი ნილის და გავლენის სფეროს კონცენტრაცია უმსხვილეს კომპანიათა ხელში. ტურისტულ ბაზარზე გლობალიზაციის პროცესები ხასიათდება შემდეგი თვისებებით: ტექნოლოგიების ცვლილება, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის მოდერნიზება, საქმიანი აქტივობის ინტერნაციონალიზაცია, საერთაშორისო ტურიზმის რეგულირების მექანიზმის შემუშავება.

ტექნოლოგიების ცვლილებამ და ინფორმაციის გადაცემამ მომსახურებების მრავალი სახე ვაჭრობისადმი უნარიანი გახადა. გლობალური ეკონომიკის რეალურად ფუნქციონირებაზე მიუთითებს ინტერნეტის მეშვეობით ელექტრონული ვაჭრობის განვითარება. ინტერნეტის გავრცელებაზე მიგვიჩვენებენ შემდეგი ციფრები: 2001 წელს მომხმარებელთა რაოდენობა 400 მლნ-ზე მეტს ითვლიდა, 2005 წელს მათი რიცხვი გაიზარდა 1 მლრდ-დე, ხოლო 2010 წელს — 2 მლრდ-დე[6]. დიდ როლს თამაშობს ინფორმაციის ინდექსი. ანუ პერსონალური კომპიუტერების გავრცელების დონის მაჩვენებელი (ცხრილი 4), რომელიც ქვეყნებს შორის განსხვავებულია (ცხრ. 4).

უახლესი კომუნიკაციების გამოყენებაში ლიდერებია - აშშ, იაპონია, და დასავლეთ ევროპის ზოგიერთი ქვეყანა (იტალია, დიდი ბრიტანეთი, გერმანია). ინფორმაციულმა რევოლუციამ ხელი შეუწყო ტურისტული კავშირების გაფართოებას. ტურისტული პროდუქტი — ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მოთხოვნადია

ზოგიერთ ქვეყანაში და რეგიონში ინფორმაციზაციის დონე აშშ-თან მიმართებაში, %

ქვეყანა (რეგიონი)	ინფორმაციზაციის ინდექსი
აშშ	100
ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები	92
დასავლეთ ევროპა	91
იაპონია	86
რუსეთი	8
არაბეთი	4,4
ინდოეთი	0,6

წყარო: Чугров С. Япония в век информатизации МЭ и МО. 2004. № 10. С. 105

ინტერნეტში. მაგალითად, ინტერნეტის მეშვეობით მომხმარებლები იღებენ მოგზაურობების შესახებ ინფორმაციის დაახლოებით 68.2%-ს. ინტერნეტის მეშვეობით ხორციელდება დაჯავშვნა. ინტერაქტიული სააგენტოების მომსახურებით სარგებლობის პირველხარისხოვან მოტივად მომხმარებლები ასახელებენ მოხერხებულობას (78.4%), მეორე ადგილზეა — ყიდვის მომენტში ზენოლის არ არსებობა (66.4 %), მესამეზე — დროის ეკონომია (64.2 %) და ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობა უშუალოდ ტუროპერატორისაგან. უნდა აღინიშნოს, რომ განაწილების გლობალური სისტემები, რეზერვირებისა და დაჯავშნის სისტემები, ისეთები, როგორცაა “გალილეო”, “ამადეუსი” და სხვ. მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ საერთაშორისო ტურიზმში, რადგან მომხმარებლები აქტიურად იყენებენ მათ, როგორც სატრანსპორტო საშუალებებზე და სასტუმროებში ადგილების განაწილების არხების და ტურისტული პროდუქტის მარკეტინგული ინსტრუმენტების სახით.

გლობალურ ეკონომიკაში დიდ როლს თამაშობს ელექტრონული კომერცია. ტურისტულ ბიზნესში ელექტრონულ ვაჭრობას შეუძლია რადიკალურად შეცვალოს ტურისტული პროდუქტების წარ-

მსოფლიო პროგნოზი

მოებისა და გავრცელების სტრუქტურა და აღმოფხვრას მოთხოვნა ისეთ დამატებით (დამხმარე) სტრუქტურებზე, როგორცაა: განმანაწილებელი არხები, საბითუმო ტუროპერატორები და ტურაგენტები. ტელეკომუნიკაციური და ინფორმაციული ტექნოლოგიები იძლევიან ინფორმაციის ნებისმიერი მანძილიდან, დროის ნებისმიერ რეჟიმში მიღების შესაძლებლობას, მათ შორის on-line რეჟიმში.

მაღალი ტემპებით განვითარდება ტურისტების სატრანსპორტო მომსახურების ინდუსტრია. ერთ-ერთ უმსხვილეს დარგს წარმოადგენს ავიასატრანსპორტო მომსახურების სექტორი. განუვლი მომსახურების საერთო ღირებულებამ 2000 წელს შეადგინა 1 ტრილიონ დოლარზე მეტი. ავიასატრანსპორტო მომსახურების ბაზრის დაახლოებით 70% მოდის მგზავრთა გადაყვანაზე, ამასთან, საერთაშორისო ტურისტული ჩამოსვლების საერთო რიცხოვნობიდან 40% მოდის საჰაერო ტრანსპორტზე[7]. საკმაოდ მაღალი პოპულარობით სარგებლობს საკრუიზო ტურიზმი. მიუხედავად გლობალური ეკონომიკური დაცემისა, ევროპის საკრუიზო ინდუსტრიის მაღალი ზრდა გრძელდება. კრუიზების გლობალური ინდუსტრიის საერთო წვლილი ევროპის ეკონომიკაში 2006 წელთან შედარებით გაიზარდა 54% -ით და 2011 წელს შეადგინა €36700 მლნ[8].

საერთაშორისო და შიდა ტურიზმის გაფართოება, მათ შორის საქმიანი მიზნებით დასასვენებლად გამგზავრება, წლის განმავლობაში რამდენიმე მოკლევადიანი მოგზაურობის განხორციელების ტენდენცია (შვებულების დანაწილება) ხელს უწყობს საჰაერო ტრანსპორტით მომსახურების მოთხოვნის გაზრდას. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის პროგნოზით 2015 წლამდე ვარაუდობენ მგზავრთა რიცხოვნობის გადიდებას, რომლებიც სარგებლობენ საჰაერო ტრანსპორტით, ყოველწლიურად 3%-ით. ყველაზე მაღალი ზრდაა მოსალოდნელია ახლო აღმოსავლეთში 4.8% წლიურად. სწრაფი ტემპებით გაიზრდება მგზავრთა რიცხოვნობა ევროპის კონტინენტზე — 3.15 % წლიურად; აზია - წყნარი ოკეანის რეგიონშიც ასევე პროგნოზირდება მგზავრთა რიცხოვნობის ზრდის მაღალი ტემპი - 2.7% წლიურად. მაღალი ტემპებით განვითარდება საზღვაო და

სამდინარო კრუიზების ინდუსტრია — დაახლოებით 5% წლიური ზრდა[8]. სარკინიგზო გადაზიდვების ინდუსტრია განვითარდება ტრანსკონტინენტალური და შიდაკონტინენტალური ჩქაროსნული რკინიგზების ხარჯზე. თანდათან შემცირდება საავტომობილო ტურისტული გადაზიდვების ხვედრითი წილი. სატრანსპორტო საშუალებების შეფასების ყველაზე მნიშვნელოვანი კრიტერიუმად ითვლება კომფორტის დონე, გადაადგილების უსაფრთხოება, ეკოლოგიური უსაფრთხოება, გადაზიდვის ღირებულება, სისწრაფე, ტევადობა.

გარდა ამისა, გლობალიზაციის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია საქმიანი აქტივობის ინტერნაციონალიზაცია. ტურისტული ბიზნესის ინტერნაციონალიზაციის მიზეზს წარმოადგენს ტურპროდუქტის თავისებურება. ტურპროდუქტი, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს მომსახურების კომპლექსს, რომელსაც სთავაზობენ ტურისტს და რომელიც ხშირად გამოიყენება საზღვარგარეთ. მწარმოებელი მაქსიმალური მოგების მისაღებად ცდილობს თავისი გავლენა განავრცოს ტურიზმის სხვა სფეროებზეც. მაგალითად, საჰაერო და საკრუიზო კომპანიებს შეუძლიათ ტუროპერატორებთან, სასტუმრო სექტორთან გაერთიანება. ინიციატივა ხშირად მოდის იმ ფირმებიდან, რომლებიც ბაზირებულნი არიან ტურისტების მომწოდებელ ძირითად ქვეყნებში და რომლებიც ტურისტული მოთხოვნის და ტურისტული ბაზრის განვითარების ტენდენციების შესწავლის წყალობით კონკურენტული უპირატესობების მქონენი არიან.

გლობალურ ინტეგრაციულ პროცესებში აქტიურ როლს თამაშობენ ტრანსნაციონალური კორპორაციები. მათი წარმოშობა განპირობებულია წარმოების კონცენტრაციითა და კაპიტალის ცენტრალიზაციით. ტრანსნაციონალურად ითვლება კომპანია: თუ მას გააჩნია ფილიალებისა და შვილობილი კომპანიების ფართო ქსელი საზღვარგარეთ; თუ მისი საქმიანობა ვრცელდება მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში; თუ შემოსავლებისა და მოგების წილი საზღვარგარეთული საქმიანობიდან საეთო შემოსავლებსა და მოგებასთან შეფარდებით ძალიან მაღალია. ტურისტულ ბიზნესში ტნკ-ს შექმნის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს უმსხვილესი ინტეგრირე-

ბული სასტუმროების ჯაჭვი, რომელთა შტაბ-ბინები განლაგებულია აშშ-ში, თუმცა წლიდან წლამდე იზრდება სხვა ქვეყნების როლიც სასტუმრო ბიზნესის მართვაში. ყველაზე ცნობილ სასტუმრო კომპლექსებს, რომელთა მართვა ხორციელდება აშშ-დან მიეკუთვნება Hospitality Franchise System (4400 სასტუმრო 65 ქვეყანაში, ნომრების რაოდენობა 435000), Holiday Inn Worldwide (2031 სასტუმრო 62 ქვეყანაში, ნომრების რაოდენობა 365309), Best Western International (3401 სასტუმრო 60 ქვეყანაში, ნომრების რაოდენობა 276659), Marriott Hotel (898 სასტუმრო 27 ქვეყანაში, ნომრების რაოდენობა 186656), ITT Sheraton (417 სასტუმრო 61 ქვეყანაში, ნომრების რაოდენობა 129937)[9].

სხვა ქვეყნები, რომლებშიც არსებობს სასტუმრო ჯაჭვების შტაბ-ბინები, ეს არის საფრანგეთი (Accor, Club Mediterranee), დიდი ბრიტანეთი (Forte Hotels, Hilton International), გერმანია (Robinson Club GmbH), ესპანეთი (Grupo Sol Melia). საერთაშორისო ჯაჭვში გაერთიანება გულისხმობს, რომ სასტუმროები ატარებენ საჭირო მოქმედებებს თავიანთი კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. ცნობილ კორპორაციებს შემუშავებული აქვთ განსაკუთრებული წესები და სტანდარტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მასში შემავალი სასტუმროების კლიენტების მომსახურების სტილის და სცენარის თავისებურებებს. თუმცა, საქმიანი აქტივობის ინტერნაციონალიზაციის პროცესები გამოიხატება არა მარტო სასტუმრო ბიზნესის სფეროში, არამედ სარესტორნე ბიზნესში (McDonalds, Pizza Hart), ტუროპერატორების სექტორში, საჰაერო (მსოფლიო ალიანსების შექმნა) და საკრუიზო გადაზიდვების სფეროში.

გლობალიზაციის პროცესებს თან ახლავს კონკურენტული ბრძოლის მკვეთრი გამწვავება. ტურიზმის სფეროში ფეხს იკიდებენ და შემდგომ ინერგებიან სამრეწველო კომპანიები, ბანკები, ასოციაციები და გაერთიანებები. ბაზრის მრავალი მონაწილე ამცირებს საქმიანობას თავის ტარდციულ დარგში და მიმართავს ძალისხმევას ტურიზმის სფეროში, რომელიც უფრო მომგებიანად ითვლება. ტურისტულ ბაზარზე წარმოიქმნა კონგლომერატები. მაგალითად, კომპანია Cendant, რომელიც საქმიანობს მსოფლიოს 100-ზე მეტ ქვეყანაში, ტურისტული ბიზნესიდან იღებს შემოსავ-

ლების 32%-ს. უძრავი ქონების ბაზარზე ის ცნობილია ბრენდი „Century 21“-ით (საშუალოდ ყოველ წუთში ხდება 1 ობიექტის ყიდვა-გაყიდვა), ამავე დროს არის მანქანების პარკის მფლობელი (700 ათასი მანქანიდან ყოველ 2 წამში იჯარით გაიცემა 1 მანქანა) და სასტუმრო ფრანშიზისა და თაიმშერის მსოფლიო ლიდერი. 2001 წელს კომპანიამ შეიძინა გლობალური გამანაწილებელი სისტემა Galileo და სიდიდით მეხუთე ვირტუალური სააგენტო Cheap Tickets, რომელმაც უზრუნველყო საჰაერო გადაზიდვებზე მისი წვდომა და მისცა ტურისტული ინდუსტრიის ახალი პერსპექტივების გამოყენების შესაძლებლობა.

საერთაშორისო ტურიზმი წარმოადგენს საერთაშორისო ურთიერთობების შემადგენელ ნაწილს, რის გამოც წარმოიქმნება ტურისტული საქმიანობის მთელი კომპლექსის ორგანიზების და მართვის აუცილებლობა, როგორც ცალკეულ სახელმწიფოების ჩარჩოებში, ასევე საერთაშორისო დონეზე. მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაცია, რომელიც დაფუძნდა 1975 წელს და მუშაობს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის პატრონაჟის ქვეშ. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის საქმიანობა კონცენტრირებულია ტურიზმის ინფორმაციულ წინ ნაწევზე, მისი მნიშვნელობის გაფართოებაზე, ახალ მატერიალურ ტექნიკური ბაზის შექმნაზე.

ამგვარად, გლობალიზაცია ტურიზმის სფეროში შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც ტურისტული ნაკადების, აგრეთვე მომსახურებათა ნაკადების, კაპიტალის, ინფორმაციის და ტექნოლოგიების მკვეთრი გაძლიერების პროცესი, რომელიც ჩვეულებრივ არ ექცევა ნაციონალური სამთავრობო რეგულირების ქვეშ. გლობალიზაციას აქვს ხანგრძლივი მოქმედების ხასიათი, მისი წამყვანი ძალა, უპირველეს ყოვლისა, არის ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ტექნოლოგიების სფეროში რევოლუციური ცვლილებები, ბაზრების ლიბერალიზაცია და საერთაშორისო კონკურენციის გამწვავება.

გამოყენებული ლიტერატურა და ელექტრონული რესურსები

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М., 2000. С. 105.
2. Максимова М. Проблемы стабильности мировой экономики. МЭ и МО.2004. № 9. С.13.
3. Дюмулен И. И. Международная торговля услугами. М., 2003. С.19. .
4. საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2009
5. ბიზნესი და კანონმდებლობა. 2010 №23
6. Иванов Н. Человеческий капитал и глобализация . МЭ и МО. 2004. № 9 С. 21.
7. Дюмулен И. И. Указ. соч. С. 148.
8. www.world-tourism.org
9. www.hotelconsulting.ru.

გლობალიზაციის პრობლემები საქართველოში

მარინა ბალათურია

ედ,სტუ პროფესორი

ნატო გეგენავა,

ედ,სტუ პროფესორი

გლობალიზაციის პრობლემა დღითიდღე უფრო თვალსაჩინო და მასშტაბური ხდება. უნდა ითქვას, რომ გლობალური მიდგომა, გლობალური შესწავლა, გლობალური აზროვნება, გლობალური გადანაცვლება და ა.შ. სულაც არ არის ახალი. ასეთი სიტყვათწყობები და ფორმულირებები იმდენი ხანია არსებობს, რაც თვით სიტყვა „გლობალური“. თუმცა, უკანასკნელ ხანს მან ახალი, მოდიფიცირებული გააზრება და შინაარსი შეიძინა და გლობალიზაციის სახით, დიდი მასშტაბების მქონე პროცესად ჩამოყალიბდა.

გლობალიზაციის ჩასახვა, მისი დღის წესრიგში დაყენება და მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემად ქცევა თანამედროვე მსოფლიო წესრიგმა განაპირობა. ეს წესრიგი სწვდება როგორც პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ სივრცეს და მრავალი ფაქტორით არის განსაზღვრულ-დასაბუთებული. ამ ფაქტორთა და პირობათა შორის ერთ-ერთი ძირითადია ინტეგრაციული პროცესები, რასაც თითქმის შეუქცევადი ხასიათი აქვს და დინამიურად ვითარდება.

მრავალი ათეული წლის განმავლობაში ინტეგრაციის პროცესი თითქმის ყველა სფეროში და განსაკუთრებით ეკონომიკაში, შედარებით ნელი ტემპით მიმდინარეობდა, იხვეწოდა, ახალ-ახალ ფორმებს იძენდა და წინააღმდეგობრივად ვითარდებოდა. იყო პერიოდი, როდესაც უკუსვლებიც გაკეთდა, რამაც ვერაფერი სასიკეთო ვერ მოიტანა და კვლავ პრიორიტეტული გახდა ინტეგრირება. ამის კლასიკური მაგალითები უხვად დაგროვდა მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში: აშშ-ში, ინგლისში, საფრანგეთში, გერმანიაში, შვეიცარიაში და სხვაგან.

ეკონომიკურად დიდად განვითარებულ ქვეყნებში ინტეგრაციის პროცესმა ისეთ გაქანებას მიაღწია, რომ რადიკალურად შეცვალა მისი სტრატეგიული ტემპები და მასშტაბები. იგი აღარ ეტეოდა

მსოფლიო პირობები

იმჟამინდელ ჩარჩოებში და გარეთ გასვლისკენ ემზადებოდა. ამის ერთ-ერთი ნიშანი იყო ტრანსეროვნული კორპორაციებისა და გაერთიანებების ჩამოყალიბება.

ამით დაიწყო ინტეგრაციის პროცესის რეველუციური ცვლილება და მისი ტემპების უსწრაფესი ზრდა. ყოველივე ეს უკიდევანო მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგი იყო.

სწორედ ამ პროცესმა დაუდო სათავე ახალ მსოფლიო წესრიგს, რამაც მსოფლიო ანუ გლობალური მასშტაბი შეიძინა.

როდესაც ვლაპარაკობთ ახალ მსოფლიო წესრიგზე — ეს ძირითადად ნიშნავს, რომ იქმნება და ვითარდება ისეთი მიდგომები, გადანაცვლებები, ნორმები, ვალდებულებები, პასუხისმგებლობები, სტრატეგია, ურთიერთობათა ეტიკეტი და ა.შ., რომელიც ვრცელდება მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაზე გლობალურად. ეს წესრიგი კი, უპირატესად ყალიბდება პოლიტიკური და ეკონომიკური ბერკეტებით, სამართლებრივი ნორმებით, სოციოლოგიური ვალდებულებებით, ტექნოლოგიური სისტემებით და სხვ.

მსოფლიოს ახალმა წესრიგმა და მისმა შეუქცევადობამ ინტეგრირების მასშტაბები გლობალიზაციის პროცესად გარდაქმნა და ჩამოაყალიბა თვით გლობალიზაციის არსი, როდესაც ვამბობთ „გლობალიზაცია“ უკვე იგულისხმება, რომ საქმე გვაქვს თანამედროვე მსოფლიო მოვლენებთან და პროცესებთან.

საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, მსოფლიო გლობალიზაციის საერთო სისტემაში ორი ძირითადი ურთიერთდამაკავშირებელი სფერო გამოიყოფა:

ერთია — სოციალურ-ეკონომიკური სფერო, რომელიც წარმოების და მოხმარების სისტემათა ფუნქციონირებას განსაზღვრავს და განაპირობებს, რაც ბიზნესის მოტივაციებს ეფუძნება;

მეორეა — ბუნებათსარგებლობისა და ბუნების დაცვის სფერო, რომელიც მთელი საწარმოო ციკლის მატერიალურ საფუძველსა და მასზე ზეგავლენის მომხდენ სისტემას წარმოადგენს.

გლობალიზაცია ახლა მოდამია. ისე, როგორც თავის დროზე ბიზნესზე, მასზეც ბევრს წერენ და მსჯელობენ, იმართება სიმპოზიუმები, შეხვედრები, დისკუსიები და, რაც მთავარია, იდება სახელმწიფოთაშორისი, კორპორაციათაშორისი სხვადასხვა ქვეყნის ფირმებშორისი და ბანკთაშორისი კონტრაქტები და გარიგე-

ბები.

გლობალიზაცია მთელი სიგრძე-სიგანით დგას ჩვენს წინაშე. საქართველო, ისე როგორც სხვა ქვეყნები, გლობალიზაციის საერთო წრედშია მოქცეული, რომელიც თანდათან ამტკიცებს თავის გავლენის სფეროებს მსოფლიო ქვეყნებზე.

საქართველო როგორც ბიზნესს, ასევე გლობალიზაციასაც თითქმის მოუმზადებელი შეხვდა. ბიზნესის კარიბჭესთან შეყოვნებაში, შემდეგ კი არასწორმა და დაგვიანებულმა ეკონომიკურმა სვლებმა სუსტი პირობები და გარემო შექმნეს ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის განმტკიცებისათვის.

თანამედროვე მსოფლიოში ისეთი ტემპით ვითარდება პროცესები, რომ ყოველ დღეს დიდი მნიშვნელობა აქვს. ვინც ჩამორჩება ამ ტემპებს, ის დაკარგავს ორიენტაციას და გამოვა მდევრის როლში. ეკონომიკაში მთავარია არ გამოგრჩეს სვლები და მოქნილი მექანიზმით ფუნქციონირება მიჰყვება საერთო მოვლენებს. ეკონომიკა კი ის ღერძია, რომელზეც ბრუნავს მთელი სახელმწიფო. გლობალური გაგებით კი — მთელი მსოფლიო. საქართველო გლობალიზაციის საყოველთაო პროცესს მიადგა. ერთი მხრივ: ფრთებშეკვეცილი, ეკონომიკურად წელგაუმართავი, მართვის მოუქნელი მექანიზმით და ჯერ კიდევ დაუხვეწავი სტრატეგიით; მეორე მხრივ კი: როგორც მდიდარი ბუნებრივი და ეკონომიკური შესაძლებლობების დიდი ისტორიული ტრადიციების, სოფლის მეურნეობის უნიკალური დარგებისა და კულტურების მქონე ქვეყანა, ბევრისათვის უცხო და აუთვისებელი მხარე, საკმაოდ წონადი გამოგონებებითა და მეცნიერული მიღწევებით დიდად საინტერესო და ყველასათვის საშური გეოპოლიტიკური სივრცე და რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია — კეთილმეზობლური განწყობილებებისა და მისწრაფებების მქონე რეგიონი.

გლობალიზაციის საერთო წესრიგს დიდი სახელმწიფოები ქმნიან და არეგულირებენ. როგორც კონკურენციას, ასევე გლობალიზაციასაც თავისი ულმობელი კანონები გააჩნია. ვინც მას ვერ გაუგებს და ვერ გაუძლებს, შთაინთქმევა მის წიაღში. ერთი მხრივ, უნდა ვუფრთხილდეთ გლობალიზაციას და მის მახეს, მეორეს მხრივ, განვჭვრიტოთ სწორად და გამოვიყენოთ მისი შესაძლებლობები.

საქართველოსთვის ამ შესაძლებლობების ჭკვიანურად გამოყენება მსოფლიო დონის გადაწყვეტა ე.წ. ტრასეკა – თბილისი-

ბაქო-ჯეიჰანის ნავთობსადენი. ეს არის ევროპა – კავკასია – აზიის სატრანსპორტო დერეფანი, რომელიც ახლებურად გაიზიარებს ქვეყნებს შორის ურთიერთობის ფორმებს. ერთი იდეა და ერთი ბედით აკავშირებს მრავალ სახელმწიფოს, რომელთა შორის საქართველოს ანიჭებს ერთ-ერთ პრიორიტეტულ ფუნქციას.

ასეთი სტრატეგიული და ეკონომიურად მომგებიანი სვლა, საქართველოს თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობის გამო, რამდენიმე შეუძლია გააკეთოს, რაც რადიკალურად შეცვლის და აამაღლებს მის ადგილს მსოფლიო თანამეგობრობაში და გადაწყვეტილად განამტკიცებს ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალს. ეს კი საკმარისი იქნება გლობალიზაციის პროცესში საკუთარი ხელწერის შესაქმნელად და გავლენის სფეროების მოსაპოვებლად.

საქართველოს გლობალიზაციის პროცესში ჩასართავად მრავალი სფერო და მიმართულება გააჩნია, მაგრამ არის ისეთი დარგები, რომლებიც ნაკლებად ექვემდებარებიან ამ პროცესს. ასეთი დარგია სოფლის მეურნეობა, ნიადაგურ-კლიმატური უნიკალურობით და ზონებისა და მიკროზონების მიხედვით მკვეთრად განსხვავებული და ცვალებადი ბუნებრივ-ეკონომიკური გარემოთი.

საქართველოს სოფლის მეურნეობაში რაციონალურად შეიძლება გამოვიყენოთ ინვესტიციები, საექსპორტო-საიმპორტო სისტემები, ტექნოლოგიური სიახლეები და სხვ., რაც გლობალიზაციის ელემენტებს შეადგენს.

საქართველოს სოფლის მეურნეობაში ძირითად პრიორიტეტებად გამოიყო დიდი ტრადიციებისა და ფართო პოტენციური შესაძლებლობების პერსპექტივების მქონე დარგები, როგორცაა: მევენახეობა და ნიშანდობლივ, სამრეწველო მევენახეობა, ასევე სამრეწველო მეხილეობა და სუბტროპიკული მინათმოქმედების ძირითადი დარგები, მეჩაიეობა, მეციტრუსეობა და მათ ბაზარზე მომუშავე კვების მრეწველობის დარგები.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიული პოზიციის ჩამოყალიბებისას აღსანიშნავია, რომ შრომის ინტეგრირების კოოპერირებისა და საერთაშორისო საზოგადოებრივი დანაწილების, როგორც დღევანდელი, ისე თვალსაწიერი პერსპექტივის მოთხოვნებიდან გამომდინარე მისი სპეციალიზაცია ისტორიულ-ტრადიციული მოდელიდან დიდ და რადიკალურ გადახრას

არ ექვემდებარება. ეს იმას ნიშნავს, რომ სავენახე ფართობებს კვლავ ვენახი დაიკავებს, სახორბლეს — ხორბალი, სასიმინდეს — სიმინდი, სუბტროპიკული ზონის სივრცეს — ჩაი, ციტრუსი, სუბტროპიკული ხილი და ა.შ.

გლობალიზაციას სხვადასხვა მიმართულებები გააჩნია. ერთ-ერთია ზონალური რეგიონული გლობალიზაცია. ასეთი მიმართულებაა ე.წ. „თავისუფალი ეკონომიკური ზონა“. უკანასკნელ ხანს საქართველოშიც გამოუჩნდა ამ მიმართულებას მომხრეები, მაგრამ თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შემოღება ჩვენთან არავითარ შემთხვევაში არ არის მისაღები. იგი ზიანის მეტს არაფერს მოიტანს, თანაც პოლიტიკურ დაძაბულობას შექმნის. მხედველობაში უნდა მივიღოთ: გეოპოლიტიკური ვითარება და ძალხაზები, ისტორიულად ჩამოყალიბებული ადათ-წესები და ტრადიციები, სოციალური და დემოგრაფიული სიტუაცია და მრავალი სხვა.

საქართველო გლობალიზაციის დიდ წრედშია ჩართული, სადაც საჭიროა სწორი ორიენტაცია და გამართლებული სტრატეგია, რამაც უნდა აამაღლოს ქვეყნის როლი მსოფლიო თანამეგობრობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასათიანი რ. გლობალიზაცია: ეკონომიკური თეორია და საქართველო, სახელმძღვანელო, თბ., გამომცემლობა „სიახლე“, 2010.
2. ბარათაშვილი ევ., გეჩბაია ბ., საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა: თანამედროვე გამოწვევები, თბ., 2012.
3. გრიშკაშვილი ა. საქართველო გლობალურ სამყაროში, თბ., 2010.
4. ვეშაპიძე შ. ბიზნესის გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციები, ჟურნ.: „მეცნიერება“, №3 (14), 2009, გვ. 28-32.
5. იაკობიძე დ. საქართველო და მსოფლიო. ფინანსური კრიზისი. გამომცემლობა „კომენტარი“, 2009.
6. ჯოლია გ., სეხნიაშვილი დ. ეკონომიკური გლობალიზაციის თანამედროვე პრობლემები. ჟურნ.: „სოციალური ეკონომიკა“, №6 (18), 2011.

რეგიონული კონფლიქტების გავლენა ეკონომიკურ-სოციალურ პროცესებზე

ქეთევან ლარიბაშვილი
სტუდენტორანტი

თავისი გეოპოლიტიკური პოზიციის მნიშვნელობისა და სტრატეგიული ეკონომიკური მდებარეობის გამო კავკასია ანტიკური ხანიდან მოყოლებული ყოველთვის იქცევდა მსოფლიოს დიდ სახელმწიფოთა ყურადღებას.

კავკასიელ ერებს ყოველთვის ჰქონდათ საკუთარი ეროვნული ინტერესები, რომლებიც განაპირობებდნენ მათ დამოკიდებულებას როგორც ერთმანეთისადმი, აგრეთვე რეგიონით დაინტერესებული დიდი სახელმწიფოების მიმართ. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს გააჩნდა ავანგარდული როლი კავკასიის რეგიონული პოლიტიკის განსაზღვრის საკითხში.

ისტორიის განმავლობაში, მშვიდობიანი ყოფა იშვიათ მოვლენას წარმოადგენდა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, რაც უმთავრესად განპირობებული იყო გარეშე მტრების ხშირი შემოჭრებით რეგიონის რომელიმე სახელმწიფოში. ამასთან, სამივე სახელმწიფოში ადგილი ქონდა შიდა პოლიტიკურ დაპირისპირებებს, რომლებიც ზოგიერთ შემთხვევაში სამოქალაქო დაპირისპირებებით მთავრდებოდა. გარკვეულ წილად მეზობელ სახელმწიფოებს ნაცვლად იმისა, რომ ეზრუნათ ერთიანი რეგიონალური მდგომარეობების ჩამოყალიბებისთვის, ერთმანეთშიც უხდებოდათ ხანგრძლივი და მტკივნეული მოლაპარაკებების წარმოება ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით კომპრომისული გადაწყვეტილებების მისაღწევად. თუმცა, იმის პოტენციალი, რომ სამხრეთ კავკასია ჩამოყალიბდეს მსოფლიოს ერთ-ერთ განვითარებულ რეგიონად, საკმაოდ მაღალია.

ინტეგრაცია - მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპის მთავარი თავისებურებაა. XX საუკუნის ბოლოს ინტეგრაციულ დაჯგუფებაში მონაწილე ქვეყნებისათვის ინტეგრაცია

ცია იქცა რეგიონული ეკონომიკის დაჩქარებული განვითარებისა და მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მძლავრ ინსტრუმენტად.

ინტეგრაციის პროცესის შემაფერხებელი ფაქტორია როგორც შიდა, ასევე გარე კონფლიქტები, რადგან საქართველოს ევროკავშირი ერთიანი კავკასიის ფარგლებში განიხილავს და დასავლეთში სრულფასოვანი ინტეგრაცია ამ კონფლიქტების მოგვარების გარეშე წარმოუდგენელია.

გლობალიზაციისა და ინტეგრაციის პირობებში ჯერ კიდევ შეიმჩნევა გეოპოლიტიკური ფაქტორების მნიშვნელობა და გავლენა ქვეყნების განვითარებაზე. ამ თვალსაზრისით, საქართველო და მთლიანად კავკასია ურთულეს და უმნიშვნელოვანეს გეოგრაფიულ არიალშია მოქცეული.

გარდა ევროპული ინტეგრაციის მდორედ, მაგრამ სტაბილურად მიმდინარე პროცესებისა, არსებობს გეოპოლიტიკური ინტერესის დამატებითი ინერციული იმპულსიც, რომელიც ევროპას უბიძგებს საქართველოსთან დაახლოებას და ეს იმპულსი შეიძლება კიდევ უფრო გაძლიერდეს საერთაშორისო ვითარების დაძაბვის შემთხვევაში. ამ ფაქტორების თანხვედრის ფონზე საქართველოს ინტეგრაცია ევროატლანტიკურ ალიანსში და ევროპის კავშირში გარდაუვალ აუცილებლობად გვევლინება.

ევროკავშირი 21-ე საუკუნის დასაწყისში მსოფლიოში ყველაზე განვითარებული ინტეგრაციული რეგიონია თავისი სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური პოტენციალით. საქართველოს ეროვნული და სავაჭრო ეკონომიკური ინტერესები ქვეყანას ევროპული ინტეგრაციისაკენ უბიძგებს. საერთაშორისო ბიზნესის გლობალიზაციის პირობებში სტრატეგიული თვალსაზრისით საქართველოსათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ევროკავშირთან სავაჭრო-ეკონომიკური და საფინანსო ტექნიკური ურთიერთობების შემდგომ გაღრმავებას, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას, რაც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების, ექსპორტის გაზრდისა და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრირების ერთ-ერთი მთავარი პირობაა, ასე, რომ საქართველოს ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება ევროკავშირის ქვეყნებთან სავაჭრო-ეკონომიკური

ურთიერთობების გაზრდა და ევროკავშირის ქვეყნებიდან ინვესტიციების მოზიდვაა.

საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობას საფუძველი 1991 წლიდან ჩაეყარა, როდესაც საქართველოში დაიწყო “ტასისის” პროგრამების განხორციელება. მხარეებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების ძირითად სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს “პარტნიორებისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება”.

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე ევროკავშირმა მხარი დაუჭირა ჩვენი ქვეყნის საბაზრო ეკონომიკის გზასა და დემოკრატიის განვითარებას.¹

ევროკავშირთან თანამშრომლობის პროცესი ხელს უწყობს საქართველოს ჩამოყალიბებას ევროპული ტიპის დემოკრატიულ ქვეყნად და მის ეტაპობრივ ინტეგრაციას საერთო ევროპულ სივრცეში, რაც აუცილებელი პირობაა ქვეყნის მშვიდობიანი განვითარებისათვის. ევროპული ინტეგრაციის თვალსაზრისით, მოცემულ პერიოდში, ქვეყნის პრიორიტეტია ევროკავშირთან პოლიტიკური ურთიერთობების გაღრმავება და პოლიტიკური დიალოგის შემდგომი გაძლიერება.

როგორც ბოლო ათწლეულის ისტორიული პროცესი გვიჩვენებს ევროკავშირის დაინტერესება კავკასიის რეგიონით, ჯერ კიდევ, მნიშვნელოვანწილად, გეოპოლიტიკური ხედვის ინერციით არის ნაკარნახევი. გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით კავკასია წარმოადგენს ერთადერთ ნიშანს აზიისკენ უმოკლესი სავაჭრო მარშრუტის გახსნისათვის. ამიტომ დემოკრატიული პროცესებისა და ეკონომიკური რეფორმების ხელშეწყობა ისევე, როგორც საერთაშორისო ვაჭრობის წესების დამკვიდრება ამ რეგიონში მნიშვნელოვანი ამოცანაა.

2008 წლის აგვისტოში, რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტი იყო დაძაბულობის კიდევ უფრო გამძაფრება, რომელიც წლების მანძილზე განვითარდა კავკასიაში. დღეისათვის საქართველოს ტერიტორიის 20% ოკუპირებულია, ხოლო ნახევარ მილიონზე მეტი ადამიანი იქცა იძულებით გადაადგილებულ პირად.

1 რამაზ ფუტყარაძე, თბილისი, 2010წ.

მეორე კონფლიქტი, რომელიც უშუალოდ რეგიონის ორ სახელმწიფოს უკავშირდება, განვითარდა XX საუკუნის ბოლოს. სომხურ-აზერბაიჯანული ომი, მთიანი ყარაბაღის ირგვლივ ერთ-ერთი ყველაზე ხანგრძლივი და ძნელად გადასაჭრელი კონფლიქტი აღმოჩნდა, ყოფილ საბჭოთა კავშირში. მწვავე პოლიტიკური კრიზისი გადაიზარდა სამხედრო დაპირისპირებაში, რომელიც 1994 წელს შეჩერდა, ცეცხლის შეწყვეტისა და სამხედრო მოქმედებების განუახლებლობის შეთანხმებით.

რეგიონში დღეისთვის არსებული ვითარების ანალიზისას ნათლად ჩანს, რომ სამივე სახელმწიფოს უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს არსებული კონფლიქტების მოგვარების საკითხი. აქედან გამომდინარე მოვლენათა იმგვარად განვითარების შემთხვევაში, როდესაც ოკუპირებული ტერიტორიები დაუბრუნდება თავის იურისდიქციას, თანაც იმ ფორმით, რომ ყველა მხარე კმაყოფილი იქნება სამომავლოდ შექმნილი მდგომარეობით, სამივე სახელმწიფო უფრო მეტ დროს დაუთმობს ინტეგრაციის პროცესს.

შედეგის მიღწევის ერთ-ერთ გზად შესაძლოა განვიხილოთ სამივე ქვეყნისთვის ერთიანი ეკონომიკური ინტერესების ჩამოყალიბების მიმართულება. ამ შემთხვევაში იგულისხმება ის გარემოება, რომ როგორც სომხეთი, ასევე დროებით ოკუპაციის ქვეშ მყოფი ტერიტორიული ერთეულები გარკვეულ წილად გარიყულნი არიან რეგიონში მიმდინარე მასშტაბური პროექტებიდან. ამდენად მათი ჩართვა ამგვარი პროექტების რეალიზაციის პროცესში, სავარაუდოდ გახდება კონფლიქტების მოგვარების თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესი წინ გადადგმული ნაბიჯი.

ქვეყნები, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ პოლიტიკის და კავშირების განსაზღვრაზე რეგიონში უამრავია, მაგრამ მათი დაყოფა ოთხ ბლოკად შეიძლება: აშშ, ევროკავშირი, თურქეთი და რუსეთის ფედერაცია. დღეს რეგიონული განვითარება უკიდურესად დინამიურია და მიუხედავად შიდა პრობლემებისა ძლიერი ეკონომიკური ზრდა ახასიათებს.

რეგიონში არსებული თურქული პოლიტიკა - შედარებით ახალი მოვლენაა, მაგრამ ის ძალიან ეფექტიანი და დინამიკურია. იგი ეფუძნება საქართველოსთან მტკიცე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ

ურთიერთობებს და ამგვარად ზონისთვის სტაბილურ მხარდაჭერას უზრუნველყოფს. გარდა ამისა თურქეთს გააჩნია მეორე ძალიან მნიშვნელოვანი მხარდაჭერა რეგიონში თავისი ეთნიკური და ლინგვისტური ნათესაობის გამო, აზერბაიჯანთან. ეს ორი ქვეყანა ძალიან აქტიურად თანამშრომლობს. საპირისპიროდ თურქეთ-სომხეთის ურთიერთობები ყარაბაღის ომის შემდეგ გაყინულია. აზერბაიჯანისთვის თურქეთი უსაფრთხოების გარანტიაა სომხეთთან არსებული პრობლემების ფონზე, რომელიც თავის მხრივ კრემლის მოკავშირეა. საქართველოსთვის თურქეთთან თანამშრომლობა შეიძლება ძალიან სასარგებლო აღმოჩნდეს, რადგან ანკარა ნატოს ძალიან გავლენიანი წევრია, რომელსაც შეუძლიათ თბილისის ზოგიერთი ამბიციის განხორციელებაში დაეხმაროს.

აღმოსავლეთ-ევროპის ქვეყნებს და ევროკავშირს შორის თანამშრომლობის სპეციალური ფორმატი არსებობს. ის კავკასიის ქვეყნებსაც მოიცავს. მისი სახელწოდებაა „თანამშრომლობის აღმოსავლური პროგრამა“, აქვს იურიდიული ბაზა, რომელიც ითვალისწინებს თანდათანობით თანამშრომლობისა და ინტეგრაციის პროექტების ამოქმედებას და მათ დამკვიდრებას.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში, განსაკუთრებით საქართველოში პოპულარულია ევროპული ინსტიტუტებისაკენ დამოუკიდებლად სწრაფვა. თუმცა გეოგრაფიულმა, პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა მიზეზებმა ამ ინტეგრაციის პერსპექტივა შეიძლება გაადავადოს. ხოლო თუ კი სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში პერიოდულად სისხლისმღვრელი ომები მოხდება, მაშინ ეს პერსპექტივა კიდევ უფრო შორეული გახდება. ასეთ პირობებში რეგიონული ინტეგრაციის პროექტი გაცილებით რეალისტურად გამოიყურება, თუმცა პრაქტიკულად ძნელად განსახორციელებლად.

ინტეგრაცია, სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მშვიდობის დამყარებისა და მისი განვითარების მიზნით, ბუნებრივია თავისთავად ვერ გადაწყვეტს რეგიონის ყველა პრობლემას. მიუხედავად ამისა, ევროპული ინტეგრაციის პროექტის წარმატებული მაგალითი არსებობს და შეიძლება მისაბაძიც იყოს. ყველა დაინტერესებულ მხარეს ესმის, რომ უფრო გამჭვირვალე საზღვრები და საქონლის გადაადგილებისა და მომსახურებისა ბარიერების მოხ-

სნა სარგებელს მოუტანს როგორც სამხრეთ კავკასიის ყველა ქვეყანას ცალ-ცალკე, ისე მთლიანად რეგიონს. გარდა ეკონომიკური სარგებლისა და სამშვიდობო პოტენციალისა, თავად რეგიონიც უფრო გამოსადეგი გახდება ევროპულ სტრუქტურებში ინტეგრაციისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. ფუტყარაძე - „საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები: პრობლემები და პერსპექტივები“; თბ.2010 წ
2. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს ვებ-გვერდი www.mfa.gov.ge.
3. www.representation.ge

ჟურნალის რედაქცია ამ რუბრიკით აგრძელებს სალექციო კურსის, მეთოდური საკითხების შესახებ სტატიების სისტემატურ გამოქვეყნებას თანამედროვე ეკონომიკის აქტუალურ პრობლემებზე, რომელიც გარკვეულ სამსახურს გაუწევს უმაღლესი სასწავლებლების ეკონომიკური პროფილის ყველა დონის სტუდენტების, პროფესორ-მასწავლებლების ფართო წრეს.

მიკროეკონომიკის ობიექტები: საოჯახო მეურნეობები, ფირმები, მცირე და დიდი ბიზნესი

რევაზ შენგელია
 ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი,
 ჟურნალ „ეკონომიკის“ მთ.რედაქტორი

საოჯახო მეურნეობები. მიკროეკონომიკური თეორიის შესწავლის ობიექტებია: საოჯახო მეურნეობები, ფირმები, დარგები, საქონლის (მომსახურების), რესურსების ბაზრები და ა.შ. დავიწყოთ საოჯახო მეურნეობის განხილვით. მიკროეკონომიკაში საოჯახო მეურნეობები ასრულებენ ორ ფუნქციას. ისინი არიან, **ერთი მხრივ**, საქონლისა და მომსახურების ძირითდი მომხმარებლები და, **მეორე მხრივ**, ეკონომიკური რესურსების ძირითადი მიმწოდებლები. როგორც ითქვა, საოჯახო მეურნეობები ფირმების მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ძირითადი მომხმარებლები არიან. ასეთი დაშვება სამართლიანია, თუმცა, საქონელი და მომსახურება მოიხმარება არა მხოლოდ საოჯახო მეურნეობების, არამედ თვით

ფირმების მიერაც, რომელებიც თავიანთ წარმოებრივ საქმიანობაში იყენებენ ე.წ. საინვესტიციო საქონელს და მომსახურებას. ესაა: მანქანები და მონყობილობანი, ნედლეული და მასალები, ფინანსური და საშუაშავლო მომსახურება. საქონლისა და მომსახურების მსხვილი მომხმარებელია, ასევე, სახელმწიფო, რომელიც შეისყიდის, როგორც ინვესტიციურ საქონელს, ვთქვათ, კომუნალური მეურნეობისათვის, ელექტროსადგურებისათვის, ისე სამომხმარებლო საქონელს არმიისათვის, სკოლებისათვის, საბავშვო ბაღებისათვის და სხვა. მიუხედავად ამისა, ძირითადი მომხმარებლები, განსაკუთრებით, საქონლისა და მომსახურებისა, მაინც საოჯახო მეურნეობები არიან. ასე მაგალითად, საქართველოში საოჯახო მეურნეობები მოიხმარენ მშპ-ის დაახლოებით 50%-ს.

როგორც ითქვა, საოჯახო მეურნეობები, მეორეს მხრივ, გვევლინებიან ფირმებისათვის ეკონომიკური რესურსების ძირითად მიმწოდებლებად. ეს უფრო დიდი დაშვებაა, ვიდრე წინა, მაგრამ, საბოლოო ანარიშიში, სამართლიანი. ასე მაგალითად, **შრომითი რესურსების მესაკუთრებად მთელ მსოფლიოში გვევლინებიან საოჯახო მეურნეობები. სამენარმეო უნარი და ცოდნა (განსაკუთრებით განათლების სახით), ასევე, ეკუთვნის არა იმდენად ფირმებსა და სახელმწიფოს, რამდენადაც ცალკულ ადამიანებს ანუ საოჯახო მეურნეობებს. განვითარებულ ქვეყნებში საოჯახო მეურნეობები, ასევე, არიან ბუნებრივი რესურსებისა (განსაკუთრებით მინის) და კაპიტალის (საბანკო ანაბრების, ფირმების პაიების, აქციებისა და ობლიგაციები) ძირითადი მესაკუთრეები.** სწორედ ამიტომ, რომ ამ ქვეყნებში ეკონომიკურ რესურსებზე შემოსავლის ძირითადი ნაწილი მიედინება საოჯახო მეურნეობებისაკენ რენტის, პროცენტისა და სამენარმეო უნარიდან მოგების (შემოსავლის) სახით. საოჯახო მეურნეობების აღნიშნული შემოსავლის ნაწილი რჩება ფირმებს შემდგომი განვითარებისათვის, ნაწილი გადასახადების სახით გადაირიცხება სახელმწიფო ბიუჯეტში, რომლის ნაწილი მათ უკან უბრუნდებათ სოციალური ტრანსფერის სახით და ამის შემდეგ დარჩენილი შემოსავალი საოჯახო მეურნეობების კუთვნილებას შეადგენს.

ეკონომიკაში მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ის, როგორია

მთლიანად საოჯახო მეურნეობების შემოსავლები, არამედ ისიც, თუ როგორ ნაწილდება ეს შემოსავლები საოჯახო მეურნეობებს შორის. ასე მაგალითად, 2002 წელს საქართველოს მოსახლეობის 20%-ის ხელში იყო ყველა საოჯახო მეურნეობის ფულადი შემოსავლების 46% (თანაც ამ შემოსავლების ძირითადი ნაწილი თავმოყრილი იყო მოსახლეობის შედარებით მდიდარი ნაწილის 5%-ის ხელში), ხოლო ღარიბი და უღარიბესი მოსახლეობის 60%-ი ფლობდა ფულადი შემოსავლების 31%-ს. მოსახლეობის პირველი ნაწილი (მდიდართა ფენა) შეზღუდულ მოთხოვნას აყენებს ქართული წარმოების საქონელზე და უპირატესობას ანიჭებს მაღალხარისხიან იმპორტს. მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი კი ორიენტირებულია სასურსათო, უპირატესად, ქართულ პროდუქციაზე, რადგანაც არა აქვს საკმარისი სახსრები მაღალხარისხიანი იმპორტული საქონლისა და, განსაკუთრებით, ბინისა და ხანგრძლივი მოხმარების საგნების შესაძენად. სოფლად მაცხოვრებლების ძირითადი ნაწილი კი ნატურალურ მეურნეობაში ხელით შრომით მოყვანილი პროდუქციით ირჩენს თავს. საოჯახო მეურნეობების ასეთი დიდი დიფერენცია ციხა ანუ ფულადი საშუალებების საგანგებო კონცენტრაცია მდიდარი საოჯახო მეურნეობების მცირე ჯგუფში ჰბადებს ერთგვარ შიშს და უბიძგებს მათ თვითნატი კაპიტალი გაიტანონ საზღვარგარეთ. ქვეყნიდან კაპიტალის გადინება (გატანა) კი არის **კაპიტალის გაქცევა** ეკონომიკური და პოლიტიკური არასტაბილურობის, მაღალი გადასახადებისა და უკანონოდ დაგროვილი ფულის “გარეცხვის” გამო. ეს მაშინ, როდესაც საქართველოს მოსახლეობის ძირითადი მასა არ ფლობს საკმარის სახსრებს საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში დაბანდებისათვის, ბანკებში ანაბრებზე შეტანისა და ფასიანი ქაღალდების შექენისათვის.

ფირმები. თანამედროვე ეკონომიკის სამყაროში ერთ-ერთი მთავარი სუბიექტია ფირმა (სანარმო), რადგანაც სწორედ ფირმები (სანარმოები) ახდენენ საოჯახო მეურნეობებისაგან შესყიდული ეკონომიკური რესურსების ხარჯზე საქონლისა და მომსახურების ძირითად მასის წარმოებას. **ფირმა არის ორგანიზაცია, ეკონომიკის ძირითადი აგენტი, რომელიც ფლობს და მართავს ერთ**

ან რამდენიმე საწარმოს და რესურსებს იყენებს საქონლისა და მომსახურების წარმოებისათვის მოგების მიღების მიზნით. ნათქვამიდან გამომდინარე, ფირმისა და საწარმოს ცნება ერთმანეთს შეიძლება დაემთხვეს მცირე საწარმოში.

ისმის კითხვა—“რისთვის ყალიბდება ფირმა”? დასმულ კითხვაზე პასუხი დამოკიდებულია იმაზე თუ ვინ სვამს მას: მყიდველი (მომხარებელი), მენარმე (მწარმოებელი), თუ ეკონომისტი. მყიდველის თვალსაზრისით ფირმა აუცილებელია იმისთვის, რომ ბაზარს მიეწოდოს მოთხოვნადი დოვლათი. ნათქვამიდან გამომდინარე, ფირმა, რომელიც აწარმოებს არამოთხოვნად საქონელს, მისი არსებობა მყიდველის თვალსაზრისით, უბრალოდ, უაზრობაა. თუმცა, თუ ფირმას არ შეუძლია საქონლის გასაღება და შემოსავლის მიღება, მაშინ მის საქმიანობას აზრი ეკარგება თავად მეპატრონისთვისაც. **მწარმოებლის (მენარმის) თვალსაზრისით** ფირმა ყალიბდება გარკვეული მოგების მიღებისა, ან რაიმე ეკონომიკური სარგებლისათვის. აღნიშნული ამოცანის გადაწყვეტა ყველა მენარმეს როდი შეუძლია. სამეურნეო პრაქტიკიდან გამომდინარე, სამენარმეო წამოწყების 80% წარუმატებლად მთავრდება. შესაბამისად, ადამიანები არა თუ მდიდრდებიან, არამედ კარგავენ თითქმის ყველაფერს, რაც კი ჩადეს ფირმის ჩამოყალიბებაში. როგორც წესი, წარმატებას აღწევენ ის მენარმენი, რომელთაც აქვთ არა მხოლოდ სამენარმეო სურვილი და განწყობა, არამედ სამენარმეო ტალანტიც. მათ კარგად იციან: რა და რა მოცულობით აწარმოონ, როგორ მოახდინონ პერსონალის საქმიანობის ორგანიზება, როგორ მოახდინონ მათი შრომის ანაზღაურება, როგორ და რა ფასით მიანოდონ საქონელი მომხმარებელს და მრავალი სხვა. **ეკონომისტის შეხედულებით**, ფირმები ყალიბდებიან იმიტომ, რომ ისინი ახდენენ წარმოების ფაქტორების უფრო რაციონალურ ორგანიზებას, ვიდრე ცალკეული ადამიანები. მეტიც, ზოგი დოვლათის წარმოება (მაგალითად, თვითმფრინავი, გემი, ავტომობილი, მატარებელი და სხვა) შესაძლებელია მხოლოდ ფირმების მეშვეობით. ამგვარად, ფირმები წარმოების ფაქტორების რაციონალური შეერთება—კომბინაცით ქმნიან ეკონომიკურ დოვლათს ადამიანთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა და მოგების მიღებისათვის.

რა შემთხვევაშია მიზანშეწონილი საკუთარი ფირმის (ბიზნესის) ჩამოყალიბება და რა სჯობია—პასიური თუ აქტიური მესაკუთრეობა? მენარმეობრივი უნარის მქონე ადამიანის მიერ საკუთარი ბიზნესის წამოწყება მხოლოდ მაშინ არის მიზანშეწონილი, როდესაც ამ საქმიდან მიიღებს უფრო მეტ შემოსავალს, ვიდრე საკუთარი სამენარმეო ტალანტის სხვებზე გაქირავების შემთხვევაში მიიღებდა. წარმოების (ბიზნესის) ორგანიზებისათვის შემოსავალს, მენარმის ხელფასი ანუ ნორმალურ მოგება ეწოდება. თუ მენარმე წამოწყებული საკუთარი საქმიდან ნორმალურ მოგებას ვერ ღებულობს, მაშინ იგი უშვებს შეცდომას და დაკავებულია არამომგებიანი საქმით. დაფუძვით, პედაგოგი ბრძანდებით და გაქვთ 300 ლარი ხელფასი, ხოლო თქვენი პოტენციური მენარმეობიდან ნორმალური მოგება 300 ლარზე ნაკლებს შეადგენს. ასეთი ბიზნესი თქვენთვის ეკონომიკურად მიზანშეწონილია, რადგანაც მოგება არ იქნება საკმარისი ბიზნესის განვითარებისათვის, რის გამოც კონკურენციაში დამარცხდებით.

საკუთარი საქმის წამოწყებამდე, ასევე, გასარკვევია კუთვნილ სიმდიდრეზე პასიური მესაკუთრეობიდან (ფიქტიური ინვესტირება) მეტი შემოსავლის მიღება შეიძლება, თუ აქტიური მესაკუთრეობიდან ანუ სამენარმეო საქმიანობიდან (რეალური ინვესტირება). რეალური ინვესტირებისას ფული ბანდდება წარმოებაში, ხოლო ფიქტიური ინვესტირებისას - ფასიან ქალაქდებში, ანაბრებში (ფინანსურ სექტორში). **რეალურ ინვესტირებას უნდა მიმართოთ იმ შემთხვევაში, როდესაც ინვესტირების ობიექტიდან მოსალოდნელი მოგების ნორმა აღემატება საბანკო ანაბარზე პროცენტს.** დაფუძვით, “თი-ბი-სი” ბანკის თანამშრომელმა, რომელსაც თვეში 2000 ლარი ხელფასი აქვს, გადაწყვიტა თანამდებობიდან წასვლა და პურის საცხობის ორგანიზება კოჯორში, საკუთარ საბაღე ნაკვეთში არსებულ პატარა სახლში. იგი ამ სახლში მაინც არ ცხოვრობს, მხოლოდ ზაფხულობით აქირავებს და ღებულობს 1000 ლარის შემოსავალს. ყოფილმა ბანკირმა კუთვნილი დანაზოგი 10000 ლარის ოდენობით პურის საცხობის მონყობაში დააბანდა. საბანკო ანაბარზე კი დაწესებულია წლიური 20 პროცენტი.

საქმიანობის პირველი წლის დამლევს, პურის საცხობი ფირმის მეპატრონეს მისმა ბუღალტერმა წარუდგინა შემდეგი ანგარიში (ყოველგვარი გადასახადების გადახდის გათვალისწინებით): წლიური შემოსავალი პროდუქციის რეალიზაციიდან: 155000 ლარი; პროდუქციის წარმოების წლიური ხარჯი: 130000 ლარი; მოგება: 25 000 ლარი.

მაგრამ ბანკირი, რომელიც ეკონომიკურად განათლებული ადამიანია, არ დაკმაყოფილდა ამგვარი სასიხარულო შეტყობინებით – ფირმის მიერ მოგებული 25000 ლარით, რადგანაც მან საკუთარი, შიდა ანუ არაცხადი ხარჯებიც გაიღო, რაც ბუღალტერს არ გათვალისწინებია (ბუღალტერს აინტერესებს ბუღალტრული და არა ეკონომიკური მოგება). სწორედ ამიტომ, მეპატრონე დაინტერესდა თუ რა დაუჯდა ფირმას საქმიანობა რეალურად. ამისათვის მან შიდა (არაცხადი) ხარჯები ანუ პასიური მესაკუთრეობიდან შემოსავლები ასეთნაირად დაიანგარიშა: 1. დაკარგული ხელფასი ბანკში შრომის გაქირავებიდან: 24000 ლარი(2000X12); 2. დაკარგული შემოსავალი სახლის გაქირავებიდან: 1000 ლარი; 3. დაკარგული შემოსავალი დანაზოგის ბანკში შენახვიდან: 2000 ლარი. ამრიგად, პასიური მესაკუთრეობიდან შემოსავალმა ანუ შიდა ხარჯებმა შეადგინა: 24000+1000+2000=27000ლარი. როგორც ხედავთ, ბანკირის პასიური მესაკუთრეობიდან შემოსავალი 2000 ლარით აღემატება აქტიური მესაკუთრეობიდან (მენარმეობიდან) შემოსავალს (27000–25000). ე.ი. ბანკირმა სერიოზულად უნდა იფიქროს საკუთარი ფირმის ლიკვიდაციაზე და ბანკში დაბრუნებაზე. გასარკვევია, ასევე, მომავალი მოგების (ფულის) დღევანდელი და მომავალი ღირებულება, ანუ გასათვალისწინებელია ინფლაციაც.

ეკონომიკის სამყაროში ფირმას მისი სახელწოდებით, სასაქონლო ნიშნით და რეკლამით იცნობენ. ფირმის დასახელება შეიძლება დაემთხვეს მენარმის სამოქალაქო სახელს. ვთქვათ, გერმანული ჩაის ფირმა „მარტინ ბაუერი“. ეს ფირმა დააარსა 1930 წ. ფერმერმა მარტინ ბაუერმა ბავარიაში. შეიძლება ფირმის სახელწოდებაში მისი საქმიანობის საგანი აისახოს. მაგ. „ჯენერალ მოტორსი“ - აწარმოებს ავტომობილებს, „ჯენერალ ელექტრიკი“ - ნათურებს. „ჯენერალ მილზი“ - ფქვილსა და ფქვილის ნაწარმს. თუმცა, ხშირად

ფირმის დასახელება არ იძლევა წარმოდგენას საწარმოს ხასიათზე.

ფირმების კლასიფიკაციას სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით ახდენენ. მათგან მთავარია საკუთრების ფორმა, საქმიანობის ხასიათი, დარგობრივი კუთვნილება, წარმოებაში დომინირებული ფაქტორი, სამართლებრივი სტატუსი და ფირმის სიდიდე. **საკუთრების ფორმის მიხედვით** ფირმა შეიძლება ეკუთვნოდეს ერთ პირს - ინდივიდუალური საწარმო; ორ ან მეტ პარტნიორს - პარტნიორული საწარმო (სპს; კს); მრავალ პარტნიორს - კორპორაციული საწარმო (შპს, ას) და სახელმწიფოს. ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა ითვლება კერძოდ. მიუხედავად იმისა, ერთი პირის მიერ არის დაარსებული თუ არა. **საქმიანობის ხასიათის მიხედვით** გამოყოფენ მატერიალური დოვლათის (სამომხმარებლო და ინვესტიციური საქონელი) და მომსახურების მწარმოებელ ფირმებს. **დარგობრივი კუთვნილების მიხედვით** ანსხვავებენ სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო, სავაჭრო, სატრანსპორტო და სხვა ფირმებს. **წარმოებაში დომინირებული ფაქტორის მიხედვით** ფირმების კლასიფიკაციისას გამოყოფენ შრომატევად, კაპიტალტევად, მასალატევად და მეცნიერებადტევად საწარმოებს. **სიდიდის მიხედვით.** სამუშაო ძალის, კაპიტალისა და დოვლათის კონცენტრაციის მიხედვით საწარმო შეიძლება იყოს **მცირე** (დასაქმებულთა რაოდენობა, ვთქვათ, მრეწველობაში არ უნდა აღემატებოდეს 40 დასაქმებულს, ხოლო წლიური ბრუნვა 500 ათას ლარამდე), **საშუალო** (100-მდე დასაქმებული და წლიური ბრუნვა 1500 ათას ლარამდე) და სხვა დანარჩენი-**დიდი (მსხვილი).** ე.ი. ეკონომიკა წარმოდგენილია მცირე, საშუალო და მსხვილი საწარმოებით. როგორც წესი, მცირე საწარმოთა მეპატრონენი, თვითონ მუშაობენ, თუმცა დაქირავებული შრომის გამოყენება არ არის აკრძალული.

მცირე და დიდი ბიზნესი. მცირე და დიდი საწარმოები ერთმანეთისგან მხოლოდ სიდიდით არ განსხვავდებიან. ისინი სხვადასხვანაირ ურთიერთდამოკიდებულებაში არიან **ბაზართან.** კერძოდ, მცირე საწარმო ძლიერ არის დამოკიდებული ბაზარზე ჩამოყალიბებულ სიტუაციაზე და თითქმის არ ძალუძს მისი შეცვლა, რადგანაც მცირე ფირმათაგან თითოეულს ამისათვის არასაკმარისი

**მეზარამ სუბიექტები და
მათი ღირსება-ნაკლოვანებანი**

სახსრები გააჩნია. პოლიტიკურ ცხოვრებაში კი მათ მიერ საკუთარი ინტერესების ლობირება მსხვილ ფირმებთან შედარებით დაბალეფექტიანია. ამავდროულად, მცირე ბიზნესი უზრუნველყოფს დასაქმების ზრდას, ერთობ მგრძობიარეა კონკურენციისა და მომხმარებელთა მოთხოვნის მიმართ, ასევე, გვევლინება მენარმეობის ერთგვარ ინკუბატორად. როგორც აღმნიშნული არ იბადება იმთავითვე დიდი, ისე ბიზნესი, როგორც წესი, იბადება ჯერ პატარა და მერე იზრდება. აღნიშნულის გამო, **უმრავლეს ქვეყნებში სახელმწიფო ეხმარება მცირე ბიზნესს ზრდა-განვითარებაში. მცირე ბიზნესს, მცირე კაპიტალის გამო, "პოლიტიკაში პატარა ხმა აქვს".**

დიდი საწარმო, საკუთარი დიდძალი რესურსების გამო, ნაკლებადაა დამოკიდებული საბაზრო კონიუნქტურაზე. მეტიც, მსხვილ კომპანიათაგან ძალიან ბევრს, დიდი საბაზრო წილის გამო, შეუძლია ბაზარზე ზეგავლენის მოხდენა, ვთქვათ, ფასწარმოქმნაზე. მაგალითად, რუსეთის ფირმის-„ნორილსკი ნიკელი“-მიერ ნიკელზე ფასების შემცირება ან ზრდა, მთლიანად ცვლის სიტუაციას ნიკელის მსოფლიო ბაზარზე. ბაზარზე ზეგავლენის ამგვარი შესაძლებლობა, მსხვილ კომპანიებს უბიძგებს მონოპოლიური მდგომარეობის მოპოვებისაკენ, რის გამოც სუსტდება ბაზრის მამოძრავებელი და საფუძველი-კონკურენცია. ამავდროულად, მსხვილ კომპანიებს დიდი წვლილი შეაქვთ მრავალი საქონლის, განსაკუთრებით რთული, მეცნიერებატევადი და კაპიტალტევადი საქონლის წარმოებაში. აქედან გამომდინარე, **მსხვილი კომპანიებისადმი სახელმწიფოს დამოკიდებულება ორადია: ერთი მხრივ, სახელმწიფო მათ ზღუდავს ანტიმონოპოლიური პოლიტიკით, და, მეორეს მხრივ, ეხმარება მათ, როგორც მეცნიერებატევად და კაპიტალტევადი დარგების დედაბოძს. დიდ ბიზნესს, დიდი კაპიტალის გამო, „პოლიტიკაშიც დიდი ხმა აქვს“.**

ნათია შენგელია

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი
ეკონომიკაში, სტუ უფროსი მასწავლებელი
რევაზ შენგელია
ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

„მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში შეტანილი ცვლილებების შესაბამისად მენარმე სუბიექტები არიან: ინდივიდუალური მენარმე (იმ), სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს), კომანდიტური საზოგადოება (კს), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს), სააქციო საზოგადოება (სს) და კოოპერატივი. აქედან, ინდივიდუალური მენარმე არ არის იურიდიული პირი. იგი საქმიან ურთიერთობებში თავის უფლებებს ახორციელებს და მოვალეობებს ასრულებს, როგორც ფიზიკური პირი, ხოლო სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, კომანდიტური საზოგადოება, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, სააქციო საზოგადოება და კოოპერატივი არიან იურიდიული პირის სტატუსის მქონე საწარმოები (კომპანიები).

ინდივიდუალური მენარმე, როგორც ამ კანონით გათვალისწინებულ უფლება-მოვალეობათა სუბიექტი, წარმოიშობა მხოლოდ რეესტრში რეგისტრაციის მომენტიდან. თუ რეგისტრაციამდე მენარმე სუბიექტის სახელით რაიმე მოქმედება შესრულდა, ამ მოქმედების შემსრულებლები და საწარმოს დამფუძნებლები პასუხს აგებენ პერსონალურად, როგორც სოლიდარული მოვალეები, მთელი თავისი ქონებით, პირდაპირ და უშუალოდ, ამ მოქმედებიდან წარმოშობილი ყველა ვალდებულებისათვის. ეს პასუხისმგებლობა ძალაში რჩება მენარმე სუბიექტის რეგისტრაციის შემდეგაც.

იურიდიული პირის მენარმე სუბიექტების გამაერთიანებელი განმაზოგადებელი ტერმინია **კომპანია**. ეს უკანასკნელი საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი ეკონომიკური აგენტია. აღსანიშნავია, რომ

დასავლეთში ყველა ახალი სამართლებრივი ფორმა წინამორბედში არსებული წინააღმდეგობების გადაჭრის მიზნით (დამატებითი სახსრების მოზიდვა და რისკის შემცირება) ეტაპობრივად იქმნებოდა და შესაბამისად ცალ-ცალკე კანონი შემუშავდებოდა. საქართველოში კი ყველა სამართლებრივი ფორმა ერთ – „მენარმეთა შესახებ საქართველოს კანონშია“ მოქცეული.

ინდივიდუალურ მენარმე სუბიექტში (იმ მეპატრონე და მმართველი ერთი და იგივე პირია. ინდივიდუალური მენარმე, როგორც ინდივიდუალური საწარმოს (ის) მფლობელი, არის ფიზიკური პირი, რაც იმას ნიშნავს რომ დამფუძნებლის სამენარმეო ქონება არ არის გამოცალკევებული მისი პირადი ქონებისაგან. ე.ი. იგი სამენარმეო საქმიანობიდან წარმოშობილი ვალდებულებებისათვის პასუხს აგებს არა მარტო სამენარმეო აქტივებით, არამედ პირადი ქონებითაც (იმ ქონების გარდა, რომელზედაც კანონის თანახმად არ შეიძლება გადახდევინების მიქცევა). დაფუძვით, თქვენ, როგორც ფიზიკურმა პირმა, გახსენით პურის საცხობი. არ არის გამორიცხული, რომ თქვენი ბიზნესი წარუმატებელი აღმოჩნდეს ანუ მთლიანმა დანახარჯმა გადაამეტოს პურის რეალიზაციით მიღებულ შემოსავალს. თუ ეს სხვაობა დიდია, მაშინ შესაძლებელია იგი გადახდის უუნაროდ შეფასდეს და გაკოტრებულად გამოცხადდეს. ამ შემთხვევაში თქვენ იძულებული იქნებით ნაღდი ფული გადაუხადოთ მევალეს. უწინარეს ყოვლისა, თქვენ მოგიხდებათ, ალბათ, პურის საცხობის გაყიდვა. მაგრამ ამოღებული ფული თუ საკმარისი არ აღმოჩნდება ვალის დასაფარავად, მაშინ თქვენ იძულებული იქნებით ვალი პირადი აქტივების (ავტომანქანა, ბინა, ძვირფასეულობა და სხვა) გაყიდვით დაფაროთ.

აღსანიშნავია, რომ ინდივიდუალური საწარმოს მესაკუთრე მთელ შემოსავალს ხარჯებისა და გადასახადების გამოკლების შემდეგ (იგი იხდის არა მოგებიდან, არამედ საშემოსავლო გადასახადს) თავისთვის იტოვებს და ბიზნესთან დაკავშირებულ ყველა რისკს თავად ეწევა. ე.ი. მენარმე გაითავისებს მთლიანად როგორც მოგებას, ისე ზარალს. (ის)-ში მესაკუთრენი, როგორც წესი, გენერალური მენეჯერებიც არიან. ეს ფორმა ყველაზე გავრცელებული, ძველი და მარტივია.

(ის)-ს როგორც ღირსებები, ისე ნაკლოვანებები მისი ინდივიდუალური ბუნებიდან გამომდინარეობს. **დასაწყისში შევჩერდით მის ღირსებებზე: იოლია მისი მონყობა-ორგანიზაცია.** რეგისტრაციისთვის საკმარისია განცხადება საგადასახადო ორგანოს სახელზე ნოტარიუსით დამონმებული; **მაქსიმალური თავისუფლება:** ერთპიროვნული მფლობელობის გამო გადანყვეტილების მიღებისას არ დაგჭირდებათ მიმართოთ დირექტორთა საბჭოს, ან მიანლით შეთანხმებას პარტნიორებთან. ეს ფორმა კარგად ერგება მკვეთრად გამოხატული ინდივიდუალისტური თვისებების მქონე ადამიანებს. ქართველი კაცი ბუნებით ინდივიდუალისტია, ესეცაა ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ დღეს საქართველოში 120 ათასზე მეტი (ის)-ა; **საქმიანობის საწყის ეტაპზე მოგება ჩვეულებრივ მცირეა.** ამ მიმართულებითაც (ის) მისაღებია, ვინაიდან მთელი მოგება თქვენ გრჩებათ და არავის უნაწილებთ; **ინდივიდუალური საწარმო ფირმის საიდუმლოებების დაცვის გარანტიაა.** რადგან საქმის წარმატებების საიდუმლოებანი მხოლოდ მისმა მეპატრონემ იცის; **ამ სახეობაში მცირეა, ასევე, საორგანიზაციო ხარჯები. შესაძლებელია საგადასახადო შეღავათები.** არ არსებობს **ორმაგი დაბეგვრა; ინდივიდუალური საწარმო ერთობ მოქნილი და მობილურია.** მას ბაზარზე მოთხოვნების გათვალისწინებით სწრაფად შეუძლია შეცვალოს სამეურნეო ქცევა.

როგორც ყველა მოვლენას, (ის)-საც გააჩნია ნაკლოვანებანი, **სახელდობრ: არსებობს სიძნელები დიდი კაპიტალის მოზიდვაში,** ვინაიდან (ის)-ში დაბანდებული კაპიტალი შედგება პირადი და ოჯახის წევრების სახსრებისაგან; **საქმიანობის ხანგრძლივობის გაურკვევლობა.** (ის)-ს საქმიანობა იურიდიულად მისი მფლობელის სიკვდილის, დაპატიმრების, გაკოტრების ან ფსიქიკური დაავადების შემთხვევაში მთავრდება თუ ბიზნესი აგებული იყო მისი მფლობელის ტალანტზე და კვალიფიკაციაზე; **ვალების დაფარვაზე განუსაზღვრელი პასუხისმგებლობა.** ეს ნიშანი, ერთი მხრივ, ინდივიდუალური მენარმის უპირატესობას წარმოადგენს, რადგან კრედიტორები საკმაოდ ხალისით აძლევენ ფულს იმ ბიზნესმენებს, ვისი პირადი ქონებაც საწარმოს წარუმატებლობის შემთხვევაში ვალის გადახდის გარანტს წარმოადგენს,

მაგრამ, მეორე მხრივ, წარუმატებლობის შემთხვევაში ერთპიროვნულმა მენარმემ მთელი თავისი პირადი დანაზოგი და ქონება შეიძლება დაკარგოს. ეს რისკი მენარმეს აშინებს და ინდივიდუალური საწარმოდან სხვა ფორმაზე (სადაც პასუხისმგებლობა განსაზღვრულია, შეზღუდულია) გადასვლისაკენ უბიძგებს; **მმართველური პროფესიონალიზმის უკმარისობა.** (ის)-ში მენარმე თვითონ არის გენერალური მენეჯერი, ანუ თავად უძღვება მენეჯმენტის ყველა სახეს: წარმოებას, მომარაგება-გასაღებას, რეკლამას, ფინანსებს, კადრების საქმეს და ა.შ. ცხადია, ყველას არ გააჩნია ჩამოთვლილ დარგებში პროფესიული ცოდნა. არადა, თუნდაც ერთი დარგის უცოდინარობა აუარესებს საბოლოო შედეგს. (ის)-ში პროფესიონალი მმართველის დაქირავება გაძნელებულია, რადგან შესაბამისი ცოდნისა და კვალიფიკაციის მქონე ადამიანებს არა აქვთ მისწრაფება იმუშაონ თავისი წინსვლისა და განვითარების, შრომის ანაზღაურების შემზღუდავ გარემოში; **რესურსების მცირე პარტიობით შექმნის გამო შედარებით მაღალია მათზე ფასები.** წარმოების მასშტაბების ზრდის შეუძლებლობის გამო, ასევე შეზღუდულია რესურსების ეკონომიურად გამოყენება. ყველაფერი ეს ზრდის ინდივიდუალური მენარმის წარმოების ხარჯებს და ამცირებს მის კონკურენტუნარიანობას. ამგვარად, ინდივიდუალური საწარმო შეგიძლიათ შეარჩიოთ იმ შემთხვევაში, თუ: თქვენს პოტენციურ ბიზნესს არ სჭირდება დიდი კაპიტალი; საწარმო შეიძლება მართოს ერთმა პიროვნებამ ან ოჯახმა; საწარმოო ამოცანების გადანყვეტას არ სჭირდება კოლექტიური ძალისხმევა; არ გსურთ მოგება სხვასაც გაუნაწილოთ.

ინდივიდუალური მენარმის წინაშე მდგარი რესურსების შეზღუდულობის, მმართველური უკმარისობისა და მაღალი რისკის პრობლემა გარკვეულწილად, შეგიძლიათ გადაჭრათ სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების (სპს) ჩამოყალიბებით. **სპს (ის)-გან ძირითადად იმით განსხვავდება, რომ მას აყალიბებს ორი (ან მეტი) პირი. სპს არის საზოგადოება, რომელშიც რამდენიმე ფიზიკური პირი ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით, ეწევა არა ერთჯერად და დამოუკიდებელ მენარმეობას და პარტნიორები საზოგადოების ვალდებულებებისათვის**

კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ როგორც სოლიდარული მოვალეები-უშუალოდ, პირდაპირ, მთელ ვალდებულებებზე, შეუზღუდავად მთელი თავისი ქონებით. მისი პარტნიორები შეიძლება იყვნენ მხოლოდ ფიზიკური პირები. სპს-ის ხელმძღვანელობის უფლება აქვს ყველა პარტნიორს, საზოგადოების დავალებით და სახელით.

სპს-ის მიერ მიღებული მოგებიდან კი არ გადაიხდება გადასახადი, არამედ ცალკეული წევრი იხდის მიღებული შემოსავლიდან, წილიდან გადასახადს.

სპს –ში პარტნიორები შეიძლება იყვნენ მხოლოდ ფიზიკური პირები და მინიმუმ ორნი. სპს–ს უნდა ჰქონდეს დასახელება, სადაც საჭიროა მიეთითოს საზოგადოებიდან თუნდაც ერთის გვარი. მაგ: ფირმა („გივი ჩხეიძე სპს“). სპს-ში პარტნიორები ვალდების დაფარვისას პასუხს აგებენ არა მარტო საზოგადოების ერთობლივი ქონებით, არამედ მათი უკმარისობის შემთხვევაში პირადი ქონებითაც. ამასთან, კრედიტორი უფლებამოსილია, ვალის გადახდა მოსთხოვოს საზოგადოების ნებისმიერ წევრს ან ყველა პარტნიორს ერთად. ხოლო ის, ვინც ფარავს საზოგადოების ვალს, იძენს რეგრესის უფლებას, ანუ უფლებას უკან მოითხოვოს პარტნიორი-თანამოვალეებისგან ის თანხა, რომელიც მან მათ მაგივრად გადაუხადა მევალეს. მაგალითად, გიგა, უჩა და ქეთევანი სპს-ის თანამესაკუთრენი არიან. პარტნიორული შეთანხმების საფუძველზე, გიგას და უჩას ცალ-ცალკე შემოსავლის 40% მიჰქონდათ, დანარჩენი 20% კი ქეთევანის წილი იყო. წინა თვეში ფირმა გაკოტრდა. სამენარმეო ქონების გაყიდვის შემდეგ ფირმას კრედიტორების ვალი მაინც დაედო 10000 ლარი. ვინაიდან გიგას და უჩას პირადი ქონება არ გააჩნდათ, კრედიტორებმა მთელი ვალის გადახდა ქეთევანის პირად ანგარიშს დააკისრეს. მაშასადამე, თუ ინდივიდუალური მენარმე მხოლოდ საკუთარ შეცდომებზეა პასუხისმგებელი, სპს-ში პასუხისმგებლობა პარტნიორთა შეცდომებზეც ვრცელდება, ანუ პასუხისმგებლობა სოლიდარულია: „ერთი ყველასათვის, ყველა - ერთისათვის“, რაც ზოგჯერ უთანხმოებას და კონფლიქტს იწვევს. კონფლიქტის საგანი ხდება, აგრეთვე, პარტნიორებს შორის მართვის ფუნქციების გადანაწილება, ლიდერობისთვის ბრძოლა. თუ

სპს-ში მხოლოდ ორი წევრია, ერთის გასვლის შემდეგ ეს საწარმო ან ინდივიდუალურად უნდა გადაკეთდეს, ანდაც გაუქმდეს. ყველაფერი ეს აკნინებს საანალიზო ფორმის ღირსებებს. ამიტომაცაა, რომ სპს უმრავლეს ქვეყანაში (მათ შორის საქართველოშიც) ყველაზე ნაკლებგავრცელებული ფორმაა.

პარტნიორული მენარმეობის ნაირსახეობაა - კომანდიტური საზოგადოება (კს). **(კს) არის საზოგადოება, რომელშიც რამდენიმე პირი ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით ეწევა არაერთჯერად და დამოუკიდებელ მენარმეობას.** იგი შედგება მინიმუმ ერთი ნამდვილი (კომპლემენტარი) და მინიმუმ ერთი მეპაიე (კომანდიტორი) წევრისაგან. მისი საფირმო სახელწოდება უნდა შეიცავდეს მინიმუმ ერთი კომპლემენტარის გვარს. კომანდიტი შეიძლება იყოს როგორც ფიზიკური პირი, ისე იურიდიული პირი, მათ შორის სახელმწიფოც. კომპლემენტარი შეიძლება იყოს მხოლოდ ფიზიკური პირი. სწორედ ამიტომ მისი პასუხისმგებლობა კრედიტორების წინაშე შეუზღუდავია (ე.ი. ვრცელდება, როგორც სამენარმეო, ისე პირად ქონებაზე). (კს) — ის კომპლემენტარები საზოგადოების ვალდებულებებზე კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ სოლიდარულად ანუ თითოეული პარტნიორი ვალდებულებებზე პასუხს აგებს უშუალოდ, მთლიანად, პირდაპირ, შეუზღუდავად, მთელი თავისი ქონებით. კომანდიტს უფლება აქვს მოითხოვოს კუთვნილი მოგების მიღება და განახორციელოს კონტროლი საზოგადოების სქმიანობაზე, გაასხვისოს ან მემკვიდრეობით გადასცეს თავისი წილი, სხვა პარტნიორების თანხმობის გარეშე, გარდა წესდებით განსაზღვრული შემთხვევისა. კომანდიტი ზარალის მოზიარება მხოლოდ თავისი წილი კაპიტალისა და ჯერ კიდევ გადაუხდელი შესატანის ოდენობით. (კს)-ში ხელმძღვანელობის უფლება აქვთ მხოლოდ პერსონალურად პასუხისმგებელ პარტნიორებს (კომპლემენტარებს). ე. ი. კომანდიტები არ მონაწილეობენ საზოგადოების ხელმძღვანელობაში.

კორპორაციული მენარმეობის სახეობაა შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს). საზოგადოებას, რომლის პასუხისმგებლობა კრედიტორების (მევალებების) წინაშე თავისი ქონებით, ხოლო საზოგადოების წევრთა პასუხისმგებლობა კაპი-

ტალში მათი წილით შემოფარგლება შპს ეწოდება. ეს ის ფორმაა, სადაც ყოველ მონაწილეს საწესდებო კაპიტალში შეაქვს გარკვეული პაი. შემდგომ საზოგადოების ვალებზე მისი პასუხისმგებლობა შეზღუდულია მისი წილით. **თავად საზოგადოება იურიდიული პირია,** რაც იმას ნიშნავს, რომ მას სამეურნეო გამგებლობაში (საკუთრებაში) ან ოპერატიულ მართვაში აქვს დამფუძნებლების პირადი ქონებისაგან გამოცალკევებული ქონება და თავის ვალდებულებებზე პასუხს აგებს ამ ქონებით. თითოეულ წევრს პაის შესაბამისად ეძლევა მოწმობა ან სერთიფიკატი, მაგრამ ამ მოწმობის გაყიდვა არ შეიძლება, რადგან იგი არ წარმოადგენს ფასიან ქალაქს. (შპს) შეიძლება დააარსოს ერთმა პირმაც. (შპს)-ს მართვის ორგანოებია: საერთო კრება, დირექტორატი და სამეთვალყურეო საბჭო. პასუხისმგებლობის შეზღუდულობის გამო ეს ფორმა საკმაოდ გავრცელებულია.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკაში მთავარ როლს აქციონერული საზოგადოებები თამაშობენ. აქციონერული საზოგადოება (ას) არის საზოგადოება, რომლის საწესდებო კაპიტალი დაყოფილია ერთი და იგივე ნომინალური ღირებულების მქონე აქციებად. აქციონერული საზოგადოება არის საწარმო, რომელსაც ფლობენ მესაკუთრეები (აქციონერები) და მართავენ მათ მიერ დაქირავებული პირები. მართალია, ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმათა სტრუქტურაში (ას)-ის წილად სულ რაღაც 20-25% (საქართველოში 2,4%) მოდის, მაგრამ ისინი იძლევიან სამეურნეო ბრუნვის 80-90%-ს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, ისმის კითხვა - რა არის აქციონერული საზოგადოება და რა განაპირობებს მის წამყვან როლს ეკონომიკაში.

როგორც ითქვა, აქციონერული საზოგადოება არის ფირმა, რომელიც თავის საწესდებო კაპიტალს აქციების გამოშვებით და რეალიზაციით აყალიბებს. (აქცია არის საკუთრების ტიტული, რომელიც მოწმობს მისი მესაკუთრის მონაწილეობას სააქციო საზოგადოების კაპიტალში. აქცია (ჩვეულებრივი) მის მფლობელს ანიჭებს მესაკუთრის და მმართველის უფლება-მოსილებას: ა) აქციონერს უფლება აქვს მიიღოს საზოგადოების მოგებიდან წილი (დივიდენდი); ბ) საზოგადოების ლიკვიდაციის (დახურვის, გაუქმე-

ბის) შემთხვევაში მონაწილეობა მიიღოს დარჩენილი ქონების განაწილებაში; გ) მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოების მართვაში (თუ ფლობს აქციას ხმის უფლებით).

მართალია, კორპორაცია (აქციონერული საზოგადოება) იურიდიულად აქციონერებს ეკუთვნის, მაგრამ მართვით ისინი ნაკლებად არიან დაკავებული. აქციონერთა მმართველური საქმიანობა ხშირად კორპორაციის ხელმძღვანელი ორგანოების არჩევით და სამეურნეო საქმიანობის სტრატეგიის შემუშავებაში მონაწილეობით შემოიფარგლება. რეალური ხელისუფლება, მმართველთა (დირექტორთა) ხელშია თავმოყრილი. დირექტორებს ნიშნავს და ნებნისმიერ დროს გამოიწვევს სამეთვალყურეო საბჭო. კორპორაციის ყოველდღიურ ხელმძღვანელობას სწორედ დირექტორები ეწევიან. ამის გამო მმართველებსა და აქციონერებს (მესაკუთრეებს) შორის ზოგჯერ გარკვეული სირთულეები წარმოიშობა. მაგალითად, აქციონერები დაინტერესებულნი არიან მაქსიმალური დივიდენდების მიღებით, ეს მაშინ, როცა მენეჯერები ცდილობენ მათ შემცირებას და სამეურნეო ბრუნვაში წარმართვას. ამ წინააღმდეგობის გარკვეულწილად, დაძლევა შესაძლებელია სამართლებრივი და ეკონომიკური ხასიათის ინსტრუმენტებით, სახელდობრ, მეთვალყურეთა (მესაკუთრეთა) საბჭოს მიერ ხელმძღვანელთა საქმიანობაზე კონტროლის დაწესებით ან მმართველთა მატერიალური ნახალისებით, რათა მათ აქციონერთა ინტერესების შესაბამისად იმოქმედონ.

ახლა კი უფრო კონკრეტულად იმ ღირსებების შესახებ, რომლებიც აქციონერულ საზოგადოებას მიმზიდველს ხდის და აპირობებს მის წამყვან როლს ეკონომიკაში: აქციონერული საზოგადოება ხელს უწყობს მსხვილი დამატებითი კაპიტალის მოზიდვას ინვესტორთა (აქციონერთა) პასუხისმგებლობის შეზღუდვის გამო; სახსრების მოზიდვა ხდება გამსესხებლის (კრედიტორის, ინვესტორის) და მსესხებლის (აქციონერთა საზოგადოების) მინიმალური რისკის პირობებში, რაც ნაახალისებს მენარმის ნოვატორულ აქტიურობას აქციონერულ საზოგადოებაში მესაკუთრისა და მმართველის ფუნქციის გამიჯვნა, პროფესიული, თანამდებობრივი ზრდის და შრომის ანაზღაურების კარგი პირობები, ხელს უწყ-

ობს მაღალი რანგის მმართველების მოზიდვას და ამის ხარჯზე, წარმოების საერთო ეფექტიანობის ამაღლებას; (ას) სტაბილურად ფუნქციონირებადი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმაა. ინდივიდუალურ საწარმოში მფლობელის სიკვდილი, როგორც უკვე ითქვა, იურიდიულად საწარმოს დაშლას იწვევს. აქციონერის სიკვდილის შემთხვევაში კი მისი აქციები უბრალოდ მემკვიდრეზე გადადის. რომელიმე აქციონერის გასვლა ან ფსიქიკური დაავადება, ასევე არ იწვევს კორპორაციის დახურვას. სწორედ ამიტომ (ას) უფრო მუდმივია და სტაბილურია.

აღნიშნულის გარდა, აქციონერულ საზოგადოებას ახასიათებს გარკვეული ნაკლოვანებებიც, კერძოდ: მოცემული ფორმის ჩამოყალიბება და რეგისტრაცია დაკავშირებულია გარკვეულ ორგანიზაციულ სირთულეებთან და მნიშვნელოვან სახსრებთან. (ას)-ში ადგილი აქვს ორმაგ დაბეგვრას. (ას) მოგებიდან იხდის გადასახადს, ხოლო აქციონერი - მიღებული დივიდენდიდან; საქმიანობის მკაცრი რეგლამენტირება არა მარტო კანონმდებლობით, არამედ კორპორაციის წესდებითაც აქციების ბევრი მეპატრონის ჩამოცილება სააქციო საზოგადოების მართვისაგან; სააქციონერო საზოგადოებაში აქციები განთავსებულია მრავალრიცხოვან მეპატრონეებს შორის. ეს ერთმანეთისაგან მიჯნავს მესაკუთრისა და მმართველის ფუნქციას და ზოგჯერ წინააღმდეგობას წარმოშობს. მაგ.: აქციონერები დაინტერესებულნი არიან მაქსიმალური დივიდენდებით, მენეჯერები კი ცდილობენ მოგება ინვესტირებას მოახმარონ; ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ყოველწლიური ანგარიშების გამოქვეყნების ვალებულება არა მარტო ასუსტებს (ას)-ის კონფიდენციალურობას, არამედ მმართველებს უბიძგებს მოკლევადიანი მიზნების რეალიზაციისაკენ, აქციონერთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისაკენ და ამით ინვესტორთა მოზიდვისაკენ. ინფორმაცია, რომელიც ეხმარება ინვესტორებს სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში, შესაძლებელია, მნიშვნელოვანი აღმოჩნდეს კონკურენტებისათვისაც. ამ მიზეზით ზოგი კორპორაცია თავის აქციებს ღია ბაზარზე არ ყიდის. ისინი დახურულ კორპორაციად დარჩენას ამჯობინებენ, რათა არ გამჟღავნდეს საიდუმლო ინფორმაცია.

მთლიანი უპროსაგალი, მთლიანი ხარჯი და მოგება

ქუჩუნა წიკლაური
ელ. სტუ ასოცირებული
პროფესორი
რევაზ შენგელია
ელ. სტუ ასოცირებული
პროფესორი

ეკონომისტს, გექნოლოგიებისაგან განსხვავებით, აინტერესებს არა ის, რამდენი გონა ნელეული და მასალაა საჭირო ამა თუ იმ პროდუქციის წარმოებისათვის, არამედ ის თუ რა ღირს საჭირო რესურსები და როგორ იყიდება დამზადებული პროდუქცია, ანუ როგორია წარმოების მთლიანი ხარჯები (Total Costs-TC), მთლიანი შემოსავალი (Total Revenue-TR) და მოგება (Profit-P).

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ნებისმიერი ბიზნესმენი (მეწარმე) საწარმოს აფუძნებს მაქსიმალური მოგების მიღების მიზანით. მისთვის სულერთია რას აწარმოებს (ქვემეხს თუ კვების პროდუქტს, ფოლადის მილს თუ გელევიზორს, ფეხსაცმელს თუ ტანსაცმელს), მთავარია წარმოებულმა საქონელმა და მომსახურებამ მას მოგება მოუტანოს. **მოგება** ფირმის მთლიან შემოსავალსა და მთლიან ხარჯებს შორის სხვაობაა. სწორედ ამის გამო მეწარმე გამუდმებით მრუნავს მთლიან შემოსავალის მრდაზე და მთლიანი ხარჯების შემცირებაზე, ვინაიდან ამ უკანასკნელში ჩადებული ყოველი ლარით მცირდება მოგება. ვიდრე წარმოების ხარჯების შემცირების გზებზე ვისაუბრებდეთ, ლოგიკურია გავარკვიოთ რა განაპირობებს წარმოების დანახარჯებს, რაში მდგომარეობს მისი არსი და ის, თუ რა ნიშნით ხდება მისი კლასიფიკაცია.

პირველ კითხვაზე პასუხი მარტივია: ნებისმიერი პროდუქციის დასამზადებლად აუცილებელია წარმოების ძირითადი ფაქტორების (მიწა, კაპიტალი, შრომა) მოზიდვა. ეს ფაქტორები შემზღული რაოდენობით არსებობს და იმყოფება ვილაცის საკუთრებაში. ამი-

ეკონომისტი აუდიტორიაში

გომ ამ ფაქტორების ხართვა წარმოების პროცესში დაკავშირებულია მათ შესყიდვასთან, ანუ დანახარჯთან. ამ გარემოების გამო რაიმე პროდუქტის წარმოება იწვევს იმავე რესურსების გამოყენებაზე უარის თქმას სხვა პროდუქტის საწარმოებლად.

მთლიანი ხარჯები არის თანხა, რომელსაც ფირმა (საწარმო) გაიღებს პროდუქციის წარმოებისათვის საჭირო რესურსების შეძენაზე. იმას კი, რასაც მეწარმე (ფირმა) ღებულობს პროდუქციის რეალიზაციიდან, საერთო ამონაგები ანუ მთლიანი შემოსავალი ეწოდება. ფირმის მთლიანი შემოსავალი გოლია გაყიდული ერთეული საქონლის ფასისა და რეალიზებული საქონლის რაოდენობის ნამრავლისა. საქონლის საბაზრო ფასსა და რეალიზაციის მოცულობას შორის არსებობს უკუპროპორციული დამოკიდებულება.

მოგების სახეობების (ბუღალტრული და წმინდა ეკონომიკური მოგება) გამიჯნვისა და ამის საფუძველზე საწარმოთა მომგებიანობის უკეთ შეფასების მიზნით ფირმის მთლიან ხარჯებს ყოფენ გარე და შიდა (არაფულად) ხარჯებად. გარე, ცხადი ხარჯები ანუ ბუღალტრული დანახარჯები (*Accounting Cost*) ის დანახარჯებია, რომელსაც მეწარმე (ფირმა) გაიღებს პროდუქციის წარმოებისათვის საჭირო რესურსების (შენობა-ნაგებობა, ნელეული-მასალები, ნახევარფაბრიკატები, სამუშაო ძალა და სხვა) გარედან შესაძენად ან დასაქირავებლად და აისახება საბუღალტრო წიგნში. ნათქვამიდან გამომდინარე, ცხადი ხარჯების ხვედრითი წილი შედარებით მაღალი უნდა იყოს ამწყობ საწარმოებში (ეთქვით, ქუთაისის ავტომშენებელ ქარხანაში, თბილისის ელმავალშენებელში და სხვა). ცხადი ხარჯები ემთხვევა ბუღალტრულს.

ფირმის ალგერნაგიული ხარჯები. ამა თუ იმ საქონლის ალგერნაგიული დანახარჯი (**Opportunity Cost**) არის ის ღირებულება, რაც უნდა დავთმოთ ამ საქონლის შეძენის სანაცვლოდ. როდესაც ეკონომისტები ლაპარაკობენ ფირმის ალგერნაგიული დანახარჯების შესახებ, გულისხმობენ ფირმის მიერ საქონლისა და მომსახურების წარმოების ყველა ალგერნაგიულ, როგორც ცხად (ანუ გარე), ისე არაცხად (ანუ შიდა) დანახარჯს.

არც თუ იშვიათად ფირმა სამეურნეო საქმიანობაში გარედან

შეძენილი რესურსების გარდა იყენებს საკუთარ (შენობა, გრანსპორტი, ნელლეული, მასალა, შრომა და სხვა) რესურსებსაც. **ფირმის საკუთარი რესურსების ხარჯი არის არაცხადი ხარჯი**, რომელიც ბუღალტრულ წიგნში არ აისახება. ეს არაცხადი ხარჯი არ შედის იმ გასაწვდომებში, რასაც ფირმა გაიღებს რესურსების გარედან შეძენისათვის. მაგალითად, მიწის მესაკუთრე, როდესაც თვითონ ამუშავებს ნაკვეთს, უარს ამბობს იმ რენტაზე, რომელიც შეეძლო მას მიეღო მიწის გაიჯარებისას; მუშაკი დაკავებული ინდივიდუალური საქმიანობით არავის მიაქირავებს თავის სამუშაო ძალას და, შესაბამისად, არ ღებულობს ხელფასს; მეწარმე, როდესაც საკუთარ ფულად სახსრებს წარმოებაში აბანდებს, მას ეს სახსრები ვერ შეაქვს ბანკში და, შესაბამისად, ვერ ღებულობს ანაბარზე პროცენტს. ჩამოთვლილი სიგუაცებიდან გამომდინარე, მართალია, მეწარმე საკუთარი რესურსების გამოყენებისას არავის უხდის საფასურს, მაგრამ იმის გამო, რომ მას კუთვნილი რესურსები უმცირდება, მათ ხარჯზე შექმნილი ღირებულება კი იზრდება, ამდენად მან საკუთარი რესურსების ალგერნატიული ღირებულება (ანუ ის შემოსავალი, რომელიც მას შეეძლო მიეღო საკუთარი რესურსების გაყიდვა-გაქირავებისათვის) უნდა ჩართოს წარმოების ხარჯებში, როგორც არაცხადი, ფარული (ალგერნატიული) ხარჯები.

მაგალითად, თქვენ გადაწყვიტეთ დამოუკიდებლად გაარემონტოთ საკუთარი ბინა. თქვენი ხარჯები იქნება: შპალერის, საღებავის, წებოს და სხვა ღირებულება, მაგრამ არემონტებდით რა ბინას რამდენიმე დღის განმავლობაში, თქვენ უარი თქვით იმ სამუშაოზე, სადაც შეგეძლოთ ხელფასის მიღება (ვთქვათ, საკუთარ სამსახურში გახვედით უხელფასო შვებულებაში). თქვენი ხარჯების სტრუქტურა ლარებში ასეთ სახეს მიიღებს:

- ცხადი ხარჯები:
- შპალერი – 400
- საღებავი – 200
- წებო – 50
- ჯამი – 650

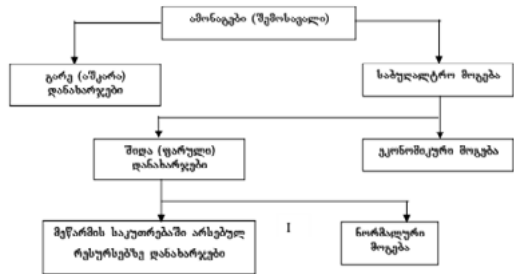
- ალგერნატიული ხარჯები:
- ხელფასი საწარმოში – 300
- სულ – 950 (ლარი)

ცხადია, თუ სარემონტო კანგორა იმავე სამუშაოში (მასალების ღირებულების გარდა) მოითხოვს 300 ლარზე ნაკლებს, მაშინ მიაკითხავთ მას, ხოლო თუ ამ თანხაზე მეტს მოითხოვს, მაშინ, ბუნებრივია, თავად გაარემონტებთ ბინას. ამრიგად, განვსხვავებთ რა ცხადი და არაცხადი ხარჯები, შეგვიძლია განვსაზღვროთ რა მოიაზრება ბუღალტრული და წმინდა ეკონომიკური მოგების ქვეშ. ბუღალტრული ანუ ფინანსური მოგება არის სხვაობა ფირმის მთლიან შემოსავლებსა და ცხად ხარჯებს შორის. საწარმოთა ხელმძღვანელებს, როგორც წესი, მოგების ამ სახეობასთან (ბუღალტრულ მოგებასთან) აქვთ საქმე. ხოლო წმინდა ეკონომიკური მოგება არის ფირმის მთლიანი შემოსავლებისა და ცხადი და არაცხადი ხარჯების ჯამის სხვაობის გოლი. მაშასადამე, ბუღალტრული მოგება წმინდა ეკონომიკურ მოგებას აღემატება არაცხადი ხარჯებით. (იხილეთ: საწარმოს ამონაგების, შემოსავლის სრუქტურა).

არაცხადი ხარჯების ხვედრითი წილი შედარებით დიდია საკუთარი რესურსების ფართოდ გამოყენებაზე დამყარებულ სავაჭრო, საყოფაცხოვრებო მომსახურების, სამკვებისა და სხვა საწარმოებში. მაგალითად, მეწარმემ შესაძლოა სასაბაზო გახსნას საკუთარი შენობის პირველ სართულზე, გამოიყენოს საკუთარი და ოჯახის წევრების შრომა, გრანსპორტი, თვით მოწეული ღვინო, ფქვილი, ხორცი, კარგოფილი და ა.შ.

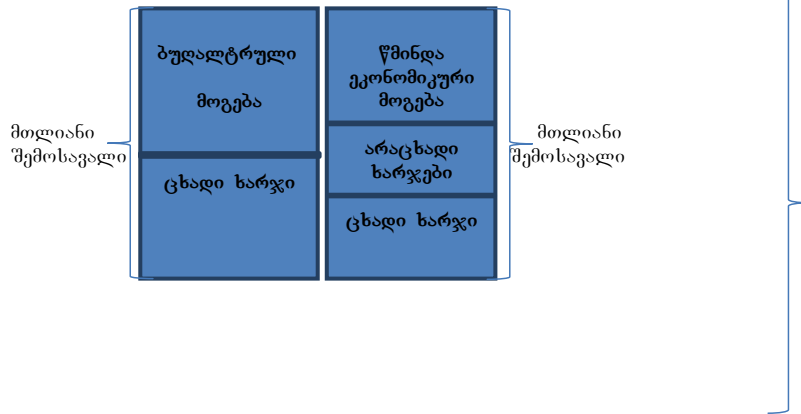
გამოსაშვები პროდუქციის მოცულობაზე დამოკიდებულების მიხედვით განასხვავებენ მუდმივ და ცვლად ხარჯებს. ხარჯებს, რომელიც პროდუქციის მოცულობის ცვალებადობასთან (ზრდა ან შემცირება) ერთად არ იცვლება, **ეწოდება მუდმივი ხარჯები (Fixed Costs-FC)**. ხოლო იმ ფაქტორებს, რომლებშიც განხორციელებულია ეს ხარჯები, წარმოების მუდმივი ფაქტორები ეწოდება. **მუდმივი ხარჯების სახეობებია:** საიჯარო გადასახადი, ქონებაზე გადასახადი, უმაღლესი მმართველური პერსონალის ხელფასი, კრედიტზე

საწარმოს ამონაგების სტრუქტურა

წარმოების ხარჯები
ბუღალტრის ხელვა ეკონომისგის ხელვა

შემოსავლის სტრუქტურა

სარგებელი, ამორტიზაციის ანარიცხები და ა.შ. მუდმივი ხარჯები მაშინაც კი გაიღება, როდესაც წარმოება საერთოდ გაჩერებულია, ე. ი. წარმოებული პროდუქცია ნულის ტოლია. მაშასადამე, საწარმო შეიძლება გაჩერებული იყოს, მაგრამ საიჯარო გადასახადის გადახდა მას მაინც მოუწევს. **მუდმივი დანახარჯები უკან დაუბრუნებელი დანახარჯებია**, რომელიც არსებობს წარმოების მოცულობის ნებისმიერი ცვლილებისაგან დამოუკიდებლათ.

ხარჯებს, რომელიც პროდუქციის მოცულობის ცვალებადობასთან (ზრდა ან შემცირება) ერთად იცვლება, **ცვლადი (ცვალებად)**

ეკონომისტი აუდიტორიაში

ხარჯები (Variable Costs - VC) ეწოდება. ხოლო ის ფაქტორები, რომლებშიც ცვლადი ხარჯებია განხორციელებული, არის ცვლადი ფაქტორები. **ცვლადი ხარჯების სახეობებია:** ნედლეულზე, მასალებზე, სათბობზე, ნარდად მომუშავე მუშაკების ხელფასებზე და სხვაზე გაღებული ხარჯები. როცა წარმოება გაჩერებულია, ანუ საწარმო არაფერს აწარმოებს, ცვლადი ხარჯები ნულის ტოლია.

მაგალითად, როდესაც თქვენ სამეწარმეო დანიშნულებით იძენთ ავტომობილს, ეწვეით მუდმივ ხარჯებს, რამდენადაც მისი ფასი არ არის დამოკიდებული იმაზე, ყოველდღე გამოიყენებთ მას თუ არა. აი, თანხა კი გაღებული ბენზინის შეძენაზე ყოველდღე ირყევა, რადგანაც იგი დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად ინტენსიურად გამოიყენებთ ავტომობილს.

მუდმივი და ცვლადი ხარჯების ჯამი ტოლია მთლიანი ხარჯებისა. თუ პროდუქციის წარმოება ნულის ტოლია ე. ი. წარმოება გაჩერებულია, მაშინ მთლიანი ხარჯი ტოლია მუდმივი დანახარჯისა. წარმოების ზრდასთან ერთად მაგულობს მთლიანი დანახარჯიც, რადგანაც მუდმივ დანახარჯებს ემატება ცვლადი დანახარჯებიც.

საწარმოსათვის მუდმივი დანახარჯები უფრო მნიშვნელოვანია თუ ცვლადი? ფირმისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანია მთლიანი დანახარჯი, ანუ მუდმივი და ცვლადი დანახარჯების არითმეტიკული ჯამი.

მოკლევადიანი და გრძელვადიანი პერიოდი. ხარჯების მუდმივ და ცვლად სახეობებად დაყოფა ხანმოკლე პერიოდის მიხედვით ხდება. ხანგრძლივი პერიოდის მიხედვით კი ყველა ხარჯი ცვლადია. მაგალითად, თუ მოცემული საწარმოს რესურსები სრულად არ არის დატვირთული და მის პროდუქციაზე მოთხოვნა გაიზარდა, მაშინ ამ საწარმოს შეუძლია, საკუთარი შენობისა და დაზგა-დანადგარების სრული დატვირთვით ანუ მუდმივი კაპიტალის შეუცვლელად გაზარდოს პროდუქციის გამოშვება. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს მოკლევადიან პერიოდთან. მაშასადამე, **მოკლევადიანი პერიოდი ანუ ფიქსირებული სიმძლავრეების პერიოდი არის დროის ისეთი მონაკვეთი, რომლის განმავლობაშიც წარმოების მოცულობის გადიდება შესაძლებელია მხოლოდ ცვლადი ხარჯების გაუმჯობესებით.**

იმ შემთხვევაში, თუ საწარმოს რესურსები სრულად არის დატვირთული და მის პროდუქციაზე იმრდება მოთხოვნა, მაშინ მას ამ გაზრდილი მოთხოვნის დაკმაყოფილება მოუწევს ახალი შენობის, ახალი დაზგა-დანადგარების და სხვათა აგება-შეძენის გზით, რაც შესაბამისად ხანგრძლივ პერიოდს მოითხოვს. მაშასადამე, **გრძელვადიანი პერიოდი ანუ ცვალებადი სიმძლავრეების პერიოდი არის დროის მონაკვეთი, რომლის განმავლობაშიც წარმოების მოცულობის გადიდება შესაძლებელია არა მხოლოდ ცვლადი, არამედ მუდმივი ხარჯების გაუმჯობესებითაც.** ე. ი. გრძელვადიანი პერიოდში მუდმივი ფაქტორები არ არსებობს, ყველა ფაქტორი ცვლადია.

გრძელვადიანი პერიოდი შეიძლება იყოს ერთი თვე, თუ ამ დროში საწარმოს მეუძლია შეცვალოს დანახარჯი წარმოების ყველა ფაქტორზე. ასევე, შესაძლებელია ერთი წელი განხილულ იქნას, როგორც მოკლევადიანი პერიოდი, თუ ამ დროის განმავლობაში თუნდაც ერთი წარმოების ფაქტორი დარჩება უცვლელი (მუდმივი).

პირდაპირი და ირიბი ხარჯები. არსებობს კლასიფიკაციის სხვა სახეობაც, სახელდობრ, ხარჯების დაყოფა პირდაპირ და ირიბ (მედნადებ) ხარჯებად.

პირდაპირია ხარჯები, რომელიც შეიძლება სრულად მიეკუთვნოს საქონელს ან მომსახურებას. ესენია:

- ნედლეულისა და მასალების ღირებულება, რომელიც გამოიყენება საქონლისა და მომსახურების წარმოება-რეალიზაციისათვის;
- იმ მუშაკთა სანარდო ხელფასი, რომლებიც უშუალოდ არიან დაკავებულნი საქონლის წარმოებით;
- სხვა პირდაპირი ხარჯები, რომლებიც ასე თუ ისე კავშირში არიან საქონელთან.

ირიბია (მედნადები) ხარჯები, რომელიც უშუალო (პირდაპირ) კავშირში არ არის ამა თუ იმ საქონელთან, მაგრამ მთლიანად ფირმას მიეკუთვნება. ასეთებია:

- ხარჯები აღმინისტრაციული აპარატის შენახვაზე;
- საიჯარო ქირა;
- ამორტიზაცია;

- პროცენტი კრედიტზე.

წარმოების ოპტიმალური მოცულობის განსაზღვრისათვის უნდა ერეოდეთ ისეთ კატეგორიებში, როგორცაა; საშუალო ხარჯი, მრავალწლიანი პროდუქტი და კლებადი უკუგების კანონი.

საქონლის (მომსახურების) წარმოებისათვის ფირმა იყენებს შიდა (საკუთარ) და გარე (ნაყიდ) ეკონომიკურ რესურსებს. ფირმის მიერ რესურსების გარედან შეძენაზე გაწეული ხარჯები აყალიბებენ ფირმის გარე ანუ ცხად ხარჯებს, ხოლო ფირმის მიერ გამოყენებული საკუთარი რესურსების ხარჯები არის შიდა ანუ არაცხადი ხარჯები.

**კომპიუტერული საბუღალტრო პროგრამების
მნიშვნელობა ბუღალტრული აღრიცხვის
სწავლების საქმეში**

ლელა კამლაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
მონვეული სპეციალისტი
ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია
ედ, სტუ ასოცირებული
პროფესორი

ფინანსური ინფორმაციის ძირითადი არსი და მთავარი მიზანი არის საწარმოს მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობისა და წარსული საქმიანობის შედეგების გადმოცემა. აღნიშნული ინფორმაცია ეხმარება მის მომხმარებლებს დასახოს მიზანი და სწორი მოქმედების გეგმა.

ბუღალტრული აღრიცხვა სწავლობს ისეთ საკითხებს, როგორცაა: პირველადი აღრიცხვის სფერო, საწარმოში მომხდარი ოპერაციების დოკუმენტური გაფორმება და მათი რეგისტრებში ასახვა, რაც ესოდენ აუცილებელია ყველა საწარმოს ეფექტურად მუშაობისათვის. იგი შეისწავლის საწარმოს ფინანსურ ანგარიშგებას.

ბუღალტრული აღრიცხვის ძირითადი პრინციპები საშუალებას იძლევა ამალდეს ფინანსური ანგარიშგების ხარისხობრივი მაჩვენებლები და ეკონომიკური ინფორმაცია მისი მომხმარებლისათვის უფრო საიმედო და ობიექტური გახდეს. კურსის შესწავლის შედეგად სტუდენტმა უნდა შეძლოს წარმართოს საწარმოში ბუღალტრული საქმიანობა საერთაშორისო სტანდარტებით, ახალი საგადასახადო კოდექსის თანახმად.[1]

ბუღალტრის პროფესიული კვალიფიკაციის მფლობელს უნდა შეეძლოს დაიკავოს ბუღალტრის პოზიცია კერძო სამართლის იურიდიული პირების და სახელმწიფო დაწესებულებების სამეურნეო საქმიანობის სააღრიცხვო სამსახურში.

კომპიუტერული საბუღალტრო პროგრამების შესწავლა შესა-

აკონოზისტი აუდიტორიაში

ძლებელია თეორიული ნაწილის შუა პერიოდიდან ან დამთავრებისთანავე.

დღეისათვის პრაქტიკაში ბუღალტრული დოკუმენტაციის წარმოება და დამუშავება ხდება ერთ-ერთ კომპიუტერულ პროგრამაში, რაც გაცილებით ამარტივებს ბუღალტრის საქმიანობას. ეს პროგრამებია: ორისი; სუპერფინი,ინფო ;კომპიუტერული პროგრამების შესწავლა რომელიც მოიცავს: პირველადი დოკუმენტაციების დამუშავებას; სამენარმეო საქმეს: საწარმოს წესდების პრაქტიკულად შექმნას საწარმოს სააღრიცხვო პოლიტიკის ჩამოყალიბებას.

მხედველობასი გვაქვს ის საწარმოები, რომელიც ეწევიან სამ ძირითად საქმიანობას: ა) საქონლის შექმნა-რეალიზაცია; ბ) მზა პროდუქციის წარმოება; გ) მომსახურება

პროგრამა მოიცავს ისეთ ოპერაციას, როგორცაა საწარმოს 1 ნლის პირველადი დოკუმენტების შექმნა და წარმოება. ეს, თავის მხრივ იყოფა: სალაროს შემოსავლის და გასავლის ორდერები; საგადასახადო დავალები; ბანკის ოპერაციების დამუშავება; სახელფასო უწყისი; სასაქონლო ზედნადები; ინვოისი; საბაჟო დეკლარაცია; სანავის აღრიცხვა; სამივლინებო მონობა; საწარმოს ფინანსური შედეგების გამოთვლა: მოგება/ზარალი.ბალანსი.საწარმოს ყოველთვიური და ყოველწლიური დეკლარაციების შევსება და წარდგენა.

ამრიგად, ფინანსური აღრიცხვის, საგადასახადო კოდექსისა და საბუღალტრო კომპიუტერული პროგრამების (ზღშ, INჰჰ, 1ჩ) კომპლექსურ შესწავლის საფუძველზე სტუდენტმა საბაკალავრო კურსის გავლის შემდეგ უნდა შეძლოს კომპლექსური ამოცანების გადაჭრა, რაც გულისხმობს როგორც ფინანსური უწყისების, ასევე საგადასახადო დეკლარაციების მომზადებას და წარდგენას, რთულ ფინანსურ სიტუაციაში კომპანიისათვის მართებული რჩევის მიცემას და საგადასახადო კანონების მორგებას კომპანიის სასიკეთოდ.[2]

კურსის სრულყოფილად დაუფლების შემდეგ კურსდამთავრებულმა უნდა შეძლოს აწარმოონ ნებისმიერი ორგანიზაციული ფორმის საბუღალტრო საქმე და სრულყოფილად წარმართოდ საგადასახადო აღრიცხვიანობა.

საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის თანახმად გამოკითხულთა 54,55 % უპირატესობას აძლევს ორის ბუღალტერიას, 12.50% - ორის მენეჯერს, 10.23% - სუპერფინს, 13.64% “1 ეს”-1 ჩ პროგრამას და 9.09% ინფო ბუღალტერიას.

უნდა არინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ჯერ კიდევ არსებობს ბუღალტრულ - კომპიუტერული სტანდარტული ტერმინოლოგიის არსებობის პრობლემა, აგრეთვე არ არის ნორმალური ხარისხის ქართულ ენოვანი სააღრიცხვო პროგრამები.

პრაქტიკოსი ბუღალტრები ვინც “ყურნალის აღრიცხვას” გასცდა ზოგი ექსელში წვალობს, ზოგი არალიცენზიურ უცხოურ პროგრამებს ხმარობს (ყუიკბოკს, 1ჩ,) ზოგი კი ორისს იყენებს.

აღნიშნული პროგრამები მიზნად ისახვენ შესძინონ სტუდენტს ეკონომიკური კატეგორიების, სამენარმეო საქმიანობისა და ბუღალტრული აღრიცხვის ცოდნა; განუვითაროს სამეურნეო ოპერაციის აღქმისა და შეფასების, სამეურნეო ოპერაციის დოკუმენტირების, საბუღალტრო რეგისტრებში სამეურნეო ოპერაციის ასახვის, ბუღალტრული ანგარიშების დახურვის, საცდელი ბალანსის შედგენის, კომპიუტერული ბუღალტრული პროგრამის გამოყენების უნარ-ჩვევები.

ბუღალტრული აღრიცხვის კომპიუტერული პროგრამის არსი და ეფექტურობა გულისხმობს, რომ სტუდენტს მისი დაუფლების შემდეგ პრაქტიკულად უნდა შეეძლოს:

პროგრამის ინსტალაცია, ძირითადი მენიუს, ფუნქციონალური მენიუს და ინსტრუმენტთა ზოლის განხილვა;

ახალი ორგანიზაციის შექმნა: „ჩვენი ორგანიზაციის“ რედაქტირების ფანჯრის გახსნა, ანგარიშთა გეგმისა და სასტარტო ნაშთების დასმა; ანგარიშთა დათვალიერება, ნაშთების, ბრუნვითი ბალანსის და ანგარიშთა ბარათების წარმოება; საბუღალტრო ოპერაციების შესრულება და გატარებების მიხედვით ბრუნვით ბალანსზე მუშაობა; სასაქონლო მატერიალური მარაგების და ძირითადი საშუალებების სიის აწყობა და აღრიცხვა; პირველადი დოკუმენტების დამუშავება; ფულადი სახსრების მოძრაობის (სალარო და ბანკი) აღრიცხვა; პერსონალთა სიის და ხელფასის

საბუთების შექმნა; პროგრამაში მუშაობისას წარმოქმნილი პრობლემების გადაწყვეტა; პროგრამა და შესაბამისად ბუღალტრული აღრიცხვის სწავლების კურსი უნდა მოიცავდეს ისეთ საკითხს, როგორცაა ანგარიშთა გეგმა.

საწარმოს სამეურნეო საქმიანობაში მომხდარი ოპერაციების აღსარიცხვად ბუღალტრული ანგარიშები გამოიყენება. სამეურნეო ოპერაციების სიმრავლე და მრავალფეროვნება ბუღალტრული ანგარიშების სიმრავლესაც განაპირობებს. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, რაც ანგარიშების გარკვეული სისტემის ჩამოყალიბებას ნიშნავს.

ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმა სამეურნეო საქმიანობის აღსარიცხვად გამოსაყენებელი და აუცილებელი ყველა ანგარიშის სისტემატიზებული სიაა, ჩამონათვალია.

ანგარიშთა გეგმის შედგენის საფუძველია ანგარიშების კლასიფიკაცია ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით. ანგარიშთა გეგმის საფუძველზე ეწყობა საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების ბუღალტრული აღრიცხვის მთელი სისტემა. ანგარიშთა გეგმის მონაცემების საფუძველზე მზადდება ფინანსური ანგარიშგება, რომელიც შემდგომ გამოიყენება საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ანალიზისა და საერთოდ, მომხმარებლებზე ინფორმაციის მიწოდებისათვის. სწორედ ამით აიხსნება ეკონომიკურად დასაბუთებული ანგარიშთა სისტემის გამოყენების აუცილებლობა, რომელიც უზრუნველყოფს საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის დამახასიათებელი მაჩვენებლების მიღებას.[1]

ანგარიშთა გეგმაში ანგარიშების დასახელებასთან ერთად მოცემულია მათი შიფრი (კოდი) ე. ი. სახელწოდების ციფრობრივი (სიმბოლური) აღნიშვნა. ანგარიშთა შიფრების (კოდის) გამოყენებას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. იგი ამცირებს სააღრიცხვო სამუშაოთა მოცულობას, აუცილებელია ბუღალტრული დოკუმენტების დამუშავებისას, აღრიცხვის მექანიზაციის (კომპიუტერული ბუღალტრული პროგრამები) გამოყენებისას და სხვა.[4]

ანგარიშთა დაშიფვრის რამდენიმე ხერხია ცნობილი, რომელთაგან ძირითადია: რიგითი, სერიული, ათწილადური და კომბინირე-

ბული დაშიფვრა. ამათგან უფრო გავრცელებულს სერიული და-
შიფვრა წარმოადგენს. ანგარიშების სერიული დაშიფვრის დროს
დაშიფვრა რიგითი ნომრების გამოყენებით ხდება და შიფრის (კო-
დის) შემადგენლობაში შემავალ თითოეულ ციფრს თავისი მნიშ-
ვნელობა აქვს. შიფრი (კოდი) შეიძლება იყოს ორნიშნა, სამნიშნა,
ოთხნიშნა და ა.შ. სერიული წესით ანგარიშების დაშიფვრისას აღ-
რიცხვაში გამოსაყენებელი ანგარიშების საერთო რაოდენობა
ჯგუფებად, კერძოდ, ათ ჯგუფად იყოფა. თითოეულ ჯგუფში ეკო-
ნომიკური შინაარსით მსგავსი ათი ანგარიში გაითვალისწინება.
ასეთივე წესით შეიძლება მოხდეს თითოეული ანგარიშის შემდგომი
დეტალიზაციაც.

ბასს-ით რეგლამენტირებულია მხოლოდ ანგარიშთა გეგმის
სტრუქტურა, რომლის დაცვა სავალდებულოა. მაშასადამე, ნების-
მიერ საწარმოს, მენარმეს უფლება აქვს თავად შეიმუშავოს და საა-
ღრიცხვო პოლიტიკით განსაზღვროს მისთვის გამოსაყენებლად
აუცილებელი ანგარიშთა გეგმა, ბასს-ით დადგენილი სტრუქტუ-
რის ფარგლებში.

მიუხედავად აღნიშნულისა, საქართველოში ბუღალტრული
აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვასთან და-
კავშირებული გარკვეული სიძნელების გამო, ბუღალტრული
აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომისიის მიერ 1999
წლის 12 აგვისტოს დამტკიცდა საქართველოს პროფესიონალ
ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის მიერ შემუშავებული
ანგარიშთა გეგმა, რომელიც ბუღალტრული აღრიცხვისა და ან-
გარიშგების რეგულირების შესახებ საქართველოს კანონის თანახ-
მად, სავალდებულოა გამოსაყენებლად კერძო სამართლის იურიდ-
იული პირებისათვის.

ანსუ-ს საბაკალავრო პროგრამა “საბუღალტრო აღრიცხვა
და აუდიტი” მონოდებულია რათა მოამზადოს სპეციალისტები
ბუღალტერიის განხრით.

დიდი მუშაობა ტარდება ამ მიმართებით საუნივერსიტეტო კურ-
სის დახვეწისა და შემდგომი სრულყოფისათვის. შესაბამის დეპარ-
ტამენტებში სტუდენტებისთვის მზდდება სათანადოდ აღჭურვილი
ლაბორატორია, სადაც ისინი შეძლებენ ზემოთ აღნიშნული კომ-

პიუტერული საბუღალტრო პროგრამების შესწავლასა და სათა-
ნადო უნარ-ჩვევების განვითარებას. იმედი გვაქვს, რომ უახლოესი
სასწავლო წლების განმავლობაში ანსუ შეძლებს გამოუშვას ამ
დარგის ისეთი სპეციალისტები, რომლებიც სრულყოფილად დააკ-
მაყოფილებენ შრომის ბაზარზე არსებულ მოთხოვნებს. შეძლებენ
გამოიყენონ კომპიუტერული ბუღალტრული პროგრამები ფირმის,
კომპანიისა თუ ორგანიზაციის აღრიცხვასა და აუდიტში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ელენე ხარაბაძე - “ბუღალტრული აღრიცხვა”, თბილისი, 2009.
2. ბაზაძე ნ. “ელექტრონული ბუღალტერია” განვითარებისა და რეფორმების ფონდი, გაეროს განვითარების პროგრამა, თბ. 2006 -112 გვ.
3. მესხია ი. მალლაკელიძე დ., ვაშაკიძე ნ. “ფინანსური აღრიცხ-
ვა” - ქუთაისი, “თეთნულდი,” 2008 — 328 გვ
4. Ильина О.П. «Информационные технологии бухгалтерского чѐта» СПб: Питер. 2002 – 688 с.

SUMMARY

Giorgi Solomnishvili -THE ROLE OF ECONOMIC LEGISLATION HARMONIZATION IN DEVELOPMENT OF AGRICULTURE OF GEORGIA

The necessity of economic legislation harmonization in development of agriculture of Georgia is grounded in the article; in particular, there is analyzed the necessity of application of food safety, sanitary and phytosanitary security rules, product safety standards and regulations in developed countries with the purpose of population security.

Georgia's agrarian-food product export role in development of agriculture field development is analyzed in this work. In this sector import replacement policy is recognized one of the priorities. In order to achieve this, along with other measures, economic legislation harmonization in compliance with the world standards is considered. The speculation that commercial-economical collaboration level is higher among the countries with similar acting rules on internal market is grounded. With respect of this the necessity of implementation of appropriate economic legislation in Georgian agriculture is offered.

In the article the conclusion is made that implementation of European standards into Georgian legislation will facilitate Georgian-European relations and create a favorable environment for future development of the agricultural field.

* * *

Shota Minjoraia, Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Giorgi Minjoraia - Taxes and Tax Policy in Georgia

This work considers the taxes as the one of the most important mechanisms of operation of state's economic system. Besides, regulation of tax system is considered the basic precondition for development of state and its economy. It's noted that taxes and tax policy should be in compliance

პირველი ნაწილი

with real local conditions. Taxes and tax policy play an important role in the development of state, because they are universal. Taxes are related to interests of not only state, but to each citizen, different groups of population, industries and organization.

On the basis of analysis of modern taxes of Georgia, the defects and inefficiency of tax system are revealed. Opinions are made about the optimal model of distribution of loads between suppliers and consumers and about the further improvement of particular taxes.

* * *

Giorgi Kuparadze, -The Impact of Tax Policy on Real Sector Investments

In the article it is reviewed the impact of Tax Policy on real sector investments in case of Georgia. For the analysis there is used a modified King-Fullerton model. In the first part of the article is reviewed the theoretical basis of the model with its modifications and extensions. In the Second part of the article the AETR and METR indicators is calculated based on the tax code of Georgia. Based on analysis it is concluded that current tax policy in Georgia is giving more stimulus for investing in financial sector than in real sector of economy.

* * *

Anzor Aabralava, Ketevan Garibashvili - National Economic Interests and Integration processes

Due to its important geographical location Georgia has an opportunity to actively involve in the global integration processes. That's why at present the improvement of transport infrastructure is the most important prerequisite of economic and social development of our country. In the conditions of present-day world globalization and economic openness the complete assimilation of our transit potential will give Georgia very important political and economic benefits.

* * *

The article “Financial Risks in the current Economic Systems”, written by **Aleko Kutateladze** and **Irma Kvetenadze**, reviews existing financial approaches, widespread now in the systems of banking risks. Financial risks associated with the probability of loss of financial resources. These risks are divided into the risks of buying in cash and the risks of the investment of capital (investment).

World practice shows that in practice of credit institutions the innovative components that increase the role of the securities in the investment portfolio take the great significance. New tools allow them to successfully reduce credit risks.

The output of the bank beyond a mediator functions and diversification of banking business, as well as the use of new financial instruments by the Bank significantly increased the demand for the organization of management and supervision of banking risks. Gradually were developed the necessary regulations and procedures, that allowed to predict the origin of the financial risks associated with the introduction of innovative credit facilities. This commits practitioners and theorists of risk management constantly to work in developing of new full-fledged methods within the bank full control.

* * *

ირინა ვაშყყაძის სტატიაში „საქართველოს საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობის განმტკიცების აუცილებლობა“ აღნიშნულია: მდგრადობის პრობლემა ფართო გაგებით მნიშვნელოვანია არა მარტო საბანკო საქმიანობაში, არამედ იგი გადამწყვეტია საბაზრო ეკონომიკის სხვა ფინანსური ინსტიტუტებისთვისაც, ვინაიდან მასში საბოლოო ჯამში აისახება კონკურენციული გარემო პირობებში ყველა ეკონომიკური სუბიექტების ურთიერთობები ეკონომიკის სტაბილიზაციის მიღწევაში.

საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობის გაუმჯობესებას განსაკუთრებით ხელი შეუწყობს კომერციული ბანკების რაოდენობრივ შემცირებასთან ერთად მათი გამსხვილების შედეგად სა-

ბანკო სისტემის ფინანსური მაჩვენებლების ზრდამ. საბანკო დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა, როგორც ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში მცირე თანხის მქონე მეანაბრეთა ინტერესების დაცვის საშუალება, საქართველოში არსებული სიტუაციიდან გამომდინარე ბანკებისადმი ნდობის გაღრმავებისა და ქვეყნის საბანკო სისტემის მდგრადობის გაუმჯობესების ხელშეწყობი დამატებითი ფაქტორი იქნება. ამდენად მისი დანერგვა საბანკო სექტორისათვის ურთიერთდაკავშირებული პოზიტიური ფინანსური შედეგების მომტანი გახდება.

ქვეყნის ეკონომიკურ მდგრადობაზე რეალურად ზემოქმედების ფაქტორებიდან განსაკუთრებული ადგილი უკავია საბანკო სისტემის ფუნქციონირების ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფის პირობების განსაზღვრას. საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობის განმსაზღვრელ პირობების შესწავლასთან ერთად საჭიროა ამ მიმართულებით სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით, ქვეყნის ეკონომიკის თავისებურებების გათვალისწინებით, მათი პრაქტიკული განხორციელებისათვის მექანიზმების შემუშავება.

* * *

In the Article of **Ekaterine Bakhtadze** “ Place marketing strategies ” is a basic aspect of development of countries, regions and cities, which requires the community service development, urban redesign and planning and economic development. It would be better if economic development activities in Georgia are being done within the scope of a mixed model where responsibility is shared between the public and private sectors.

In the case of place marketing the process of strategic planning covers the issues from the place audit, visionary work, forming goals and strategies to the action plans and implementation. It is too important to work purposefully on creating place image. A place is a product that attracts different target groups – customers.

According to exist four place marketing strategies places have different strategic and implementation abilities (high and low). Places can be

`losers`, `expanders`, `frustrators` and `gamblers`. Place marketing planning should have balancing strategic vision and place has to be positioned properly.

Adjara region, especially city Batumi is accepting many challenges – increasing number of tourist, implementation of infrastructural projects, subsequent development according to the space planning project, improvement and development of real estate market. Compliance with place marketing strategies Adjara is in the role of `Gambler`, as it lacks the strategic eye and does not have any marketing strategic plans. But with luck and hard work the region has got some short-term success. The local and main actors of this process are the government of Adjara, City Mayor, Ministry of Finance and Economy with its departments of Investment and Information, International Relationships, Urban Development, Department of tourism and resorts with its tourist agency, Chamber of Commerce and Industry and Investors International Association.

It is remarkable that the umbrella brand of Adjara is Batumi with its history, awareness, strong advertising activities. To make promotion activities of Adjara investment and tourist potential effective the region has to have its marketing strategic plan which provides its movement from `gambler` position into the position of `expander`. At first success factors (Availability of qualified staff, ease of access to markets, customers, clients, transport links with other cities and internationally, the quality of telecommunications, the climate governments create for business, value for money of office space and others) should be searched and studied. All the stakeholders of our region should be involved in this process and share their responsibilities and functions.

* * *

Nodar Futkaradze - “Economic Analysis of Investment Projects” is about the funding of specific projects and a limited resource allocation problem through compromise - One project financing at the expense of another.

* * *

ნათია შენგელიას და ჟუჟუნა ნიკლაური -შენგელიას სტატიაში განხილულია “ძირითადი საშუალებების საგადასახადო და ფინანსური აღრიცხვის თავისებურებები“. ბიზნესის უმრავლესობა ძირითადი საშუალებების გარეშე ვერ იარსებებს, რადგან სწორედ მათი დახმარებით ხდება საქონლის წარმოება, ისინი ადმინისტრაციული და ზოგადად ნორმალური ფუნქციონირებისათვისაა საჭირო. ამიტომაც მათი ბუღალტრულად აღრიცხვა უნდა ხდებოდეს რეგულარულად და დეტალურად.

გარდა ამისა, საგადასახადო მიზნებისათვის ძირითადი საშუალებები, ცვეთის ხარჯები მნიშვნელოვანია, რადგან ისინი მონაწილეობას იღებენ მოგებისა და მოგების გადასახადის, ქონების გადასახადის გამოანგარიშებასა და საბოლოო განსაზღვრაში; ასე რომ გრძელვადიანი მატერიალური აქტივების როგორც ფინანსურ ისე, საგადასახადო აღრიცხვას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება და სათანადო ყურადღება უნდა დაეთმოს მათ კომპანიაში.

* * *

Darejan Chkhubadze - Mathematical (matrix) method of Economic Analysis and its practical value.

Business development is impossible without the use of information technologies; The Stable development of economy is reached by full development of the analysis. The widespread use of the matrix method provides the main direction in perfection of the economic analysis. It gives the possibility to calculate precisely and solve in practice different problems in different spheres.

Mathematical methods of analysis are quite labor-consuming even when using techniques, but in practice their role is very great. They give the possibility to assess objectively the situation in economy and to receive the best management decisions at any level of economy. They help to work out the strategy and tactics of the enterprise development, to document plans and management decisions, to make monitoring of their implementation, to identify reserves of increasing the efficiency of the enterprise, to estimate the final results of the production.

* * *

Revaz Nakashidze - For Preparation of New, Rreality -Equivalent Professional Cadres. Our countries' social-economic and scientific-technical developmental aims that preparation of professional cadres needs a radical transformation inevitably.

Professional education towards to public opinion begins more actively.

Every citizen would have an opportunity to get an interesting professional qualification of mastering or employing.

* * *

In the article “Operating and Finance lease Accounting” of **Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia**, there are discussed accounting of Operating and Finance Leases. Thus, generally by summarizing today's situation and the scale of our economy, small and medium-sized businesses can still play an important role in the development of national economy. They often lack of financial resources to re-invest, to expand, to acquire buildings and/or other fixed assets. In this case management of such businesses apply to take a loan from bank, or usually use an operating, finance lease, lease - agreement with repurchasing at low prices to acquire any expensive medical, agricultural machinery or other fixed assets. Therefore, with maintaining the liquidity, lease is a significant factor for business promotion and development in case of limited resources.

* * *

Нино Футкардзе «Генезис и формирование морского круизного рынка» отмечены: круизы не просто вид путешествий. Это целая индустрия, объединившая компании, занятые круизным бизнесом, судостроением, поставкой товаров и услуг для круизных судов и их пассажиров, продвижением и реализацией круизного продукта. Промышленная революция, создавшая предпосылки для формирования массового туристского рынка, сделала более доступными для широких слоев населения морские путешествия, хотя сегодня многие воспринимают их как исключительно элитарный вид отдыха.

* * *

В труде **Мзисадар Бжалава** “Деятельность паромной компании и исследование фрахтового рынка” рассмотрены основные характерные черты свободного фрахтового рынка и значения исследования фрахтового рынка для успешной деятельности паромной компании. Проанализированы основные показатели конъюнктуры фрахтового рынка: фрахтовья и арендная ставка конкретных сделок, среднее значение фрахтовой сделки в разный период и взаимосвязи от притока грузов; индивидуальные, групповые и общие фрахтовые индексы. Отмечено, что основная задача исследования рыночной конъюнктуры – изучение развития тенденции сезонности и цикличности рынка, что даст возможность паромной компании разработать обоснованные стратегические и технические планы.

* * *

Darejan Chkhubadze - The Theoretical and Methodological aspects of Economic Analysis in evaluating the Competitiveness of Production.

The article says that success of industrial activity and business is the installation of competitiveness of production. According to it the article draws attention to the method of economic analysis of the evaluation of the parametrical index where the accent is shifted to the consideration of the issue from the point of view of the consumer.

The citrus industry, which is now in an “intensive care” condition, is taken as a reference point to represent the method. Due to foreign intervention it is now expelled from the domestic market, the traditional markets (Russia) are lost and in establishing its program of reconstruction, rehabilitation and export priorities the main emphasis is placed on the quality of product, namely on the establishment of a parameter of index of competitiveness where the role of the economic analysis is great.

In the conditions of market economy among a set of criteria the work gets more value due to consideration and evaluation of competitiveness from the point of view of the consumer in the consumer market as well as practical implementation of the method.

* * *

Lali Sadagasvili, Nana Savchichvili, Natia Mindaichvili - The work „The Importance of Elements of Profit and Loss Statement in Accounting” covers each profit and loss elements in accounts. Their correct calculation which gives the possibility to have more profit with less expenses is also discussed in above motioned work. There are two methods of expense calculations: A method of grouping according to economic content and a method of expense classification according to function. There are advantages and disadvantages of both methods on the basis of comparison and analysis. The option between expense calculation methods depends on historical and industrial factors and the particularities of enterprise. Both methods characterizes those expenses which can be changed directly or indirectly in accordance with the changes of enterprise manufacture or realization level.

* * *

В статье **Мзисадар Бжалава** “Рейтинговая оценка конкурентно-способности паракходной компании “ рассмотрены основные методы оценки конкурентноспособности фирмы. Отмечено, что в современной экономической литературе вместо термина конкурентноспособность часто употребляется термин рейтинг - своего рода индикатор, который свидетельствует об эффективности политики предприятия или указывает на необходимость его корректирования.

Отмечено, что в сложной рыночной обстановке при определении ориентации компании, необходимо правильно оценить не только собственный потенциал, но и потенциал партнеров и конкурентов. А это требует изучения основных действующих факторов, воздействующих на интенсивность конкуренции. Особое внимание в работе уделено анализу технических и экономических показателей, определяющих качества конкурентноспособности паракходов.

* * *

Irma Chkhaidze - Social Responsibility of Business in the Reality of Georgia

The present article studies the concept of corporate social responsibility. It's defined as a balanced system of the company which is oriented on social-responsibility, which on the other hand includes: to provide business profitability, take care about the environment, to provide social projects in the different sphere.

It's analyzed how it impacts the company's social responsibility, as the company's business – also the activity of the society. It's considered companies which are oriented on social-responsibility on the one hand, is it a loyal community, and on the other hand what obstacle factories are influencing on it's development, that hinders the development of corporate social responsibility.

* * *

Vasil Khizanishvili's Scientific Article “ Globalization and Business Ethics” deals with actual issues of globalization in the context of Business Ethics, where this for the latter is particularly relevant in three spheres: Culture, Law and Accountability. Each of these aspects separately and all together shows globalization as an irreversible process of deterritorialization through a prism of the global economy.

* * *

Besik Bauchadze - The Main Modern Concepts of the Administrative Analysis in the Industrial Enterprise

The historical role of *accounting* and *analysis* in the control system was unfairly reduced. Often such functions as planning, organization, adjustment, coordination, stimulation, control were allocated in classification groups of administrative functions; and *accounting* and *analysis* were a part of the control function. The administrative analysis aims to identify the internal resources and opportunities of the enterprise, to assess the current state of business, to identify strategic problems. The need of carrying out the administrative analysis is determined by several factors: first of

all it is necessary for working out the strategy of enterprise development and effective implementation of management as a whole as it represents the most important stage of an administrative cycle; secondly, it is obligatory to assess the attractiveness of the enterprise, from the point of view of external investors, definition of the company's position in the national and other ratings; thirdly, the administrative analysis gives the chance to reveal reserves and possibilities of the enterprise, to define the directions of adaptation of internal opportunities of the enterprise to the changes of environmental conditions.

* * *

Suzana Doborjginidze - “ Knowledge Management”

Knowledge management is currently a crucial issue for the industry as well as in the information - research field. Knowledge Management (KM) consists of multidisciplinary approaches to achieve maximum results in the organization through the effective use of knowledge. It is focused on knowledge acquisition, creation and sharing, as well as cultural and technical basis. Knowledge management is to create and support continuous learning-based culture, in which the organization's employees regularly enrich and share their knowledge to their colleagues in order to achieve higher productivity.

Organizations gradually realize that the intellectual capital and corporate knowledge are valuable assets that can be governed effectively as well as physical assets in order to improve results. Knowledge management focuses on connections between people, processes and technology to achieve the goal of corporate knowledge. The current database professionals present the future of knowledge management and they will make these connections possible.

* * *

В статье **Г.Багдасариана, К. Маргарет**-Объективные закономерности развития мирового хозяйства -доказывают, что дальнейшее развитие и экономический рост всех стран мира в основном обусловлены тем, как глубоко они внедрены в мировые интеграционные и глобализационные процессы. Для полного интегрирования в

мировое хозяйство национальные экономики начинают строить свои отношения путем региональной интеграции, в дальнейшем имея возможности больше расширять сферы экономического сотрудничества. Следовательно, в этом контексте наша страна тоже не является исключением, т.е. ее дальнейшее развитие и экономический рост также обусловлены участием в региональных интеграционных процессах и углублением экономического сотрудничества с соседними странами.

Таким образом, в этой статье приведены основные факторы, которые способствуют развитию армяно-грузинского экономического сотрудничества и меры, которые были предприняты для этого.

* * *

В статье **Медея Кавтардзе и Натиа Бежанидзе**: «Глобализация рынка туристических услуг» рассматриваются сущность глобальной экономики, ее отличительные особенности и основные проявления. В туристском бизнесе, как и в других отраслях экономики, появилась тенденция глобализации, отражающая сотрудничество государств и социальных организаций в политической, экономической, культурной и других областях.

В статье проанализированы показатели мирового экспорта услуг, уровня информатизации и динамики туристических прибытий по регионам мира и др.

Сделан вывод, что глобализацию в туризме можно определить как процесс резкого усиления туристических потоков, а также потоков услуг, капитала, информации. Глобализация имеет долговременный характер, а ее движущей силой является, прежде всего, революция в сфере информационно-коммуникационных технологий, либерализация рынков и обострение международной конкуренции.

* * *

Marina Bagaturia, Nato Gegnava - “ The Problems of Globalization in Georgia”.

The economic consequences of globalization might be positively eval-

uated. More globalization or more economic openness and cooperation promises much more development especially for economically delayed countries. Globalization is a good school in order to get adapted to the world market and competition, learn how to achieve success. Globalization smashes artificially established political carriers and gives more economic freedom to ordinary people, so that they can make better use of own talents and skills. Globalization tightly connects individuals and enterprises, electorate of various countries who resist to confrontation and support peace in the world.

* * *

Kamladze Lela ,Tsiklauri -Shengelia Zhuzhuna -The Importance of Computer Accounting Programs in the Accounting Case Studies

Today in practice accounting documents are processed in one of the computer program, making it easier for the accountant. These programs are: Oris; INFO computer programs which include: Primary documentation processing; business case: the creation of the Charter of the enterprise and the enterprise's accounting policy.

ATSU - an undergraduate program in "Accounting and Auditing" seeks to prepare specialists in the field of accounting. Great work is conducted in the improvement and further development of university course. With relevant departments are being prepared properly equipped laboratory, computer accounting programs, where students can study proper skills; We hope that ATSU will be able to prepare such specialists in this field in the nearest years, which will fully meet the requirements of the labor market. They will be able to use a computer accounting software programs in Accounting and Audit.

* * *

Ketevan Garibashvili-Regional Conflicts Impact on European Integration Process

Independent drive to European institutions is very popular in South Caucasus countries, especially in Georgia. However, geographic, political and economic reasons may postpone the perspectives of this integration. And if murderous wars will take place from time to time in the South Cau-

casus countries, then this perspective will become even more distant. In these conditions, the project of regional integration looks much realistic, though in fact it is hardly feasible.

* * *

In the article of **Natia Shengelia**, there are discussed "**Financial Statement, its Essence, Components, Interpretation and their Importance**". Thus, the financial statements can play an important role. It describes the company's financial situation and the results of economic operations. Its purpose is to show the effect of company's activities to the different users of different interests. Interpretation of Financial Statements enables analysis of the company's financial results , profitability, liquidity and working capital ratios, long-term financial stability for investors and other interested parties with calculating the coefficients. Moreover, it provides an opportunity to discuss the results of our business activities, planning and forecasting overall scale. Furthermore, it also shows the connection between the financial statements of different components, which in turn allows us to analyze various business opportunities in the present and in the future, as well as to compare the concrete company's data to the market average indexes, therefore, to evaluate competitors, and to plan an appropriate financial strategy for gaining a competitive advantage.

შპს ჟურნალი „ეკონომიკა“
მისამართი: თბილისი – 0171, მ. კოსტავას ქ. 63.
ტელ: 233-50-23, 599 56-90-78.
economics.bpengi.com
E-mail: economica_2008@yahoo.com
E-mail: economica_1918@yahoo.com

ООО журнал «ЭКОНОМИКА»
Адрес Тбилиси - 0171, ул. М. Костава 63
Тел. 233-50-23, 599 56-90-78
economics.bpengi.com
E-mail: economica_2008@yahoo.com
E-mail: economica_1918@yahoo.com

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტი
გადაეცა ასაწყობად 13.05.2013წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20.05.2013წ.
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 19,125